

Asja Lejiņa

Mēs jauni zvani esam

Lasāmgrāmata

7. klasei

1986

Amerikas latviešu apvienības
Izglītības birojs

Printed by
Augstums Printing Service, Inc.
1621 South 17th Street
Lincoln, Nebraska 68502-2698

Ievadam

Septītās klases lasāmgrāmata sakopota, vadoties no skolotāju ieteikumiem un kritikas par līdzšinējo 7./8. klases lasāmgrāmatu, ka arī ņemot vērā darbu piemērotību skolēnu vecumam un spējām.

Ievietoto dzejoļu klāsts ir kupls, lai skolotājiem būtu lielāka izvēle. Prōzas darbi izraudzīti pēc vairāku gadu praktiskas lietošanas skolas darbā, kā arī ar tādu nolūku, lai skolēnus jau pamatskolā iepazīstinātu ar latviešu literātūras klasiķu darbiem. Sakarā ar to esam paturējuši arī dažus grūtākus darbus.

Tā kā pēdējos gados tapušās lasāmgrāmatas nāca Manas tēvu valodas sērijas vietā, tad mēģinājām arī aizpildīt robu, kas radās, grūtākos darbus pārceļot uz vecāko klašu grāmatām. To pašu darīsim arī 8. klases lasāmgrāmatā. Abām grāmatām esam mēģinājuši saskaņot lasāmo vielu ar attiecīgo šajās klasēs mācīto Latvijas vēstures vielu, lai šie priekšmeti viens otru papildinātu un skolēniem būtu labāka izpratne par izlasīto.

Grāmatas beigās ievietots paskaidroto vārdu alfabētisks saraksts.

Apceres par autoriem novietotas vienkopus grāmatas beigās. Biografijas dotas plašas ar nolūku, lai skolēniem būtu plašāks ieskats rakstnieka dzīvē un darbā. Tās var mācīt saīsinātas. Apcerēm esam izmantojuši līdzšinējos 7./8. klases materiālus, tos mazliet īsinot vai papildinot.

Paldies autoriem par atļauju lietot viņu darbus.

Paldies skolotājai Janīnai Sprūdžai par padomu vielas izvēlē, kā arī Ņujorkas ev. lut. draudzes skolu skolotājiem, visnotaļ Nadijai Mildai Pētersonai un Aijai Blumfeldei par palīdzību grāmatas sagatavošanā.

Sastādītāja

K. Zāle

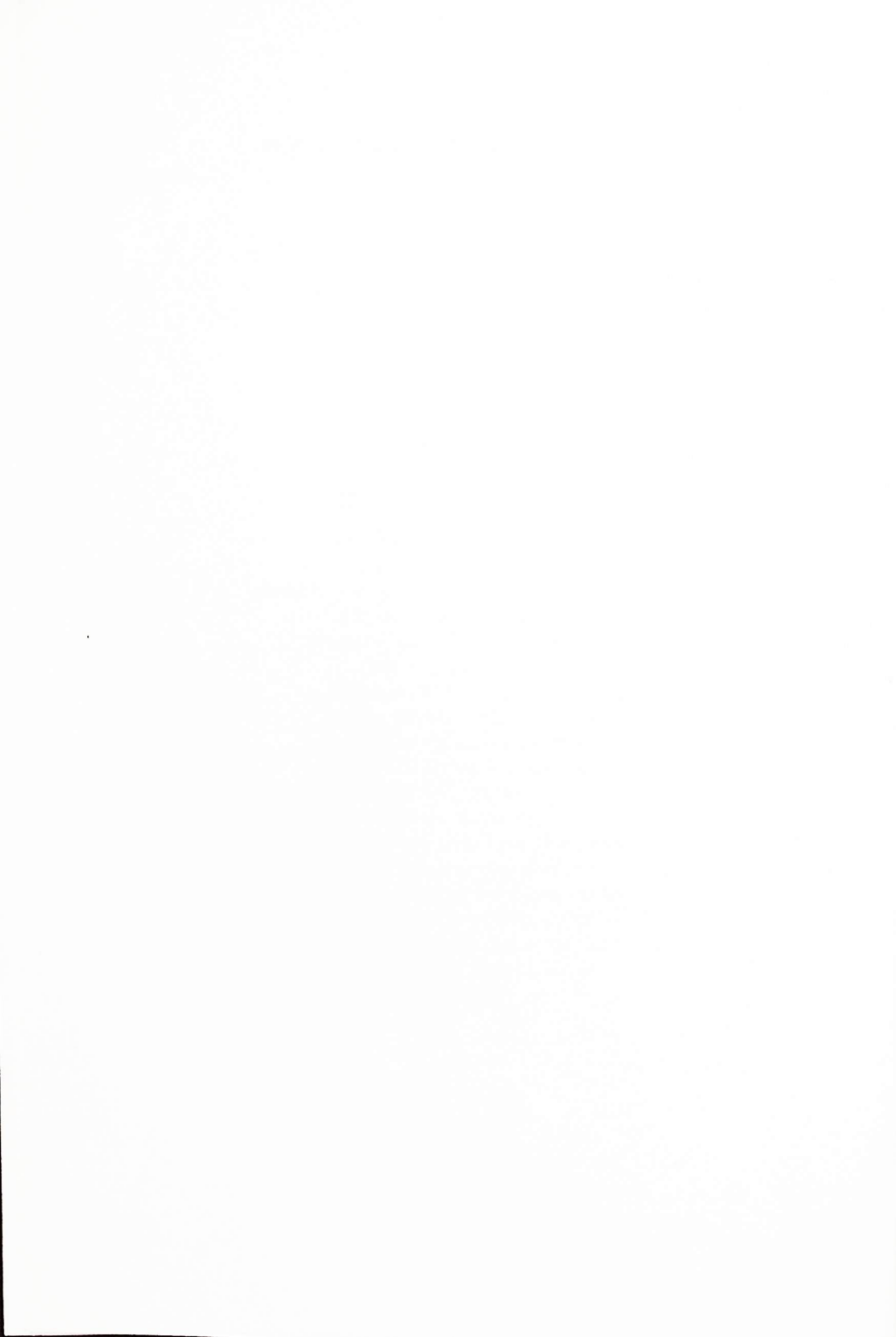
Brīvības pieminekļa „Važu rāvēju grupa”.

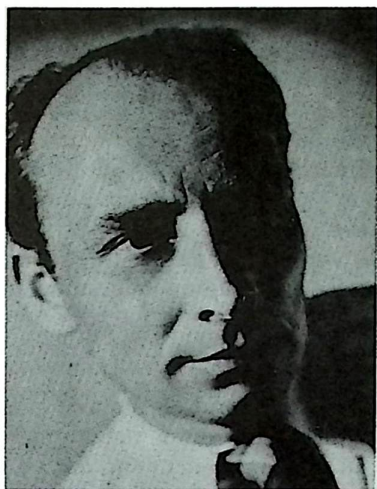
*Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai.
L. Breikšs*

Edvarts Virza

Karogs

*Pūtiet, taures, skaniet, zvani,
saule, plašu gaismu lej!
Karogs sarkanbaltisarkans
vējos atraisījies skrej.
Skrej pa laukiem, skrej pa klajiem,
sauc arvienu dzirdamāk,
Lai no mājām, lai no namiem,
lai no kapiem ārā nāk.
Pildās bargiem tēliem ielas,
pildās bālām ēnām gaiss,
Un iet mirušais un dzīvais, —
kur sauc karogs dīvainais.
Celies augstāk, plīvojošais,
kur zūd saulē debess jums,
Lai redz tevi, kas šo zemi
kādreiz pārstaigās pēc mums.
Skrej pa priekšu pulkiem kaujā,
brīvus pats, brīvus dari mūs.
Līdz ar sauli saules mūžu
tavai tautai dzīvot būs!*

Teodors Zeltiņš

Rīga valsts svētkos (Fragments no romāna „Rožu gaitenis”.)

Kājām bija noiets liels gabals. No vecās universitātes ēkas Raiņa bulvārī līdz Brāļu kapiem. Bija beidzies tradicionālais astoņpadsmitā novembra rīta svētceļojums, kad studējošā jaunatne kā katru gadu nāca pieminēt par Latvijas brīvību kritušos kaŗotājus. Nāca bez izšķirības visi — kā viena liela un nesadalāma saime. Aiz brālību karogiem un krāsainajām cepurēm baltās galvsegās sekoja studentu sadraudzes un pašās beigās visi neorganizētie ar egļu zariņiem rokās. Šai dienā viņus visus bija vienojusi viena uguns — Latvijas brīvības uguns varoņu piemiņai celtajā kapu altārī. Un tai viņi solījās dzīvot un strādāt tā, lai būtu asinīm izcīnītā mantojuma cienīgi.

*

**

Jau ielās bija nolaidusies zilgana krēsla, kad, kājas atpūtinājuši, viņi iznāca no studentu virtuves un iejuka biezajā

cilvēku straumē, kas lēni un nepārtraukti kustējās no ielas ielā, no skatloga pie skatloga, apbrīnojot svētku rotājumus.

Gandrīz vai ik logā bija redzama kāda valstsvīra ģimetne, kupla zaļumu vainaga apņemta. Lielākie veikali rādīja pat veselu vēsturisku ainavu atveidojumus kā mazās, starmesīem apgaismotās skatuvēs. Lāčplēsis cīnījās ar Melno bruņinieku. Strēlnieki baltos mēteļos gāja Ziemsvētku kaujās. Rīgas aizstāvji sargāja tiltus. Bet pāri pār gājēju galvām pie namu fasādēm¹ sīku spuldziņu veidojumā iemirdzējās Latvijas ģerboņi² un zvaigznes. Gar ietvju malām ar dzeltenīgi dūmainām astēm plivinājās spulgu³ liesmiņas, smaržodamas pēc degošiem taukiem. Un visur, kurp acis vien griezās, plīvoja karogi, sarkanbaltsarkanie karogi.

Svētki — viņu jaunās un mīlās Latvijas svētki. Un savāda, vārdos neizsakāma pacilātība pārņēma arī Ausmu un Augustu. Viņi aizmirsā to, ka ir studenti, saplūzdami kopā ar strādniekiem, zemniekiem, ierēdņiem un tirgotājiem, kaut kādas lielākas kopības kustībā ierauti un līdzīgi nesti. Šai brīdī viņi izjuta un pārdzīvoja sevi kā svinīgi dunošas tautas daļu, kas bija iznākusi no namiem, lai lūkotos savu brīvības simbolu mirdzēšanā.

Augusts satvēra ciešāk Ausmas elkoni: „Vai tas nav savādi, ka mēs esam dzimuši gandrīz vai reizē ar Latviju! Es biju azoti⁴ iebāzams knīpa,⁵ kad dzirdēju nodārdam pēdējo šāvieni. Un klusums tad likās tik neparasts, balts un svinīgs, ka es brīvības rīta spilgtās izjūtas nespēju aizmirst vēl šodien. Ar kailām galvām mēs izgājām lieveni,⁶ un acis mums sadzina asaras pavisam sīki melni punktiņi uz aizsalušās Daugavas ledus. Bermontieši bija satriekti. Un tie tur bija mūsu kaŗavīri, kas pulciņos gāja pāri Daugavai.”

¹Fasāde: ēkas ārējā priekšpuse, pretskats.

²Ģerbonis: simboliska zīme. Sākumā tos lietāja dižciltīgie kā savas dzimtas vai zemes pazīmi. Viduslaiku beigās ģerboņi kļuva parasti arī garīdznieku un pilsoņu kārtai. Mūsu laikos tos lietā pilsētas un valstis.

³Spulga, „ploška”: mazs, apaļš trauciņš, kuŗā dakts ielaista taukiem līdzīgā masā. Spulgas lietāja it īpaši Latvijas dibināšanas svētkos ielu un ēku apgaismošanai.

⁴Azots: svārku vai krekla krūšu šķirtne, ko senāk lietoja kabatas vietā.

⁵Knīpa: pusaugu zēns vai meitene.

⁶Lievenis: valēja āra telpa ar jumtu ēkas ieejas priekšā.

„Mēs toreiz vēl bijām Krievijā,” stāstīja Ausma. „Bet toties atceros, kā, Latvijas robežu pārbraucot, mums visiem acis kļuva mitras.”

„Varbūt tā tiešām mums ir tāda tik liela likteņa piešķirta laime, ka mēs to īsti vēl nespējam novērtēt — augt kopā pašiem ar savu valsti.”

„Vai tas nav jocīgi, kad tā pēkšņi iedomājas,” jūsmīgi atsaucās pasāktajai domai Ausma. „Mēs taču esam pirmā paaudze, kas varējuši sākt mācīties ābeci savā valstī.”

Viņi bija uzgājuši uz vecā dzelzu tilta, lai pārļautu skatu uguņotajai Rīgai no Daugavas vidus. Auksti novembra vēji, tilta sijās svilpodami un melnus viļņus tālu zem viņiem upē veldami, lika vēl ciešāk sakļauties kopā un rokai stingrāk saspīest roku. Neredzamu starmešu apgaismoti, zaļi pret debesīm slējās smailie dievnamu torņi, augstu pāri pār siko spuldžu apmirdzētajiem namiem, pār kuņiem, kā likās, kāds milzis bija nobēris riekšavām⁷ zvaigšņu.

„Mūsu Rīga,” čukstēja Ausma, tuvu pie Augusta pleca atslīgusi. „Vai pasaulē maz var būt kāda vēl skaistāka pilsēta?”

„Mums nebūs,” atbildēja Augusts.

Tautasdziesmas

Skaista mana tēvu zeme

*Daugaviņa, melnacīte,
Melnā tek vakarā;
Kā tā melna netecēs,
Pilna dārgu dvēselišu.*

*Aiz upītes balti bēzi
Sudrabiņa lapiņām;
Es paklāju villainīti,
Man piebira sudrabiņa.*

*Visas upes klusu tek,
Gauja klusu netecēja;
Gauja tek skanēdama,
Sidrabiņu sijādama.*

*Rīga, Rīga, skaista Rīga,
Kas to skaistu darināja?
Vidzemnieku sūri darbi,
Pakavoti kumeliņi.*

⁷Riekšava: tilpuma mērs; cik var saturēt abās kopā saliktās plaukstās.

Bērnām

*Raugies, bērns, ar savām gaišām acīm,
Savu tēvu zemi vēro tā,
Ka lai viņas mīlā, mīlā seja
Mūžam paliek tavā atmiņā.*

*Tad tu vari svešās malās doties,
Pāri zemēm, jūrām, ilgu dzīts,
Tēvu zemei nekad nezudīsi,
Jo kā talismans¹ tā būs tev līdz.*

*Klausies, bērns, ar savām bērna ausīm, —
Katrs mīlās mātes vārds ir svēts.
Lai šīs lokanās un maigās skaņas
Dus kā zvans, sirds dzelmēs nogremdēts.*

*Tad kā vīrs tu vari svešām balsīm
Savas ausis plaši vaļā vērt, —
Mātes valoda tev būs tas zobens,
Ar ko ļaunus mezglus pušu cērt.*

¹Talismans: priekšmets, kas nes laimi valkātājam.

Dziesma par Gaiziņu

*Par lielceļu, kas augšup vijās,
Reiz mani veda kumeļš salns,¹
Līdz, birzīs paslēpts, parādījās
Man Gaiziņš — gaišais, maigais kalns.*

*Visapkārt ezeri gaišzili
Un silts un smaržīgs ziedu gaišs,
Visapkārt birztaļas un sili,
Bet vidū Gaiziņš mīlīgais.*

*Kur vēl tik daudz ir ziedu baltu,
Pār kuŗiem aizņirb tauriņš naigs,
Kā te ap Gaiziņkalnu staltu,
Ap kalnu, kas tik dižs un maigs.*

*Tik saldas kokles nav, ne ģīgas²
Kā rudzu druŗu vēsmas tās,
Kas šalc zem debess bezgalīgas
Te klusās bērzu birztaļās.*

*Pa taku, vijās kas uz leju,
Prom veda mani kumeļš salns,
Bet vasarās, lai kur es eju,
Man prātā Gaiziņš, maigais kalns.*

¹Salns: zirgs balti pelēku spalŗu ar sārta brūniem spalŗu galiem; spalŗa salnas krāsā; spalŗa ar maziem sirmiem un pelēkiem plankumiem.

²Ģigas: mūzikas instruments, īpaši vijole.

Auseklis

Gaismas pils

*Kurzemīte, Dievzemīte,
Brīvas tautas auklētāj'!
Kur palika sirmie dievi,
Brīvie tautas dēliņi?*

*Tie ligoja vecos laikos
Gaismas kalna galotnē. —
Visapkārt egļu meži,
Vidū gaiša tautas pils.*

*Zelta stabiem, zītar¹jumtu,
Sidrabotiem pamatiem;
To negāza gaisa vētras,
Kaŗa viļņu bangojums.*

¹Zitars: dzintars.

*Asiņainas dienas ausa
Tēvu zemes ielejā,
Vergu valgā tauta nāca,
Nāvē krita varoņi.*

*Ātri grima, ātri zuda
Gaismas kalna staltā pils, —
Tur guļ mūsu tēvu dievi,
Tautas gara greznumi.*

*Sirmajami ozolami
Pēdīgajo ziedu dod:²
Tas slēpj svētu pil(e)s vārdu
Dzīlās siržu rētiņās.*

*Ja kas vārdu uzminētu,
Augšām celtos vecā pils,
Tālu laistu tautas slavu,
Gaismas starus margodam'!*

*Tautas dēli uzminēja
Sen aizmirstu svētumu:
Gaismu sauca — gaisma ausa!
Augšām cēlās Gaismas pils!*

²Ziedu dot — upurēt, ziedot.

Aleksandrs Grīns

Skolnieku rota

(Fragments no triloģijas „Dvēseļu putenis”.)

Koridorā sienmalē redz saliktus klases solus, bet viņā galā mana kopā saslietas sienu tāfeles.

Rotnieks¹ apstāties koridora vidū un sācis runāt ar kādu civilā.² Tuvāk piegājuši, mēs saskatām, ka svešajam ir kupli gaišbrūni dzejnieka mati un melnas dienvidnieka uzacis.

Sarunādamies viņi iet klātu lielām klases durvīm, svešais tās paver vaļā, ielaizdams rotnieku, tad mūs, un ienāk arī pats.

Klase ir pilna skolnieku tērpos gērbtu jaunekļu un pusaudžu. Patlaban tie sacēlušies no soliēm kājās un pētī mūs ziņkārām acīm.

Svešais laikam ir zēnu skolotājs, jo pie tā neapstājas viņu pētījošie skati. Tie visi slīd tam garām, pakavējas pie

¹Rotnieks: rotas komandieris. Rota: pulka vienība, kuŗā strēlnieku laikos parasti ietilpa 120 vīru.

²Civilā: privātdrēbēs.

virsnieka zīmotnēm, mazliet pie mūsu sejām un beidzot apstājas pie plecos kārtām kaujas šautenēm.

Apstājas un vairs negrib atlaisties no aizslēgiem un stobriem, vēro laides³ arī tad, kad svešais, kam samtaini mīksta balss, iesācis runāt, saukdams jaunekļus un pusaudžus par saviem mīļajiem zēniem. Viņš pastāsta, ka šodien ar Cēsu skolniekiem gribot runāt kā ar vīriem no kaujas lauka nācis pašu tautas virsnieks. —

Rotnieks nesteigdamies kāpj klases katedrā.⁴ Mēs ar Konrādu mehāniski nostājamies tai abos sānos, bet svešais ir apsēdies pirmās rindas solā blakus melnmataīnam un bālam zēnam, kam drūmas acis un labi ja četrpadsmit vasaras.

Jaunais komandieris nav nekāds veiklais mītiņrunātājs. Viņam nav patosa,⁵ nav teātrālu žestu.⁶ Abām rokām tas aptvēris katedras galdus, pats saliecies mazliet uz priekšu, kā juzdams plecos neredzamu smagumu.

Smagi un vienkārši tam nāk pār lūpām vārdi, kas reizē pilni asiņu un guns.

Viņš runā par dzimteni un pienākumu, par to, ka šis jaunais karš būšot latviešiem svētais karš, par ienaidnieku, pret kuŗu pa gadusimtiem krājies mūsu tautai asiņains nāids, un par Latvijas valsti, kas tagad jāizkaŗo ar sirmgalvju un bērnu rokām, jo tūkstoši latviešu jaunekļu un vīru palikuši neseno strēlniekkauju laukos.

Dzirdot, ka jaunais rotnieks piemin mūsu kaŗa gaitas, Konrāda dvašošana top apvaldītām elsām līdzīga, bet man no jauna uzpeld atcerē purvos un sniegos krauti mironzārdi,⁷ ap kuŗiem vaimanādams griežas janvāŗa putenis.

Kā vairīdamies no tā, es paceļu galvu un redzu, ka skolnieku acis iededzies savāds blāzmojums.

Tas mirdz un deg, un zvēro, un zēnu skati lec no mūsu šautenēm pie runātāja lūpām un skrien no tām atkal pie kaujas bisēm⁸ atpakaļ. Un vienam otram uz sola galda liktās rokas jau ir savilkušās dūrēs, citam nāsis dreb, un visi klausās ar aizturētu elpu. —

³Laide: šautenes koka daļa, kuŗā iestiprinātas un balstās metalla daļas.

⁴Katedra: paaugstināta vieta ar galdiņu priekšā skolotājam vai runātājam.

⁵Patoss: aizgrābtība, ārkārtīga sajūsma, svinīgums, pacilātība.

⁶Žests: kustība runājot; domu izteikšana kustībā (sevišķi rokām).

⁷Mironzārdi: mironu kaudzes.

⁸Bise: šautene.

Rotnieks stāsta, ka Latvijai tagad esot svarīgs ikviens karavīrs, jo reizē jācīnās veselās divās frontēs, lai nesen valā tītais latvju karogs nebūtu atkal jāsatin cieti.

„Šodien jūs vēl esat zēni! Varbūt jau rīt būsīt varoņi! Celieties kaujai par savu tautu un viņas valsti!”

*

**

Pirms pusstundas mēs bijām astotajā rotā tikai trīs. Tagad jau kādi četrdesmit, un ir ziņas, ka no Valmieras skolām nākot šurpu divtik vēl. —

Par mīteklī mums ierādīta vācu progimnazija, un no klasēm nākušie brīvprātīgie prasa, kad viņiem došot kaujas bises un patronas.

Tak pagaidām nav nekā ko dot, — dabūti tikai gultas maiši, — un nemierīgākos mēs mierinām, ka varbūt šovakar, droši vien rītu, bet vēlākais jau parīt ieroču būs gana.

„Angļi jau saveduši Rēvelē bez skaita, un cik tad līdz turieni tālu? Atraus ar bruņu vilcieniem, ka nodārdēs vien,” tā Konrāds apgalvo, un zēni ņudz ap to kā mušas, nevarēdami vien beigt viņa dēku stāstos klausīties.

Jaunajiem mūsu rotas brīvprātīgajiem nav pat kokaržu.⁹

Tad pievakarē vienam otram jau atrodas šis karavīra tērpa pirmais atribūts,¹⁰ ko paspējušas pataisīt māšas vai paša rokas no vecas krievu laiku kokardes, to apvelkot ar baltsarkanu lentīti. Citi dara tiem pakaļ, un līdz ar krēslas iestāšanos jau kokardoti gandrīz visi, ar baltsarkanām plātām lentām apjoztas daudziem kreisās piedurknes.

„Puikas,” Konrāds smīnēdams saka, „pēc zaldātiem jūs vēl gan neizskatāties, tak pēc miličiem¹¹ gan!”

Kāds mutīgāks no zēnu bara atsaucas, ka milicis neesot slikts vārds, jo dažās zemēs tā saucot tautas karaspēku.

„Es jau par jums, zēniņi, neko nesaku,” dundadnieks viltīgi miedz acis. „Ne jau katrs, kam ap roku sieta šāda vai tāda lenta, ir tūliņ diega vīrs. Bet var gan gadīties, ka

⁹Kokarde: pie cepures valkājama (ierēdņa vai kareivja) zīme. Kokardots: kam pie cepures piestiprināta kokarde.

¹⁰Atribūts: raksturīga pazīme.

¹¹Milicis: zemes sargs, mazāk apmācīts kareivis, kas vajadzības gadījumā tiek iesaukts. Komunistu iekārtā policistus sauc par miličiem.

viens otrs skolas jaunsungsks, padzirdis kaucam lielgabala ņranātu, sāk memmi saukt."

Puikas klūp virsū Konrādam, draudēdami to mātīt, un dundadznieks rēkdams turas pretī, zēnus vairīdams savām milzīgajām rokām.

Plosīšanās piepeši beidzas, nāk rotas komandieris.

Pēc savas ugunīgās klasē teiktās runas tas atkal kļuvis par flegmatisku¹² un jau labi padzīvojušu virsnieku, un krēslā druknāki izskatās tā pleci.

Kas vēlas, tam viņš atļauj līdz tumsai mājās iet, piekodinādams paņemt līdz visu, kas kaŗavīram var noderēt.

Skolnieki nāk un iet. Un jau tumsā sarodas atpakaļ, tak apkrāvušies segām, spilveniem un palagiem, un ceļa somām.

Vienam un otram atnākusi līdzī mātē, vēl cerēdama at-runāt no kaŗavīra gaitām. Kad nelīdz rāšanās, viņas sāk slaucīt asaras, un dažām dienā jautram rājamam tagad pašam vairs nav tālu raudas.

„Puisīši mīļie, kam nāvē skriedami? Vācieši kungi bijuši un būs!” gaužas paveca, nabadzīgi ģērbta sieva, un zēnam, kas viņai pie sāniem, spīts pilnas kļūst lūpas.

„Lai paliek, māt,” viņš grūž caur zobiem. „Tu nekā nesaproti.”

Mātē sataisās bārties, bet Konrāds iekrīt viņai valodā.

„Lai pakaŗo, tantiņ, lai pakaŗo!” viņš bravūrīgi iesaucas, pienākdams abiem klātu. „Ne jau tas tūliņ mironis, kas kļu-vis kaŗavīrs. Gan redzēsīt, ka puikiņš vesels pārnāks mājās, no šautenes nešanas gaŗāks paaudzies! Varbūt, i vedeklu jums pārvedīs ar to pašu reizīti.”

Kaktos, kur skolnieki un krēsli, atšalc smiekli. Par tantiņu sauktās dēls notvīkst gluži sarkans.

Citam skolniekam tēvs palīdzējis atnest mantas nastiņu.

Tēvi tādās reizēs ir klusāki. Tie ne lūdzas, ne rājas. Tak atvadoties vienam otram nodreb rokas, seja sānis jāpagriež, lai sveši nesaredzētu, ka pavadītājam skropstas kļuvušas mīklas.

„Ir gan jums te gaišs! Tik gaišs, ka acis taisās sāpēt. Nu, tad ardievu, dēls, un kaŗo labi dūšīgi!”

Aizejot mātēm, tēviem, viņu mīļos atkal ierauj sevī skā-lais draugu pulks. Un tikai vēl naktī norimst jauno brīv-

¹²Flegmatisks: kūtrs, lēns, laisks.

prātīgo čalošana, ar gulētājiem noklājas uz grīdas liktie guļas maiši.

Dziest spuldze, mītnes logos iesāk vizēt pazaļgana mēnesnīca.

Jaunie karotāji guļ cietu miegu, un, manot bālojam to sejas šai lakstīgalu nakts krēslibā, man sērīgi un reizē maigi top ap sirdi. —

*

* *

Tikko bija beigušās mācības, zēni jautri un skaļi. Un tad piepeši kļuva zināms, ka nupat atvests no Cēsīm Edgars Krieviņš, skolnieku rotas pirmais kritušais.

Aplusa smieklī, smaidi izgaiss no acīm un lūpām. Un zēni klusēdami sastājās ap ratiem.

Tiem blakus stāvēja jauna, bāla meitene. Iekaisušajās acīs tai nebija vairs asaru, bet šad un tad, kā valdot elsas, nodrebēja lūpas. Un kāds zināja pačukstēt, tā esot kritušā rotas biedra māsa, kas braukusi vācu fronteī cauri turp un atpakaļ, lai viņas mazo brāli glabātu un segtu dzimtenes kapu smilts. —

Ratos guļ neliels, tumšu segu apklāts augums, un kritušajam uz krūtīm uzlikts ceļā plūkts violetu ceriņu ziedu zars.

„Tās bija Edgara mīlākās puķes,” čukst meitene, kā atbildēdama vārdos neteiktam, mēmam vaicājumam.

Zēni saskatās, lēni kāpjās atpakaļ, tad pazūd. Bet pēc neilga laika atnāk viens pēc otra, līdzī nesdami ziedošu ceriņzaru klēpjus, kas laužti, kur vien gadījušies viņu meklētājiem ceļā. Un zem smaržīgu ceriņziedu segas pazūd mirondeķis, virs tā paceļas violetu ziedu kalns. —

Kārlis Skalbe

Nemiers

*Mūžam zili ir Latvijas kalni,
Mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,
Mūžam raud taure pār Latvijas kalniem.*

*Sasisti mūsu upuņu trauki,
Asiņu zvaigznēs dzimtenes lauki,
Zem sila sirmiemi zariem . . .
Miera nav mocekļu gariem . . .*

*Mūžam baltās Daugavas krāces
Veļ caur klintīm varoņu lāstu,
Mūžam nerimst Daugavas krāces,
Mūžam nerimst varoņu gars.*

*Mūžam zili ir Latvijas kalni,
Mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,
Mūžam raud taure pār Latvijas kalniem . . .*

Edvarts Virza

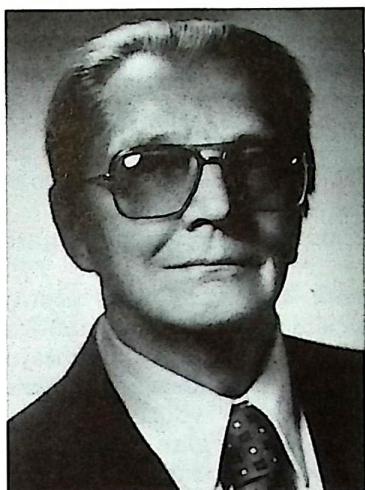
Nakts parāde

*Pār purvu, no kuŗa bēg cilvēks, kur reti tik iemaldās vilks —
Šai naktī liels putenis griežas, un diezin cik ilgi tas ilgs.
Un vēju, un negaisu garī svilpj, gaudo un gaudo pat sniegs,
Un griežas pa gaisiem un zemī, ko skāvuši bailes un miegs.
Un putenī baisīgā šajā, kas, liekas, no aizlaikiem vird.
Dzird divas no elsošām krūtīm un komandas saucienus dzird.
Pēc pulka nāk pulks. Vai no zemes, vai mākoņiem ārā tie nirst?
Vējš gaudo tiem tukšajās acīs, un svilpojošs sniegs viņās birst.
Kurp doties šai vilkaču¹ naktī, kad bailēs ir paslēpies viss,
Ar granātām, ložmetiem, flintēm² grib kaŗaspēks drausmī-
gais šis?
Un priekšgalā viņam uz zirga ir redzams kāds pulkvedis jauns,
Tam asiņains pierē glūn caurums, kur šāviens to trāpījis ļauns,
Un adjutantu³ — viņš atsauc, un pačukst pie auss
viņam: „Eit’!”
Un adjutants aizdrāž uz zirga pa klājumu, viesul’s kur vaid,
Un atgriezies atpakaļ saka: „Tie, pulkvedi, šē ir un gaid’.”
Māj pulkvedis lēni ar roku, un visi tālāki šļūd,
Ar granātām, ložmetiem, flintēm tie sniegā un negaisā zūd,
Kā sniegi top aizpūsti klajā un redzami nava nekur.
Kas ir gan šis vadon’s, kas naktī un putenī parādi tur?
Pār purvu, no kuŗa bēg cilvēks, kur reti tik iemaldās vilks,
Šai naktī liels putenis griežas, un diezin cik ilgi tas ilgs!
Tas dvēseļu putenis gaisā, kad Ziemsvētki, ceļas viņš tad,
Pār Latviņu gaudo un griežas, un nenobeigs gaudot nekad.*

¹Vilkacis: cilvēks pasakās, kas pārvēršas par vilku.

²Flinte: šautene.

³Adjutants: kāda augstāka virsnieka palīgvirsnieks.

Nikolajs Kalniņš

Rijas zēnu rota

Ar šo jaunatnes romānu rakstnieks Nikolajs Kalniņš radījis skaistu pieminēkli visiem tiem latviešu jauniešiem, kas cīnījās un cīnās arī tagad pret komunistu varu mūsu tēvzemē. Romānā tēloti skolu jaunatnes pārdzīvojumi baigajā gadā. Kad krievu tanki dārdošā rindā pabrauc garām vecās Silbalšu rijas ceļa galam, smags slogs nogulstas pāri visai latviešu zemei un tautai. Vēsturisko momentu izprot arī skolas zēni, kas uz vecās Silbalšu rijas jumta nodibina savu rotu un nolemj kopīgi cīnīties un spītēt svešajai varai.

Šie zēni ir: Silbalšu Auģis — vadonis, Sosuru Roberts — lielais grāmatnieks, saukts arī par profesoru, izveicīgais riteņbraucējs Feliks, kalpa zēns Kazimīrs un citi. Zēniem pievienojas arī viņu māsas. Drīz Kazimīra tēvs iestājas komunistu valdības dienestā par milici, un Kazimīrs no rotas aiziet, sirdī tomēr palikdams tai uzticīgs, ko vēlāk pierāda darbos.

*

**

Izveicību, uzupurēšanos un drosmi zēni parāda, atbrīvojot iemīļoto skolotāju Lināju no pagasta cietuma. Linājs noslēpjas mežā. Kad ķērāji pārmeklē mežu, viņu pulkā ir arī Kazimirs, kas Lināju pamana un izglābj.

Skolā rota klusi, bet nesalaužami cīnās pret komunistu varu un sagādā „biedram direktoram” un politiskās audzināšanas skolotājam daudz nepatīkšanu. Klusais pretestības gars atklātāk parādās skolā 18. novembrī un vakarā.

14. jūnijā viņi piedzīvo aizvešanas, bet rotas zēnu gars paliek nesalauzts.

Beigās zēni piedzīvo lielo dienu, kad ienaidnieks atstāj dzimteni, un viņi ar īstiem ieročiem rokās var piedalīties dzimtenes atbrīvošanā. Šinī cīņā zēni zaudē savu skolotāju Lināju, kas, glābdams Kazimīru, mirst no ienaidnieka lodes. Kad dzimtene atbrīvota, atgriežas rotas vadonis Augīis. Zēni nolemj veco riju, kur it kā mājotais gars, kas viņus posta laikā vienojis un stiprinājis, nodot Brīvdabas muzejam.

Zēni atbrīvo no cietuma savu skolotāju

Nopļāva rudzus. Laukos baloja statīņu¹ rindas.

No pienotavas otrā rītā atbrauca Silbalsis un stāstīja:

„Apcietināts skolotājs Linājs. Jaunais milicis rīkojis luterāņu baznīcā mītiņu un līcis viņam spēlēt Internacionāli. Kad Linājs liedzies to darīt, apcietināts.”

„Kas tā Internacionāle?” Ģirts uztraucies prasīja.

„Internacionāle ir komunistu himna, ko neviens kristīgs cilvēks baznīcā nespēlēs, kur nu vēl mūsu skolotājs, kas arī ir draudzes ērģelnieks,” tēvs paskaidroja.

Bet māte brīnēdamās prasīja:

„Kāpēc tam milicim tieši baznīcā vajadzēja līst, ja biedrības namā ir zāle lielu lielā?”

„Jā, ej nu trakam prasi!” arī tēvs brīnējās. „Tur esot ērģeles.”

„Kam šim, pagānam, ērģeles, ja Dievu vairs neatzīst?”

„Ko savus meldīņus spēlēt,” Silbalsis nosita no cepures putekļus un aizgāja uz aku pie tovera mazgāt rokas.

¹Statīņš: neliels kaudzes veida sakrāvums, ko tīrumā salika no labības kūļiem.

Tur stāvēja Auģis, kas sarunu bija visu laiku uzmanīgi klausījies.

Pēc brokastīm, vedot arī tēvu āboliņu,² viņš līdz pat pusdienai domāja par skolotāju Lināju. Tēvs vēl pastāstīja, ka drīz viņu no pagasta cietuma pārvedīšot uz pilsētu.

„Mēs nedrīkstam kavēties!” pusdienas laikā Auģis Rijas rotas zēniem slepenā apspriedē teica.

Soreiz bija aicināti tikai lielākie un uzticamākie.

„Jā, bet ko tu gribi darīt?” Felikss nepacietīgi prasīja, kad zēni bija nosēdušies uz jumta.

„Mums jāiet jau šo pašu nakti un skolotājs jāatbrīvo,” Auģis paziņoja savu nodomu.

„Jāatbrīvo?!” Felikss uztraucās. „Bet viņš tak ir cietumā: aiz restēm un durvis aizslēgtas.”

„Mēģināsim restes atlauzt vai pārzāgēt.”

„Nē, nē,” Felikss atvirzījās no Auģa gabaliņu tālāk, it kā jau tūlīt vajadzētu iet līdz. „Tā mēs varam arī paši iekrist milicim nagos.”

„Ja tev bailes, nenāc,” Auģis viņam atbildēja.

„Tik zini, ka tad tevi izslēgs no Rijas zēnu rotas,” Roberts steidzās pieminēt. „Es lasīju kādā grāmatā, ka ar nepaklausīgiem un bailīgiem tā darot.”

„Netēlo droš!” Felikss aizvainots pagriezās pret Robertu. „Kad aiziesi pie cietuma, varbūt tavas profesora bikses drebēs kā grāmatas lapas, kad ganos vējš uzpūš.”

Vakarā pie rijas, kur bija norunāta sapulcēšanās, tomēr atnāca arī Felikss. Vai nu viņš baidījās, ka tiešām no rotas neizslēdz, vai arī negribēja kļūt par zaķa pastalu, kā zēni saukāja glēvos un bailīgos.

„Šoreiz es tāpat kā jūs kājniekos,” Felikss uzrunāja pārējos. „Ar manu braucamo mašīnu restēm nekā neizdaris.”

„Vai tev kāds darba rīks arī ir?” Auģis prasīja.

„Nē.”

„Tad še, nes segu!”

„Kāpēc to vajag?”

„Neprasi! Kad aiziesim, tad redzēsi.”

Auģim pašam zem svārkiem bija paslēpts dzelzs griežamais zāģītis, Imantam āmurs un knaibles, bet Robertam pagaŗš laužnis ar līku, plakanu galu un iešķēlumu, kas bija labs naglu vilkšanai.

²Āboliņš: lopbarība.

Tūdaļ zēni devās cauri Silbalšu un Sosuru tīrumiem, pa grāvju dibieniem iedami, uz Laubežkalnu. No turienes pāri rāvājam³ vajadzēja nokļūt centrā. Pa ceļu viņi nedrīkstēja iet, jo, kaut bija jau diezgan vēls, tomēr varēja vēl kādu sastapt.

Iznākuši Laubežkalnam otrā pusē, zēni brīdi pakavējās mežmalā un novēroja apkārtni.

Lauki bija klusi. Tikai zirgi šur un tur uz āboliņa iešķindināja ķēdes.

„Iesim pa mazo taciņu gar kapsētu un pagasta mājai pielidīsim no upes puses!” Augis teica.

„Vai jūs ticat, ka no kapiem pusnaktī var iznākt cilvēku gari un staigāt apkārt?” Roberts prasīja, kad zēni soļoja pāri rāvājam.

„Drīz tu pats redzēsi!” Augis rādīja balto mūra sētu, kas kā gaiša svītra caur krēslu vīdēja pretī.

Kapsēta tomēr šovakar bija klusa tāpat kā lauki. Pāri sētai rēgojās tikai krustu gali, un dažas vārnas, no kokiem iztraucētas, aizlaidās uz Laubežkalna eglēm.

Zēni negāja pa dzelzs vārtiņiem iekšā, bet devās gar sētas malu uz upi, kur bija laipa. Par to varēja nokļūt bijušās muižas centrā un cauri tam uz pagastmāju, kur vienā galā atradās cietums. Zēni zināja, ka tam blakus neviens nedzīvoja. Bet šoreiz baidījās, vai milicis nav nolīcis kādu sargu. To vajadzēja vispirms rūpīgi izpētīt.

Zēni lida, gar krūmiem slēpdamies, tuvāk, klausījās un vēroja. Bet soļus nekur nedzirdēja, nemanīja arī nevienu pie cietuma stāvam.

Bariņš ātri pārskrēja laukumu un salipa ēnā pie pagastmājas sienām. Klausījās atkal, vai tagad tuvumā nerādīsies kāda dzīvība. Bet centrs bija kluss, kā jau pusnaktī.

Tikai tālāk aiz ceļa biedrības nama vienā stūrī, kur dzīvoja milicis Zēbulis, logi bija gaiši. Augis aizlida izpētīt, kas tur iekšā notiek.

„Milicis un vēl kādi divi dzer,” atgriezies viņš ziņoja. „Liekas, viņiem iet jau diezgan jautri un tik drīz ārā nenāks.”

Zēni aizlida pie cietuma loga, pieklauvēja.

Pēc brītiņa pie rūs piespiedās gaiša seja, augstu pieri, kupliem matiem.

³Rāvājs: staigna, purvainā vieta.

Jā, tas bija skolotājs Linājs. To viņi uzreiz pazina.

Augis pacēla gaisā zāģīti, dažas reizes pavilka un lika noprast, kas tiks darīts. Krēslā it labi varēja manīt, ka skolotājs māja ar galvu pretī. Tā tad zēnus viņš bija uzreiz ne tikai naktī pazinis, bet arī sapratis viņu nodomu.

Nebija vairs ko kavēties.

Imantu Augis norīkoja par sargu, kas uzmana miliča mītni un apkārtni, Feliksam ar Robertu vajadzēja turēt logam priekšā segu. Pats viņš, aiz tās aizlīdis, sāka zāģēt.

„Tiešām sega diezgan labi noslāpē trokšņus un arī aizsedz jūs, tā kā no tālienes grūti ir nojaust, kas te notiek,” Imants, uz visām pusēm izstaigājies, atgriezās un stāstīja zēniem savus novērojumus.

Nu Augis vilka zāģīti drošāk. Zobi, metallā spiezdami, sāka gārgt⁴ daudz skarbāk. Augis apstājās. Arī pārējie zēni aizturēja elpu. Vai tik nav kāds izdzirdējis?

Bet Imants nekādas briesmas nevēstīja. Zāģēšanu varēja turpināt. Par laimi, atskabargainās dzelzs restes nebija pārāk biezas. Arī rūtis logam bija saplaisājušas. Skolotājs diezgan viegli no iekšpuses dažas izspieda.

Kad Augis vienu resti pārgrieza, Linājs izbāza roku un ievilka zāģīti iekšpusē. Nu varēja strādāt daudz drošāk. Zēni piespieda segu līdz pat sienai, tā kā laukā trokšņi vēl vairāk noslāpa.

Kad arī Linājam bija viena reste pušu, Augis aizlīda gar segu un ar laužni nolieca to tāpat kā savu sānis. Sprauga tomēr vēl nebija tik liela, ka cilvēks varētu izlīst. Vajadzēja zāģēt vēl trešo resti.

Bet nu uztraucies pieskrēja Imants un izgrūda tikai vienu vārdu:

„Nāk!”

Zēni pieplaka ēkas sienai un klausījās, no kuņas puses soļi tuvojās, lai zinātu, kā labāk nozust. Bet tanī pašā brīdī parkā iebubinājās zirgs un, ķēdi pa zemi vilkdam, aizgāja tālāk. Acīm redzot, bija norāvis un meklēja treknāku zāli.

„Esi gan tu mums sargs, ka kustomi no cilvēka neatšķir!” Augis brāli sabāra.

Imants pavilkās atkal zem kokiem un ceļā pusi un nu vēroja tikai biedrības namu, kur apakšā stūrī bija miliča Zēbuļa logi.

⁴Gārgt: krākt, trokšņot.

Linājs steidzās, un zāģītis sāka gārgt daudz stiprāk.
„Varbūt zēni ir nometuši segu,” Imants domāja un sa-
traukts raudzījās uz bīstamajiem logiem.

Un tad tiešām viens atvērās. Laukā bļautīdamies izlicās
kāds stāvs, un tumsā norībēja vairāki šāvieni.

Imants skrēja uz cietumu.

Viņš redzēja, ka caur restēm krišus izkrit arī skolotājs.

„Kā tik nav nošauts vai ievainots?” Imantam iesitās
prātā baiga doma.

Bet skolotājs rāvās tūlīt kājās un skrēja reizē ar zēniem
caur parku uz upes pusi.

Pie laipas viņi visi mirkli apstājās, klausījās.

Šaušana un bļautīšanās bija atkal norimusi. Nedzirdēja
arī, ka kāds dzītos pakal.

„Es esmu glābts!” Linājs čukstēja. „Paldies, mani zēni!”

„Un kur tad jūs tagad paliksiet?” aiz upes, kad varēja iet
jau mierīgāk, Roberts prasīja.

„Es domāju, pie mums mazajā bēniņu istabā,” Felikss
steidzās piedāvāt. „Tur Zēbulis nemeklēs.”

Bet tālāko zēnu palīdzību Linājs noraidīja.

„Tagad man puslīdz drošas mājas tikai tur,” viņš pacēla
roku uz lielā sila pusi.

Kad viņi nonāca Laubežkalnā, kur ceļš sazarojās, Linājs
atvadījās. Vienīgais, ko viņš šķiroties vēl pieņēma, bija
sega, ko Augis piedāvāja.

„Ja man būs kādas citas vajadzības, tad es jūsu ganībās
ielikšu caurās apses dobumā zīmīti. Jūs no manas mātes
varēsīt mantas dabūt un atnest man uz mežu. Tāpat arī
ēdienu. Vieta: turpat pie apses žagaru kaudzē.”

To pateicis, skolotājs spieda zēniem sirsnīgi roku un aiz-
gāja pa mazo taciņu uz sila pusi, kur pretī rēgojās bieza
tumsa.

Svešā skola

Vēl Rijas zēnu rotai pie drēbnieka pabeidza šūdināt jau-
nus uzvalkus, vēl nopirka vai salaboja apavus, kas pa vasaru
maz tika lietoti, sarūpēja grāmatu somas, mātes izgludināja
baltus kreklus, un tad skolas laiks bija pienācis.

Agrāk jauno mācības gadu visā valstī iesāka ar dievkalpojumiem. Pilsētās un laukos dūca zvani, un skolēnu straumes plūda uz dievnamiem.

Arī Astraines pagastā tad jau laikus abu baznīcu torņos uzkāpa zvanītāji, atgrūda logu slēģus,¹ atdarīja klausāmās lūkas un gaidīja nolikto stundu. Kad viņi iedimdināja savus lielos pulksteņus un skolēni gāja dievnamos, tad ļaudis visā pagastā, kas tos sadzirdēja, brīdi apstājās. Cits pagalmā pie akas, ūdeni smelot, cits tīrumā pie arkla balsta, cits uz grāvmalas ar lāpstu rokā.

„Skola sākas!” viņi klusu teica un atcerējās savus laikus. Bet šogad abos torņos zvani klusēja.

„Kas zina, kā nu jūs mācīs un audzinās!” vecāki pirmajā dienā, bērnus uz skolu aizvedot, nopūtās.

Felikss ar māsu izgāja pirmie. Pa mazo kājceliņu gar ābeļdārzu viņi devās uz Silbalšiem. Tur abus gaidīja Augis, Imants un Ģirts.

Pār laipu pārnāca arī Kācītis ar māsu.

Kad pie Sosuriem pievienojās vēl Roberts, tad bija kopā visa Rijas zēnu rota, izņemot Zuzi un Kazimīru. Zuze bija jau aizbraukusi uz pilsētu pie vecākiem, un Kazimīru māte joprojām cieši uzmanīja.

„Nu, nekas — skolā mēs būsīm atkal kopā,” bērni vairs daudz nebēdāja.

Kad izgāja Laubežkalnam cauri, tad pavērās raksturīga pirmās skolas dienas aina.

Pa visiem ceļiem uz centru devās pajūgi, kuŗos viens liels sēdētājs un viens vai vairāki mazi. Tāpat pa kājceliņiem gar grāvjiem vai ežmalām² uz to pusi kustējās bērni: gan pa vienam, gan kopā ar vecākiem, gan pa diviem vai trim, bet visvairāk pulciņos.

Redzētais Rijas rotas bērnus tik patīkami satrauca, ka viņi lēkādami sāka steigties uz priekšu.

Tikai Augis palika mazliet aizmugurē un atgriezies raudzījās uz silu. Viņš tagad saprata, kāpēc skolotājs Linājs tā bija steidzies ar aiziešanu. Te pirmo skolas dienu pārļaut, kad no kāda krūma tikai varētu nōraudzīties uz bērnu pulciņiem, skolotājam būtu bijis daudz grūtāk nekā svešā pusē, kur dziļā mežā nekas vairs skolu neatgādinās.

¹Slēgi: parasti no dēliem taisīti loga aizvari.

²Ežmala: lauka, tīruma mala (ar zāli apaugusi).

Augis pamāja silam ar roku, it kā tur kādā koka ēnā vēl stāvētu skolotājs, un tad steidzās līdzti citiem, kas jau krietnu gabaliņu bija viņam priekšā.

Bet pamazām arī pārējo bērnu prieks apsīka.

Jau iedami garām klusajām baznīcām, viņi sajuta, ka šogad nav vairs tā kā citus gadus.

Vecā pils, kur brīvās Latvijas laikā bija iekārtota skola, gan vēl tāpat slēja parka kokiem pāri savus torņus, bet tajos vairs neplīvoja Latvijas karogs.

Arī gaitenīs, kad atvēra durvis, čalas bija klusākas nekā citus rudenus. Ne tikai pirmsgadnieki stāvēja bikli savrup, pie tēva vai mātes piespiedušies, bet arī daudzi vecāko klašu skolēni raudzījās uz skolotāju istabas durvīm neziņas pilni. Tur bija iegājis jaunais direktors ar pilnīgi svešiem viriešiem. Ja viņi nebūtu noģērbuši virsdrēbes un nenestu rokā papīru lapas, tad varētu domāt, ka kādi bērnu vecāki. Bet tagad visiem bija aizdomas, ka vismaz vienam jābūt jaunajam skolotājam, kas atsūtīts Lināja vietā.

„Jā, pēdējais bija biedrs Bauce,” Augis citiem paskaidroja, jo viņš jau to bija redzējis. „Mācīs krievu valodu un vēl kaut kādu tur audzināšanu.”

„Labi. Un otrs, kas iegāja pirmais, būtu pārzinis. Bet kas tas garais ar uzņemto kūkumu, kas pa vidu iespraudās?” Felikss gribēja uzminēt arī trešo.

„E, gan jau vēlāk redzēs!” Roberts atmata ar roku. „Iesim labāk uz klasi un sameklēsim solu! Citādi iznāks atkal kā pērn,³ kad bija jāsēd pašam pēdējam.”

„O, man pēdējā solā patīk! Tik bieži neizsauc,” Felikss bezbēdīgi atteica, tomēr gāja līdz.

Arī mācību telpas bija pārvērtušās.

Kāciša un Ģirta klasē, kur zēni, garām skriedami, iemeta acis, nebija vairs valsts lielā ģerboņa ar lecošo sauli, trim zvaigznēm un teiksmainajiem zvēriem. Tā vietā uz izbalinātās sienas rēģojās tikai tumšs četrstūris, liecinādams, ka nesen tur vēl ģerbonis bijis.

Tāds pats tumšs četrstūris bija arī viņu pašu klasē, kur mācījās arī Imants un Mārīte. Tur tieši virs katedras ilgus gadus uz skolēniem bija raudzījusies pulkveža Fridricha Brieža ģimēne. Pulkvedis Briedis Pirmajā pasaules karā bija slavens kļuvīš, vadīdams latviešu strēlniekus Ziem-

³Pērn: pagājušā gadā.

svētku kaujās. Par tām katrs zēns zināja stāstīt: kā strēlnieki, baltos mēteļos tērpti, nemanīti svētku naktī pielidusi dzeloņstieplu žogam, kā izgriezuši ejas, kā iebrukuši vācu ierakumos un kā bez artilērijas uguns pārrāvuši fronti. Bet nu varonīgā strēlnieku pulkveža attēla klasē vairs nebija.

Auga, Kazimira un Inas klasē, kur katru gadu mācījās abiturienti, visa vidus siena bija dekorēta ar vēsturē ievērojamu personu ģimētnēm. Bez pirmā Latvijas armijas virspavēlnieka pulkveža Oskara Kalpaka, kas bija tikpat slavens un iemīlēts kā Briedis, bez kapteiņa Zolta, kas Kaugurciema kāpās bija kritis savas rotas priekšgalā pārdrošā durkļu cīņā, izglābdams visu armiju no ienaidnieka ielenkuma, kad smilšu pieputinātie ieroči vairs nebija darbojušies, bez brīvības cīņu varones žēlsirdīgās māsas Elzas Žiglēvicas, ko ienaidnieka lode bija ķērusi, nesot ēdienu karavīriem uz Daugavmalas ierakumiem, tur vēl bija vesela virkne slavenu ģenerāļu un valsts vīru. Bet nu visi tie bija nozuduši. Telpas ar tumšajiem plankumiem izskatījās kā izpostītas, kā izlaupītas.

Bērniem likās, ka nozudušas ir ne tikvien ģimētnes, bet arī prieks, kāds skolas telpās viņus agrāk apņēma. Vecie skolotāji klusu stāvēja pie klašu durvīm vai gaitenīs un tikko atsmaidīja skolēniem, kas viņus sveicināja. Kad mazākie, kas vēl pārmaiņas neaptvēra, prasīja, kāpēc telpās agrākās ģimētnes noņemtas, skolotāji izvairījās atbildēt.

Atskanēja zvans.

Klases sastājās, lai dotos uz aktu zāli. Tā atradās pils apakšējā stāvā. Kamēr pa šaurajām kāpnēm, kas izbūvējot nebija paredzētas skolas vajadzībām, garās skolēnu rindas nokāpa, pagāja labs laiciņš.

Tie skolēni, kam klases bija lejas stāvā, ietika ātri zālē. Viņiem, citus gaidot, bija laika diezgan apskatīt pārvērtības, kādas te notikušas.

Vispirms acis dūrās milzīga bilde, kas piestiprināta pašā priekšā virs runātāja katedras. Agrāk tur bija atradusies valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa ģimētnie. Tagad no bildes šauri samiegtām acīm raudzījās svešs ūsains vīrs, līdz kaklam cieši aizpogātos svārkos.

„Ģeniālais tautu tēvs un skolotājs.” Felikss čukstēja un iebadīja ar īksti Robertam sānos. Tik daudz viņš jau par svešo zināja, jo tagad to avīzēs redzēja katru dienu.

„Es nesaprotu, kā viņš var būt visu tautu tēvs,” Roberts

brīnījās.

„Kad tavā profesora galvā apmainīs smadzenes, tad tu sapratīsi,” Felikss atbildēja draugam pie auss.

Bet tad zēniem blakus nostājās skolotājs Bauce un ieklepojās. Sarunas vajadzēja pārtraukt. Zēni pētīja atkal telpu.

Zāle bija dekorēta sarkaniem karogiem: vislielākais no augšas līdz pat apakšai pāri skatuvei, mazākie gar logiem. Uz sienām zālē tāpat kā klasēs rēgojās tumši plankumi, jo arī te daudzas vecās ģimenes bija novāktas. Trūka ne tikai agrāko valsts vīru un kara vadoņu, bet nebija arī dažu iemīlētu rakstnieku, kas savos darbos bija attēlojuši Latvijas brīvības cīņas un to varoņus. Par visiem tiem vēstures stundās bija daudz runāts. Bērniem viņi bija kļuvuši par paraugiem.

„Tā sava tauta jāmīlē, tā viņas labā jāstrādā, jāuzupurējas!” skolotāji vienmēr bija teikuši.

Un nu šo vīru vietā uz sienām tikai melni plankumi.

Pamazām zāle bija pieplūdusi skolēnu pilna. Ienāca jaunais direktors un aiz viņa garais jauneklis ar uzmesto kūkumu. Abi drudzaini pameta acis uz lielo skolēnu pulku, tad devās gar sienmalu uz priekšu, kur zāles stūrī atradās runātāja katedra.

Pirmais tanī iekāpa direktors. Viņš bija vēl pajauns cilvēks, bet iebiedētu, neuzticīgu skatu. Acis glūnīgi raudzījās uz priekšu un galva strauji pasitās te uz vienu, te uz otru pusi. Sakampis katedras malu, direktors pāris reizes nokrekšķinājās, tad iesāka:

„Biedri skolotāji, dārgā padomju skolas jaunatne! Šodien ir vēsturiska diena, jo pirmo reiz jūs varat brīvi pulcēties savas skolas sienās . . .”

„Brīvi gan, kad skolotājam Linājam jādzīvo mežā,” Felikss iemetināja Robertam pie auss.

Bet direktors turpināja:

„Līdz šim skolās varēja iet tikai kapitālistu un budžu⁴ bērni. Tagad, kad varonīgā sarkanā armija mūs atbrīvojusi no kapitālistu žņaugiem un iekļāvusi brālīgo padomju tautu saimē, ceļš uz izglītību ir pavērts arī strādnieku jaunatnei. Tāpēc vispirms uzsauksim: Lai dzīvo varonīgā sarkanā armija! Lai dzīvo viņas ģeniālais vadonis, visu tautu tēvs un skolotājs biedrs Staļins!”

⁴Budzis: komunistu lietots nievājošs apzīmējums bagātam saimniekam.

Direktors pagriezās pret skolēniem un māja, lai atkārtotu. Bet tikai nedaudzi pavēra mutes. Bērni nebija ieraduši tā kliegt. Toties spēcīgi sauca jaunais skolotājs Bauce un jauneklis ar uzmesto kūkumu.

Tālāk direktors savā runā tēloja, kā kalpu un strādnieku bērni līdz vēlam rudenim lietū un vējā verdzināti pie liel-saimnieku ganāmpulkiem, kamēr pašu bērni jau sākuši skolas gaitas.

Augis klausījās un pameta acis uz Kazimiru. Viņam darba dēļ nekad nevajadzēja atrauties no skolas, jo ķieģeļu taisīšana tēvam ceplī⁵ bija zem jumta, neatkarīga no laika apstākļiem un pakaļ neskrēja. Bet Silbalšos, tāpat Pelēdās, Sosuros un Ķisišos gan bērniem nācās šad tad palikt mājās, kad gadījās kulšana, kartupeļu rakšana vai citi steidzami darbi. Kazimirs jūta, ka viņu novēro un neveikli pamiņājās.

„Apspiedēji, izsūcēji, verdzinātāji, buržuji, melnsimtnieki, kulaki, budži!” Ar tādiem un vēl daudz citādiem vārdiem direktors bagātīgi piebārstīja savu runu.

Bērni klausījās, paslepus raudzījās viens uz otru, arī uz skolotājiem, bet daudz no runas nesaprata.

Runas beigās direktors uzaicināja dziedāt Internacionāli.

Mazās ērgelītes sāka dūkt nedzirdētu melodiju. Bērni atskatījās. Skolotāja Lināja vietā tagad pie brūnā instrumenta sēdēja trešās klases audzinātāja Bites jaunkundze un sasarkusi raudzījās nošu lapā, ar pirkstiem meklējama spēlējamais taustiņš.

„Biedrs Bauce laikam neprot,” Felikss atkal čukstēja. „Citādi viņam vajadzētu spēlēt, ja Lināja vietā pieņemts.”

Bet garais jauneklis tai pašā brīdī viņu paraustīja aiz svārkkiem, pats nepārtraukti dziedādams.

Cītīgi dziedāja arī jaunais direktors un skolotājs Bauce. Mutes vārstīja vecie skolotāji un daži bērni, bet lielais pulks klusēja.

„Tā nav mūsu himna,” vairāki čukstēdami protestēja.

Pēc nomocītās dziesmas aizkaitināts runātāju katedrā uzlēca garais jauneklis. Viņš nepārtraukti mirkšķināja acis, it kā tajās būtu smiltis iebirušas un brīdi mēmi raudzījās uz skolēniem, dūri gaisā izgrūdis.

„To iegaumējiet jau pirmajā dienā,” beidzot viņš izgrūda niknu brēcienu, dimdinādams ar dūri katedru. „Partija ne-

⁵Ceplis: krāsns; šeit — ķieģeļu dedzinātava.

cietīs nekādu pretošanos, lai tas ir liels vai mazs.”

Pirmskolas bērni, kas stāvēja priekšā, tuvu runātājam, no kliegšanas un katedras dauzīšanas tā sabijās, ka sāka raudzīties pēc palīdzības uz skolotājiem vai vecākiem, kas arī bija ienākuši uz aktu. Dažam mazajam pat paspruka raudiens.

Nu jauneklis kļuva mierīgāks. Iešāva labo roku bikšu kabatā, uzvēlās katedrai ar otru sānu un gaisā ieogrūda kreiso roku. Bet arī tā savilkās dūrē un taisījās krist uz katedras. Tad jauneklis iebāza abas rokas kabatās un uz priekšu sakucies sparīgi sacīja:

„Partija mani sūta uz jūsu skolu noorganizēt un vadīt pionieru pulciņu. Tas ir svarīgs uzdevums, jo no pionieriem izaugs jaunie partijas kadri . . .”

„Vai nu tu dzirdi, kas šis par putnu?” Felikss piebikstīja Robertam.

Bet jauneklis tikmēr turpināja:

„... līdz šim jaunatnes pulciņi bija tikai lielsaimnieku un buržuju bērniem. Strādnieku šķira tika apspiesta, izsūkta, verdzināta . . .”

„Tas gan nav tiesa!” nu arī Imants aizmugurē nevarēja nostāvēt kluss. „Kazimirs pats negribēja mazpulkā iestāties. Viņš labāk vasarā makšķerējot nekā rušinādoties pa laucieniem.”

Bet zēna protesta čukstus jauneklis uz katedras nedzirdēja.

„Tāpēc pionieru organizācija savās rindās vispirms gaida apzinīgos strādnieku bērnus!” viņš teica un uzmeta acis tieši Kazimiram.

Vēl tika norādīts, kad un kur varēs pieteikties un reģistrēties, tad runa nobeidzās atkal ar liesmainiem sveicieniem visu tautu ģeniālajam tēvam un skolotājam un ar cildinājumiem varonīgai Sarkanai armijai, kas atbrīvojusi ne tikai latviešu tautu, bet kaimiņos arī igauņus un lietuviešus no verdzības.

„Ko viņš tur muld?” kāds tēvs sašutis pagriezās un gāja ārā. „Ne no verdzības bet no brīvības mūs atbrīvoja.”

Augis, kas ar savu klasi stāvēja celiņa malā un piezīmi dzirdēja, runātāju pazina. Tas bija tas pats kalējs, pie kuŗa viņš vasarā jāja zirgu kalt.

Skolotājs Bauce apsviedās apkārt un raudzījās pakal. Bet nu arī citi jau virzījās uz izeju, un kalējs bija iejucis

pūlī.

Skolēni nesteidzās kā citus gadus priecīgi uz klasēm. Starpbrīdī viņi kavējās gaitenēs, sačukstējās un slepus pārrunāja visu dzirdēto un redzēto.

„Šī nemaz nav vairs mūsu skola,” Mārīte teica, pie Inas pienākdama.

Tūlīt arī Felikss bija klāt.

„E, ja būtu mūsu vecais pārzinis, tad tas kulaku griezējs tā vis nebūtu ārdijies!” viņš teica un pierāva aiz pogas arī Robertu pie meitenēm. „Vai nav tā, profesors?”

„Ko tur var darīt,” Roberts nopietni atbildēja. „Es lasīju kādā grāmatā, ka sarkans esot trako krāsa.”

Pienāca arī Kācītis ar Ģirtu un pēc brītiņa Augis ar Kazimiru.

Nu visi Rijas rotas zēni bija atkal sabāzuši galvas pulciņā.

Bet tad piesteidzās skolotājs Bauce, paņēma Kazimiru pie elkona un teica:

„Ienāc pie biedra direktora un pionieŗu vadītāja apspriesties.”

Zēns negribīgi gāja līdz.

„Ko, vai arī te Kazimīram būs kakla kungs?” Felikss čukstēja.

Bet pārējie mēmi noraudzījās, kur aizgājēji nozuda direktora kabineta durvīs.

Pēc kāda brīža atskanēja zvans un aicināja skolēnus klasēs.

Sākās jaunais mācību gads, ko bērni drīz vien nosauca par mocību gadu.

*

**

Karogi kļūst dzīvi

Sals pieturējās.

Nu bērni slidoja arī pēcpusdienās, kad pārnāca no skolas. Lielās pļavas gan bija par tālu, bet viņi skrēja tepat lejā uz upi. Tur tik vajadzēja uzmanīties no straujām vietām un atvariem, kur ūdens slīdēja, lēnu griezdamies, un neaizsala, tad slidošana tāpat bija labu labā.

Ragaviņu braucēji Kācītis un Ģirts reizēm arī te novelās uz vēderiem un pētīja, kas zem ledus. Upes dibenā gulēja balti akmentiņi, lēnu straumē šūpojās niedru puduri, kāds nomelnējis siekstas¹ gals bija paslēpies zālēs kā lidakas mugura, un reizēm pazibēja arī pa īstam viena otra zivs.

Kad ūdens pētīšana zēniem apnika, viņi pierāpās pie krastmalas un lauza pacerēs notecējušās lāstekas,² ka skanēja vien. Dažas bija gaņas un asas kā šķēpi, bet kad nometa uz ledus, tad sašķīda sīkās drumstalās.

Arī Imantam patika gar krastmalu pētīt ledū izsalušās alas. Viņš tajās saskatīja visādus tēlus un reizēm, nazi no kabatas izvilcis, vienu otru vēl paveidoja pilnīgāku, ledu kasādams un drupinādams.

Augis, Roberts, Felikss, un Ina, arī Kazimirs, ja laimējās paslepus atskriet, noņēmās ar slidošanu. Viņi mēģināja taisīt tādus pašus griezienus, lēcienus un atmuguriskus skrējienus kā Monvīds. Felikss pat bija tā iekarsis, ka arī rītos, kad gāja uz skolu, bez slidām skrēja un šļūca pa visiem aizsalušajiem grāvjiem un paltīm, kas atradās gar ceļu.

Bet citi zēni negribēja tīši zābakus plēst un padauzīja ledu tāpat ar papēdi vien vai palaida pa grāvja virsu kādu akmentiņu.

Ledus prieki Rijas zēnu rotu tā aizņēma, ka līdz Latvijas valsts dibināšanas dienai viņi nodzīvoja pa skolu bez lieliem tračiem.

Bet, kad pienāca 18. novembris, bērni kļuva atkal nemierīgi.

Jau 17. novembra vakarā lielākie zēni aizgāja atpakaļ uz skolu. Viņi negāja atklāti pa ceļu, bet slēpus caur dārzu ielīda pagrabā un pa gala kāpnēm nokļuva pils bēniņos. Tur glabājās šādas tādas nederīgas mantas un durvis parasti nenoslēdza.

Imants ar Robertu tūlīt pieskrēja pie pilstornā mazajiem lodziņiem un izbāza laukā galvas. Tālu uz visām pusēm varēja redzēt koku pudurus un ēkas, kas krēslā izskatījās kā pasaku būdas. Dažās vietās jau logos pamirdzēja uguns. Zēni snaicīja³ kaklus, bet savas mājas neredzēja. Laubež-

¹Sieksta: upes dibenā nogrimis koks; kādu laiku mežā gulējis koks, blukšis.

²Lāsteka: tilka; ledus veidojums, kas rodas, sniegam vai ledum kūstot un ūdenim sasalstot.

³Snaicīt: stiept, staipīt.

kalns ar meža skupsni⁴ gulēja priekšā.

„Es lasīju kādā grāmatā, ka caur šiem lodziņiem agrāk baroni ar tālskatiem esot vērojuši savus laukus, kā zemnieki tur strādā,” Roberts stāstīja Imantam, kas bija izliecies pa blakus lodziņu.

Pār tiltu no veikala nāca daži skolēni un izskatījās lejā tik sīki kā skudras.

Kamēr Imants ar Robertu skatījās pa lodziņiem, Felikss ložņāja pa pažobelēm.

„Varbūt te no baronu laikiem ir palikusi kāda veca mašīna,” viņš atbildēja, kad Augis bārās, kāpēc grabinot puteklainus krāmus.

Nē, mašīnu pils bēniņos nekādu nebija, bet stūri lielajā lādē abi Latvijas karogi, ko agrāk vilka pilstorņos, gan vēl glabājās. Augis zināja, ka kalpotājs tos tur bija atstājis, un nu vilka ārā.

Zēni paņēma karogus katrs pie sava stūra, izplēta, apskatīja. Tie bija bez vainas.

„Nu tikai jādabū torņos!” Augis čukstēja.

„Lai notiek!” Felikss tūlīt sašūpoja rokas. „Es kāpšu pirmais.”

„Vēl nevar. Jāpagaida, kamēr vairāk satumst.”

Zēni salocīja atkal karogus, pārmeta Augim pār roku un pielida pie lodziņiem.

„Bet ja tagad uznāk Akots, Bauce vai Urcapurcs? Ko tad?” Roberts ieprasījās.

„Tad pa otrām kāpnēm lejā,” Felikss bezbēdīgi atbildēja. Šodien viņš bija sasparojies un nemaz vairs nebaidījās.

Kad citi zēni par to brīnījās, Felikss lepni paskaidroja:

„Es tam lielīgajam pilsētas kundziņam, tam Monvīdam gribu parādīt, ka arī laukos ir zēni, kas kaut ko var.”

Tā viņi tupēja pie lodziņa, sačukstējās un gaidīja, kamēr taps tik tumšs, ka no lejas nekā vairs neredzēs.

„Klau!” pēkšņi Augis pierāvas kājās. „Vai uz kāpnēm neskan soļi?”

Ari pārējie tūlīt uztrūkās un, elpas aizturējuši, klausījās.

„Dip, dap, dip, dap!” kāds tiešām kāpa.

„Skriešus pirkstgalos uz otru galu!” Augis komandēja.

Uztraukumā zēni pa tumsu uzgrūdās vairākām kastēm, veļiem drēbju karamajiem vadžiem,⁵ trumļiem un pudelēm.

⁴Skupsnis: puduris.

⁵Vadzis: pakaramais.

Gāzās, lūza, grabēja un plīsa, bet par laimi trokšņus nācējs vēl nedzirdēja. Zēni jau bija labu brīdi pie otrām durvīm, kad viņš vēra pirmās.

Bet tālāk viņi netika.

„Aizslēgtas!” Augis izmisis čukstēja un uzsvērās ar visu augumu rokturim.

„Varbūt tikai sametušās,” Roberts steidzās palīgā.

Bet durvis nevērās arī tad, kad visi četri rāva.

Bēniņu⁶ otrā galā iespīdējās kabatas spuldzītes acs un lēnu virzījās uz priekšu. Acīm redzot, nācējs kaut ko meklēja.

„Mēs nevaram kavēties,” Augis teica. „Līdīsim uz jumta!”

Zēni cits pēc cita izspraudās pa torņa lodziņu, sataustīja laipu, kas gar jumta muguru gāja no viena torņa uz otru, un rāpās tālāk projām, lai meklētājs viņus nepamana.

Tas bija bīstams gājiens.

Kājas pa tumsu šaurajai laipai bieži noslīdēja garām. Zēni tikai tāpēc nenogāzās lejā, ka ar rokām visu laiku bija ieķērušies stāvā jumta skaustā.

Kad bija apmēram pret vidu, viņi apstājās list, pieplaka kārņiņiem un vēroja, kas notiek uz bēniņiem.

Spuldzīte iezibējās arī otra torņa lodziņos, tad it kā nodzisa.

„Ej, vai tur uz jumta kāds ir?” izbāzās galva un paklusu sauca. Meklētājs laikam bija dzirdējis kārņiņu⁷ grabēšanu.

Zēni pieplaka jumta mugurai vēl vairāk un uztraukti gaidīja, kas notiks tālāk. Saucējs tomēr ārā nelīda. Viņa acis spuldzītes gaismā bija apžilbušas un tumšos, jūmtam pieplakušos augumus nepamanīja. Troksnis varēja rasties arī no vēja, kas grabināja kārņiņus.

Zēni uzelpoja, bet kādu laiciņu visi vēl gulēja nekustēdami. Tad Augis iečukstējās:

„Laikam aizgāja. Bēniņos noklaudzēja durvis.”

Uzmanīgi zēni rāpās pa laipu uz torņa lodziņu atpakaļ.

Šoreiz pirmais tam piekļuva Imants, kas izlienot bija palicis rindas beigās. Atgriezies viņš čukstēja:

„Nav vis aizgājis. Krāvājas gar vienu kasti.”

„Vai Urcapurcs?”

„Nevar redzēt, pašreiz pagriežta mugura.”

Sasprindzināti zēni gaidīja, kad ziņos vārdu.

„Kazimirs!” beidzot Imants atčukstēja. „Izņēma no kas-

⁶Bēniņi: telpa mājas augšstāvā, tieši zem jumta.

⁷Kārņiņi: no māliem gatavots jumta segums; dakstiņi (ģermānisms).

tes kādu bildi.”

„Bildi?”

„Jā.”

„Ko viņš ar to darīs?”

„Nezinu. Ievīstīja papīrā un nes lejā.”

Zēni nepaguva Kazimīru apturēt un izjautāt, jo kliegt nedrīkstēja, bet kamēr paši caur lodziņu iespraudās atpakaļ bēniņos, tas jau bija nozudis.

Bet nu viņi varēja turpināt atkal droši savu darbu.

Ārā bija jau bieza tumsa.

Felikss ātri paņēma karogu un izslējās pie torņa pats pirmais.

„Vai bailes nebūs?” Auģis prasīja.

„Ha — ha — ha!” Felikss atsmēja. „Ganos es esmu uzlīdis visaugstākajos kokos un šūpojos kā putns galotnēs. Kas te ko bīties, kur tik resns tornis!”

„Labi, tad rāpsimies mēs abi,” Auģis vairāk viņu netinčināja. „Imant, jūs ar Robertu palieciet pie lodziņiem par sargiem un klausieties, vai pa kāpnēm atkal kāds nenāk!”

Tā visus izrikojis, Auģis ar brāli gāja atpakaļ uz pirmo torni, Roberts palika pie Feliksa.

Abi karogu vilcēji vispirms sataustīja kārniņos ietaisītās kāpnītes. Uz tām nostājušies, viņi slējās katrs gar savu torni uz augšu, līdz aizsniedza auklu, kas gar smaili karājās uz leju.

Kad karogi pie auklām bija piesieti, zēni sāka lēnu vilkt augšā.

Savādas trīsas abiem izskrēja caur augumiem, kad viņi juta, ka auklas, karogiem vējā plandoties, rokās sakustās. Likās, ka atkal ir dzīvība ieplūdusi ne tikai karogos, bet arī viņos pašos un skolā, kas atradās tagad zem kājām.

Arī Imants ar Robertu, galvas caur lodziņiem izbāzuši, klausījās, kā karogi pēkšņi vējā atdzīvojās.

„Rīt ne tikai skola, bet viss pagasts par tiem priecāsies,” zēni teica, kad no torņa nokāpuši, devās tecīņus mājā.

Pirmie, kas otrā dienā karogus pils torņos ieraudzīja, bija piena vedēji. Viņi apstādināja uz ceļa zirgus un skatījās kā uz neredzētu brīnumu.

Vēlāk karogus ievēroja arī skolēni, kas nāca no mājām.

Bet neviens nedomāja un negribēja par tiem ziņot ne direktoram, ne policijai.

Tā karogi, vēstīdami un atgādinādami visiem, ka ir Lat-

vijas valsts dibināšanas diena, noplīvoja pils torņos turpat vai līdz pusdienai.

Akotam, Baucem un arī Urciņam šai laikā nebija vaļas laukā skriet un uz juntu skatīties, jo uztraukuma diezgan bija pa iekšu.

Jau no paša rīta viņi ievēroja, ka vairāki skolēni bija saposušies kā uz svētkiem. Dažās klasēs atskanēja patriotiskas dziesmas, citur vāzēs bija ielikti sarkanbaltsarkani ziedi, citur skolotāja galdiņš rotāts ar tautisku sedziņu.

Nakts mežā

Reizē ar ekskursijām nobeidzās arī skolas gads.

Bērni dzīvoja atkal pa savām mājām.

Bija 13. jūnija vakars.

Visi nupat bija atbraukuši no lauka. Pa sējas laiku gar tīrummalām vienmēr saradās akmeņi. Nu Silbalsis tos ar zēniem bija salasījis un savedis aiz rijas lielā grēdā.¹

„Tā vien pielūkojiet, ka arī paši neiekritiet akā,” tēvs zēnus brīdināja, ieliedams toveri² jaunu spaini.

Bet tūlīt jau arī viņi atrāva galvas atpakaļ. Aizmugurē iestrinkšķējās divriteņa pulkstenis, un Kazimirs apstājās sētsvidū.

Viņš bija ļoti uztraukts un bailīgi raudzījās apkārt.

„Mani tēvs sūtīja. Šonakt kaut kas notikšot. Drošības pēc — lai jūs nedzīvojot mājā.”

Vairāk Kazimirs nekā nezināja paskaidrot. Tikai aizbraucot vēl piemetināja: „Arī Pelēdām un Sosuriem pasakiet.” Silbalši tūlīt posās uz mežu.

Kamēr māte ielika groziņā ēdamo, sameklēja siltākas drēbes un apskrēja steidzamo kūts soli,³ tēvs aizgāja ar ziņu uz Sosuriem, Imants uz Pelēdām.

Arī Sosuri tūlīt posās, bet Pelēda neticīgi grozīja galvu:

„Ja nav nekas skaidri zināms, kas un kā, tad mēs nekur neiesim. Ja sariebs jaunajai valdībai, tad būs vēl sliktāk.”

Lielā dēla Rūda nebija mājās, un tā arī palika, kā saimnieks izlēma.

¹Grēda: garena kārtīgi sakrauta kaudze.

²Toveris: apaļš koka trauks.

³Apskriet (kūts) soli: padarīt kārtējos darbus (kūti), apkopt lopus.

Bet Silbalši un Sosuri ar visām ģimenēm, pa grāvjiem slēpdamies, reizē ar tumsu nokļuva silā.

Sākumā viņi iegāja mežā dziļi un baidījās pat sarunāties. Bet pamazām ar klusumu aprada.

Tad virzījās visi atkal uz malu un aizgāja gar tīrumiem tik tālu, ka mājas varēja labi saredzēt.

Līdz pusnaktij tomēr nekas nenotika. Tikai uz lielceļa otrpus silam aizrūca vairākas mašīnas.

Bet tad divi gaismas ragi līda ārā no Laubežkalna eglēm un steidzīgi taustījās pa ceļu uz Sosuru pusi.

Ļaudis izslējās no krūmiem un sastinguši vēroja, vai griezīsies Sosuros vai negriezīsies.

Pie stabiņa, kur atradās tāpelīte ar mājas nosaukumu, mašīnas rūkoņa uz mirkli apklusā. Bet tūlīt gaišie ragi slīdēja pa ceļu tālāk uz Silbalšu pusi.

„Laimīgi garām!” Roberts papurināja Imanta plecu. Bet tas uztraukts čukstēja:

„Tūlīt būs pie mūsu ceļa gala.”

Baltie ragi slīdēja ātri uz priekšu un likumos mirkli iedūrās rudzu druvā, āboliņa laukā un miežu tīrumā, līdz sāka urbties Silbalšu kūtsšānos.

„Ja pārlēks uz mājas galu un slīdēs tālāk pa dārzu, tad būs skaidrs, ka brauc garām, bet ja lieksies uz akas pusi, tad...”

Vairāk Imants nepaguva izrunāt, jo mājas gals pēkšņi uzspīdēja balts kā dienā.

Visi tagad mēmi raudzījās turp.

Novizuļoja logu stikli, gaismas ragi sāka slīdēt pa dārzu tālāk, brīdī apspīdēdami bišu stropus, ābeles un zedēņu sētu. Aka palika tumsā.

„Pateiksimies nu Dievam,” Silbalsiene, rokas saņēmusi, čukstēja. „Nelaime šoreiz ir garām.”

Bet vīri vēl klusēja.

Baltie ragi durstījās pa ceļu uz Pelēdu pusi un aizlīda aiz kalna.

Nu dzirdēja tikai auto mašīnas rūkoņu.

Nakts klusumā šķita, ka milzīgs, saniknots sirsenis⁴ trauc pār lauku un meklē upuri, kam iekost.

Pēkšņi rūkoņa apklusā. Pelēdu pagalmā nikni sāka riet suņi. Bija dzirdamas arī blāuras⁵ vīru balsis un durvju dau-

⁴Sirsenis: lielākā Latvijas lapsene (kukainis).

⁵Blāuris: klaigātājs, kliedzējs; blāuras — skaļas.

zīšana.

„Kas tur tagad notiek?” Ģirts sabijies pieķērās tēvam pie rokas.

Bet uz šo jautājumu neviens nezināja atbildi.

Pēc kādas stundas mašīna sāka rūkt atkal. Tā nenāca atpakaļ uz centru, bet aizgriezās dziļāk pagastā.

„Vēl mēs nevaram iet mājās,” Silbalsis teica. „Varbūt vēlāk mūs meklēs.”

Visi bija atkal satraukti, kaut pirmīt šķita, ka briesmas jau garām.

Ģirtam sāka salt. Māte viņu ievilka sev klēpī un apsedza ar lielo lakatu. Arī Imants ar Robertu nakts dzestrumā bija izvēsuši. Viņi mīnājās un sita rokas gar sāniem, vienmēr vēl raudzīdamies uz ceļa pusi. Bet mašīna atpakaļ nenāca.

Auša gaisma. Mežā sāka dziedāt putni. Drīz uzlēca arī saule.

„Būs jāiet govīs slaukt,” abas saimnieces ierunājās.

„Laikam gan.” Silbalsis atbildēja. Viņam bija reize braukt uz pienotavu. „Mašīna būs atgriezusies pa otru ceļu.”

Tāpat pa grāvjiem slēpdamies, lai neviens nemanītu, ka viņi bēguši, mežinieki pēc baigās nakts salīda atpakaļ savās sētās.

Tukšā sēta

Kad tai rītā Pelēdu ganībās neviens neizdzina lopus, Silbalsiene steidzās raudzīt. Arī Imants gāja līdz. Ģirtam šodien bija ganu diena.

Uz ceļa kā nomauktas čusku ādas guleja rievainas auto sliedes, kas ielocījās Pelēdu sētā.

Govīs, izdzirdējušas cilvēku soļus, kūtī sāka maut, cūkas kviekt, aitas blēt un zirgi bubināt. Pie akas pēkšņēja pīles gagināja zosis un palieveni kladzināja vistas. Abi suņi izšāvās no savām būdām un, zemi ošņādami un nelaimīgi smilkstēdami, sāka skraidīt pa sētu.

Visi dzīvnieki Pelēdu sētā uztraukti sagaidīja abus nācējus, tikai cilvēkus nekur nemanīja.

Āra durvis bija gan pusvīrus, bet virtuvē nekurējās pavards, saimniece nestāvēja pie katliem.

Imants ar māti gāja dziļāk.

Bet tās vairs nebija Pelēdu kārtīgās istabas, ko viņi ieraudzīja. Likās, ka te traks viesulis visu sagriezis midzenī. Uz grīdām gulēja drēbju gabali, veļa, trauki, izbārstītas miltu un putraimu kulītes, cukura graudi, maizes doniņas, papīri, vēstules, skolas liecības, fotografijas — viss savādīts un samests vienā kaudzē.

Gultām norautas segas, krēsli un soliņi apgāzti, galdiem un kumodēm atvilktnes izraustītas, skapjiem durvis vaļā un plaukti tukši.

Imants ar māti izbiedēti raudzījās apkārt.

Iečikstējās durvju viras, un no augšstāva kāds kāpa zemē. Pa vasaru tur mazajās jumta istabiņās dzīvoja Ina ar Zuzi.

Arī tagad nācēja bija Zuze. Viņa kopš skolas beigām atkal dzīvoja Pelēdās.

Bet Imants un Silbalsiene jautro meiteni vairs nevarēja pazīt.

Saraudātām sarkanām acīm, izpūrušiem matiem un pārvērstu seju — viņa bailīgi ielīda istabā.

Ieraudzījusi kaimiņus, Zuze iekliedzās un raudādama metās Silbalsienei ap kaklu.

„Mīļā krustmāt, viņus aizveda... viņus naktī visus aizveda...”

Labu brīdi Zuze vairāk nekā nespēja pastāstīt. Viņa tikai ķērās Silbalsienei apkārt un raudāja skaļā balsī kā pavisam mazs bērns.

Imanta māte slaucīja ar priekšauta stūri Zuzei asaras no vaigiem un mīrināja:

„Gan drīz palaidīs atkal mājā. Nav jau nekādi noziedznieki.”

Bet Zuze purināja galvu:

„Nē, nē... viņus sūtīs uz Sibīriju.”

„Uz Sibīriju?”

„Jā...”

„Kāpēc?”

„Viņi esot padomju varas ienaidnieki...”

„Kas to sacīja?”

„Zēbulis un Určiņš, kas te naktī ar čekistiem iebruka.”

„Viņi te rikojušies kā laupītāji,” Silbalsiene skatījās uz izsvaidītajām mantām.

„Mūs visus puskailus sastādīja gar sienu un sāka kratīt.

Meklēja ieročus un briesmīgi uztraucās, ka Rūda nav mājā. Tad visiem lika sagērbties.”

„Arī tev?”

„Nē. Es nebiju sarakstā. Krusttēvs un krustmāte lūdza, ka viņi neesot nekādi ienaidnieki, esot visu darijuši, ko valdība liek. Viņi negribēja gērbties. Bet Zēbulis tad uzklie-dza, ja tūlīt neklausīšot, plikus aizvedīšot.”

„Un ko darija Felikss un Ina?” beidzot arī Imants iepra-sījās.

„Felikss gribēja ņemt līdzi divriteni un Ina savas grā-matas, bet Urcapurcs atņirdza zobus: Sībijā tādas lietas nevajadzēšot.”

„Ko tad atļāva ņemt līdz?”

„Tikai drēbes un mazliet uztura.”

Kamēr Zuze ar kaimiņiem sarunājās, sētā bija ienākusi kāda sieva. Izskrējusi klēti, pagrabu un kūti, nu viņa ulpatu ulpatām¹ metās uz istabu, brīdi apstādamās pie akas, kur uz sētas mietiem uzbāztas kaltējās tukšās piena kannas un slaucamais ķipsis.²

„Tā jau mūsu Knibiene,” Silbalsiene, caur logu raudzī-damās, teica. „Diez’ ko tai te vajadzēs?”

„Man jāuzrauga aizvesto manta,” Knibiene ienākdama tūlīt ziņoja. „Tagad tā visa pieder valstij, un neviens ne-drīkst nekā aiztikt.”

„Uzraugi jau uzraugi, tik neaizmirsti arī govīs izslaukt un lopus pabarot,” Silbalsiene teica un gāja uz durvīm.

Knibiene nekā neatbildēja, bet tūlīt sāka locīties ap izsvaidītajām mantām.

„Es iešu jums līdz,” Zuze pieķērās Silbalsienei pie rokas.

„Nāc, nāc! Vēlāk varēsi aiziet arī pie Mārites uz Ķīsi-šiem,” Silbalsiene satraukto meiteni mierināja.

Zuze uzskrēja aukšā, paņēma savas nedaudzās mantiņas un drēbju sāniti un ātri bija atkal lejā.

„Vēlāk es varbūt braukšu atpakaļ uz pilsētu pie vecā-kiem,” viņa teica un pagalmā noglāstīja abus suņus, kas luncinājās gar kājām.

„Kas tur?” Imants pacēla no zemes sudraba saktu.

„Tā būs krustmātei izkritusi. Viņa, kad gāja uz auto, gribēja vēl iegriezties kūti un atvadīties no savām gotiņām.

¹Ulpātā ulpatām: steidzīgi; pa kaklu, pa galvu.

²Ķipsis: stipots koka trauks, kam viens delītis pagarināts uz augšu, veidojot rokturi.

Bet čekists iesita ar šautenes laidī tik spēcīgi pa krūtīm, ka viņa pakrita un tikai ar krusttēva palīdzību varēja piecelties."

Meitenei saspiedās acīs atkal asaras. Viņa paslēpa krustmātes saktu sauļā kā piemiņu, kad gāja prom no tukšās sētas.

Pa posta ceļu

Silbalšos tikmēr saimnieks bija atgriezies no pienotavas un stāstīja, ka šonakt nav aizvesti tikai Pelēdas vien.

„Stacijā stāv vesels ešelons¹ ar aizrestotiem preču vagoniem, kuŗos no visiem apkārtējiem pagastiem miliči, čekisti un komunisti vēl arvien smagās mašīnās pieved cilvēkus un iekrauj kā lopus.

Dažas grupiņas atdzen arī kājām. Nāk vīri, nāk sirmgalvji un sievas ar maziem bērniem klēpī. Visiem stacijas laukumā liek notuities ceļos, lai varētu vieglāk saskaitīt. Arī pēc kontroles čekisti vēl neļauj piecelties. Laikam bailes, ka neaizbēg. Visi kā dievlūdzejī tup tik ilgi, kamēr sadzen vagonos."

„Vai Pelēdas arī redzēji?"

„Sargi visu laiku staigā gar ešelonu un grūž katru, kas tuvojas, ar durkli prom. Kad dabūju zināt, ka arī mūsu kaimiņi aizvesti, es tomēr mēģināju viņu vagonu atrast. Bet viņi nav kopā. Māte ar bērniem ir vienā vagonā, tēvs atšķirts citā."

„Vai varēji arī sarunāties?"

„Pa gabalu, kamēr sargs pagāja uz otru galu, izdevās dažus vārdus apmainīt. Saimniece lūdza, lai aiznesot ziemas drēbes. Ātrumā neesot sajēgusi paņemt."

Zuze šaubījās, vai Knibiene vairs došot, jo tikko neizrāvusi viņas sainīti no rokām, kad nākusi ārā. Bet Silbalsis dusmīgi noteica:

„Drēbes, kas cilvēkiem pienākas, viņa nedrīkst aizturēt."

Lieliem soļiem viņš steidzās uz kaimiņiem.

Jau pa gabalu pretī strinkšķēja mandolīna. Bez Knibienes nu te bija saradušies arī citi. Kāda smagā mašīna tukša stāvēja mājas galā, bet istabas priekšā mauriņā gulēja vīri. Acīm redzot, viņi atpūtās no nakts gaitām un, ļautri sarunādamies, dzēra vīnu, ko bija iznesuši no Pelēdu pagraba.

¹Ešelons: vilciena sastāvs.

Pasarkans tukls krievs pa starpām strinkšķināja mandolinu, Dvielītis pildīja glāzes, un Knibiene, kā pa atvērtajām durvīm varēja redzēt, virtuvē grozījās gar pavardu. Laukā plūda ceptas gaļas un olu smarža.

Kūtī idēja govis, urkšķēja sivēni un zirgi būkšķināja siles, bet tur vēl neviens nebija gājis.

Savrup istabas priekšā uz galdiņa bija nolikts radio aparāts, daži sudraba trauki, labāki drēbju gabali un vēl šādas tādas mantas, it kā tūlītējai projām nešanai.

Ieraudzījis Silbalsi, Dvielītis ātri galdam uzmeta segu un mantas apslēpa. Par kādu drēbju došanu aizvestajiem viņš negribēja ne dzirdēt.

Kājās pierausās arī sarkanais krievs un piestreipuloja Silbalsim.

„Pilsoni, tas ir tiesa, ko biedrs saka,” viņš, pirkstu krūtīs durdams, krieviski šļupstēja. „Kaitniekiem kažokus nevajaga.”

Silbalsis redzēja, ka tiešām te nekā nepanāks. Lai nezaudētu veltī laiku, viņš nekā vairāk neteica un steidzās atpakaļ.

Mājās viņš ar sievu sameklēja pāris zēnu siltākos mēteļiņus, kas derētu Inai un Feliksam, savu puskažoku un saimnieces ziemas mēteļi, pielika klāt katram pa pārim vilnas zeķu un biezāku veļu. Zuze pievienoja Inai dažus gabalus no savām drēbēm. Ēdienu grozā atradās piena kanniņa, sviesta ciba,¹ medus podiņš un trīs saldskābmaizes kukuliši. Silbalsiene to visu bija iedomājusī un sagatavojusī no savas puses. Steigā jau nekā daudz nebūšot paņēmuši arī no ēdamā.

Silbalsim līdzī iet bija sataisījusies gandrīz visa Rijas zēnu rota.

Vecāki nevienam arī neliedza.

„Feliksam un Inai būs vieglāk, kad redzēs, ka draugi nav viņus aizmirsuši,” viņi teica.

Kācītis ar Māriti jau stāvēja pagalmā, un Roberts pievienojās, kad gāja garām Sosuriem. Trūka tikai Kazimira.

„Kniba esot pēkšņi saslimis,” Silbalsis bērniem teica. „Nemaz neceloties no gultas.”

Bet viņi zināja, ka Kazimirs nevarētu nākt arī tad, ja mājā visi būtu veseli.

¹Ciba: ar vāku aiztaisāms trauks, kas darināts no plānām liepu lubām (skalēm); tajā lika aizdaru.

Kācītim, Māritei un Robertam arī bija sainīši līdz, ko aiznest draugiem no savas puses. Steidzīgi visi devās cauri Laubežkalnam un nogriezās pa taciņu uz stacijas pusi.

Kad izgāja no mežiņa klajumā, gaŗa sarkano vagonu rinda visiem tūlīt dūrās acīs. Vilciens bija atbīdīts šaipus stacijas uz blakus sliedēm. Visas durvis likās noslēgtas, un laukā neredzēja vairs neviena sarga. Tikai šur tur uz maza- jām gala platformiņām slaistījās durkļu gali.

„Ka tik nu mēs vēl paspētu,” Silbalsis baţīgi ierunājās.

Visi sāka iet pusriksus.

Ģirts pieķērās tēvam pie lielā drēbju saiņa un reizēm, kad paklupa, vilkāš gandrīz vai pa zemi, kamēr uzķepurojās atkal uz kājām. Imants ar Robertu nesa ēdienu grozu, bet Kācītis ar meitenēm mazos sainīšus.

Kad gājēji bija vairs tikai mazu gabaliņu no dambja, lokomotīve sāka grūst laukā melnus dūmu mutuļus un šņā- kāt. Visi ar izbailēm vēroja, ka reizē ar dūmu izgrūdieniem garajai vagonu rindai sāk lēnu griezties arī riteņi, un tā velkas no blakus ceļa ārā uz galvenajām sliedēm.

„Varbūt pie stacijas vēl apturēs,” Silbalsis izteica pēdējo cerību.

Bet lokomotīves gaita, tai tuvojoties, nekļuva vis lēnāka, bet arvien ātrāka.

Pulciņš uzbēruma malā bezspēcīgi apstājās un, acis neno- vērsis, raudzījās sarkanajos vagonos, kas skrēja gaŗām.

„Varbūt vismaz caur logu ieraudzīsim,” bērni čukstēja.

„Dievs, svētī Latviju!” aizvestie iekšā dziedāja...

Pēc restotajiem lodziņiem bija gan cita pie citas saspie- dušās cilvēku sejas, bet vilciens jau skrēja tik ātri, ka pazīt nevienu nevarēja...

„Redziet, tur kaut ko izmeta!” Ģirts iesaucās un skrēja pretī mazam papīra gabaliņam, ko vējš pa uzbēruma valni rāva vilcienam līdz.

Kad zēns atgriezās pie pārējiem, kas mēmi ar mantu sai- ņiem stāvēja tukšā dzelzceļa malā un raudzījās, kur nupat aiz meža likuma nozuda restotais vilciens ar aizvestajiem, viņam rokā bija bonbonku¹ kārbīņas vāciņš.

Uz tā bija rakstīts:

Sveicienām Rijas zēnu rotu!

Neaizmirstiet Inu un Feliksu!

³Bonbonkas: saldumi.

Kārlis Skalbe

Aizvestais

*Kur jāgrauž būs asaru maizes dona¹?
Vai galvu likšu uz cietuma klona²,
Vai taigā³ tālā uz sarmota ciņā⁴,
Man būs tik vienas domas un mīņa:*

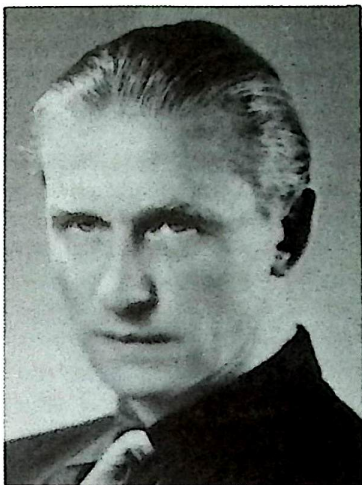
*Es sapni par dzimteni pagalvī likšu,
Ar viņu atkal es laimīgs tikšu
Un dusēšu saldi kā mātes rokās —
Pat nāves mokās.*

¹Dona: maizes kukuļa gals.

²Klons: māla grīda.

³Taiga: Sibīrijas mežs.

⁴Ciņis: ar zāli apaudzis pauguriņš laukā, pļavā vai citur.

Andrejs Eglītis

Es tēvu zemei noliecos

*Es tēvu zemei noliecos par visām viņas mokām,
Par brāļiem, kaujās kritušiem, par mīlām mātes rokām.*

*Es tēvu zemei noliecos par viņas sāpju tēlu,
Par tautu tumsas verdzībā, par katru viņas dēlu.*

*Un karsdams saucu svešumā: Dievs, vienu garu lemi:
Vest galā tēvu cīniņu par brīvu valsti, zemi.*

*Un atskan visā pasaulē: mēs jauni zvani esam,
Mēs savas zemes brīvību un valsti sirdīs nesam.*

Irma Grebзде

Purva zāle

Pret sarkani izdegušo Kājuļu mālu kalnu lejā vēl zaļo Bicišu purvs. Kājuļu Pauls kāpj savā kalnā un skaita retās auzu gubiņas. „Gandrīz nav vērts mājās vest,” viņš pukojas, „neiznāks ne kukuļa tiesai. Ek!”

Šī vasara nav bijusi laba. Kājuļu šķūnis bija tikko pusē ar sienu piedzīts, un divu kviešu stīrpu¹ vietā aiz rijas tupēja viena, neliela.

Bet purvs šogad neredzēti zaļoja. Asā purva zāle, sidrabaini blāva, pavasarī izlīda no slapjuma, vasarā tā paaugās gaŗa, Bicišu Smudrai līdz puslielam. Tikai tagad rudenī zāle pieņēma rudu² nokrāsu. Tomēr purvs vēl arvien likās zaļš.

Bicišu gotiņas šogad pielikās³ pilnus vēderus, un Smudra lielīgi šad tad uzkliedza Paulam: „Nāc lejā! Diezgan esi kalnā izsēdējis. Tavi zirgi vēl sažūs saulē. Pagaid' vien!”

Pauls tad atkliedza meitenei kaut ko pretim. Kājuļi labi

¹Stīrpa: četrstūrainā, gaŗa vai garena labības kaudze.

²Ruds: rūsgans, rūsas krāsā.

³Pielikās — šeit: pieēda.

satika ar mazo purva kaimiņu Bicīti, un nevienam nelikās netaisni, ja Paulam istabā skanēja radio un tirkšķēja tālrunis, bet Bicīšiem bija viena pati istabiņa, un pati māja likās kā purvam pieaugusi pelēka piepe.⁴

Priekš divi ziemām Smudra bija nobeigusi pamatskolu ar ļoti labām sekmēm, un nu Bicītis pienotavā stāstījis, ka gribot meiteni skolot.

„Ar ko?” kāds ieprasījās.

„Ek, vai purvā zelta trūkst! Atradu naudas podu!” atjokoja purva vīrs.

Citi pasmējās par Bicīša labo joku, bet Paulam nu griebās zināt, vai Smudra aizies Dzegužos uz ģimnaziju.

Turpat lejā ganās Bicīšu govīs. Meitene tup uz ciņa. No augšas tā izskatās kā liela brūna vāvere. Pauls ieskrienas, atpleš rokas, sakaltušais māla kalns noskan zem viņa papēžiem. Pāris lēcienos pārskrējis Kājuļu pļavu, Pauls ieiec purva zālē.

„E — ē — ! Smudra!”

„E — ē! Paul!”

Viņa pieceļas no ciņa. Brūnais salāpītais apģērbs, sen jau virspus celģaliem, nespēj noslēpt, ka meitene sāk pieaugt.

„Nu, Smudra, tu taisoties uz skolu!” Pauls, likdamies nebēdīgs, saka.

„Tā? Kāda žagata⁵ to Kājuļu staba galā izkliegusi? Jā, taisos!” meitene lepnī paceļ galvu.

„Patiesi?” kaimiņš apjūk.

„Nu, ka! Domā, katra cita var skriet uz pilsētu skoloties! Jau rītā es aizbraucu. Patiesībā esmu to nokavējusi, nemaz īsti nezināju, vai iznāks. Nebija kurpju. Bet tēvs uzšuva pats!”

„Skaistākas jau būtu pirtās,” Pauls domā.

„Neesmu nekāda jaunkundze. Kad tik apavs.”

Viņi apsēžas uz ciņa spurainās muguras un klusē.

„Žēl,” pēc brīža saka Pauls.

„Kā tev žēl? Vai žēl, ka purvinieks sūtīs meitu skolā?” Smudra asi uzlūko kaimiņu.

„Nē, tā gan nē. Bet mēs bijām draugi. Man nav neviena

⁴Piepe: poss; sēnes kas aug uz koku saknēm, celmiem, stumbriem vai arī uz to trūdošām daļām.

⁵Žagata: melnbalts putns; plāpīgu cilvēku dažkārt sauc par žagatu.

cita, Smudra. Es tevi auklēju, kad bijī divi gadi veca."

„Pats vēl bija mazulis," iesmejas Smudra.

„Bet nu man ir divdesmit," Pauls izslejas.

„Tad tu drīz apprecēsies," meitene viegli iesit viņam pa plecu.

„Mulķe! Es gaidīšu tevi," Pauls saka nopietni, „tev tad būs gudriba, man manta."

„Varbūt es tevi negribēšu!" ķircinās Smudra.

Pauls pieceļas un saņem meitenes rokas.

„Iesim nu! Tava māte gaida pie klētiņas."

Viņi iet līdzās liksmi un apmierināti.

„Tu taču esi skaista meitene, Smudra," viņš saka.

„Kam pārdosi to skaistumu?" tā atcērt, „būtu nu teicis čakla! Kas šovasar Bicišos apsita ābelēm jauno sētu? Es! Kas lejas dārzā sadēstīja avenes? Es!"

„Lielies!"

„Lūk, cik asas rokas," Smudra nobrauka ar cieto roku puīša vaigu un aizskrien.

„Nāc vēl atvadīties!" Pauls kliedz tai pakaļ.

„Jā — ā — ā!"

„Ņem nu vēl pikucīti sviesta līdz, meitiņ," māte otrā rītā saka Smudrai.

Smudra saliek baltajā grozā drēbes un grāmatas.

„Nav vajadzīgs, mam! Pārdod labāk. Kādēļ man Dzegužos sviests jāēd, ja Bicišos neēdu? Iedevi taču krietnu gabalu speķa."

Smudra atglauž matus no pieres un silti uzlūko māti.

„Maza un pelēka kā purva paeglītis," meitene domā. „Mam', kad nobeigšu skolu, tad tev būs vieglāk."

„Lai Dievs dod," Bicišu māte atsaka, „nāc nu, tēvs zirgu sajūdzis."

Meitene uzvelk zilo jaciņu, uzmet plecos lakatiņu, un abas ar māti tās iziet pagalmā.

Tur viņas saskūpstās, Smudra lec ratos, tēvs saņem grožus.

„Gaidi mani Ziemsvētkos!" sauc Smudra, „ātrāk nez', vai būšu. Tālu nav, bet ceļš maksā!"

Kājuļu mālu kalnā stāv Pauls un māj ardievas.

— Kad Smudra pirmoreiz ieiet savā klasē, pašreiz ir matēmatikas stunda. Smudra droši atveļ durvis un skaļi saka labdienu. Trīsdesmit divi pāri acu viņu uzlūko.

Skolotājs pārtrauc rakstīšanu, noliek krītu un laipni vaicā:

„Esi laikam Smudra Bicīte no Venču pagasta? Pierakstīta bijī, kādēļ tik vēlu?”

„Nevarējām ātrāk. Man nebija pašūtas kurpes,” Smudra atbild.

Klasi pāršalc smieklī.

„Tā,” mazliet samulst jaunais skolotājs, „ak, tad kurpju dēļ. Bet vai tu nu domā ar jaunajām kurpēm citus mācībās noķert?”

„Es domāju gan, man ir viegla galva,” Smudra droši lūkojas skolotājam acīs.

„Cik tev gadu?”

„Sešpadsmit.”

„Vēlu gan tu iesāc. Bet mēģini vien. Pirmajā solā ir brīva vieta, sēties.”

Smudra nosēžas solā. Līdzās viņai ir sīka sarkanmate, tā pavelkas nost no jaunās atnācējas.

Kad nozvana brīvpundze, matemātiķis Mārtiņš Rieksts aicina Smudru pie sava galda. Viņš ir šīs klases audzinātājs, un tam vajadzīgas dažas ziņas.

„Kas ir tavi vecāki?” viņš jautā.

„Saimnieki purvā.”

Meitenes stāv barā ap Smudru un grūž viena otrai sānos. Tā ir gan jocīga, tā jaunā! Un kādas neredzētas drānas!

„Kā sauc tavus vecākus?” prasa skolotājs.

„Ede un Šimanis Bicīši.”

„Hi, hi, hi, — Bicīši!” kāds iespurdzas.

„Klusu, ejiet ārā!” sauc skolotājs. Bet meitenes paliek.

„Ko tu mājā dariji?”

„Strādāju. Ganīju govīs.”

„Hi, hi, hi —”

„Klusu, meitenes!”

Meitenes grūstās, ķircinās⁶ un aizkaļ Smudras bizes.

Pēkšņi aizkartā metas atpakaļ.

„Nost, vārnas, es jums saku! Nost!” viņa kliedz pietvīkusi, meitenes atlec sāņus un atkāpjas.

Skolotājs iesmejas, kad viņas iziet no klases.

„Tu esi dūšīga, Smudra. Tā vajag.”

Mārtiņš Rieksts pieceļas un aiziet.

Smudra sēž solā un skatās meitenēm sejās, kad tās sanāk klasē vīpsnādamas. Sastapušas jaunās skolnieces nopietno

⁶Ķircināties: kaitināt.

skatu, viņas kļūst rāmas.

Tas, ka purvinieka meita labi mācās, klasei liekas pats par sevi saprotams. Bet skolotājs Rieksts slavē Smudras attapību rēķinos, un fiziķis nebeidz stāstīt kolēģām, cik jaunā atnācēja apdāvināta. Bet klase atturas no draudzības ar Smudru. Neviena gan vairs neuzdrošinās viņu aizkart, tomēr mīlēt to arī nemīl.

„Tāda skarba — kā purva zāle,” saka ārsta meita, kad Smudra iziet no klases.

„Nez, vai viņa raud arī kādreiz,” interesē miesnieka meitai.

„Droši vien nē!” kliedz cita.

Kad Smudra svētkos pārbrauc Bicīšos, pirmais skrējiens tai ir kalnā pie Paula. Sākumā tie jūtas pasveši. Paulam meitene liekas liela un nopietna kļuvusi. Bet pamazām viņš pierod. Smudrai tik daudz kas stāstāms.

Ir jau pāri pusnaktij, kad Pauls viņu pavada uz purva māju.

„Vai tev tur skolā iepatika kāds? Nu, zēns, es domāju,” Pauls jautā, kad viņi šķīrās.

„Nē, es nemaz tos neredzu,” Smudra atsmejas, bet tad viņa kļūst domīga un klusi saka: „Ak, jā, Paul, viens man iepatika gan, bet tas ir skolotājs Mārtiņš Rieksts.”

„Mārtiņš Rieksts,” Pauls atkārto.

*

* *

— Pavasaris Dzegužos atnāk ar lietu un sauli. Skolas platie logi augu dienu ir atvērti, un meitenēm acis lūkojas vairāk ārā nekā grāmatās. Arī Smudra sāk ilgoties pēc mājām un purva. Klase šai gadā ir sadzīvojušies, draudzīga, tikai Smudra stāv mazliet atstatu no citām. Viņai liekas, tā pārējām var būt vecākā māsa, ne draudzene. Citas meitenes ir vēl bērnišķīgas un arī jaunākas par Smudru. Tomēr viņas satiek labi.

Nedaudz dienas pirms skolas beigām klase dodas mazā izbraukumā uz Dzegužu upi. Meitenes ir jautras, dzied, klaigā. Piekalne ar Dzegužu upi lejā ir dzeltena ziedos. Rieksts izmeklē apmešanās vietu, un nu viņas var izklist laukos un mežā. Ap launaga laiku tām atkal te jāsalasās. Visas aizskrien, bet Smudra paliek. Viņa sēž pakalnē, kur

divas mazas ganītes skraida ap dažām govīm. Smudrai patīk raudzīties pāri upei, vērot ļaudis tīrumos un dārzos. Viņa jūtas liksma un brīva šai dienā.

„Kādēļ tu negāji līdz ar citām?” Smudrai vaicā skolotājs, nosēdzamies tai līdzās. „Kādēļ tu arvien atraujies?”

„Man tā ir labi,” viņa klusi atbild, „es varu priecāties arī viena. Purvā es reti sastopu cilvēkus. Bet tur bija tik daudz dzīvību. Kukaiņi, rūpuļi, putni! Vasarās plūcu purva zāli ar sauļām un iedobumā aiz lielā ciņa izklāju sev lizdu. Tur saritinājusies gulēju. Kādā dienā atradu savā lielajā lizdā sīkas putna oļiņas. Laikam putns bija pārskatījies,” Smudra stāsta, un viņi abi smejas.

„Arī es vēroju putnus, kad biju zēns. Mani viņi saistīja. Reiz es redzēju putnu varoni. Viņi divi knābājās sausajā rudens zālē, pēkšņi no klēts apakšas izskrēja kaķis un vienu putnēnu noķēra. Otrs palaidās augstāk, tad metās zemē kaķim virsū. Kaķis apjuka, palaida pirmo un lēca pakal otrajam. Kaut kas putnēnam samisējās, spārniņš skāra zemi, un nākošajā mirklī kaķis to saplosīja. Es turpat stāvēju un raudāju,” stāsta Rieksts.

Smudra uzlūko skolotāju: „Ja es būtu putnēns, tas otrs, darītu tāpat.”

„Tu esi drosmīga, Smudra.”

Viņi sēž un runā par dzīvniekiem. Lejā upē bradā meitenes, viņu kļaiņas laižas augšā pa piekalni līdz sēdētājiem.

— Skolas brīvlaiks sākas, Smudra stāv piestātnē un gaida vilcienu. Cilvēku drūzmā tā pamana skolotāju. Arī viņš kaut kur aizbrauc.

„Uz redzēšanos, Smudra. Purvā staigādama, neaizmirsti skolu!” viņš tai uzsauc.

„Uz redzēšanos, skolotāja kungs!” Smudra piemāj.

— Šī vasara atnes postu. Svešinieki pārņem zemi. Smudra ravē dārzu, kad Pauls skrien no kalna ar šo ziņu.

Viņa nevar ticēt! Nē, droši vien tas nav tiesa!

Dažas dienas dzīve it kā sametas. Pamazām ļaužu prāts nomierinās. Tikai pagastā pazūd viens vai otrs cilvēks.

Kādā novakarē Smudra ir purvā. Lēni līnā sīks lietus, meitenei ir izmirkušī apavi, un ķermenis dreb savādā sa-traukumā. Viņai liekas, kaut kas ir noticis, kas neparasts. Labs vai slikts, tā viņa nezina.

Viņa nāk gar līko egli, aizaugušo purva aku uz māju pusi. Pēkšņi viņas priekšā izlec cilvēks.

„Dievs, Kungs!” Smudra izsaucas.

„Nebistieties, neesmu ļaundaris,” svešinieks saka, „pārdodiet man klaipu maizes.”

„Maizi?” Smudra murmina, „to var. Jā, uzgaidiet te, būšu tūlīt atpakaļ.”

Viņa steidzas, ieskrien istabā, meklē skapītī un izvelk divus brūnus klaipus. Rokas viņai dreb, un mute tikko var izrunāt vārdus.

„Māt, viens man purvā prasīja maizi.”

„Ak Dievs, dod, Smudra! Tas nevar būt ļaundaris. Mežos tagad iet tikai tas, pēc kuŗa dzīvības kāro,” māte klusi saka.

Smudra satin klaipus lakatā un skrien. Purva malā viņa iesvīlpjas. No elkšņiem iznāk svešinieks. „Naudas man gan nav, bet te ir kāda manta. To iedeva viens no biedriem.”

Svešinieks iespiež Smudras sauļā nelielu priekšmetu.

„Nevajag. Tiešām ne. Es došu vēl, rītā māte tiks cepienu. Sakiet, kā jums vēl vajag,” Smudra runā ātri.

„Jūs esat droša meitene,” svešais pasmaida tumsā, „labi, mēs sarunāsim nepieciešamāko, uzrakstīsim un noliksim — teiksim te, šīs egles dobumā. Tikai nenāciet dienā, gaismā. Un tad otrā vakarā mēs jūs sagaidīsim. Drīz gribam doties tālāk.”

„Jā, rīt rītā, kad būs vēl krēsla purvā, es nākšu pēc zīmītes,” Smudra apsola, „un vakarā atnesīšu pati visu, kas būs prasīts.”

„Kāds ir jūsu vārds?”

„Smudra.”

„Ar labvakaru, Smudra, paldies!” viņš pazūd elkšņos, kā nebijis, tikai zari noknaukšķ zem tā soļiem.

Smudra ieiet istabā, noraisa mitro lakatu, tad noliecas pie spuldzītes, kur tēvs lasa laikrakstu.

„Redzi,” viņa saka, „pulkstenis.”

„Ko?” asi tēvs jautā, „pulkstenis? Kur tu ņēmi?”

„Purvā, iedeva svešinieks. Par maizi, tēv.”

Tēvs paņem pulksteni un apskata to. Pienāk arī māte tuvāk. Gaisma no pavarda viņus apspīd, kad tēvs atvēŗ pulksteņa vāku un skaļi lasa: „Mīļajam Mārtiņam iesvētīšanas dienā. Māmuļa.”

„Mārtiņam!” Smudra sauc, „rādi, tēv!”

Viņa aplūko pulksteni tuvāk. Nu viņa to pazīst. Neskaitāmas reizes tā redzējusi šo pulksteni sev priekšā uz galda

klasē. Tas pieder Mārtiņam Riekstam.

„Mārtiņš Rieksts, mans skolotājs, ir te,” viņa saka, „es apsolījos svešiniekam palīdzēt, to nezinādama.”

Pelēks rīts izlien no purva, mikls, nemīlīgs.

Smudra stāv pie egles un lasa zīmīti.

„Ja tā esi tu, Smudra Bīcīte, tad gaidīšu tevi vakarā. Skolotājs.” Smudra saplēš zīmīti un ieber papīra druskas kabatā. Viņa nav gulējusi šo nakti, viņa jūtas iesaistīta kādā lielā noslēpumā, kam ir jēga.

Vakarā Smudra stāv pie egles un gaida. Viņa gaida ilgi, drebēdama vēsumā, beidzot tumsā pavīd cilvēks.

„Te es esmu,” viņa klusi sauc.

Viņš pienāk, gaŗā mēteļi satinies, saņem Smudras rokas un pievelk tās savam vēsajam, asu bārdū apaugušajam zodam.

„Nezināju, ka šīs tavas mājas, Smudra. Pats liktenis līcis tam tā būt. Tu taču esi mums vajadzīga.”

„Jā, pārtiku un lina drānu.”

„Vispirms pārtiku, meiten. Mēs esam vienpadsmit. Tad lina drānu pārsejiem. Viss var notikt ar tādiem meza vilkiem, kādi mēs esam.”

„Jā, pārtiku un lina drānu.”

„Te ir vēstule. Būtu labi, ja to rītā varētu nogādāt Krievīņu pagasta Zemjos. Zemju saimnieks ir mans draugs.”

„Krievīņu pagasta Zemjos,” atkāto Smudra.

„Vakarā gaidīšu atbildi, Smudra!”

„Atbilde būs!” meitene cieti saka.

„Lai Dievs tev palīdz,” viņš aiziet, un Smudra lūkojas tam pakaļ, cik ilgi vien tumsa to ļauj saskatīt.

„Kur tu arvien pazūdi vakaros?” Pauls pārmetot vaicā Smudrai.

Viņi sēž Kājuļu augšas istabā. Pauls ir aizkūris pavardu. Ārā gaudo vējš, nesdams sniegu tumšajā logā.

„Paul, būtu labi, ja tu nejautātu.”

„Būtu labi, Smudra, ja tu reiz pasacītu,” skarbāk ieskaņas puīša balss, „es vairs neesmu nekāds zēns, un tev pašai jau septiņpadsmit.”

„Jā, Paul,” pusaizmigusi atbild Smudra, „bet es esmu tik nogurusi kā bērns pēc dienas skraidīšanām.”

„Kādus gaŗus ceļus tu staigā?”

„Gaŗus ceļus, Paul —”.

„Saki!” viņš satver meitenes rokas kā knaiblēs, „tagad

saki!"

„Ārā purvā ir vienpadsmit vīri, Paul' —"

„Ko?" viņš atlaiž Smudras rokas, „tad tā."

„Jā, tur ir arī Mārtiņš Rieksts. Viņu meklē."

Domīgs Pauls pieiet pavardam un met liesmās skaidas. Viņš uzlūko meiteni. Smudra sēž uz sola, kājas gurdeni pret uguni izstiepusi. No viņas tēva zābakiem, kas tai kājās, satecējis sniega ūdens uz grīdas kā tumša asiņu palts.

Pauls nodreb.

„Smudra, es baidos par tevi."

„Nebaidies," viņa saka, „te ir kluss. Mūsu purvs ir drošs."

„Bet tavas gaitas, Smudra?"

„Tās? Bet vienam taču jāiet! Šoreiz tā esmu es!"

„Kas būs ar mums abiem, Smudra? Uz skolu tu neaizbrauci. Tad nāc vismaz kalnā pie manis," viņš noglāsta meitenes plecu.

„To es nevaru, Paul —," viņa noliec galvu un aizmieg.

Nākamajā dienā Bicišos visi ir uztraukti. Iepriekšējā naktī Krievīņu pagastā bijusi kratīšana. Bēgot kritis Zemju saimnieks.

Smudras pierē ievelkas divi rievās. Ģērbdamās gājienam uz purvu, viņa domā: „Rieksts viņu šovakar gaidīs ar ziņām. Ko viņa tam varēs pavēstīt? Ka viena atkal nav! Un kas zina, cik ilgi vēl purvs būs slēptuve? Vai drīz nesāksies arī te kaut kas?" Aizvakar, atgriežoties no Zemjiem, viņa būs jutusi kādu vīru sev sekojam.

Smudra staigāja dažas stundas uz pagastu robežām, kamēr vīrs no viņas atstājās. Galīgi pārsalusi, vēlu tā bija ieradusies pie egles, un Rieksts jau gaidīja.

„Mazo putnēn," viņš bija sacījis, „es tevi nodzenu par daudz. Nāc, sasildies." Viņš pavilka meiteni zem sava mēteļa. Smudra stāvēja, tuvu tam piespiedusies, kamēr siltums ietecēja locekļos un viņa varēja runāt.

Kad tie šķīrās, Mārtiņš Rieksts aizkāra ar muti viņas pieri.

„Ko mēs iesāktu bez tevis, putnēn? Es tagad bieži domāju par tevi. Tu esi pieaugusi, pāraugusi savus gadus, un es domāju, Smudra, kā būtu, ja, visam šim negaisam pārejot, mēs paliktu kopā?"

Viņa neatbildēja, nedrīkstēja traucēt šo mirkli ar savas balss skaņām.

Tad viņi šķīrās.

Un nu Smudra pošas ceļā. Tumšas bailes viņu moka. Kaut labāk vīri dotos tālāk. Kas notiks, ja saķers Mārtiņu Riekstu? Nē, šovakar viņa tam lūgs, lai tie atstāj purvu. Lai iet uz jūrmalu, lielākos mežos.

Ārā ir gaiša nakts, kad Smudra iziet pagalmā.

Steidzīgi viņa soļo pa taciņu garām Bicišu pirtiņai. Pēkšņi no muguras kāds satver Smudras roku. Viņa cērtas atpakaļ un stāv deviņu svešu vīru vidū.

Viens pielien tai tuvu un skarbi vaicā:

„Jūs — Smudra Bicīte?”

„Jā!” viņa izslejas.

„Kurp ejat?”

„Uz purvu —”

„Pie Mārtiņa Rieksta, ko?” ieņirdzas kāds.

„Nē — nē!” iekliedzas Smudra, „nē!”

„Jā, kur tad, sēnēs?” smejas cits.

„Tā nav jūsu daļa,” Smudras balss kļūst salta.

„A — ā — Redzēsim. Ejiet. Mēs jūs pavadīsim.

Arī mēs šovakar gribam sastapt Mārtiņu Riekstu.”

„Es neiešu!” Smudra saka.

„Iesiet!” viņai pavēl, „jums ir izsekots. Jūs esat ziņnese Mārtiņam Riekstam.”

„Nē!”

„Jā. Zemjās jūs esat redzēta bieži. Pārāk zaļa, meitenīt. Vēl jāpaaugas, lai vīru darbos jauktos,” smīn kāds aiz muguras.

„Nepieskarieties!” Smudra sauc.

„Ejiet!”

„Nē!” Viņa dreb, rokām tā nejūt pirkstus, kājām pēdas.

„Esmu viņus nodevusi, esmu bijusi neuzmanīga,” Smudra domā.

„Nu, ātrāk! Tur mājās arī ir vīri, ja neiesiet, mēs tūlīt apcietināsim jūsu vecākus. Vecais droši vien ir līdzdalībnieks,” svešais draud.

Smudra pagriežas un iet. Deviņi vīri nāk tās pēdās. Visi klusē.

Sniegs gurst zem gājēju zābakiem. No mākoņiem iznirst un atkal pazūd smīnētājs mēness vaigs.

„Ko nu? Ko nu?” kaudz Smudras sirds, „ko nu? Kur ir padoms? Kas to sacīs? Viņi ir jau purvā. Kaut Mārtiņš Rieksts tur nebūtu... Bet viņš būs, noteikti būs, taisni

šoreiz." Smudra to jūt.

„Jābridina!” ieskrien galvā doma, „jākliedz!”

Nē, to viņi nedzirdēs. Un ja dzirdēs, pārprātis. Ko tad?

„Tu esi vainīga!” Smudra sev saka, „neuzmanījies.”

Mārtiņu Riekstu apcietinās. Arī viņu, Smudru. Kas tad notiks? Ko darīs ar Riekstu? Prašnās, mocīs, sitīs. — Sitīs.

„Nē! Nē! Nē!”

„Jābēg, ja es bēgšu, viņi šaus,” domas žigli tekā Smudras galvā. „Šāvienu Rieksts dzirdēs. Dzirdēs arī pārējie. Viņš neiznāks no meža. Saprātis, ka kaut kas nav labi. Bet, ja viņš ir jau pie egles — bēgs. Jā, vienīgā izeja — bēgt!”

Smudras zobi sitas viens pret otru, viņa sakož tos, lai vismaz svešie nedzirdētu.

Viņa izņem sastingušās rokas no kabatām un šūpo brīvi gar sāniem. Tā, tagad! Gar lielo cini pāri aplodojušam grāvim Smudra metas skriet.

„Stāj!” vīri kliedz.

„Stāt!”

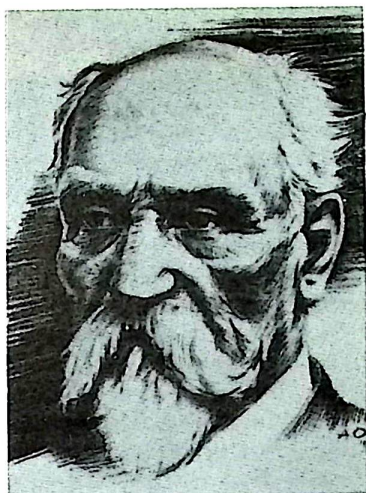
Smudra lec pāri ciņiem. Atskan šāviens — viens, otrs, trešais. Viņa krīt un paliek sniegā.

„Suņa skuķis!” vīri lādas, „nodevēja! Ķer nu mežā Mārtiņu Riekstu!”

*

**

Nākošajā pavasarī purva zāle atzeļ kā ik gadus. Kājuļu kalnā bieži stāv Pauls un lūkojas lejup. Dažreiz viņš pārvelk delnu pāri acīm, nupat tam likās — purvā uz ciņa sēž meitene kā brūna vāvere.

Rainis

Sāpes un cerības

*Mums visiem vienas sāpes
Un vienas cerības,
Kad es jums manas sūdu,
Jūs dzirdat savējas.*

*Un visiem maniem brāļiem,
Kur kuņķis izkaisīts,
Vai purvos, stepēs, smiltīs,
Vai sniegos projām dzīts —*

*Mums visiem vienas sāpes
Pēc mīļās tēvijas,
Un redzēt viņu zeļam,
Mums vienas cerības.*

*Un redzēt viņu zeļam,
Caur mūsu ciešanām,
Tā būs mums salda alga
Par to, ko atdevām.*

Trīs vārdi

*Vēl bēdas tautu sēja,
Vēl migla bij un tvans,
Kad sirdīs ieskanēja
Kā pavasara zvans.*

*Trīs vārdi, kas to trauca
No kapa augšā celt,
Pret jaunu laiku sauca
Augt, ticēt, cerēt, zelt.*

*Tie tautas priekšā gāja
Kā ceļa vedējs drošs,
Tie varoņkrūtīs klāja
Kā uguns vairogs spožs.*

*Kā tautu tagad giedam,
Kur bij tik es un tu,
Kad vienā elpā dziedam:
Dievs, svētī Latviju!*

Leonīds Breiķšs

Svēts mantojums

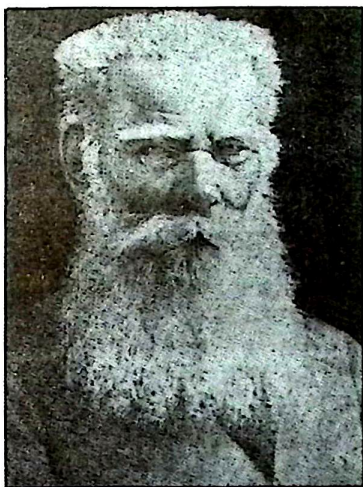
*Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai,
Un svētīts tas, kas drošs par viņu krīt.
Lai mūžu mūžos zelt un plaukt Dievs ļauj tai
Un saulei liek pār mūsu druvām līt.*

*Te tēvu tēvi sviedros vagu dzina,
Šī saule pirmā svētījusi mūs.
Lai takas tās, ko pirmais solis mīna,
Redz gaitā pēdējā reiz ejam mūs.*

*Nekur virs zemes neapsveiks tik silti
Vairs mūs neviens, kā apsveic druvas šīs,
Gar kuņģam augšup slejas bērzu ciltis
Un liepas šalcot vēras debesīs.*

*Pār visiem svētumiem, ko sirdī nesam,
Lai šo ikviens sev pirmā vietā liek:
No zemes šīs mēs izauguši esam,
Par zemi šo mums galva jānoliek.*

Zenta Mauriņa

*Alkst jauna darba atkal rokas,
Pēc jaunām tālēm raugās skats.*

Z. Lazda

Krišjānis Barons

Darba varonis

Krišjānis Barons

(1835. — 1923.)

Latvietim cēlumu un dižumu piešķir darbs. Latviešu sirds un prāts visvairāk apbrīno to, kas pats ar savu spēku atdalījies no pelēkās masas un veicis darbu, kuŗa gaisma sasniedz paaudžu paaudzes. Tāds darba varonis, kas negaidījis no citiem palīdzību un atzinību, bet viens pats veicis savu milzīgo darbu, ir Krišjānis Barons. Kādā savā rakstā viņš saka: „Pasaules dzīvē ir vajadzīga droša dūša un liels stiprums... Drošs prāts jau ir pus darba darītājs. Drošam cilvēkam ar skaidru, bezvainīgu apziņu viens darbs pēc otra laimējas un veicas.” Viņam pašam bija šis drošais, bezbailīgais prāts, un tādēļ viņš varējis veikt tik lielu darbu.

Par mūsu dižā burtnieka¹ dzīves gājumu nav daudz ko stāstīt. Viņa dzīve pagāja bez lieliem notikumiem. Visa viņa dzīve bija barga darba diena, bet viņš pats to tādu bija gribējis, un tādēļ viņa dzīvē nav ne rūgtuma, ne moku.

Krišjānis Barons dzimis 1835. gada 31. oktobrī Kurzemes Strutēlē. Viņa tēvs bija vagaris.² Ģimenē auga astoņi bērni, un Krišjānis bija jaunākais. Toreiz mūsu zemē vēl bija kļaušu laiki, un maizes riecieni vagma bērniem iznāca plāns. Kad tēvs mirst, Krišjānim tikai septiņi gadi. Lasīt viņš bija jau iemācījies piecu gadu vecumā. Ganot cūkas, viņš lasa Hernera dziesmu grāmatu un kalendārus. Toreiz uz laukiem skolu vēl nebija. Mazais Krišjānis, gribēdams tikt pie gara gaismas, iet kājām no Īles uz Dobeli, kur pie ķestera³ mācās vācu valodu. Vēlāk viņš mācās Dundagā un ļoti iemīl savu skolotāju Dinsbergi. Beidzot Baronam izdevās nokļūt Jelgavas ģimnazijā. Par gultas vietu viņam brīvā laikā jāauklē dzīvokļa saimnieces bērns. Viņš to labprāt dara, ja tikai var mācīties. Ģimnaziju viņš beidz ar ļoti labām sekmēm. Tērbatā viņš studē matēmatiku, sev maizi nopelnīdams ar dažādiem zinātniskiem rakstiem kā arī strādādams par mājskolotāju muižnieku ģimenēs.

Kad Krišjānim Baronam četrdesmit pieci gadi, viņš uzņemas lielo darbu savākt un sakopot tautasdziesmas. Šodien mēs visi zinām tautasdziesmu nozīmi, zinām, ka tās ir visas latviešu kultūras pamats, bet toreiz Barons bija vientuļš ticētājs. Krāšanas darbu viņš sāka 1880. gadā un šim darbam veltījis trīsdesmit piecus gadus, necerēdams par to saņemt atalgojumu. Pat pasaules kara nemierīgie laiki viņu nespēj atraut no iemīļotā darba. Pēdējais dainu sējums iznāk 1915. gadā, kārtotāja astoņdesmitajā dzimšanas dienā. Par dainu pirmo sējumu, tāpat arī par otro, viņš kā vienīgo honorāru⁴ dabū tikai zināmu skaitu eksemplāru. Vēlāk Rīgas latviešu biedrība viņam izmaksāja nelielu summu, un tikai,

¹Burtnieks: persona, kas pārzina burtniecību jeb folkloru, tautas dzejas kopējs un zinātājs.

²Vagaris: muižas saimniecībā kļaušu kārtā strādājošo zemnieku galvenais rīkotājs un uzraugs.

³Ķesteris: baznīcas kalpotājs. Kr. Barona laikos ķesteris mācīja bērniem baznīcas dziesmas, katehismu un citus priekšmetus, bez tam veica arī citus pienākumus baznīcas dzīvē.

⁴Honorārs: atlīdzība par garīgo darbu (ārsta, rakstnieka, mākslinieka u.c.).

kad nodibinājās Latvijas valsts, viņam piešķir mūža pensiju. Viņš atsakās no visām ienesīgām vietām un visiem goda amatiem. Viņš zina, ka lielu darbu var veikt tikai tas, kas prot atteikties, kas visus savus spēkus, negaidīdams uzslavu, pievērš vienam mērķim un kāpj kalnā, vienalga, cik stāvs un vientuļš būtu ceļš. Viņš ticēja latvju tautas garīgajai bagātībai un piespieda arī citus tai ticēt. Plašā publika nebija ar viņu. Tai likās, ka dainas ir vientiesīgas dziesmas, kas der tikai zemniekiem. Pirmie tautasdziesmu sējumi atrada tikai kādus četri simti pircējus. Dainu krāšanas darbu viņš strādāja, gan būdams par skolotāju muižnieku ģimenēs, gan klusi un pieticīgi dzīvodams Burtnieku mājā Vecmilgrāvī, bet visrosīgāk darbs veicās mazajā, klusajā mājiņā, Dārtas ielā 23. n-rā. Tik maza un niecīga ir šī mājiņa, un tik liels darbs tajā veikts! Divas mazas, vienkāršas istabiņas, katrā pa vienam tik zēmam lodziņam, ka garāmgājēji skaidri redz Barontēvu pie pults⁵ stāvam un strādājam. Viņa sieva Dārta, arvien žigla, izvedīga, jautra, gādā par mazās mājiņas tīrību, kārtību un lielajam darbam nepieciešamo klusumu. Vēl ar septiņdesmit gadiem viņa viena pati kārto visus mājsaimniecības darbus: uzkopj istabas, vāra ēdienu, mazgā veļu, stāda, ravē mazajā sakņu dārzā un vēl atrod laiku aiziet uz pastu, lai saņemtu no visām malām sūtītās tautasdziesmas.

Barontēvs jau četros no rīta sāka strādāt, parasti viņš rakstīja, stāvēt pie savas pults. Strādnieki, kas rītos agri gāja uz darbu, pie mazā nama apstājās un brīnījās par Balto tētiņu, kas pie darba bija agrāk nekā viņi. Dzīvodams lielā sātībā,⁶ nekur velti nešķiezdams savus spēkus, pārmīdams garīgu darbu ar fizisku, Barontēvs saglabāja savu veselību līdz sirmam vecumam. Par visu vairāk viņš cienīja kārtību. Viņa dzīve bija kā slavenais dainu skapis ar astoņdesmit atvilktnēm, ko bija pagatavojis vācu galdnieks saskaņā ar Barontēva zīmējumiem. Viņa astoņdesmit astoņu gadu garā dzīve bija stingri un rūpīgi iekārtota. Noliktu laiku nostrādājis gar dainām, viņš mēdza iziet ārā svaigā gaisā, labprāt strādāja fizisku darbu: nesa ūdeni, aplēja krūmus, palīdzēja Baronmātei veļu izžaut vai arī rūpīgi sazāgēja, saskaldīja un sakrāva malku. Labprāt viņš arī strādāja

⁵Pults: augsts rakstāmgalds ar slīpu virsu.

⁶Sātība: pieticība.

galdnieka darbus. Katru dienu viņš gāja mežā pastaigāties, vēroja kokus, putnus, kukaiņus. Mežā pazina katru taku tālu jo tālu. Vasarā allaž ņēma līdzī mazu zāģīti, lai pārnestu galdniekam derīgus koka materiālus, sevišķi viņš cienīja cietos paegļus, no kuņiem prata izgriezt spieķus ar dažādiem glītiem rokturiem. Reiz, pastaigājoties mežā, viņš sastapa bērnu pulciņu, sāka ar tiem runāties, pacēla ciekuru, prasīja, vai bērni arī zinot, kā izaug priede. „No ciekura izaug priede,” atbild kāds no bērniem, bet Baltais tētiņš — tā viņu apkārtne visi sauca — ar tādu atbildi nav mierā. Trīsošiem pirkstiem viņš atplēš ciekura zvīgznas⁷ un rāda bērniem, ka aiz katras zvīgznas slēpjas sēkliņa un no katras tādas sēkliņas var izaugt priede. Bērni ilgi paturēja prātā šo mācību, ka no mazas sēkliņas var izaugt liels un spēcīgs koks.

Cēla un mierīga kā viņa dzīve ir arī viņa seja. Kā jaunekli mums viņu grūti iedomāties. Šķiet, jau vienmēr sudrabaīnais sirmums mirdzējis ap viņa galvu. Mierīgi, mūžības gudrības pilni ir viņa vaibsti, kas pauž rāmumu un vīrišķīgu spēku.

Barontēvs mirst tuvinieku vidū 1923. gada 8. martā. Viņu ar lielu godu apglabā Rīgā, Ģertrūdes kapos. Viņa šķirstam sekoja vai visa latviešu tauta. Tai gaišajā marta dienā, kad ļaudis plūda no malu malām gan ar krāšņiem baltu rožu vainagiem, gan ar maziem vizbulīšu pušķiem rokā, likās, ka zemes klēpī gulda visas latviešu tautas tēvu.

Ja nebūtu bijis Barontēva, mums nebūtu mūsu tautasdziesmu astoņu sējumu ar 6200 lapaspusēm, kur iespiests 35.789 patstāvīgu dziesmu. No šiem astoņiem sējumiem izauguši visi pārējie izdevumi. Šie sējumi mūžam paliks par pamatu latviešu kultūras ēkā; tur teikts, kā senais latvietis strādājis, dzīvojis un miris, ko viņš cienījis un ko viņš nīcījis. Krišjānis Barons nav tikai dziesmu vācējs un kārtotājs, viņš ir arī dainu īstības vērtētājs. Viņš neievietoja krājumā visas viņam aizsūtītās dziesmas, arī ne visas, ko dziedāja tauta, bet tikai tās, kur viņa dzirdīgā auss nesa dzirdēja svešas skaņas. Viņš atšķīra īsto dainu no viltojuma, un tā šais astoņos sējumos sakopots latviešu garīgais zelts, viss, kas latviešu tautā pats vērtīgākais un īstākais.

⁷Zvīgznas: zvīņas.

Krišjānis Barons ar savām dainām pats sev uzcēlis pieminekli. „Un nerūsēs šīs tautas zelts.”

Mums visiem viņš atstājis dižās dzīves un darba paraugu. Mazs cilvēks dzīvo tikai sev, ir noraizējies tikai par savām sāpēm un bēdām, un tādu cilvēku mēs saucam par egoistu. Kas jau lielāks, kas dzīvo saviem tuviniekiem, savai ģimenei, saviem draugiem, mēs saucam par tikumisku cilvēku, bet dižgars un varonis ir tas, kas dzīvo savai tautai. Tāds īsti latvisks varonis, daļa darba darītājs, bija Krišjānis Barons.

Tautasdziesmas

Gana man greznu dziesmu

Gana man greznu dziesmu
Tai mazā galviņā;
Nav vēl viena izdziedāta;
Jau deviņas sacerētas.

Viena meita Rīgā dzied,
Otra dzied Valmierā;
Abas dzied vienu dziesmu —
Vai tās vienas mātes meitas?

Dziedi, dzied, māmuliņe,
Tev dziesmiņu kamoltiņš,
Ik vakaru ritināji
Pa vienam celiņam.

Doma baznīcas balāde

*Simtgadējai katedrālei¹ šinī naktī nenāk miegs:
Guļ tur zārkā latvju Burtnieks, bezgalības ceļnieks.*

*Ne uz ko viņš savas acis cieti slēgtas nepagriež,
Sveču gaisma viņa sejā baigus atspīdumus sviež.*

*Pusnaktī no tempļa kaktiem pēkšņi kādi čuksti nāk:
Bīskapi² un kardināli,³ bruņinieki mosties sāk.*

*Dzīvi top šie akmens tēli, bailes lielas viņus māj.
„Ceļamies un ejam raudzīt, kas šis gulētājs gan tāds?”*

*Seši gadu simti sakust, dzelžu troksnis atskan svešs,
Un ap zārku stājas zižļu, zobenu un šķēpu mežs.*

*Bruņām skanot, kaŗa rīkus dusmās krata tie, bet pirms
Viņi atjēdzas, no zārka augšā ceļas Burtnieks sirms:*

*„Radīja jūs pusnakts, projām lai jūs pusnakts atkal pūš!
Pieder man un manai tautai mūžīgākās dziesmas mūžs!”*

*Viņiem spars, šos vārdus dzirdot, asinīs un sirdīs siek.⁴
Bīskapi un bruņinieki atkal akmens tēli tiek.*

*Ne uz ko vairs Burtnieks acis cieti slēgtās nepagriež.
Sveču gaisma viņa sejā baigus atspīdumus sviež.*

*Apņem veco katedrāli atkal senais mūža miegs,
Lai dus mierā latvju Burtnieks, bezgalības ceļnieks.*

¹Katedrāle: bīskapa baznīca, galvenā baznīca, doms.

²Bīskaps: augstāks garīdznieks plašākā apgabalā vai pat visā valstī.

³Kardinālis: katoļu augstākais garīdznieks pēc pāvesta.

⁴Siek: zūd.

*Vēro, ko vari,
Tādu darbu dari.
Vēro, kas esi,
Tādu labu nesi.*

Rainis

Kārlis Skalbe

Milzis

Milzis teica uz savu jaunāko brāli: „Paturi tu kalnu, es gribu paskatīties pasaulē.” Labi. Šis ir ar mieru. Un tā jaunākais brālis ņem kalnu uz pleciem, un vecākais dodas pasaulē.

Visu mūžu viņš bija gulējis uz vēdera un turējis kalnu uz muguras tāpat kā viņa tēvs un tēva tēvs. Un nu viņš stāvēja lejā liels, kumpains¹ un neveikls. Viņš vāji turējās uz kājām un brīnīdamies skatījās pasaulē. Visas lietas viņam līda acīs. Viss bija tāds strīpains un raibs: ikkatrai lietai bija apkārt varavīksne. Viņš bija kā jauns putns, kuŗa priekšā salūst čaula, un pasaule ar visām krāsām un skaņām gāžas iekšā noreibušajā dvēselē. Aizlicis roku acīm priekšā, milzis skatījās tālumā. Sili,² kalni un mākoņi. Vējš locīja silus un dzina mākoņus. Vai milzis nu stāvēja mierā?

¹Kumpains: kuprains.

²Sils: priežu vai egļu mežs.

Viņš ierēcās no prieka un devās tālumā svabads,³ laimīgs un bagāts. Padusē viņam bija zelta gabals, tik liels kā cilvēka galva. To viņam bija dāvinājuši labie rūķi par to, ka viņš tik pacietīgi bija turējis kalnu, kur atradās viņu smēdes⁴ un mantu kambari.⁵

Milzis gāja, gāja un uzgāja kalnu. Iet no kalna lejā, redz — viens puika gana aitas.

„Ekur kukainis,” milzis teica un smaidīja.

Pret sauli ziedēja baltābola pakalne. Zemu pie debesīm gulēja balti mākoņi. Ne zelts, ne sudrabs kalna dziļumā, nekas nebija tik gaišs kā šī pakalne. Milzim gribējās te atlaisties zālē un apskatīties: te laikam sākās tā skaistā pasaule, par ko viņam bija stāstījušas meža laumiņas.⁶ Tās klejoja tālu ar vēju, maldinādamas ganus un medniekus, un daudz zināja stāstīt.

„Ei, ei lielais!” puika kļiedza. „Neieguli tik atkal bedri manā norā.⁷ Kur jūs, milži, gulāt, tur trīs gadi zāle neaug.”

Tas bija liels nebēdnis, un viņam nebija pirmā reize ar milžiem un velniem.

„Klausies, puika, es gribu drusku uzkost. Dod man vienu aitu.”

„Vai rīma! Veselu aitu! Bet nāc papriekšu ar mani cīkstēties.⁸ Ja pieveiksi, tad dabūsi aitu, ja ne — tavs zelta gabals man.”

Milzis skatījās uz puiku kā suns uz skudru, kas rāpo viņam starp izstieptām ķepām. „Ekur kukainis!” milzis brīnījās. Tā būtu mums, ja mēs gulētu zālē un zaļš vaguliņš⁹ mūs lielīgi uzrunātu.

„Labi. Iesim skrieties,” milzis teica.

„Ei tu! Kur es ar tevi, tādu lempī,¹⁰ iešu skrieties. Te aiz krūmiem gul dienvīdu¹¹ mans jaunākais brālis, tas ies manā vietā.”

Puika pasvilpa. No krūmiem izskrēja zaķis, un milzis

³Svabads: brīvs.

⁴Smēde: kalēja darbnīca, kalve.

⁵Kambaris: telpa.

⁶Lauma: labs meža gariņš latviešu ticējumos.

⁷Nora: bijušais (nostrādātais) tīrums, ko izmanto ganībām.

⁸Cīkstēties: spēkoties, ar spēkiem mēroties.

⁹Vaguliņš: mazs melns kukainis.

¹⁰Lempis: neveikls (cilvēks).

¹¹Gulēt dienvīdu: pusdienas laikā atpūsties.

nebija salocījies vien, kad zaķis jau bija gabalā.

Tad milzis paķēra no zemes akmeni un saspieda to plakanu. „Nu, vai tu to vari?”

„Tas man nieks. Bet vai tu vari saspiest akmeni tā, ka tam sula sāk tecēt?”

Un puika izvilka no savas gana kulītes gabalu siera un saspieda to tā, ka viņam sula tecēja caur pirkstiem.

Milzis brīnījās vien.

„Vai kas tu par vāju vīru. Tev jau tik ir kā tie lielie kauli,” puika smējās. „Vēlreiz es eju, tad Dievs ar tevi.”

Tad milzis ar dusmām grāba akmeni un svieda gaisā. Abi, atgāzuši galvas, skatījās, kā tas pazūd debesīs. Pēc laba laika akmens nožvakstēja uz noras.

Bet puika izvilka no azotes putnu un palaida gaisā. „Redz, es iesviedu akmeni pašā Aizsaulē. Tā tu vairs nekad neredzēsi,” puika lielījās.

Milzis gaidīja, kad akmens nāks zemē, bet tik kakls notirpa skatoties: nekā nesagaidīja.

Viņš bija zaudējis.

Atdeva viņš puikam zelta gabalu un gāja tālāk. Viņš gāja ātri un smagi, atstādams zemē dziļas pēdas. Nabaga milzis bija gluži apjucis, un bailes mina viņam uz papēžiem. Viņš meta likumu, kur arājs ara un gans ganīja. Šiem kukaiņiem bija brīnišķīgas varas. Tas nieks viņam bija atņēmis zelta gabalu un izpostījis viņu līdz pašai serdei.¹² Viņš nu bija kā liels koks ar cauru vidu un neticēja vairs ne savām rokām, ne kājām. Viņš gāja un nezināja, kur soli spert: kad tik atkal neizlien no zemes kāds kukainis un nieivelk derībā! Izdzīs vēl trīs sloksnes¹³ ādas no muguras, kur tad vairs rādīsies . . .

Pašķīrās meži un nokalniņi, un milzis izgāja ziedošā Kurzemes klajumā. Te debesis bija tik gaišas un pasaule tik plaša, ka viņam kājas sāka ļodzīties, un viņa ēna smieklīgi dejoja uz sarkanām āboliņa galvām, kas auga cita pie citas zaļi un kupli piebriedušā laukā. Kā viņi viens pār otru tur pacēlās ziedi un lapas, sarkans un zaļš.

Milzis vairs nezināja, kur likt savas lielās rokas. Tās bija tik stipras un smagas, radītas lieliem un grūtiem darbiem, un te bija tik viegls un gaišs, ka bija tīri vai jāizkūst.

¹²Serde: vidus.

¹³Sloksne: šaura strēmele.

Viņš varēja dzīvot tikai tad, ja viņam bija ko nest. Jo tā nu reiz milži ir radīti. Kā cits nevar panest grūtuma, tā milzis nevarēja panest viegluma. Viņš nokrita āboliņa laukā uz mutes un tālu kā ķēms izstiepa savas neveiklās rokas un kājas.

Salda medus dvaša spiedās viņam mutē un nāsīs. Viņš iekodās ar zobiem zemē un raudāja, bet ziedošā zeme smējās par viņa dūsmām un smaržoja.

Īgns un satumsis milzis piecēlās un aizvilkās kā mākonis uz vakariem, kur debess malā gulēja tumšzilas ozolu birzis.

Veci simtgadēji ozoli izstiepa tam pretī savus varenos zarus. Un, birzī iegājis, milzis jutās kā starp vīriem, jo ozoli bija viņa augumā. Sadudzis¹⁴ ķildīgs viņš grieza zobus un šņāca tā, ka lapas bira no zariem. Tad viņš likās ozolos un rāva tos laukā no zemes ar saknēm un svieda gaisā. Stiprākos kokus viņš apkampa ap vidu. Viņš cīnījās ar tiem kā ar vīriem un priecājās, ka viņam pretim turas atklāts spēks. Viņa bērna dvēsele jau bija nomanījusi cilvēku viltu. Tā viņš plosījās labu laiku, kamēr tālu visapkārt kā jūra ap viņu gulēja zaļš lidums, kur pār saplosītiem zariem un izgāztām saknēm kliegdami bēga prom izbiedēti putni un zvēri. Tad viņš bija atkal reiz laimīgi piekūsis un apmierināts soļoja tālāk.

Bet, kad nāca vakars un no ciemiem stiepās dūmi, milzim atkal uznāca skumjas. Viņš atcerējās dziļo zemes tumsu, dzirdēja, kā caur šo tumsu skan rūķu laktas un ēzes elpo, un dūmi sitas ap labo vīru bārdām un sejām, kuņi zilās un sārtās ugunīs kausē zeltu un sudrabu. Visu nakti viņam nedeва miera šie dūmi, kas likās viņam saldāki par puķu smaržu.

Cik ilgi milzis vēl tā staigāja pa pasauli, par to veci ļaudis nekā nezina stāstīt. Bet kurš bērns gan nebūs dzirdējis par koku rāvēju, kas klejo, meklējams darba? Ne vienu silu vien viņš nolīda, ārdīdamies aiz spēka saduguma, ne vienam laukam vien viņš pirmais izpurināja zemi, raudams kokus ar saknēm. Bet to viņš darīja tikai aiz mokām, tāpēc ka neatrada vairs sev īstās vietas. Tā galā viņš bija gluži nobeidzies. Viņa spēki sāka zust. Un, kad viņš reiz izgāja tukšā, neauglīgā smilšu klajumā, tad viņam gribējās zemes, zemes, kas auglīga gulēja tur zem smiltīm un slēpa sevi

¹⁴Sadudzis: sadusmojies.

jaunos kokus un puķes. Viņš nometās zemē un kāri sāka raust¹⁵ sev smiltis uz kakla un pleciem. Un brīnums: zeme atdeva viņam zudušo spēku. Jo dziļāk viņš rakās, jo stiprāks viņš tapa.

Pret vakaru milzis vairs nebija redzams. Bija tikai kalns, kas kustējās un auga kā milzīgs kurmjā¹⁶ cēlums.¹⁷ Tas auga arvien lielāks, un tad vairs nevarēja manīt, ka tas kustas. Drīz pa kalnu virsu sāka lidot un kniest¹⁸ vēja izmesti dīgli un sēklas.

Un pēc gadiem tur auga mežs. Putni sēdēja zaros un dziedāja, lapsas raka sev siltas alas; bet milzis gulēja tur dziļi apakšā un klausījās atkal, kā skan rūķu laktas un ēzes elso un dūc. Un viņam bija tik labi, ka viņš baidījās elpot, lai nesatricinātu putnu olas ligzdās un neizbiedētu tos, kas sēdēja tur augšā zem kāda kupla koka. Milzis aizturēja elpu, un kā maigs vilnis zem krūtīm viņam apstājās laime. Viņā turējās viss kalna svars.

Milzim bija atkal ko nest, viņš atkal dzīvoja pilnu dzīvi un bija laimīgs.

Bet ne koki, ne puķes, ne arī putni nezināja, ka viņi šūpojās uz milža muguras. Jo viņš tur apakšā bija tik kluss, cik kluss top tik aiz lielas laimes.

Tautasdziesmas

Rokas darba nebijās

*Saule rasu apzeltīja,
Jau stāvēju tīrumā;
Kad saulīte jūrā brida,
Es darbiņu nodziedāju.*

*Kas no liepas kuplumiņa,
Kad ziediņi neziedēja?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad darbiņa nemācēja?*

*Acis darba izbijās,
Rokas darba nebijās,
Rokas darba nebijās
Zinājās padarot.*

*Aiz ko man brāļi pirka
Vizuļotu vainadziņu?
Druvā man saule lēca
Druvā saule norietēja.*

¹⁵Raust: grābt, raut.

¹⁶Kurmis: neliels melns dzīvnieks, kas dzīvo alās zem zemes.

¹⁷Cēlums: (kurmjā) sastumta zemes kaudzīte, kas radusies, kurmim alu rokot.

¹⁸Kniest: niezēt; šeit — dīgt.

Anna Brigadere

Dzimšanas diena

(Stāsts no grāmatas „Skarbos vējos”.)

Siltas, siltas bija septembra dienas. Atmata¹ bija apvērpta baltiem tīmekļu² pavedieniem. Pusdienās tie pacēlās no zemes un, viegli mirdzēdami, šūpojās gaisā kā vaļā palaistas zīda buras. Annele skraidīja un pūta tos vējā: lai brauc uz siltām zemēm.

Kādā saulainā rītā dzērves³ pacēlās pāri purvam gaisā. Nemierīgi un juceklīgi lidoja, sasaucās. Sevišķi viena vairākas reizes aplidoja apkārt citām, arvien klaigādama, it kā bažīdamās, vai ir visas pacēlušās no purva. Tad tā aizlidoja priekšgalā. Citas sarindojās kāsi kā divos spārnos. Tās sāka slīdēt pret sauli.

Maigi, aizplīvuroti atskanēja saucieni priekšā, vidū, rindas galos. Kā rakstā. Ko viņas sauca? „Ardievu, ardievu!”

¹Atmata: kādu laiku apstrādāta un tad atmesta aļamzeme.

²Tīmekļi: zirnekļa tīkli, īpaši laukā rudens laikā.

³Dzērve: liels putns, kas dzīvo purvos.

Annele izstiepa rokas. Dzērvēs! Skaistās, gudrās dzērvēs! Nenolaida acu, kamēr aiz baltā mākoņa aizgrima slaidās pasaules ceļnieces.

„Labrīt, meitēn, kā nu sviežas?”

Tur bija tas kaimiņš ar stibiņu rokā un tāpat kā pava-sarī zilās zeķēs, kas bija tik košas kā nupat uzvilktas. Bet pats bija nodedzis brūns kā čigāns un daudz vājāks. Tā bija plēsies ar darbiem.

„Meklēju darbiniekus. Vai tu arī negribi braukt līdz kar-tupeļu talkā?”⁴ viņš nu ievaicājās savā žirgtajā valodā.

Annele nezināja, ko atbildēt. Ar svešiem tai valodas ne-šķīrās.

„Nu, kas ir? Vai patīk braukt līdzī?” kaimiņš neatlaidās.

„Uz kuriem?”

„Uz Upesmuižas laukiem. Tur man stādīti kartupeļi. Tur tu vari rauties pie lasīšanas.”

Jā, tur viņa brauktu labprāt.

„Māte jau nelaidīs.”

„Nu gan jau laidīs,” kaimiņš pārliecināts pasvieda roku uz augšu, pavicināja stibiņu un aizgāja uz Jaunajām mā-jām, viegli gūžās šūpodamies.

Atpakaļ nākdams, sauca jau pa gabalu:

„Klau, meitēn, nāc tik šovakar laikus uz manām mājām. Māte tev laiž.”

„Māte mani laiž?” meitene brīnījās.

Un tā tas bija. Pret vakaru māte atsūtīja Anneles vietā ganu, kādu vaļenieci⁵ — vecenīti no kaimiņmājām. Māte nu lika meitenei posties,⁶ nomazgāties, sapīt cieši bizes, jo rītu agri visam tam vairs nebūs laika — ar mazu gaismiņu jā-brauc. Atvēlēja vilkt svētdienas drēbes, siet jauno rožaino lakatiņu, bet pastalas aut tās pašas vecās, jo tā kā tā pieies pilnas zemju, bradājot pa vagām. Kurvīti deva savu rokas kurvīti, lai nebūtu ar svešu par smagu vai arī daudz par vieglu un citi nesmietos par tādu lasītāju. Māte bija nepa-rasti laipna un vēliga. Kad bija pateikusi visas labās pamā-

⁴Talka: parasti vienu dienu ilgstošs darbs uz laukiem, kuŗa padarīšanai aicina brīvprātīgus strādniekus (talciniekus); šie par darbu nesņem algu, bet vakarā tiek bagātīgi pacienāti.

⁵Vaļeniece — vaļīnece: nomāja no saimnieka telpu, dažkārt arī zemes gabaliņu, atlīdzinādama par to ar naudu vai darbu; nepiederēja pie sai-mes, t. i., pie līgtajiem strādniekiem.

⁶Posties: gatavoties.

cības, kā uzvesties svešās mājās, kā darbā turēties godam, viņa beidzot teica pašu mīligāko teikšanu.

„Nu, ja jau nu rīt nebūtu tev tāda diena, tad jau gan es tevi nelaistu.”

„Kāda tad rīt man ir diena?”

„Rīt ir tava devītā dzimšanas diena,” māte teica, kā kad pasniegtu kukuli.

Dzimšanas diena? Annele nesaprata. Kas tā par dienu? Devītā dzimšanas diena? Vai tā tik svarīga, ka nu to vajadzēja zināt? Laikam gan!

Apzinoties šo devīto dzimšanas dienu, ar pacilātu un drosmīgu garu meitene steidzās uz kaimiņiem. Uznāca gan arī vecā nedrošība: kā nu tik ieies svešās mājās? Ko teiks? Ko darīs? Bet atminēdamās, ka rīt tai deviņi gadi, Annele no tādas nedrošības sakaunējās un noņēmas tā turēties, kā tas šiem gadiem pienācās.

Arvien jau tā ir, ka lietas un vietas no tālienes izskatās citādi nekā tuvumā. Arī kaimiņu mājas tuvumā nemaz nesaģājās⁷ ar tām, kādas tā bija iedomājusies, un nu viņai bija daudz kas jāpārkārto. Daudz kas viņai nebūt tā nepatika kā viņas iedomu attēlā. Ēkas jau bija staltas. Sētsvidū logu priekšā bija arī puķu dobe ar jorgīnēm un asterēm, bet nātres un nezāles tās bija pa daļai nomākušas. Sētsvidus bija piemēslots, celiņi neslaucīti.

Annele bija tā aizņemta, visu apskatot un vērojot, ka pavisam aizmirsā iet istabā. Nu viņa nobijās no kādas balss, kas sauca:

„Kas tad tā tāda par mergu?⁸ Bolās, ka nebūtu māju redzējusi. Vai izlūkos atnākusi, vai?”

Aiz puķu dobes istabas vaļējās durvīs stāvēja sieviete. Jauna, padrukna. Tā laikam bija kaimiņu saimniece.

„Labvakar! Es atnācu — —” Annele teica nedroši.

Sieviete bija pabāzusi roku zem lakata un kasīja pakausi.

„Vai tu esi tā merga, kas grib līdz uz tiem muižu laukiem?”

Grib līdz, grib līdz?! Kaimiņš tak pats nāca, pats aicināja. Annele brīnījās, bet pār lūpām viņai nekas nenāca.

Sieviete nekādas atbildes negaidīja. Apgrīezās un iegāja iekšā.

⁷Nesaieties: nesaskanēt, neatbilst.

⁸Merga, arī mērga: meita, meitene.

Annele tai sekoja. Saimniece izgāja pa otrām durvīm, meitene palika viena.

Istaba bija liela, gaišiem logiem, izbalsinātām sienām, bet rūtis biezin biezas, mušu nomētātas. Uz galda palags, it kā pērn mazgāts. Virsū dažādi trauki, gan tīri, gan nemazgāti, gan ar ēdienu paliekām, vēl dažādi drēbju gabali, saburzīts lakats, bērnu zeķītes, autiņi. Gulta kā no pagājušās nakts saveltu palagu stūrī, no maisa izmestiem salmu kumšķiem⁹ uz grīdas. Galds liels, spožām kājām, gulta augstiem galvgāļiem, pie vienas sienas pulēta kumode, gar sienām krēsli. Bet uz visiem bija kaut kas: vai nu sietiņš, vai miltu grozs, vai liekškere,¹⁰ vai bērnu auti, kuŗu bija pilni visi kakti. Tik bija istabā brīvas vietas apstāties kā pašā vidū. Annele brīnījās. Viņas istabiņa mājās bija divtik maza, bet likās būt daudz lielāka, tīrāka un bagātāka.

Aiz durvīm, pa kuŗām bija izgājusi saimniece, dzirdēja divas sieviešu balsis.

„Tādam vīrietim tak ir bērna prāts. Iet pie mājām meklēt mergas pie kartupeļu lasīšanas. Ko tāds knauķis¹¹ var padarīt?” tā teica viena. Annele pazina saimnieci.

„Divas rokas tomēr ir. Un to nekad nav par daudz. Bērns un vecs dažreiz padara vairāk nekā tādi slamsti,¹² kā tev pagadijušies puisis ar meitu.”

„Kas to slamstus liga? Es ne. To jau darīja viņš, jūsu gudrais dēls.”

„Ko mans dēls dara, tas ir darīts, bet, ko tu dari, tur vēl piektajam pakal jāstaigā.”

„Bet man par visiem jādomā. Man visiem jāgādā un jābāz tās lielās maizes kules. Ko rīt vien spēs pieēdināt, gan ar pavalgu,¹³ gan maizi.”

Pie šiem vārdiem kaut kas smags nokrita zemē. Annele apsviedās uz papēža tik ar vienu domu: uz durvīm! Mājā!

Vai viņai vajadzēja kaimiņu maizes vai pavalga? Vai viņu kartupeļu?

Bet durvīm priekšā stāvēja ienākušais kaimiņš.

⁹Kumšķis: kušķis.

¹⁰Liekškere, liešķere: no viena koka gabala taisīta lāpsta, īpaši graudu grābšanai.

¹¹Knauķis: zēns; augumā mazs; knēvelis.

¹²Slamsts: slīņķis.

¹³Pavalgs, arī aizdars: ēdiena piedevas, parasti gaļa, sviests, piens, siļķes, jo sevišķi pie putras un kāpostiem.

„Ā, nu tas ir labi, ka atnāci. Dzersim tēju, dzersim tēju. Pamielošu tevi ar zapti,¹⁴ a?” Viņš sāka atbrīvot galdus, likdams tur samestās lietas gan gultā, gan uz logiem vai krēsliem.

Annele nevarēja vairs skriet prom. Ko teiktu kaimiņš, ko teiktu mājās tēvs un māte?

Saimnieks izgāja pa durvīm, aiz kuŗām grāvējās¹⁵ saimniece. Viņš runāja strupī.

„Kas ar tēju? Vēl nav? Dod galdā, dod galdā! Kur tā zapte, ko izvāriji? Dod šurp! Maizi dod! Sviestu dod!”

„Ūja, ūja! Nedeg jau. Desmit roku man nav. Saime, lopi, bērni, ceļa kules jābāž.”

„Lopus apkopj meita, bērnus apkopj māte, tik tev ir kā tas ēdiens, kaunies ar!”

„No kā es kaunos? No tās vīzdegunes¹⁶ mergas?”

Annele aizbāza ausis. Viņa negribēja dzirdēt. Aiz tām durvīm visi bārās.

Saimnieks ienāca, vienā rokā nesdams brūnu krūzīti un glāzi, otrā melnu trumuli,¹⁷ ielēja tumšu virumu papriekš Annelei krūzītē, tad glāzē pats sev. Aiz viņa vecāka sieviete ienesa maizi un palietu podu notraipītām malām.

„Te būs zapte. — Kuļas kā sikspārnis pa pakulām.”

Vairāk viņa nekā neteica, bet gāja laukā.

„Inesiet vēl sviestu, māt,” saimnieks sauca pakal.

„Pēc sviesta jau nu viņa neies. Tur tu liec prātu ar mieru,” atteica māte.

„Nu, iztiksim ar zapti vien, vai ne tā, meitēn?” saimnieks jautri uzaicināja Annelei teikt savu piekrišanu.

Annele nojauta, ka saimniece nekā nedeļa labprāt, un viņa nekā negribēja ēst, bet neēst arī nevarēja, lai neapvainotu saimnieku, kas bija sameklējis un aizdedzinājis sveci galu, jo istabā jau metās tumšs, pēc tam nogriezis lielu gabalu maizes un uztriepis tam biezu kārtu ievārījuma. Maize bija skāba, galodā¹⁸ sakritusi, bet ievārījums zili melns un rūgts. Bet saimnieks ēda garšīgi un ātri un tūlīt izstīdās atkal laukā.

¹⁴Zapte: ievārījums.

¹⁵Grāvēties: skaļi darboties.

¹⁶Vīzdegune: iedomīga persona.

¹⁷Trumulis: metalla trauks ūdens vārīšanai.

¹⁸Galoda: rīks nažu, cirvju, ieroču smaiļu asināšanai. Galodā sakritusi maize: labi neizrūgusi, cieta, negaršīga.

Ienāca saimniece, pacilāja gultā un pa krēsliem izsvaidītās lietas, atkal atlika turpat atpakaļ, pagrābstījās pa kumodi, laikam nekā neatrada, pienāca pie galda.

Annelei likās, ka tā tikai uz viņu vien skatās, koda ne-labprāt savā maizē, vēla pa muti, nevarēja norīt, asa dzelzs garša katram kumosam bija klāt; beidzot viņa nolika maizi uz galda un vairs neaizskāra. Saimniece to pacilāja. „Redzu jau, redzu, kāda tu izlepusi merga esi.” Annele domāja nu viņa nokops traukus, bet turpat viss palika. Izgāja, kā nākusi.

Saimnieka māte ienesa salmu maisu, sabīdīja pāra krēslus gar sienu, pārsvieda pār tiem maišeli: „Te tu vari pakrist. Kur tevi nu citur sūtīs.” Nopūta sveces galu pudeles kaklā un izgāja.

Annele padomāja brītiņu, gaidīja vēl, nezinādama, ko iesākt. Bet neviens nenāca, nekāda cita padoma nebija kā likties uz auss. Tāpat neizgērbusies viņa izstiepās uz mai-siņa. Apseegas nebija, pagālvja nebija; nedrīkstēja arī kustēties, lai krēsli neaizbrauktu katrs uz savu pusi.

Pelēka, neliela gaisma bija laukā, kad Anneli modināja. Viņa bija galīgi nosalusi. Un nesasila arī braucot, jo bieza migla gaisu padarīja mitru un vēsu.

Muižas lauks bija liels un bezgala gaļām vagām. Cik tālu miglā varēja redzēt, visur kustējās cilvēki kā skudras. Kar-tupeļi šē bija dēstīti muižas kalpiem un ierēdņiem, un šo-dien bija novākšanas diena, tādēļ arī katrs steidzās novākt savu tiesu. Kaimiņš vēl pērn bija izpildījis muižas vagma¹⁹ vietu, aiz tā iemesla viņš arī vēl bija dabūjis savas kartu-peļu pūrvietas²⁰ muižas laukos.

Annele tecēja kā irbīte: ar diviem kurvjēm uz kaudzi, ar diviem atpakaļ. Otru kurvīti tā bija dabūjusi no kaimiņie-nes. Viņa bija ar savu vagu citiem priekšā, viņa negribēja, lai domātu, ka tā nevar tikt citiem līdzī, ka kaimiņienei tai par velti būtu jādod no savas maizes kules.

Piepeši pašķīrās biezā migla un izpeldēja saule, balta un kvēlojoša. Valdonīga kā karaliene tā iestājās lielajā debesu laukā.

Nu gan bija skaisti! Viss atmirdzēja. Lielā muiža ar bal-

¹⁹Vagaris: darbu uzraugs (klausu laikos muižas darbos).

²⁰Pūrvietā: sens laukuma mērs, kas sākumā atbilda laukam, kuŗā izsēts pūrs rudzu (apm. 0,37 ha).

tajām, brangajām ēkām, sarkanu kļavu rinda gar balto lielceļu, dzelteno bērzu puduži meža ielokos un pats varenais, arvien zaļais mežs, kas visu likās ieskaujam platajās, tumšajās rokās. Vīri izmetās kreklos, jo saulīte kā pa zemes virsu lidinājās, tik mīli glāstīdama un sildīdama.

Muižā zvanija launagā, un kā uz mājienu visi meta darbu un steidzās pie maizes kulēm. Kaimiņš, ātrs ēšanā un ātrs darbā, jau bija pie ratiem, zirgus izjūdz no arkla, pabaroja. Puisis un meita piesēdās pie kartupeļu kaudzes, gaidīja launagu, bet saimniece vēl tūlējās²¹ tālu savā vagā, laikam gribēdama to pabeigt. „Nu, ko viņa nenāk!” meita nepacietīgi sauca, sita plaukstas; arī saimnieks pagājās pa vagu pretī, lai gan ne tālu, apstājās, gaidīja. Tad nu viņa arī nāca, kā sapinusies smagos, garos, vai simtkroku brunčos. Saimnieks, rokas bikšu ķešās,²² it kā citādi tam tās nekur nebūtu valdāmas no darba, gan nekā neteica, bet acis viņam nemierīgi skraidīja.

Nu atsēja kuli un izņēma lēnām no tās maizi, sviestu, gaļu, bet visu acis kāri skatījās uz ratiem, kušos bija vēl liels skārda trauks un bļoda. Gudri un gādīgi tas bija no saimnieces, kas bija domājusi par putru. To tagad varēja baudīt ar ne mazāku kārumu kā vasarā.

Kad putra bija bļodā, saimniece sāka čamdities pa kuli, pa ratiem, pa savu plato bruču krokām, arvien ātrāk, arvien uztrauktāk, sakratīja kuli pa krietnam, apgrieza to apkārt, izpurināja. Nolaida rokas. „Nu, tās maitas ir palikušas mājā uz galda,” viņa teica kā vilusies. Tās bija karotes, ko tā meklēja un neatrada.

Annei izspruka smiekli. Ātri tos noslēpa lakatiņā. Bet jocīga kaimiņiene izskatījās, platu muti brīnīdamās, ka karotēm vajadzēja būt maizes kulē, bet viņas, maitas, bija palikušas mājā uz galda. Un „maitas” tā teica par karotēm. Tik jocīga sieva!

„Karošu nav, bet putra ir,” puisis noteica īsi, pacilāja bļodu un lika pie mutes, meita smējās, pagrūda to, lai neizsūc visu, liela daļa bļodas satura izlija zemē, meita atņēma palikušo un izdzēra, bļodā palika biezumi, kuņiem klāt tikt nevarēja.

Saimniece iepildīja pa otru lāgu. „Dzer nu tu ar,” piedā-

²¹Tūlāties: lēnām strādāt jeb ko darīt.

²²Ķeša: kabata.

vāja vīram.

Tas piecēlās, noslaucīja nazi gar biksēm, ielieca to spalā, iebāza kabatā un klusēdams aizgāja.

Tai brīdī visos pulciņos, kas no vienas vietas visapkārt pusdienoja, iekrita kā raķete trauksme un smiekli. Visi salēcās kājās. No vienas kartupeļu grēdas, kur gadījies, kur ne, bija izlēcis zaķītis un laida kājām vaļu. Un viņam pakaļ visas tās jaunās kājas, kas bija notirpušas, pa vagām tupēdamas. Kuņam pulciņam zaķītis lika garām, tas bija tūlīt kājās un laida pakaļ. It kā mazais, knašais gaŗausītis visus jauniešus — puisus, meitas, zēnus, meitenes — vilktu aiz sevis kā diedziņā piesietus, kamēr tie apsika viens aiz otra un smiedamies atmeta ar roku. Bet, kad zaķītis bija ārpus briesmām, tas apgriezās pret saviem vajātājiem, notupās, ausis saslējis, un izaicinoši gaidīja: nāciet nu šurp! Jā, kas nu viņam varēja ko darīt? Tur nu viņš sēdēja uz pakalniņa kā pats meža ķēniņš. Saule spīdināja balto krūti, un mežs, plašu vainagu vīdams, stāvēja tur, it kā to sargādams un uzbrucējam draudēdams.

„Nenoķēra vis, nenoķēra vis!” priedējās Annele, acīm, ausīm un visu būtni dzīvodama līdz šai pusdienas jandāliņā.²³

Aiz muguras kāds runāja. Tā bija saimniece.

„Te tev nu bija! Aizskrēja atkal kā aizsalušu muti, ne lāgā paēdis, ne padzēris. Un vai nevarēja tāpat padzerties kā tas puisis? Bet nē! Kas tad nu bija, ja to karošu nebija? Bet nē! Un tā arvien un it arvien. Kad tu ko varētu pa prātam! Uzģērb garus brunčus: ko tu valsties kā pīļu māte! Uzģērb īsus: vai tev stērbeles²⁴ suni apgrauzuši! Un tā arvien. Vai nevarētu viss būt labi? Bet nē! Ko lai ar tādu vīru? Bēdu dienas!”

Annele atskatījās. Ar ko runāja saimniece? Neviena. Tur nebija neviena. Puisis ar meitu bija projām ar zaķa ķērējiem. Bet saimniece skatījās taisni acīs meitenei.

Vai man? Vai man viņa to saka? meitene nobijās. Vai tad viņa bija kāds liels cilvēks, ka ar šo tā runā? Viņa nezināja, kur likt saimnieces vārdus. Vai tās bija bēdas, kas saimnieci spieda un ko tā sūdzēja Annelei? Aukstas un smagas tās uzgulās, žēlums saskrēja sirdī. Kauns, ka pirmīt bija par saimnieci smējusies. Jā, citādi bija šie kaimiņu ļau-

²³Jandāliņš: troksnis, trācis.

²⁴Stērbeles: brunču apakšējā mala.

dis un citādas viņu mājas.

Labi, ka pienāca saimnieks ar savu ātro soli.

„Pie darba, pie darba! Sarausim vēl labi šerpti,²⁵ lai laikus var tikt zirgos. Nav jau vairs nekas liels atlicies.”

Bet tas „nelielais” nemaz vairs negribēja iet no rokas. Vismaz Annelei tā šķita. Kad viņa nesa izbērt savus kurvīšus, viņas kājas tā dīvaini lodzījās, ceļgalos berzēdamās. Un vagas likās būt divtik, trīstik garas. Nemaz gala saiet. Un pēcpusdiena šķitās tik gara kā garākā vasaras diena. Pamet, cik reiz gribi, acis uz sauli — liekas, viņa stāv vēl arvien turpat uz vietas.

Un tad — lūk — viņa jau pie mežgaliem. Sarkanās atsit kļavas, sarkanās mežu kores.²⁶ Pēdējā vaga nolasīta, ecēša jau tai pārskrēja pāri. Mājās! Mājās!

Priecīgas ir atkal kājas, priecīga sirds. Mājās! Annelei liekas, ka vesela mūžība pagājusi, kamēr tā nav bijusi mājās. Mīlais tēvs! Mīlā māte! Krančelis! Kā tie nu viņu gaidīs! Kā no tālām zemēm. No liela, paveikta darba. Cik mīli, mīli viņi!

Ātri tumst rudens vakars. Kamēr sakrauj maisus, sajūdz zirgus, jau nakts. Annele brauc pirmajos ratos ar kaimiņu pāri. Iedobumā starp diviem maisiem saimniece paklāj pāri tukšos un aicina meiteni izstiepties garumā, jo tālo ceļu tik un tā nevarēšot noturēt acis vaļā. Neesot jau arī šī diena bijusi viegla tādām mazām seskām.

Annele brīnās, ka saimniece tagad var tik mīli runāt. Saimnieks nu arī cildina kā čaklu darba darītāju, kas lielajiem nemaz daudz nepalikusi pakal. Abi viņi runā saticīgi un laipni.

Anneles prāts gan pretojas, viņš grib izturēt ar lielajiem visas likstas,²⁷ arī negulētu nakti, bet kājas pašas laižas gulus. Saimniece pasviež tai savu lakatu, un ripojošo ratu ritums sāk to aijāt! Kā vatē iegrimst pakavu takts, braucēju dudiņošanās balsis. Kalnā — lejā, kalnā — lejā šūpojas vezums.

Bet piepeši kaut kas aizmirsts ar varu atrauj acis vaļā. Bija tak kaut kas — sevišķi ievērojams šodien — kas tas bija?

Acis skatās zvaigznēs. Brīnišķas, mirdzošas zvaigznes

²⁵Serpti: ātri, strauji.

²⁶Mežu kores: mežu gali; līnija, kas tālumā atdala mežus no debesīm.

²⁷Likstas: nelaimes.

pāri melnām priežu galotnēm.

„Dzimšanas diena!” Annele tikko skaļi neiesaucas.

Un tik jauka, jauka! Tik silta saule bija. Un tāds liels, padarīts darbs. Un nu zvaigznes! Mīlās zvaigznes! Miljonu miljoniem!.

Darbam sūras saknes, bet saldi augļi.

Sakāmvārds.

Rainis

Pirmais un pēdējais vārds

*Mans vārds ir viens, tas liksies
skarbs:*

*Kad gars tev ir kūtrs un saīdzis,
Kad pats sev par nastu tu
palicis,*

*Viens vienīgs tad ir līdzeklis:
Darbs.*

Olafs Stumbrs

Slinkums

*... un tad es apguļos koka ēnā, salieku rokas zem galvas
un domāju par vabolēm.*

Vaboles nepiepūlē.

*... un tad es pagriežos uz sāniem un skatos, kā skudra
šūpojas smilgas galā virs mana deguna.*

*Skudrai esot sešas kājas... Lai ir — neesmu
kurpnieks.*

... un es griežos uz otriem sāniem, un tur ir miegs.

Rūdolfs Blaumanis

Nāves ēnā

Aizvien vēl pūta dienvidus vakara vējš, un arvien vēl milzīgais ledus gabals peldēja tālāk jūrā iekšā. Uz ledus gabala atradās četrpadsmit zvejnieku un divi zirgi. Ļaudis bija nodarbojušies ar āliņģu¹ ciršanu un tīklu izlaišanu ūdenī, un neviens no viņiem nebija pamanījis, ka ledus no jūrmalas bija sācis virzīties projām. Tikai kad glābšanās vairs nebija iespējama, viņi nelaimi pamanījuši. Zirgs bij sācis tecēt uz malu, Kārlēns, sešpadsmit gadus vecs zeņķis,² tam ar otru bija dzinies pakal un viņu sasniedzis no malas taisni tādā attālumā, no kura varēja redzēt, kā ledus stūmās projām. Ar joni³ zēns bija atgriezies atpakaļ un biedriem paziņojis notikumu, bet kad tie bija saskrējuši pie ledus gabala malas, tad vairs nebija cerību aizpeldēt uz krastu. Skaru

¹Āliņģis: ledū izcirsts caurums.

²Zeņķis: pusaudzis zēns.

³Ar joni: steidzīgi.

Juris, kam mājās bija sieva ar trim bērniem, tomēr, sava izmisuma pārvarēts, bija ielēcis ūdenī, un biedri bija redzējuši, ka tas netālu no malas nogrimis.

Pirmo izbailu bālums bija nozudis no vīriešu vaigiem. Tikai uz visiem attēlojās savādos vaibstos nospiesta sirds. Sejas izskatījās gaŗākas. Visu acis bija sāpīgi savilkta, un visu acīs trīcēja liesmiņa par slepenu izmisumu.

Viņi visi zināja, ka ar katru acumirkli tie aizpeldēja tālāk prom ne tikai vien no jūras krasta, bet arī no dzīves.

Zvejnieki bija sadalījušies pulciņos un sarunājās klusām. Ap Kārlēnu stāvēja jaunākie un neprecējušies. Gulbis, Birkenbaums un Jānis Dalda, visi veselīgi izskatā un spēcīgi augumā. Zēns viņiem vēlreiz izstāstīja, kā tas braucis un skrējis, un cik tālu pēc acumēra jau bijis ledus gabals, kad viņš nelaimi pamanījies.

„Vai tu tad vēl nebūtu varējis aizpeldēt līdz malai?” Birkenbaums ieprasījās.

„Es domāju gan,” zēns atbildēja, „ūdens jau gan nav silts, bet es domāju gan.”

„Žēl, ka būtu zinājis, ka velti... kā mēs tā kā tā... tad būtu labāk, ka būtu lūkojis...”

„Būtu varbūt tāpat izdevis kā Skaram,” sacīja Jānis Dalda.

„Jā, varbūt... Bet es gan domāju, ka būtu labi izgājis,” puika nopūtās. „Kad būtu nometis kažociņu un saņēmis...”

Un Kārlēna zilās skaidrās acis pildījās asarām.

„Nu, nu, nesaki nu vēl nekā, gan būs labi,” Birkenbaums mierināja. „Vējš grozīsies, ļaudis brauks mūs meklēt. Nesaki nekā.”

Puika ātri ar delnu pārbrauca pār plānajiem vaigiem un atbildēja: „Es jau nu ar nekā nesaku.”

Drusku tālāk no šā pulciņa stāvēja gaŗš, kalsnējs vecis ar platu tumši sarkanu bārdu un čigāna degunu. Viņš lūkojās stīvi vīrietī, kas kūkumu uzmetis un rokas salicis, stāvēja viņa priekšā un neizskatījās daudz jaunāks par veci. Tie bija Cubuks ar dēlu Ludi.

Precētie jaunie vīrieši bija nejauši sastājušies paši savā pulciņā; lielais, skaistais Grīntāls, druknais Skapāns ar pārāk tukliem un sarkaniem vaigiem, bālais, laipnīgais Skrastiņš un plecīgais Silis.

Vecais Dalda sarunājās ar Stūri, padzīvojušu vecpuisi, un Zaļga un Gurlums stāvēja savrūp.

Grīntāls ar savu balsi un savu drošo uzstāšanos pārvaldīja savu pulciņu. Viņš runāja gandrīz viens pats, un ļautājiem, kurus tas aizķēra, pats atkal dodams atbildi. Viņš izturējās droši un bezbēdīgi, un visu skati bija vērsti uz viņa lūpām.

„Ja daudz, tad mēs divas vai trīs dienas tā brauksim,” viņš sacīja tik pārliecinošā balsī, it kā visi atrastos uz kuģa un viņš būtu tā vadītājs, „divas trīs dienas. Un ja arī kādu dienu vairāk . . . pietiks ar tām zivīm, kas Zaļgam vezumā, ja ne, ņemsim kādu zirgu.”

„Jā,” apstiprināja Skrastiņš, bālo, laipno seju savilkdams uz smaidu, jo viņš, kur varēdams, saviem vārdiem deva jocīgu nokrāsu, „ņemsim kādu zirgu. Zirga gaļa esot saldena.”

Drukņā Skapāna sarkanās lūpas drusku saviebās, bet Siļa sejā parādījās atklāts riebums.

„Vēl jau neēdam,” zoboījās Grīntāls.

„Un kad ēdīsim, tad šīs būs tas, kas gribēs lielāko kumosu,” sacīja Skrastiņš. „Jeb vai tu apsoli man savu tiesu, Sili?”

„Ko nu solīt, ko nesolīt,” Sīlis gausi atteica. „Ja būs jāēd, ēdīs ar’. Bet šādas lietas te ilgi nav dzirdētas. Aizpērn gan no Jamburgas — vai kur tur — zvejnieki aizdzīti jūrā, bet pēc trim dienām tie atkal tikuši malā.”

„Jā,” Grīntāls apstiprināja. „Un es pērn tādu pašu ziņu lasīju avīzēs no Sāmu salas. Un tepat gar Kurzemes krastu jau arī tādas lietas notikušas. Tikai nu no mūsu apgabala tas nav dzirdēts.”

„Mans tēvs stāstīja par tādu notikumu,” tagad vecais Dalda runāja, pulciņam piegriezdamies. „Es nezinu vairs, vai tie bija deviņi, vai vienpadsmit cilvēku, kas toreiz nozuduši.”

„Nozuduši?” Skrastiņš atkārtoja, „nozuduši?”

„Jā, nozuduši,” vecais atkārtoja, un viņa drusku nespodrās, apsarkušās un uzpampusās acis aizslidēja uz viņa dēla Jāni.

Visi aplusa, un neviens neskatījās otram acīs, jo lielā nelaimē cilvēks kaunas tāpat kā lielā negodā.

„Na,” Grīntāls pēc brīža atkal uzsāka, „vai nu pie mums tas tā notiks. Es tam neticu. Man tā vien liekas, kā kad tas viss tāds . . . tāds . . . kā to teikt . . . tāda drusku pabailīga pārbraukāšanās vien būs. Pirmā acumirkli, arī man pār-

skrēja tādas nelabas šalkas, nav jau nekāds joks... bet tagad... apdomājiet, mēs četrpadsmit cilvēku, no kuriem — viens, divi, četri, seši, astoņi — no kuriem astoņi tādi kā lasīt izlasīti, mēs ne šim, ne tam neaiziesim... nepazudīsim. Tas nevar būt!”

Grīntāla spēcīgā, dziļā balss biedriem skanēja tik patīkami, ka viņu sejas mazliet apskaidrojās. Nevienš viņa vārdiem neticēja, jo nevienš jau nespēj atturēt nelaimi un likteni, bet tomēr kļuva vieglāk, šai vīrišķīgajā balsī klausoties, kas ar tādu pārliecību izrunāja to, ko katra sirds drebēdama cerēja.

„Tas nevar būt,” runātais atkātoja. „Man mājā sieva katru reizi noredz sapnī, ja kāda nelaime gaidāma... Nē, bez visa joka... Un šorīt viņa nekā netika teikusi. Un tad paskaties tikai Birkenbaumā! Par tādu puisī kā viņš vien jau būtu Dievam žēl, kur nu vēl par mums visiem!”

Birkenbaums savilka laipnas lūpas un paskatījās vienā otrā. Viņam bija brīnišķīgi skaidras un laipnas bērna acis, un sārtā vaigu vidū bija kalsnēji laukumiņi, it kā tur kāds būtu piedūris baltu pavasara ziedu puteklišus. Visi citi sajuta, ka Grīntāls puisī piezoboja, tikai viņš pats vien zvejnieka vārdus turēja par glaimu. Viņš zīmēja tos uz savu ārējo izskatu, un visi citi tos attiecināja uz viņa darbu. Un par to ikkatrs domāja ļoti ļauni. Birkenbaums nebija kurzemnieks, bet uz turieni no Vidzemes vidienas noklīdis. Papriekšu tas bija laidis plostus no Ogres Daugavā, tad no Daugavas uz Rīgu. No Rīgas tas bija aizkūlies uz Jelgavu, Kuldīgu, Liepāju un beigās bija salīdzis par puisī pie Zaļgas, kas savrūp viens pats dzeltens un izmisis stāvēja.

Birkenbaums zvejnieku starpā bija pazīstams kā liels stiprinieks un mūžīgs kauslis.⁴ Viņš ar saviem spēkiem bija dzīvojis tik bezdievīgi kā amerikāņu miljonāra izlutināts dēls ar tēva naudu. Bet tie nebija bijuši izšķiežami. Sārts un ar visai dzīvām acīm skatījās savos likteņa biedros.

„Nu, jēl tas jāsaka, ka viņam vairāk acu noraudās pakal nekā mums kaut kurām citam,” Skrastiņš sacīja, žēli smaidīdams.

„Vai ne, Birkenbaum? Man ir sieva un zenķis, tie man kliegtu pakal, bet par tevi vaimanātu — cik daudz, ko?”

Birkenbaums paraustīja plecus.

⁴Kauslis: dūres varonis; cilvēks, kam patīk kauties.

„Salasīsim tagad zivis,” sacīja Grīntāls, jo daļa no Zaļgas zivju vezuma bija izkaisījusies pa ledu. „Nevār zināt, kad kāds gabals nošķēlas, un katras zivtiņas būs žēl.”

Pulciņš izdalījās, un pēc kāda laika zvejnieki atnāca pie Zaļgas vezuma, gribēdami salasītās zivis tajā salikt. Bet Zaļga sēdēja uz vezuma un nelaida neviena klāt.

„Paturiet vien, paturiet,” viņš sacīja. „Kas putējis, putējis.”

„Ko tas nozīmē? Ko tu domā?” Grīntāls vaicāja.

„Tas nozīmē, ka vezums ir mans un citiem pie tā nav nekādas daļas,” Zaļga atbildēja, maškus⁵ un segu ciešāk ap ragavu kurvi ar kāri gādīgu roku apbāzdams.

„Tas ir traks!” Birkenbaums izsaucās. „Tas laikam domā to vezuma viens pats apēt!”

„Tā mana darišana, ko es domāju,” Zaļga atcirta, un viņa acis pieņēma skaudīga pērtiķa acu izskatu.

„Nudie, viņš domā, ka tas par tām zivīm vēl kungs!” viņš izsaucās. „Nost no vezuma, veci!” Un viņš nometa savas zivis uz ledus, sagrāba Zaļgu un gribēja to ar varu noraut no vezuma. Bet šis turējās pie segas un maškiem cieti kā zirneklis pie saviem tīkliem, kad to no alas velk ārā.

„Lai nu, lai nu, Birkenbaum,” Grīntāls mierināja un stājās starpā. „Gan visu izdarīsim ar labu. Ja citādi ne, atpīrksim viņam tās zivis.”

Birkenbaums Zaļgu palaida vaļā, un šis atkal uzrāpās uz vezuma. Bet visiem zvejniekiem piepeši izlikās, ka Birkenbaums nemaz nav tik ļauns cilvēks, un viens otrs to arī izteica vārdos.

Tikai Gurlums stāvēja savrūp un nesacīja nekā. Viņš bija ciets cilvēks un zināja, ka tam neviens laba nenovēlēja. Viņa vienīgās rūpes bija tagad nedot iemeslu zobošanai. Jo viņš bija ļoti viegli aizkarams un lieki lepns. Viņš savu izmisumu mēģināja slēpt aiz vienaldzības drūmuma un baidījās jau tagad, ka tik viņam dūšas netrūktu nozust ar godu, ja vairs nebūtu cerības glābties.

Pret pusdienas laiku vējš vilņus sacēla lielākus, un ledus savādi sāka krakšķēt. Krakšķēšana pieņēmās, un zvejnieki, no kuŗu sejām tumšas ēnas jau bija sākušas mazliet atplaišķīties,⁶ kļuva atkal drūmāki un klusāki.

⁵Maški: rupjš audums no lēta materiāla.

⁶Atplaišķīties: kļūt gaišākam, priecīgākam.

Piepeši dīvaina sprēgāšana gāja pa ledus gabalu.

Kārlēns, kas blakus Birkenbaumam bija stāvējis, satvēra puiša roku.

„Bailes?” sacīja Birkenbaums un mēģināja smaidīt.

Zēna zilās acis, pilnas sāpīga izmisuma, skatījās puisī.

„Ledus laikam... laikam...” viņš sacīja, bet nenobeidza.

„Kā tad, lūzīs. Ā, kas tad mums nekaitētu, ja uz šitāda lēruma⁷ visu laiku varētu vizināties.”

„Es palikšu pie tevis.”

„Nu, turies tak pie saviem saimniekiem Daldas un Jāņa.”

„Nē, man labāk...”

„Kā gribi.”

Zēns saspieda stiprāk Birkenbauma roku, un tā viņi stāvēja kopā un laida līdz ar citiem acis apkārt, meklēdami, kur kāds gabals būtu atšķīries.

Kad nelabā sprēgāšana atkal atjaunojās, Birkenbaums Kārlēnam neviļot roku aplika ap kaklu. Viņš sajuta laipnu labvēlību pret šo zēnu, kas taisni viņu bija izraudzījis par savu tuvāko bēdu biedru.

„Sirds dreb?” Birkenbaums iejautājās, pa pusei jokodamies.

„Nē, man tikai tā vien ir... es nezinu... Sirds sažņaudzas... es negribu baiļoties... sak, kas būs, būs... bet nekā!” Zēna sārtajā liesajā sejā abas smalkās grumbas, kas no deguna gar mutes kaktiem vilkās uz leju un deva viņam vecāku izskatu, kļuva ļoti dziļas.

Labu brīdi cietis klusu, viņš tad jautāja:

„Un tev?”

„Ko?”

„Kā tev ir ap dūšu?”

„Man? Vai nu labi. Labi jau nav... Ar spēku jau te nekā nevar izdarīt,” puisis kā atvainodamies piebilda.

„Un kā tu domā, kā mums izies?”

„Ko es tur... dzirdēji jau, ko Grīntāls sacīja. Trīs četras dienas.”

„Jā, vai tu tam tici?”

„Nu tak liela cerība ir glābties. Satiksim varbūt arī kādu kuģi.”

„Bet ja nu nesatiksim?”

⁷Lērums: daudzums.

„Tad . . . nu, tad jau tu zini, kas notiks.”

Zēns apklusā. Te jau nu tikai varēja runāt par glābšanos vai postu, bet viņa sirds tvīka vēl pēc kādas trešās varbūtības, pēc kaut kā nezināma, pēc kāda brīnuma, jo plaukstošai dzīvībai nāve ir kaut kas neticams.

Ledus plostš slideja tālāk, jūra šņāca un sāka tā malas postīt. Gabals pēc gabala atsprāga, peldēja līdz, trinās ar lielā gabala malām. Piepeši starp zvejniekiem, kas divos pulkos bija stāvējuši, parādījās šaura pelēki zaļgana plaissa, plētās un auga un šķīra abus Cubukus, Stūri un Skapānu no pārējiem biedriem. No abām pusēm atskanēja kliegzieni, roku mājieni — kā uztrauktas skudras cilvēki tekāja⁸ gar viena un otra ledus gabala malām. Vecais Cubuks laikam gribēja lēkt ūdenī, jo dēls ar to cīnījās un saturēja viņu cietī. Attālums starp abiem ledus gabaliem ātri auga, un beigās par pārpeldēšanu no viena uz otru vairs nebija ko domāt.

„Tie nu ir beigtī,” sacīja Grīntāls. „Bez kumosa pārtikas. Žēl tā Skapāna . . . Uz vidu! Vairāk uz vidu! Un paliksim visi kopā!”

Klusēdams nelaimīgo pulciņš virzījās uz priekšu.

Apstājušies tie ilgāku laiku nemierīgām acīm vēroja mākoņus, kas kā apvazāti palagi laidās pie debesīm, skatījās viņu nerimstošā gaitā un klausījās to aprastā rūkoņā. Pmazām šai vientulībā viņu sastingums atkal atlaidās, un viens uz otru pameta pa vārdam.

„Tas Skapāns,” Jānis teica uz veco Daldu, savu tēvu, „žēl gan par to. Pieci mēneši kā precējies.”

Vecis nopūtās.

„Par to veco Cubuku . . . tur nav ko žēlot. Tam bija laiks. Tāpat tas Ludis ar’. No tā arī vairs nekas nebūtu iznācis . . . Bet Stūre, tāds taupīgs, godīgs cilvēks . . . visu mūžu . . . un nu . . .”

Vecais Dalda nesacīja nekā. Ko par citu postu runāt, kad pašam tāds pat bija gaidāms. Viņš skatījās dēlā, un viņa lūpas raustījās.

„Māte mūs šovakar sacījās gaidīt ar sutinātiem kāpostiem,” viņš runāja. „Bet tagad jau viņa zinās . . .”

Jānis pamāja ar galvu. Tēvs savorkšķīja⁹ acis un aizspieda

⁸Tekāt: skraidīt.

⁹Saverkšķīt: mirkšķināt.

vienu vēl ar rādāmo pirkstu, bet viņš tomēr nevarēja atturēt pāris asaru, kas iekrita viņa baltajā bārdā.

„Ja, viņa tagad jau zinās,” viņš atkātoja. „Ko nu tā sacīs, ka mēs abi divi... abi divi... Vai nu tu nevarēji palikt mājā. Par sevi jau es nekā... tāpat viņa... Bet par tevi... tu viņai bijī...”

Viņa uzpampušās acis atkal saverkšķējās, un viņa nāsis drebēja.

Jānis sakoda zobus. Nekas mūs tā nepaceļ un turklāt neievaino kā citu sāpes par mūsu likteni.

„Ak,” viņš spiesti runāja, „nemaz vēl nebēdāties, gan mēs vēl laimīgi tiksīm malā.”

„Jā, jā, jā, tāpat kā tie deviņi, desmit toreiz. Nu jau arī desmit vien vairs esam palikuši.”

Uz vakara pusi Grīntāls sasauca biedrus un vaicāja, vai tiem negriboties ēst. Viņš runāja atkal tādā pašā drošā balsī kā arvien, un zvejnieku nogurušās sirdis atdzērās pie tās un sajuta pret runātāju pateicību. Skrastiņš atbildēja visu vārdā, ka griboties jau nu gan, bet ko tad ēdīšot: zivis esot jēlas un zirgi vēl dzīvi.

„Lūkosim ar zivīm,” Grīntāls runāja. „Katla nav. Vārīsim tās manā ādas cepurē.”

„Skotelē¹⁰ būs labāk,” Sīlis piebilda.

„Vai tava bez deguta?”¹¹ Grīntāls prasīja. „Nē — nu tad jāpaliek pie cepures. Sacērtiet vienas ragavas un sasmalciniet ledū.”

Kamēr šos rīkojumus izpildīja, Grīntāls piegāja pie Zaļgas, kas, rokas starp ceļgaliem iemiedzis sēdēja uz ragavu malas.

„Sedz vaļā!” zvejnieki sacīja.

Bet Zaļga neklausījās. Tas izstiepa rokas uz abām pusēm, it kā vezumu gribētu aizsargāt.

„Sedz tās zivis vaļā!” Grīntāls vēlreiz iesaucās un savilka nikni uzacis.

Zaļga abām rokām sāka taustīt pa vezuma virsu, viņa apakšžokļa grumbainā dzeltenā āda raustījās, pie kam zods kļuva gluži ass. Viņš murmināja kaut ko caur zobiem, un beigās vārdi „noligt maksu” Grīntālam iesitās ausīs.

¹⁰Skotele: darba priekšauts.

¹¹Deguts: tumši brūns šķidrums, ar ko apziež zābakus uc. priekšmetus, lai tie nelaiž cauri ūdeni.

Pār spēcīgā zvejnieka sarkanbrūno seju pārskrēja it kā liesmas.

„Vai tu negudrs!” viņš uzbrēca. „Vai tev jau slāpst pēc jūras ūdens! Nost no v ezuma!”

Zaļa pacēlās un aizvilkās lēnām aiz sava zirga.

Grīntāls attaisīja v ezumu, noskaitīja katram divas vienlīdzīgi lielas zivis un sāka tās izšķērst.

Kad uguns ar lielām pūlēm bija uzkurta, Grīntāla cepuri aiz divām malās ievērtām auklām apdomīgi turēja virs liesmas, kamēr ledus bija izkusis: tad ūdenī ielika zivis, un „katlu” nolaida zemāk.

Kad pirmais katls bija novāriņies un pusgatavs, tad uzlika otru un trešu, kamēr visas zivis bija apsutušas. Pilnīgi izvārities tās nedrīkstēja, bija jātaupa malka.

Tad zivis izdalīja.

„Paldies nu gan jāsaka,” runāja Skrastiņš, „bet pirkstus laikam gan pēc tam neviens nelaizīsīm.”

Zvejnieki mēģināja ēst, bet zivju garša bija pavisam nelaba. Tās garšoja pēc sviedriem un rūgta jūras ūdens un bija turklāt vēl pusjēlas. Tikai Birkenbaums savas apēda.

„Man no laika gala bijis ļoti labs kurvis,”¹² viņš apgalvoja. „Es varu akmeņus rīt.”

„Kad ūdens mutē kāpj, tad jāmacās peldēt, kad bads virsū spiedīsies, tad mācīsīmies ēst,” Grīntāls piebilda un iebāza savas zivis ķešā. „Nemetīsīm nekā zemē.”

„Man vēl ir drusku maizes no šī rīta,” Dalda čukstēja, pagriežies uz dēlu, „paiesīm drusku pie malas, tad es tev iedošu.”

„Un tu pats?”

„Man . . . es vēl varu iztikt.”

„Ēd vien pats, tēv.”

„Nē, nē, es zinu, tev gribās . . . jaunam jau vairāk . . .” Un viņš Jāni aizvilka nost no citiem un spieda tam rokā pusriecienu rupjas maizes.

Bet Jānis to neņēma.

„Ēd tak nu pats,” viņš sacīja un piegriezās atkal citiem biedriem.

Krēslai metoties, Grīntāls tukšās ragavas tā lika pagriezt, ka vējš nāca no sāniem, un tad zvejnieki, muguru pret muguru, uz tām sasēdās. Tā viņi gribēja pavadīt nakti.

¹²Kurvis: šeit — vēders.

Un tad aptumsa. Pie debesīm nespīdēja neviena zvaigznīte. Ass vējš pūta, un jūra kauca un krāca visapkārt.

Neviena acs neaizdarījās. Viņi visi lūkojās biezajā tumsā, kas kā svins gūlās uz visu kamiešiem.¹³

„Ak, kā man gribas ēst!” Kārlēns čukstēja uz Birkenbaumu. „Kaut jel tās zivis nebūtu bijušas tik riebīgas.”

„Ko lai dara,” atteica puisis.

Pēc ilgas klusu ciešanas viņš zēnu dzirdēja sāpīgi nopūšamies.

„Kas ir,” viņš vienaldzīgi jautāja.

„Ēst gribas,” zēns čukstēja.

Birkenbaums sēdēja britiņu un sita nepacietīgi ar roku uz celgala. Tad viņš pacēlās un uzrāva zēnu līdzī kājās. Viņš to noveda pāris soļu no ragavām nost, izvilka kaut ko no azotes un iespieda to Kārlēnam rokā.

„Dzer,” viņš pavēlēja, un puika attaisīja pudeli un dzēra.

„Bet nestāsti nevienam,” Birkenbaums sacīja, pudeli atņemdamas atpakaļ. „Un nu lūko uzkost.”

Viņi atgriezās atpakaļ uz ragavām, un puika, lai gan viebdamies, tomēr apēda savas zivis.

Un tad atkal ilgāku laiku neviens nepakustējās; nakts gāja savu gaitu, jūra šņāca, ledus krakšķēja, un vējš sāļu ūdens smaku nesa pār ledus gabalu.

„Birkenbaum, vai tu guli?”

„Nē.”

„Es drusku uzgulšos uz tava klēpja.”

„Gulsties.”

Kārlēns ielika rokas Birkenbauma klēpī un uzgulās uz tā. Pēc britiņa puisis manīja, cik aukstas bija zēna rokas. Viņš nomauca cimdus un saņēma savā siltajā, dzīvības pilnajā rokā puikas sasalušos liesos pirkstus. Lēnām tie sasila, un tad siltums plūda no zēna puīša un no puīša zēna pirkstos.

Kārlēns bija aizmizis.

Bet zēna mierīgā elpošana, ko puisis nedzirdēja, bet tikai sajuta no krūts cilāšanās, un viņa pirkstu siltums tam atgādināja naktis, kurām nebija nekā kopēja ar šā nogurušā puikas mieru.

Tagad nu viss bija pagalam. Kā tas varēja būt? Kā viņš šeit bija nokļuvis? Viņš tak tur tālu Ērgļu kalnos bija gājis ganos, bija tur ilgas gadus dzīvojis, dzēris, trakojis, priecā-

¹³Kamieši: pleci.

jies, teātri spēlējis, divas dienas kā par jokiem cietumā sagulējis, un tagad, un nu ... nu viņš sēdēja uz zvejnieku ragavām, un jūra trakoja ap viņu, un viņš brauca nāvē. Tas nevarēja būt! Tādas lietas notika tikai pasakās, tikai sapnī. Šis bija viens no tiem briesmīgajiem sapņiem, kas tik dzīvi un skaidri kā pati dzīve. Kaut jel varētu atmosties! Atmos- ties! Kas tie par māņiem. Viņš gluži labi zināja, ka viņš nesapņoja. Šis ledus, šis sālais jūras vējš, šī rūkoņa — viss, viss bija patiesība, viņš salka patiesi un viņam patiesi bija jāmirst — jānomirst badā vai jāiegāžas ūdenī, tumsā, bezdi- benī līdz ar šo zēnu un Grīntālu un visiem tiem citiem spīrtajiem un veselajiem cilvēkiem. Aukstas šalkas zibens ātrumā pārskrēja pār puisa muguru, un viņa mute kļuva sausa un cieta. Nē, tas tomēr nevarēja būt! Tādas briesmas notika svešās zemēs, tur tālu, un par tām stāstīja un lasīja kā par kaut ko ikdienišķu un vajadzīgu, bet pats tādu noti- kumu nevarēja piedzīvot! Birkenbaums arvien cieti bija apzinājies, ka viņš sveiks izies caur dzīvi. Kad kaut kur kāds bija sagriezis roku, pārcirtis kāju, ticis mašīnā salauzts, noslēcis, tad puisis vienmēr to bija dzirdējis ar apziņu, ka viņu nekad nepiemeklēs šādas likstas. Un nu viņš sēdēja uz lūstošā un irstošā ledus gabala, un visapkārt bija nakts un nāve ... Ā, šis Zālga. Ja tas viņam nebūtu uzmācies. Tad viņš varbūt atkal būtu aizkūlies atpakaļ uz savu vidu, gulētu siltā istabā, un saimnieks ar mazu lampiņu rokā iznāktu no savas istabas un paceltu viņu tagad zirgus barot.

Puisis nodrebēja un saspieda neviļus Kārlēna pirkstus tik cieti, ka tas nemierīgi sāka raustīties. Birkenbaums atjēdzās, atlaida zēna pirkstus un uzlika, it kā mierinādams, savu otru roku uz viņa pleciem. Viņa uztraukums pamazām atslāba. Vēl taču bija cerība, vēl nezināja, kas varēja notikt!

Bet naktij neizsakāmi ilgi ilgstot, viņa izmisums atkal auga, kāre pēc dzīves brēca pēc pestīšanas, kamēr austru- mos svīda pirmā gaisma, un puisis, galvu nokāris, drusku iemiga.

Trīsēdams viņš pietrūkās. Citi jau bija no ragavām pie- cēlušies un stāvēja un skatījās uz jūru. Bija nepatīkami auksts, Kārlēns arī drebēja, bet snauda arvien vēl. Birken- baums viņu negribēja modināt un palika sēdam, kamēr viņš pats uztrūkās. Tad arī viņi piecēlās un skatījās līdz ar citiem visapkārt.

Tā pati vakardienas bezcerības aina: pelēki vilņi ar bal-

tiem putu vainagiem un augšā pelēki mākoņi. Ledus plosts bija kļuvis mazāks un apaļāks, vēja pusē gar malām šūpojās un nerimstoši trinās zaļgani kluči. Zvejnieku sejas visas izskatījās daudz vecākas kā vakar, un visu acīs bija lasāms, ka viņus bija apmeklējuši spoki, kas par upuri prasa siržu asinis.

Kad Skrastiņš bija parunājies ar Jāni, kam tas bija drusku draugs, un Kārlēnam mīli un žēli noglāstīja plecus, viņš piegāja pie Grīntāla. Tikpat viņš, kā arī visi citi to uzskatīja par šā nelaimīgā pulciņa galvu.

„Kas nu būs ar brokastu?” viņš vaicāja.

„Ēdīsim atkal zivis,” Grīntāls atbildēja.

„Kas grib, lai ņem zaļas, citiem tās apsutināsim, kamēr vēl mums malķa.”

Atkal uzkūra uguni, un zivis, tāpat kā vakardien, uzvārīja. Viebdamis zvejnieki tās ēda. Tad Birkenbaums puiku noveda pie malas, un abi iedzēra.

„Tu esi man kā brālis,” sacīja puika.

„Ā, ko nu . . . tas nekas. Tu esi labs zēns. Es tevi iemācītu par krietnu zelli.”

„Vai zini, ja mēs tiksim vaļā, tad . . . tad labi satiksim.”

„Labi, lai ir.”

Kad viņi atkal bija piegājuši pie citiem, Grīntāls Birkenbaumam pavēlēja vienu ķeksi stipri piesiet ilkss galā, esot jāceļ flaga¹⁴ gaisā. Vai kādam esot sarkans lakats? Izrādījās, ka tāda nevienam nebija, bet toties sarkani krekli bija trim: Grīntālam, Jānim un Skrastiņam.

„Kas ir, Skrastiņ, ar tavu kreklu?” vaicāja Grīntāls. „Vai dosi to spert gaisā?”

„Kad jādod, jādod,” Skrastiņš atbildēja.

„Bet salti gan būs bešā.¹⁵ Es esmu salts cilvēks. Es zinu, ka man jau tagad ar visu kreklu lūpas zilas. Bet kas jādod, jādod.”

Visu acis pavērās uz runātāja lūpām, kas tiešām bija zilganas. Grīntāls nevarēja apspiest viegla smaida.

„Nu, lūkosim tad arī bez tevis iztikt,” viņš sacīja. „Es esmu ar mierā lozēt ar Jāni, kuŗam no mums abiem krīt atdot savu kreklu.”

„Es arī esmu,” Jānis atbildēja.

¹⁴Flaga: signālnarogs.

¹⁵Bešā: bez (kaut kā).

Grīntāls izvilka no azots kabatas grāmatiņu, izplēsa lapu, pārplēsa to uz divām daļām, iezīmēja vienā krustu un satina abas lapiņas rullišos.

„Krusts nozīmē kreklu,” viņš sacīja Jānim, abas lozes uz delnas pretī sniegdams.

Jānis satvēra vienu — tas bija izvilcis krustu.

„Sastājieties vēja pusē,” viņš sacīja, norāva ātri kažoku, svārkus un vesti, vienu acumirkli pamirdzēja viņa muskulainās rokas un krūtis, un tad viņš atkal stāvēja kažokā ģērbies kā visi citi.

„Tas bija kā lēcieni saltā ūdenī,” viņš nosacīja.

Kreklu piestiprināja ķekša galā un pacēla gaisā. Zvejnīki ledū gribēja izkalt caurumu un tajā iestiprināt ilkss galu, un tad vēl piesiet pie ragavu apgalves, lai kārts nebūtu jātur. Bet Grīntāls, izmisušos ļaudis kā nekā gribēdams nodarbināt, tam pretojās un noteica, ka kārts pēc rindas ik pa diviem esot jātur gaisā un pie tam jāuzmana, vai kaut no kurienes netuvojas glābšana.

Kad Birkenbauma reize bija klāt, viņš viens pats savu laiku gribēja nostāvēt, bet Kārlēns neļāvās, satvēra kārti un palīdzēja savukārt noturēt gaisā posta zīmi, ko vējš plivināja un pēra.

„Dzert gribas,” puika sūrojās.

„Vai domā, ka man negribas,” atteica Birkenbaums. „Graudz ledu, zīd ledu.”

„Graudz nu graudz! Ko piegrauzīsi, kad mute jau kā izbrucināta!”¹⁶ Cik ilgi gan mēs to varēsīm izturēt!”

„Ja Dievs to zina, to mēs laikam neviens neesam izmēģinājuši.”

„Ak, kaut nu būtu tikai viena pilīte godīgi ko nodzerties.”

„Neņerkšķi,”¹⁷ sacīja Birkenbaums.

„Jā, tu esi liels, bet kad tu būtu tāds kā es, tad tu vis tā nerunātu.”

Puisis atcerējās pagājušo nakti un kļuva atkal laipns.

„Nu, jā, ir jau grūti, ir jau grūti, bet ko lai dara,” viņš noteica.

„Man jau no laika gala salts nav bijis labs,” Kārlēns žēlojās tālāk. „Un tagad jārij dzīvs ledus... Man te kreisā pusē lejpus ribām tā sūrkst, tā sūrkst!”¹⁸ Reizēm arī iedur kā

¹⁶Izbrucināt: izplaucēt, padarīt jēlu.

¹⁷Neņerkšķēt: čikstēt, sūdzēties, gausties.

¹⁸Sūrkstēt, arī sūrstēt: svilt, svilstoši sāpēt.

ar iesmu.”

„Jā, tur es laimīgs, man tas ledus ūdens nav vēl nekas.”

Bet vēlāk arī Skrastiņš, līdzīgi puikam, sāka gausties, un zvejnieki uztraucās par šo jauno draudošo postu, par kuŗu dažs labs no viņiem līdz šim lāga nebija iedomājies.

Grintāls atkal centās apmierināt biedrus.

„Vēl jau mums ir divi zirgi,” viņš sacīja. „Tajos vēl siltas sulas diezgan, ja kādam tās taisni vajadzēs.”

„Asinis dzert!” Sīlis iesaucās.

„Glums sāļi saldens dzēriens,” Birkenbaums mierīgi izskaidroja. „Es esmu asinis dzēris.”

Uz zvejnieku sejām parādījās reizē kāre un riebums, kāre pēc silta valguma un ieaudzinātais riebums pret asinīm.

„Mēs vēl diezgan neesam izkāmejuši,”¹⁹ sacīja Grīntāls, biedros skatīdamies, „aizurbsim tad tos bērzus, kad mums viņu sula izlikšies patīkama.”

Kad Birkenbauma un Kārlēna rinda bija atkal klāt, un tie labu laiku jau bija stāvējuši pie kārts, zēns sacīja:

„Birkenbaum, tu laikam jau ļoti daudz esi piedzīvojis?”

„Vai tu domā tādēļ, ka esmu asinis dzēris? To tu arī jau būtu varējis piedzīvot. Es toreiz biju tavā vecumā. Kāvām teļu ... es toreiz biju traks puika ...”

„Tā. Un cik vecs tu bijī, kad to iesāki ...”

„Dzert? Degvīnu dzert?”

„Nē ... lai paliek ... Saki, kā tev visvairāk būtu žēl, ja nu mēs vairs netiktu malā?”

„Kā? Visas dzīves man būtu žēl.”

„Tās jau nu katram žēl. Bet kaut kā sevišķa. Mātes, brāļa vai līgavas, vai kā.”

„Man nav it nekā sevišķa. Es tikai domāju, ka es vēl daudz gadu tā būtu varējis dzīvot kā līdz šim, un tad man paliek dzīves žēl vai paša sevis — es nezinu lāga.”

Viņu laiks bija apkārt, un pie kārts piestājās citi.

Pret vakaru katrs atkal dabūja savu daļu zivju, un tad no jauna uz viņiem nolaidās garā nakts ar savām ainām par siltām istabām, kuŗās uz galda dega gaiša lampiņa par bālām sievietēm, izraudātām acīm.

Arī Kārlēns, kaut gan viņš atkal noliecās Birkenbauma klēpi, gulēja maz un nemierīgi.

Trešās dienas rītā vairs nebija malkas. Bet neviens arī

¹⁹Izkāmējis: izbadējies.

nedomāja par zivju vārīšanu. Kārām acīm visi tās redzēja izdalām, skaudīgi, ka tikai kāds nedabūtu kādu lielāku.

Līdz šim Zaļa uz venuma bija sēdējis un ap to tūlāties. Tagad Grīntāls pavēlēja, ka nevienam pie tā neesot brīv iet, kā tikai ap ēšanas laiku tam, kas zivis ņēma izdalīšanai.

„Vai tev nekā nav pudelē,” prasīja Kārlēns, Birkenbaumu novezdams pie malas.

„Nē.”

„Bet bija tak vēl diezgan daudz?”

„To es vakar vakarā izdzēru.”

„Un man nedevis?”

„Vai tad man tas bija jādara? Vai tev to tiku apsolījis?”

„Apsolījis! ... Bet tu tak redzi, ka man iet grūtāk par tevi.”

„Bet tā bija mana pudele. Un grūti man arī iet. Teic Dievu, ka pavisam dabūji. Cits manā vietā ...”

„Ak tāds tu esi!”

„Kāds tad?”

„Ak, ej ... bija vēl tik daudz ... tur vēl abiem līdz rītam, parītam būtu palicis!” puika īgni izsaucās. „Un nu šis viens pats visu izrijis!”

„Skaties!” Birkenbaums dusmīgi izsaucās. „Šis mani rās! Knaukis tāds! Ka nedabū vēl pa purslām!”²⁰

„Pats ka nedabū!” puika, tikko asaras valdīdams, izsaucās un meta naidīgus mirkļus uz Birkenbaumu. „Žūpa!”

Birkenbaums piegāja pie zēna, paskatījās tam cieti acīs un iecirta spēcīgi pa lūpām.

„Nu tu turēsi muti,” viņš sacīja.

Zēna seja pārvērtās aiz dusmām. Viņš sagrāba puīša roku un lūkoja tajā iekost.

Bet Birkenbaums izrāva roku un saspieda tad puikas rokas augšup locītavām kā ar dzelzs maiglēm.²¹

Kārlēna iedzeltenie zobi iekodās bālajā apakšlūpā, un viņš ar kājām lūkoja Birkenbaumam spert, bet šis zēnu pievilka sev tik tuvu klāt, ka tas neizdevās. Piepeši puisis manīja, ka puika atslāba. Viņš to palaida vaļā, un puika būtu nogāzies, ja viņš to no jauna nebūtu sagrābis aiz rokas.

Brīdī zēna galva kā nedzīva gulēja pie Birkenbauma krūts.

²⁰Purslas: purns.

²¹Maigles: knaibles.

„Kārlēn, Kārlēn, kas tev ir?” puisis modināja.

„Dzert,” puika čukstēja. „Dodiet dzert.”

Birkenbaums zēnu noveda pie ragavām un piegāja pie Grīntāla, vaicādams, vai nebūtu vienam zirgam jānolaiž asinis? Puika esot palicis pavisam slābans.

„Par to jāparunā ar citiem,” Grīntāls atbildēja. „Tā puikas dēļ vien vēl zirgu nevaram kaut.”

Viņš sasauca zvejniekus kopā, un tie nosprieda vēl nogaidīt.

Grīntāls nožēlojot pameta pret Birkenbaumu ar roku, un pulciņš atkal izšķīrās.

Birkenbaums, kam līdz šim gandrīz vienmēr Kārlēns bija atradies pie sāniem, bija viens pats.

Viņš piegāja pie Gurluma, pasacīja kādu vārdu, bet zvejnieks tikai paskatījās viņā un neatbildēja nekā. Viņš piegriezās pie Skrastīņa, tas skatījās viņā iekritušām, žēlām acīm un ieteicās: „Nu, Birkenbaum?” pakratīja ar galvu un novērsās. Viņš piegāja pie Daldām, tie runāja par māti, par viņas vientulību, par glābšanos. Viņš pastāvēja pie tiem brītiņu, viņi puisa nelikās redzot, tad aizgāja tālāk. Gulbis un Sīlis skatījās, kā Zaļa atšķetināja maškus un ar tiem baroja savu zirgu. Šim pulciņam Birkenbaums negribēja tuvoties. Zaļas acis viņam ļoti riebās. Viņš pagriezās uz Grīntālu, kas acumirkli stāvēja pie kārts un to viens pats atbalstīja. Bet neapstādamies puisis viņam pagāja garām. Šim staltajam zvejniekam piemita kaut kas, kā Birkenbaumam trūka, kas viņu it kā ar neredzamu spēku saspieda mazāku un kūdīja uz slepenu pretestību. Viņš pievirzījās atkal ragavām, uz kuŗām Kārlēns sašļūcis sēdēja un stīvām, platām acīm skatījās tālumā. Birkenbaums viņam vienreiz lēnām pagāja garām, otrreiz — zēns stīvām acīm un vaļējām lūpām sēdēja nekustēdamies un nelikās puisa redzam. Beigās Birkenbaums viņam nosēdās līdzās.

Arī to zēns nelikās manām. Brīdi klusām sēdējis, puisis atkal piecēlās. Pašlaik arī bija klāt viņa rinda stāvēt pie kārts. Saīdzis viņš nostāvēja savu laiku, neviens pie viņa nepienāca, neviens viņa neredzēja. Kārti atdevis Skrastīņam ar Gulbi, viņš aizgāja gandrīz līdz pat ledus malai. Ja kāds šķausnas²² gabals ar viņu nošķēlās, kas tad arī liels bija! Jāmirst tā kā tā šādā nāvē, agrāk vai vēlāk būs jānoslikst,

²²Šķausna: ledus gabals.

ledum sabirstot drupās. Rau, cik daudz jau milzīgais līdzekums bija kļuvis mazāks! Un ar kādu nemitīgu rosni atlūzušie kluči kalās viens pret otru un pret zvejnieku plostu! Un tur tālāk — ar kādu kārumu viņi visiem šiem zaļganaļiem šķīvjiem līdzīgiem klučiem un viņiem²³ centās tikt pāri, lai savus baltos vainagus nomestu pie zvejnieku kājām . . .

Birkenbaums apgāja ledus gabalam gandrīz visapkārt un atgriezās atkal pie ragavām. Puika arvien vēl nebija no vietas kustējies. Viņa paplatās lūpas bija zilganas, viņa šaurā piere, no kuņas bija atšļūkusi uz pakauša, spīdēja bāli dzeltēna.

Birkenbaums atkal nolaidās viņam pie sāniem.

„Kārlēn!”

Puika nelikās dzirdam.

„Ko dzert nav,” puisis turpināja. „Ledus vien ir. Bet, ja gribi, es kādu gabaliņu tikām turēšu rokās, kamēr tas izkusis un ūdens paliks remdenāks. Bet, ja vairs nevari izturēt . . . uzklausesi jel . . . es . . . iegriezišu sev rokā.”

Kārlēns sarāvās, noskurinājās un uzmeta tad kāru mīrkli Birkenbauma rokām.

Sekundi vēlāk puisis savu kreiso roku zēnam bija piegrūdis pie mutes.

Puika sagrāba Birkenbauma roku, mēģināja to atgrūst, apmierinājās un zīda . . .

Tad puisis norāva sev lakatiņu no kakla, pārplēsa to un aptina leļpus iekšā ap roku.

Kad vakarā Grīntāls bija izdalījis zivis, uznāca mazs mākonītis un sāka birdināt smalkas pārslas. Pēc tam vējš piestājās, un laiks noskaidrojās. Laipni pie debesīm mirdzēja zvaigžņu bari, bālgani vizēja putnu ceļš. Bet neviens no nelaimīgajiem nepacēla acu uz augšu. Dobajā vienaldzībā viņi pavadīja nakti.

Ar jaunu rītu visiem atausa jauna cerība, jo laiks palika skaidrs un rāms. Nu varbūt kāds kuģis drīzāk pamanīs viņu sarkano posta zīmi.

Bet diena pagāja, un cerības nepiepildījās.

Vakarā Grīntāls pasludināja, ka zivju divām dienām viens vairs esot. Vai neizdalīšot šovakar tikai pa vienai, lai iznāktu ilgākam laikam.

Lai vēl šovakar ejot pa vecam, vairums nosprieda, un

²³Viņi: plāna ledus gabali.

Grīntāls izdalīja parasto skaitu.

Vakarā atkal visi sasēdās uz ragavām, klusi, slābeni, iekritušām acīm un vaigiem. Ūdeņi šņāca tuvāk, un ledus gabala cilāšanās stipri bija manāma.

Kārlēns bija pieklāvēs pie Birkenbauma.

„Nu viss pagalam, Birkenbaum! Ja?”

„Laikam,” puisis atbildēja.

„Tu izcietīsi ilgāk nekā es.”

„Laikam.”

„Tad tu ielaid mani... Ak, kaut tak viss neietu tik lēnām... Ak, mīlo Birkenbaum, ak Birkenbaum!”

Puika apkampa puisa elkonu, piespieda galvu pie viņa pleca un šņukstēja. Birkenbaums cieta klusu.

Piektās dienas rītā pret brokasta laiku Grīntāls tālu ziemeļos domājās ieraudzījis dūmus. Ar lielāko uzmanību visi skatījās uz apzīmēto vietu. Garenais mākonītis kļuva skaidrāks, un beigās vairs nebija ko šaubīties, ka tas cēlās no kāda garāmbraucoša tvaikoņa.

„Celiet flagu augstāk! Viciniet to!” cits caur citu sauca, un visi spiedās ap kārti.

Dūmu mākonītis auga, un zvejnieku bālās sejas atdzīvojās, viņu acis zibēja. Pat Gurlumam raisījās mēle uz pāris prieka vārdiem.

Vecais Dalda bija nogājis savrūp, raudāja un lūdza Dievu.

Labu laiku garenais dūmu stabiņš palika vienlīdzīgi liels. Nekustēdamies zvejnieki tanī skatījās, nejaudādami gandrīz ne acu pamirkšķināt.

Bet tad viņu skati metās arvien stīvāki, arvien šausmīgāki. Mākonītis sāka dilt! Tvaikonis netuvojās viņiem, tas viņus neredzēja vai negribēja redzēt! Tas viņiem aizbrauca garām!

Kā nakts ēna nolaidās uz viņu sejām. Flagas turētāji palaida kārti vaļā, tā nogāzās, un Zaļa sarkano kreklu mīdīja kājām un kodīja sava kažoka piedurkni. Nabaga Skrastiņš bija atšļucis uz ragavām un muldēja tur nesaprotamus vārdus un smējās. Kārlēns Birkenbaumu cieti bija apkampis, un Grīntāls stāvēja un skatījās arvien vēl uz to vietu, kur mākonis bija nozudis.

Piepeši Jānis iekliedzās:

„Laiva! Laiva!” viņš sauca.

Visi pagriezās pret Jāni, kas rokām māja pret dienvidiem. Tur peldēja neliela laiva un bija jau tik tuvu, ka

varēja izšķirt, cik cilvēku tajā sēdēja. Bija pavisam septiņi. Divi airēja, viens stūrēja un četri sēdēja, nekā nedarīdami.

Vecais Dalda salika rokas un pacēla tās mēmi uz augšu.

„Birkenbaum! Birkenbaum!” šņukstēja puika.

Kad laiva tik tuvu bija pienākusi, ka sejas varēja izšķirt, tad zvejnieki redzēja, ka tajā sēdēja trīs sveši un Stūre, Skapāns un abi Cubuki, visi četri vairāk mironi nekā dzīvi cilvēki.

Zvejnieki steidzās laivai pretī. Pēc dažiem pūliņiem viens airētājs uzkāpa uz ledus gabala.

Viņš sveicināja un sacīja kaut ko, bet neviens viņu nesa-prata, jo viņš nerunāja latviski. Beigās Grīntāls ar zīmju palīdzību izzināja tikdaudz, ka laivā ne vairāk kā septiņus cilvēkus varot uzņemt.

Tikai septiņus! Un viņi bija desmit! Kuŗš lai glābjas, kuŗš lai paliek atpakaļ? Brīdi visi stāvēja kā neapjēgdamies, tad Zaļga sāka virzīties uz laivu.

„Jākāpj ir iekšā, kas paliks atpakaļ, tas paliks!”

Bet Grīntāls to sagrāba aiz rokas un atrāva atpakaļ.

„Paliec! Mums atkal jālozē. Jūs tak visi esat ar mieru?”

„Lūkosim tak papriekšu visi tai laivā sasēsties,” sacīja Skrastiņš, „ja tad redzēs, ka tā tik daudz nevar nest, tad varēs lozēt.”

Bet svešais ar to nebija mierā. Viņš rādīja, ka tad varētu izcelties plūksnās un laiva apgāzties.

„Nu tad lozēsim,” sacīja Grīntāls. „Nostājieties pēc ve-cuma. Dalda, Zaļga, Gurlum, Skrastiņ, Sili — tā tak būs pareizi... Jā... Kuŗš no jums ir vecāks: Birkenbaums, Gulbis vai Jānis? Jānis?... Kārlēns un es paliksim tie pē-dējie.”

Viņš izplēsa atkal pāris lapu no savas kabatas grāma-tiņas, saplēsa tās vienlīdzīgos gabaliņos un uzvilka ar zīmuli uz trim lapiņām krustus.

„Kas tās lozes izvilkis, tie paliks atpakaļ.”

Viņš satina lozes, ielika tās cepurē un piegāja pie Dal-das. Vecais attina zīmīti: tā bija tukša. Drebošu roku Zaļga ķēra cepurē. Tas satvēra vienu, otru zīmīti un beigās trešo attina vaļā. Tā bija tukša. Gurlumam bija tāda pat laime. Skrastiņš sev svinīgi pārmeta krustu un izvilka tad savu lozi. Tukša. Grīntāls piegāja pie Siļa. Nu taču vajadzēja ķerties pilnai lozei. Siļa rokas tā drebēja, ka tas tikko papīru varēja attīt vaļā. Glābts... Ar drošu roku Jānis ķēra

cepurē un izvilkta pirmo krustiņu. Cepurē palika divi krustiņi un viena balta loze. Lūpas sakniebis, Grīntāls sniedza pretīm Birkenbaumam cepuri. Tas paskatījās brīdi ar aizrautu elpu lozēs, satvēra tad vienu un attina to ātri vaļā. Viņš bij aizvilcis pēdējo dzīvības lapiņu.

Grīntāls apgāza cepuri un izkratīja abas pārpalikušās lozes uz ledus.

„Mums, Kārlēn, nav ko vilkt,” viņš nosacīja. „Nu tad ejiet!”

Zaļga un Gurlums ātri iekāpa laivā. Viņiem sekoja Gulbis un Silis. Skrastiņš piegāja pie Grīntāla un spieda tam roku.

„Aiznes manai sievai labasdienas,” Grīntāls sacīja.

Arī Birkenbaums no viņa atvadījās, tāpat no Jāņa. Tad tas piegriezās Kārlēnam.

Kā sasalis zēns stāvēja un skatījās laivā. Birkenbauma seja savilkās sāpīgi. Viņš satvēra zēna roku un spieda viņa liesos, aukstos pirkstus. Puika neatbildēja uz puisa rokas spiedienu, un kad tas to atkal palaida vaļā, roka kā nedzīva nokrita pie Kārlēna sāniem. Pāris soļu pagājis uz priekšu, Birkenbaums piepeši apstājās, pameta savādu mirkli uz puiku, likās ar sevi cīnoties un iekāpa tad lēnām laivā.

Dalda ar Jāni bija nogājuši savrup, un vecais acīm redzot no dēla nevarēja šķirties.

„Ir laiks, Jāņa tēv,” Grīntāls skubināja.

„Es palikšu,” sacīja Dalda.

„Es neiešu! Neparko!” izsaucās Jānis.

„Tu iesi! Ej! Tu man drīzāk atbrauksi pakal nekā es tev. Es gaidīšu. Ej!”

„Tēv!”

„Ej ej . . . Mātei no vecā labasdienas. Un brauc atpakal. Ej, kāp laivā.”

„Neparko! Es nevaru! Es neiešu!”

Bet vecais Dalda stūma Jāni uz laivu, kuņā tas beidzot kaunēdamies iekāpa.

„Ar Dievu, dēls! Ar Dievu, dēls!” vecais viņam nosauca pakal un atkārtoja klusām, laivai lēnām aizvirzoties projām: „Ar Dievu, dēls! Ar Dievu, dēls!”

Grīntāls, reizes trīs atvadīdamies, pavināja cepuri, aplika tad roku ap Kārlēna kaklu un palika tā nekustēdamies stāvam.

Arī Dalda drusku noliecies uz priekšu, stāvēja kā sartin-

dzis.

Tā viņi Jānim un Birkenbaumam, kas no viņiem savu acu nenovērsa, vēl labu laiciņu bija redzami. Tad viņu tēli kļuva neskaidri, saplūda kopā, un beigās viss ledus gabals pie apvāršņa bija redzams kā mazs iepelēks punkts.

Un tad arī tas bija pazudis.

Rūdolfs Blaumanis

Ziema

*Autiem klāta baltu baltiem,
Zeme maigu miegu snauž.
Ziemas saule stariem saltiem
Tumšās sila priedes glauž.*

*Ledus pārslas kokos glīši¹
Zib un spīd un spulgo tā,
Kā zib raibie vizulīši
Mātesmātes vainagā.*

*Tur aiz purva miglas ķēmi²
Lēnām ceļas, lēnām mīl³.
Aizlīgo pār kalnu mēmi
Un aiz meža zūd un dīl⁴.*

*Galvu slēpis, tup uz zara
Spārnots gaisa ubadziņš.⁵
Vai varbūt par pavasara
Dziņu⁶ dziesmām sapņo viņš.*

*Noriet saule sarkansārti,
Zelta liesmas logos spīd.
Vaļā veļas zvaigžņu vārti,
Klusām nakts uz zemi slīd.*

¹Glīši: skaisti, krāšņi.

²Ķēms: ērms, spoks.

³Mīl: pampt, pieaugt.

⁴Dīl: samazināties, sarukt.

⁵Ubadziņš, ubags: nabags, diedelnieks.

⁶Dziņas: viesības, mielasts.

Ziemsvētki Dzirkantos

(Fragments no romāna
„Sveicināta, mana zeme”.)

Grāmatā „Sveicināta, mana zeme” tēlotas bērnišas un jauniņas atmiņas — par to, kā lauku meitene nonāk Rīgā vidusskolā, par viņas novērojumiem un piedzīvojumiem. Pēc pirmā pusgada skolā viņa atgriežas mājās, lai kopā ar savu ģimeni pavadītu Ziemsvētkus.

*

**

Dzirkanti mūs sagaida ar silti piekurinātām istabām. Virtuvē, lielajā katlā, vārās vārtītas cūkas desiņas, aknas un muguras gabaliņi. Brīnišķīgas smaržas jūt visā mājā. Svaigi izberztās grīdas izklātas lupatu sedziņām. Erika uz lielā galda ar glāzi spiež plāni izrullētā mīklas plāksnē. Sīkos cepumus cep tepat virtuves krāsnītē. Mazā māsa liek izspiestos ripuļus uz pannām un nes uz virtuvi.

Māmuļa turpat mums saklāj galdu, un nu varam ar lielo pavārnīcu izzvejot no gaļas katla taisni to gabaliņu, kas liekas visgaršīgākais.

Arī tēvs ēd ar mums, ceļu izbraucis. Viņš atkal labprāt pastāsta kādu joku. Kā, vairākus gadus atpakaļ, puisis — pilsētnieks mums eglīti cirtis. Aizgājis mežmalā, nolūkojis to kuplāko kociņu un cērt nost. Bet kociņam otra puse plika, bez zariem. Puisis nobrīnījies vien un mierīgi bāzis eglīti atpakaļ sniega kupenā, lai aug. Nocirtis otru — tāda pati vaina. Līcis to arī sniegā līdzās pirmajai. Tā nostai-gājis gaŗo gabalu līdz pat birzītei, cirzdam un „stādīdam”, kamēr laimējies nocirst īsti kuplu kociņu. Pavasarī tēvs gan brīnījies, atrazdam veselu strēķīti¹ nocirstu eglīšu gar meža malu. Brīnījies arī puisis. Viņš taču visas stāvus zemē ieli-cis, kā tad tās nav augušas?

¹Strēķītis: kārtīgi sakrauta kaudzīte.

Mums smieklī. Šo puisī labi atceramies. Daudz dažādu joku ar viņu piedzīvojām. Tā mēs ēdam garšīgo maltīti un atceramies Jozi. Māmuļai šādi mūsu stāsti netik. Mums nu jāstāsta par Rīgu.

Paēdusi es tekāju māmuļai līdz uz kūtīm, bet Rasmai arī kāro visu dzirdēt, tā skrienam visas trīs. Aitu aizgaldā jau pirmie jēruļi. Mazi un smieklīgi viņi izskatās uz resnajām kājām, pa salmiem staņķīdamies.² Apmīloju gotiņas, telēnus, izskaitu vistas, kas, stūrī uz laktas satupušas, kārsta³ galvas uz leju, mūsos nolūkodamās.

Vakara solis kūtī nodarīts. Nu ejam istabā un sēžamies ap lielo galdu ar grāmatu vai avīzi rokās.

Pienāk svētku vakars. Galds balti klāts, un lielā lampa svinīgi apgaismo krēslainos istabas kaktus. Eglīte stāv istabas vidū, un mēs ņemam no skapjaugšas kastī ar rotājumiem, kas tur stāv no pērnā gada. „Eņģeļu mati”, zeltīti valrieksti un sidraboti čiekuri. Rasma liek svecītes lukturišos, un es, pakāpusies uz krēsla, karinu tos zaros. Liels miers apņēmis visu māju. Darbi jau laikus apdarīti. Visiem mums gaišas sejas, it kā saule tās apspīdētu, nez' no kādiem debesu pagalmiem mirdzēdama.

Arā ir dziļa nakts. Nav ne puteņa, ne vēju. Suņus iesauc virtuvē un labi pabažō. Zuze ar Mārtiņu pie rokas nāk pāri sliekšnim istabā. Viņas mute tā kā uz raudāšanu savilkta. Zuze ir liela izsmejēja. Laikam grūti nopietnai būt. Žanis šovakar tik baltā kreklā, ka vai acis žilbst, un pelēkais vamis tam jauns un sievas adīts. Martiņai, bērnam, vislielākie brīnumi. Viņa raušas manai māmuļai klēpī un sēd ar plati atvāztu muti, pavisam klusa, kā nobijusies. Mēs saliekam krēslus aplī ap eglīti. Tēvs atver Bībeli, un Svētā nakts nolaižas pār mums. Pēc dziesmām nāk cienasts. Bļodiņas ar auksto gaļu, pastēti, vīstīta, pildīta gaļa, šprotes, kūlavas. Kā jau svētkos. Svecīšu smarža tvan istabā. Visi ēdam klusi un Dievam par bagātīgajām dāvanām pateicīgi.

Otrā rītā ilgi gulām. Erika ar māmuļu, agri lopus sako-
pušas, arī vēl atliekas gulēt.

Pēc brokasta tēvs iejūdz ragavas jauno ķēvi Birutu un grib mūs izvizināt. Nekas nav skaistāks par šādu rīta braucieni piesnīgušā mežā. Zirgs skrien dancodams vien. Mēs,

²Staņķīties: bradāties.

³Kārstit: karināt, staipīt.

kā putnēni pārklī,⁴ kulbā⁵ satupušas. Rasmai spožas acis. Man priecīga, nemierīga sirds. Meža ceļos viegls balts sniegš virs cietā nobraukuma. Ragavas slid bez skaņas, it kā mēs brauktu sapnī, ne īstenībā.

Tēvs stāsta, kā viņa bērnu dienās uz baznīcu braukuši, sēdējuši un klausījušies mācītāja vācu mēlē. Vai mēs nevaram būt laimīgi, ka visur skan mīla tēvu valoda? Vai nevaram būt pateicīgi, ka esam paši kungi savās sētās? „Mācieties, meitenes, savai tēvzemei par svētību —” tēvs nopietni saka.

Iebraucam kapu silā un griežam zirgu apkārt. Uz māju pusi ķēve auļo⁶ un spurdz sniegā. Tā mēs ieskrienam sētā, baltu pārslu apbiruši, kā ar sidraba skujiņām aplaimoti.

Tautasdziesmas

Sidrabiņa lietīņš lija

*Vai lielie Ziemassvētki,
Ilgi nāca, drīz aizgāja,
Ilgi nāca, drīz aizgāja,
Ne nedēļas negaidīja.*

*Pasadzied, bāleliņ,
Ar savām māsiņām;
I bitīte padziedāja
Ziemassvētku vakarā.*

*Dedziniet gaišu guni,
Laidiet Dievu istabā:
Dieviņš brauca pār kalniņu,
Sudrabotu mētelīti.*

*Sudrabiņa lietīņš lija
Ziemassvētku vakarā,
Visi siki žagariņi
Sudrabiņu vizināja.*

*Simtiem cepu kukulišu,
Ziemassvētkus gaidīdama:
Simtiņš nāca danča bērnu
Ziemassvētku vakarā.*

⁴Pērklis: perēklis, ligzda.

⁵Kulba: speciālas ragavas, līdzīgas laivai, arī ragavu segtā daļa.

⁶Auļot: aulekšot; joņot; zirga ātrākā gaita.

Valda Mora

Šai svētā naktī

Šai svētā naktī zem' un debess zvīlo,¹
Šai naktī sirds ar zvaigznēm sarunājas —
Un ienaidis rimst, cits citu atkal mīlo,
Pār visu miera siltie spārni klājas.
Šai naktī ejot zaigo² tavas pēdas,
Šī nakts spēj šaubās cerību tev iedot;
Šī nakts liek aizmirst visas, visas bēdas,
Un māca tevi mīlot, visu piedot.
Šī nakts ir debess vārtus atvērusi,
Pār zemes tumsu sedz tā zvaigžņu loku,
Un naktī šai uz katru galvu klusi
Dievs svētot uzliek savu mīlo roku...

¹Zvīlot: spīdēt, mirdzēt.

²Zaigot: dzirkstīt, spīdēt, vizuļot.

Jānis Poruks

No baznīcas braucot Ziemsvētku vakarā

*Balts sniedziņš snieg uz skujiņām,
Un maigi dziedot pulksten's skan;
Mirdz šur tur ciemos ugunis,
Un sirds tā laimīgi pukst man.*

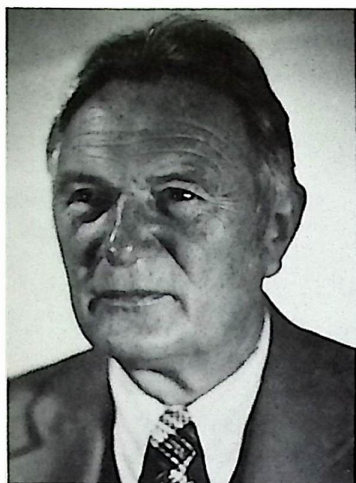
*Man ir, it kā kad paceltos
Gars augstumos, kur debess telts
Ir pulcējusi eņģeļus,
Kur āres spīd kā spožais zelts.*

*Es saprotu, es sajūtu,
Kā šeit virs zemes spodrība
Tas augstākais, ko mums var dot,
Un skaidram būt ir godība.*

*Ai māmiņa, cik laba tu,
Tu mani baltu mazgāji,
No acīm skūpstot asaras,
Man svētku drānas uztērpi.*

*Ai māmiņa, vai mūžīgi
Es varēšu tāds skaidrs būt,
Jeb vai būs likten's nolēmis
Man citādam virs zemes kļūt?*

*Balts sniedziņš snieg uz skujiņām,
Un maigi dziedot, pulksten's skan;
Mirdz šur tur ciemos ugunis,
Un sirds tā laimīgi pukst man.*

Jānis Klīdzējs

Nazis

(Fragments no romāna „Cilvēka bērns”.)

Boņs pavelk Pēteri pie rokas un čukst:

„Palidzi, Pēter, man ieiet un Šmuškinam atdot to nazi . . . zini, to —”

Pēteris zina, kas tas ir par nazi.

„Tev vienam . . . bailes?” atvaicā Pēteris un jūt, ka arī viņam pašam ir bailes, par palīdzēšanu domājot.

Nieki, kas par bailēm! Boņam nekad nav bijušas bailes, to viņš zina labi.

„Bailes nav vis. Tāpat vien, labāk, kad divi,” atsaka Boņs drebošā balsī un tik žēlīgi un lūdzoši skatās Knibinu Pētera acīs, ka draugs vairs nebūtu draugs, ja atteiktu.

„Vai Justs nezina?” vaicā Pēteris.

Boņs mēmi pakrata galvu.

„Tad neteiksim arī.”

Pagājuši pret Šmuškina veikalu, kas ir otrā ielas pusē, Boņs un Pēteris taisās pārs skirt ielu.

„Kur jūs man?” uzsauc Justs.

„Mums te vajag ieiet,” stostās Pēteris.

Boņš klusē. Viņa sirds jau sākusī tik spēcīgi sist, ka viņš vairs nevar dzirdēt ne pats savas domas, ne citu balsi. Ja nu Šmuškins kļūst dusmīgs un sāk brēkt nelabā balsī, varbūt pat nāk virsū un grib sist? Ko tad?

Viņi ātri pārmetas pāri ielai. Iet jau tā kā Šmuškina veikālā iekšā, bet Boņa kājas panes garām. Pēteris apskatās, ka Boņš ir aizgājis uz priekšu.

„Tev bailes?” čukst Pēteris.

„Nē...” tikko var izdvēst Boņš. Ausīs viņam jau skan Šmuškina balss: Zaglis! Zaglis!

Boņam jau tā gribētos griezties atpakaļ un teikt Pēterim, ka nesis nazi citu reizi, bet kāda balss sāk runāt viņā, un tās skanēšana ir tik skaidra: Vai tu neapsolīji kaut ko Pestītājam un pašam Dievam Tēvam? Un Boņš zina, ka viņš ir solījis daudzas reizes.

„Ko jūs tur tik ilgi?” Justs kļūst nemierīgs savā otrajā ielas pusē.

Boņš domās pārmet krustu un bailīgi veļ valā Šmuškina veikala durvis. Pretim sitas petrolejas, silķu un ziepju smarža. Paldies Dievam, veikālā nav neviena. Kaut kur tālu dziļumā noskan zvans, un iznāk pats Šmuškins. Viņam ir plāna melna bārdiņa un abi vaigi sarkani. Puikas pamanījis, viņš smaida ar labām acīm, un Boņam kļūst vieglāk.

„Ko bērni grib?” vaicā Šmuškins. „Vai sipoliņus?”

Boņš pakrata galvu. Arī Pēteris, kā īstam draugam nākas, pakrata galvu. Boņa rokas kustas kabatā ap nazi, bet viņš nekā nevar dabūt vārdus no savas mutes ārā. Tie liekas tik smagi un lieli, ka metas kaklā un lūpās.

Arī Šmuškins ir sācis nojaust, ka te puikām ir kāda lielāka lieta nekā pirkšana vien.

„Sakiet droši — vai kādas bēdas jums ir gadījušās? Es palīdzēšu. Vai ir bēdas?”

Boņš pamāj tikai nedzīvu mājienu ar galvu, izvelk no kabatas nazi un noliek to Šmuškinam priekšā. Šmuškins skatās uz nazi, tad uz Boņi, tad no Boņa atkal uz nazi.

„Tas ir nazis,” saka Šmuškins, vēl nesapratis īsti, kas par lietu.

„Tas ir tavs nazis,” saka Boņš, atguvis balsi.

„Mans?” atvaicā Šmuškins.

„Pavasārī es paņēmu, kamēr — šeku — Pēteris pirka

sīpoliņus... Un tad man aizmirsās... atlikt to atpakaļ...”

Tas nu ir pateikts. Boņam ir vieglāk, un viņš var pacelt galvu un paskatīties Šmuškinam acīs.

„Un tu man sadomāji to atnest atpakaļ? Kas tev to teica, lai tu nes atpakaļ?” vaicā Šmuškins, un viņa seja nemaz nav bargā.

„Neviens. Es biju apsoliļis Pestītājam, ka es reiz nesīšu šo nazi atpakaļ.”

„Kā tu dēls?” vaicā tālāk Šmuškins.

Vai tik viņš negrib teikt par šo nazi tēvam? — ienāk prātā Boņam. Šā vai tā, bet melot tālāk vairs nevar.

„Aleksandra Pāvilāna. Es pats esmu Bonifācijs Pāvilāns.”

Šmuškins paņem nazi, pašūpo sauļā un, pār galdu pārsniedzies, ieliek to Boņam atpakaļ rokā.

„Tas nazis tev. Tāpēc, ka tu iedomājies to man atnest. Tu esi puika ar godu un dūšu. Var redzēt, ka labu vecāku bērns. Pāvilānu Aleksandru es labi pazīstu. Cilvēks tīrs kā stikls.”

Tad Šmuškins vēl pagrābj kādā atvilktnē un pasniedz pa sauļai sīpoliņu Boņam un arī Pēterim.

No tāda pārsteiguma Boņs ir tik apjucis, ka viņam gribētos smieties, kliegt un gaisā lēkt reizē. Viņam pat ir aizmirsies, ka būtu jau jāiet. Viņš vēl arvien stāv un skatās Šmuškinā kā brīnumā. Šmuškins tikai smaida, viņš ne bažas, ne brēc, ne taisās sist. Un nazis, šis zagtais nazis, par kuŗu ir bijis tik daudz sarunu ar Pestītāju un ar pašu Dievu Tēvu, guļ atkal Boņa sauļā un šoreiz uz visiem lākiem ir viņa.

„Pasaki paldies...” Boņam pačukst Pēteris un ieģrūž pamudinājuma dunku mugurā.

„Paldies!” saka liksmā un atbrīvotā balsī Boņs, un viņi metas no veikala ārā.

*

**

*Ej, bāliņ, taisnu ceļu,
Runā taisnu valodiņu!
Tad Dieviņis palīdzēs
Taisnu mūžu nodzīvot.*

Tautasdziesma

Zelta cirvis

Reiz viens vecs vīriņš nogājis uz upes krastu malku mizāt.¹ Malku mizājot, vīriņam nokritis cirvis un iekritis upē. Nu vecais vīriņš bēdājies, ar ko nu viņš savu maizīti pelnīšot. Un te uz vienreiz sācis ūdens kustēties, viens vīrs izbāzis galvu no ūdens un rādījis viņam sidraba cirvi, prasīdams: „Vai tas ir tavs cirvis?”

Vīriņš atbildēja: „Nē, tas nav mans cirvis, man nebija tik spožs.”

Tad vīrs pazudis upes dibenā un pēc kāda laika, parādījies ar zelta cirvi rokā, prasījis: „Vai tas ir tavs cirvis?”

Vecītis saucis: „Nē, nē, tas arī nav mans cirvītis, man bija tumšs.”

Vīrs pazuda atkal upes dibenā un pēc kāda laika pacēlās ar īsto cirvi, jautādams: „Vai tas ir tavs cirvis?”

Vecītis aiz prieka lēkāja pa krantu² un sacīja: „Jā, jā, tas ir mans cirvis!”

Ūdens vīrs nu teicis: „Tā kā tu neesi melojis, tad jem visus trīs cirvjus.”

No tās reizes vecītis palika³ bagāts un negāja vairs malku mizāt. To dzirdēja kāds cits vīrs, aizgāja arī malku mizāt un mizājot tišām nosviedis cirvi zemē. Nu tas arī staigājis pa krantu un raudājis, ka cirvis pazudis. Tai brīdī ūdens sakustējās, un parādījās vīrs ar sidraba cirvi un rādīja: „Vai tas ir tavs cirvis?”

Vīriņš aiz prieka lēkājis pa krantu un saucis:

„Jā, jā, tas ir mans cirvis!”

Bet ūdens vīrs par to saskaities un teicis:

„Nē, nē, tas nav tavs cirvis! Tā ka tu esi melojis, tad tu nedabūsi ne pats savu cirvi, ne arī citus cirvjus.”

¹Mizāt: mizot.

²Krants: krasts.

³Palikt: rakstu valodā (šai gadījumā) — kļūt.

Zinaīda Lazda

Kad tu zemu galvu liecis esi

*Kad tu zemu galvu liecis esi,
Nastu nesdams smagu, apstājies!
Vai pie avota kad nācis esi,
Vai pie birzs uz kalna, apstājies!*

*Redzi, saule gaisos lidinājas
Savos klajumos ar spožumu,
Mūžam rit un mūžam neapstājas,
Paceldama liektu dzīvību.*

Par neizdodamo dālderī¹

Kāds bagāts tirgotājs gulēja slimš. Viņš bija jau tuvu pie gala. Sešas dienas un nakts viņš nebija aizdarījis acu, un tikai pulkstenis, kas sēri nozvanīja stundas, viņam atgādināja, ka ir laiks un ka nav tikai mūžība vien kā viņā saulē.

Savādā pusnomodā viņš gulēja vaļā acīm, kas bija glāžaini spožas un kavējās it kā citā pasaulē. Ō, viņam nemaz nebija garlaicīgi, viņam bija pašam savs teātris. Jūs jau zināt, ja kāds mirst, pie viņa gultas sanāk visi ļaunie un labie darbi. Tie spēlē mirējam priekšā viņa paša dzīvi. Šad un tad viņš gurdēni smaidīja kaut kam ar savām bālajām lūpām, brīžiem viņa seja savilkās sāpēs, un no viņa acu kaktiņiem sūcās asaras.

Labie darbi — tie sēdēja gar sienām kā meitenes lauku baznīcā, gaišām sejām, kuņģis it kā atspīdēja sveču spožums. Zeltītās dziesmu grāmatiņas viņām bija rokās. Kad viņš paskatījās uz labajiem darbiem, atskanēja salda dziedāšana, un viņš bija gatavs mirt. Labie darbi jau gribēja viņu aizvadīt. Bet ļaunie darbi nelaida vaļā. Draugs, ko viņš bija ievainojis, gāja viņam garām ar sarkanu rētu uz krūtīm, meitene, ko viņš bija atstājis, kavējās pie viņa gultas, it kā gribēdama viņam ko sūdzēt vai prasīt. Viņa skatījās skumīgi un pārmetoši, viņas lūpas kustējās, bet viņa, kā likās, nevarēja atrast vārdu. Tas viss mirēju spieda acis vaļā turēt un it kā vēl kaut ko gaidīt. Beidzot viņš tomēr apmulsā un iemīga. Sapnī redz: viņš iet taisni uz debess vārtiem. Vārtu sargs priekšā: kur iešot? „Kā, vai tad tu neredzi, vai nezini, ka es mirstu? Ko nu izliecies? Laid mani iekšā, vai tad tu manis nepazīsti?”

„Kā nu es tevi nepazīstu! Tu esi bagātais tirgotājs no Lielās ielas. Nesen tu kādam nabaga vīram, kas pie tevis pirka maizi, izdevi veselu dālderī naudas mazāk. Ej vien atpakaļ, mums tādu nevajag,” — vārtu sargs viņam atbildēja.

Slimnieks atmodās. Istabā spīdēja saule. Ķēmi bija nozuduši „Es gribu dzīvot,” viņš māsai teica, kas pienāca un

¹Dālderis: sena metalla nauda, ko lietāja Latvijā no 16. līdz 19. g.s. vidum.

noslaucīja viņam sviedrus no pieres. Tirgotājs juta, ka viņam atkal atgriežas spēks. Viņam bija tik daudz ko darīt. Vispirms bija jāatdod tam nabaga vīram dālderis, ko viņš aiz pārskatīšanās bija ieturējis. Viņš bija godīgs tirgotājs un tā nevarēja aiziet. Viņš ātri labojās un pēc dažām dienām bija jau savā veikalā. Kur nu bija tas vīrs, kam viņš bija palicis dālderī parādā? Apmulsis viņš skatījās pircējos, kas nāca un gāja. Neviens nevarēja atcerēties, kam viņš būtu izdevis dālderī mazāk, bet viņam likās, ka viņš visiem, visai tautai, kas pie viņa nāca ar savām vajadzībām, ir kaut ko parādā. Un nu viņš sāka visiem, kas pie viņa kaut ko pirka, izdot pa dālderim vairāk. Tikai rets to likās pamanām, vēl retāki bija tie, kas kādu reiz atnesa dālderī atpakaļ. Bet pircēji veikalā vairojās ar katru dienu. Tirgotājs strādāja vaiga sviedros no rīta līdz vakaram. Bet brīnums, — viņam nebija vairs ne rūpju, ne noguruma. Viņš bija vesels un priecīgs, visus viņš apsveica ar smaidu. Ikvienam viņa apaļā seja spīdēja pretī kā saule. Viņu bija pārņēmis karsts dāvināšanas prieks. Tas bija viņu pilnīgi pārvērtis. Dot un dot, neko neprasīt. Tas bija kā kaislība, kā reibonis, kā dzērājam glāze. Viņš bija laimīgs, jo laimīgs ir tikai tas, kas noreibis. Kā agrāk viņu dedzināja iedzīvošanās kāre, tā tagad — šis dāvināšanas prieks. Tā, zināms, drīz viņš ar savu veikalu bija galā. Kādā vakarā, no kara pārnākdams, pie viņa iegriezās vienrocis zaldāts. Tam viņš atdeva pēdējo dālderī. Pēc tam viņš iemīga laimīgi, iztukšojies un tomēr bagāts. No rīta pa ieradumam viņš iegāja veikalā, staigāja gar tukšajiem plauktiem, nezinādams, ko iesākt, un izklaidīgi izvilka atvilktni: tavu brīnumu! Lādes dibenā spīdēja dālderis, dālderis, ko viņš vakarā bija izdevis. Viņš sāka tirgoties no jauna, bet, lai cik viņš gribēja izdot pēdējo, tas atgriezās atpakaļ lādē. Jo tas bija brīnuma dālderis, neizmaināms un neizdodams kā viņa paša sirds. Drīz vien tirgotājs bija atkal bagāts, viņa lādes pildījās ar dārgām mantām, viņa kuģi gāja pa visām jūrām un tālu pasaulē iznēsāja viņa slavu.

Labs tikums spīd vairāk nekā zelts.

Kas mīlestību sēj, tas mīlestību pļauj.

Sakāmvārdi.

Kārlis Skalbe

Saulesvārdi

*Dzīve bez laba — ir dzīve bez smaida.
Brālis lai brālim ir palīdzīgs, labs.
Siltāka, gaišāka diena mūs gaida,
Sirds ja par sauli krūtīs mums taps.*

Tautasdziesmas

Es par bēdu nebēdāju

*Bēdu, manu lielu bēdu,
Es par bēdu nebēdāju!
Liku bēdu zem akmeņa,
Pāri gāju dziedādama.*

*Neviens mani neredzēja,
Kad es gauži noraudāju;
Piedurknīte, tā redzēja,
Tai slaucīju asariņas.*

*Upe, upe, meita, meita,
Abas vienu daiļumiņu;
Tek upīte riņķodama,
Iet meitiņa dziedādama.*

*Riti, riti, rīta rasa,
Pa ozolu lapiņām;
Tā ritēja ļauna diena
Gaŗām manu augumiņu.*

Nepiepildāmais nabags

Itin vecs nabags ar saplīsušu kulīti kaklā staigāja māju no mājas pie bagātu ļaužu durvīm un lūdzās dāvanas. Ļaudis tikai reti tam pasniedza kādus maizes rīcienus,¹ turpretim daudzreiz viņš dabūja dzirdēt ļaunus vārdus. Tādēļ viņš reiz lādēdamies un lamādamies gāja uz priekšu un domāja pats pie sevis: „Man ar tādu mazumiņu jāiztiek; šiem bagātajiem nekad nav gana, lai gan tie līdz kaklam ar naudu apbērti.”

Viņam tā domājot un pa ceļu ejot, piestājās Laimesmāte un sāka ar to runāties: „Jau sen es pēc tā kāroju tevi aplaimot; tādēļ tik turi savu kulīti, lai es tev to pieberu ar zeltu. Bet tava kulīte ir labi veca un nav vairs stipra, tādēļ pielūko, ka tā nesaplist, jo zelts ir ļoti smags, un, kad tas zemē izbirs, tad viss paliks par mēsliem.”

Nabags no lieliem priekiem lēkāja un dancoja, un nespēja ne elpot. Kulīti norāvis no kakla, izkratīja zemē visus savus krāmus, maizes gabaliņu, siļķes galvu u.t.pr., lai tik papildnam naudas tur varētu iebērt. Nu lija dukāti² no Laimesmātes rokām kā lietus, un kulīte arvien palika smagāka.

Laimesmāte prasa: „Vai nebūs jau diezgan?”

Nabags atbild: „Vēl ne!”

Laimesmāte: „Vai kulīte nesāks plīst?”

Nabags: „Nebīsties par to!”

Laimesmāte: „Nu tu jau nespēsi panest!”

Nabags: „Itin viegli.”

Laimesmāte: „Nu tu esi jau diezgan bagāts.”

Nabags: „Vēl, vēl kādu drusciņu! Tikai kādu saujiņu vēl!”

Laimesmāte: „Tagad tev diezgan; kule jau sāk stiepties!”

Nabags: „Piemet vēl pāra dukātu!”

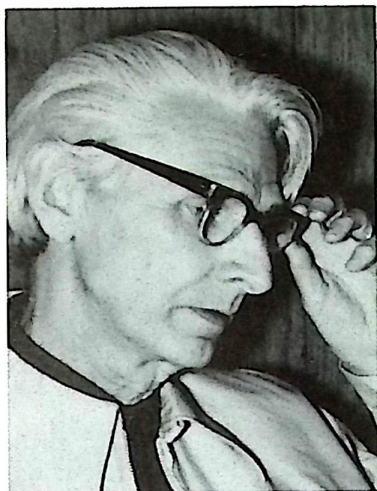
Te kule uzreiz pārplīsa, dukāti izbira zemē un palika par mēsliem, bet Laimesmāte pati pazuda. Nabags tagad bija nabagāks un tukšāks nekā papriekšu. Bet nu viņš vairs nekad nedrīkstēja sēroties un ļaunoties par citu ļaužu bagātību.

Kas daudz grib, tam maz tiek.

Sakāmvārds.

¹Rīciens: maizes šķēle.

²Dukāts: zelta naudas gabals, ko lietāja Latvijā 15. un arī vēlākajos gadsimtos.

Anšlavs Eglītis

Maruta

Vienu dienu man piezvanīja sens paziņa no kādas ziemeļu pavalsts un pieteica savu apmeklējumu:

„Nenobīsties,” viņš vēl piebilda, „mēs esam četri. Es, sieva un abi bērni. Meitai jāizrāda Holivuda. Pēc stundas būsim klāt.”

Nolicis klausuli, sāku lēnām apjaust briesmas, kas draudēja. Ar bērniem nav joki. Tie apgriezīs māju otrādi, sajauks papīrus, saplēsīs visu, kas plīstams, un — nebūs neviena mierīga mirkļa patērzēt ar ilgi neredzēto paziņu. Ir zināms, ka pret Amerikā izaugušajiem, dauzonīgajiem bērniem ir tikai vienas vienīgas zāles — televīzija. Jau daudzkārt biju ar gandarījumu novērojis skatukastes tieši maģisko ietekmi: tās priekšā aplusa un sastinga visnegantākie trokšņotāji. — Steigšus sāku apzvanīt veikalus, lai man atved kādu aparātu izmēģināšanai mājās, kā jau to palaikam sludina. Saprotams, es to nepaturētu, bet pēc ciemiņu aizbraukšanas tūdaļ dotu atpakaļ. Man pilnīgi pietika ar radio, kas augas

dienas ķerca kaktā pie zvilņa.¹ Lai Dievs nogriež, ka otrā istabas stūrī kaut kas visu laiku ērmotos!

Bet televīzijas veikali man piedāvāja savas ierīces tikai rīt, parīt un aizparīt, neviens neņēmas tās atvest jau stundas laikā. Izzvaniņies divdesmit vietās, nevarīgi atlaidos vāļā² un, gurdeni slaucidams sviedrus, gaidīju savu likteni.

Pilna stunda vēl nebija apkārt, kad jau sadzirdēju zem loga uz ielas mīlo latviešu valodu. Tātad ciemiņi klāt gan. — Pirmais pa kāpnēm uzrāpās piecus gadus vecais Andriņš, pagalam noguris un nobeidzies garajā ceļojumā, taisnā ceļā vedams uz vannas istabu. Viņu balstīja māsa Maruta, kam nūle palikuši astoņi gadi. Es sasītu plaukstas un brīnījos:

„Cik lieli! Cik stalti! Kā izstiepušies!” Taisnība! Pa četriem gadiem, kamēr nebijām redzējušies, bērni saauguši kā laksti.

Paziņa, liels, svaigs un ziedošs, smaidīja kā vienmēr; glītā kundze turējās ļoti laipna un piemīlīga. Pēc tradicionālās ledusdzēriena glāzes sāku bažīgi lūkoties apkārt: nu būtu laiks bērniem celt jandāliņu.³ Kā par brīnumu nekas nenotika. Mazais vīrelis, aplaidis skatienu svešajam dzīvoklim, gurdeni atslīga vāļā, bet māsa Maruta uzmanīgi klausījās lielo valodās. Bērni arī savā starpā pārmīja pa teikumam — kā par brīnumu latviski! Man kļuva gluži silti ap sirdi: skaidra latviešu valoda maza bērna mutē, tas tomēr svešumā ir ko vērts! Acīm redzot, bērnus nesūtīja skolā, bet apmācīja mājās, es nodomāju, ne bez cienības aplūkodams savus viesus, kas uzņēmas tādas pūles.

Runas par to, ko kuņģis strādājam un cik nopelnam, Marutu neko daudz nesaistīja; ievēroju, ka viņa kļuva domīga un beidzot viņas mazajā, apaļajā ģimītī iezīmējās neapslēpjamās bažas. Viņa pieliecās mātei un kaut ko iečukstēja. Mātes paskaidrojums viņu neapmierināja, un rūpju vaibsts nenozuda.

„Par ko tu raizējies, Marutiņ?” es vaicāju.

„Par Jēkapiņu. Jēkapiņš palika mājās viens pats. Viņam būs naktī bailes. Viņš baidījās arī no kaimiņu lielā suņa. Nebūs neviena, kas pateiks, ka suns aizgājis aiz mājas vai ielīdis būdā un ka ceļš gar kaimiņu māju brīvs. Un kas

¹Zvilnis: divāns ar atzveltni.

²Vāļa: divāns bez atzveltnes.

³Jandāliņš: troksnis.

Jēkapiņam sataisīs līdzī sviestmaizes?”

— Kas tas par Jēkapiņu? — es prātoju. — Vai tad manam paziņam bija vēl kāds trešais bērns, pamests viens pats mājās? Ja Maruta viņa dēļ raizējās, tas nevarēja būt nekāds lielais. — Nokaunējies, ka esmu piemirsis paziņas ģimenes apstākļus, tikai pēc laba brīža pavisām ieminējos:

„Un kā tad klājas Jēkapiņam?”

„Es nemaz nezināju, ka tu pazīsti manu vecāko brāli!” atsaucās viesis itin priecīgi. „Viņš tikai nesen atbrauca no Anglijas. Dzīvo pie mums un strādā tuvējā slimnīcā. Mēs gribējām ceļot šurp visi kopā, bet viņam neizdevās dabūt atvaļinājumu; palika sargāt mājas.”

Kamēr es brīnīdamies aplūkoju Marutu, kundze tramīgi sarosījās un vaicāja vīram:

„Vai tikai tu kārtīgi aizslēdzi mašīnu?”

Paziņa sarauc pieri: te jau nebija rātnā Dakota, bet baismīgā Losandželosa, kas, spriežot pēc kriminālromāniem un laupītāju filmām, mudžēja ļaundaru pilna. Viņš piecēlās iet pārbaudīt spēkratus.⁴

„Tētis aizslēdza,” sacīja Maruta. „Es redzēju, ka viņš nospieda visas durvju tapiņas.”

Abi vecāki atkal atslēga savos sēdekļos un mierīgi runājās tālāk. — Tātad — es nodomāju — viņi pieraduši ticēt Marutas vērigajai acij. —

Izrādījās, ka mani paziņas ir lieli kino izgājēji, un nu mums temats sarunām bija nodrošināts ilgākam laikam. Rūpes Marutas sejā izzuda, viņas platās pelēkās acis spulgoja vien, kāri uztverot katru vārdu. Mēs minējām pulka filmu un nosaucām daudzus aktierus, pat iekarsām un strīdējamies it kā par savu lietu!

„Nu, zini, tā filma ar to vācu aktrisi, ko nesen ievada no Eiropas,” vāvuļoja⁵ paziņa, „Kā tak to sauca, tev tas būtu jāzina!” Un mēs visi karsējām galvas, pūlēdamies atcerēties.

Maruta saslējās sēdekli, taisījās ko teikt, bet savaldījās, acīm redzot, vēl pieklājīgi nogaidīdama, vai mums pašiem neizdosies atcerēties, bet pēdīgi neizturēja un nosauca vārdā ne tikvien aktrisi un viņas pretspēlētāju, bet arī filmas gaŗo angļu nosaukumu.

⁴Spēkrati: automobiļi.

⁵Vāvuļoja: plāpāja.

„Jā, jā, tā pati!...” uztvēra paziņas un runāja tikai tālāk.

Es vairs nedzirdēju, ko viņi stāstīja; es sēdēju, kā beļzienu saņēmis, un skatījos viņiem garām Marutā. Šī nebija nekāda slavenā filma un aktrise nebūt no populārājam, spēlējusi tikai vienā vienīgā amerikāņu filmā; ja Maruta to pazina, tad viņa bija itin ievērojama filmu lietpratēja. Filmas titulu viņa nosauca tik skaidrā angļu valodā, ka bija jāatmet visas šaubas, ka viņa nemācītos angļu skolā. Tikai — viņai piemēta laimīga kārtības sajūta, viņa nejauca valodas; ja runāja latviski, tad arī tikai latviski. Es nopūtos, atcerēdamies, cik bieži „pušķoju” savas mātes valodu ar visādiem iespraudekļiem — „gaz stešenām,” „mailēm” un „džobiem”.

Patiesi, gandrīz visu, ko par filmām vērts zināt, Maruta zināja. Viņas atmiņa bija kā spogulis, ne vārdi, ne sejas, nedz tituli, nekas viņai nesajuka. Viņa bija lasījusi filmu žurnālus un ne tikvien rakstījusi dažam labam aktierim, bet arī saņēmusi atbildes, piemēram, no Gregorija Peka. Ir jau zināma lieta, ka lielam lielo daļu vēstulu, ko saņem ekrāna slavenības, raksta šādi mazi jūsmotāji. Totiesu televīzija Marutu nesaistīja nemaz — kas gan bija tālskates pelēkais lodziņš pret krāsu sinemaskopa zaigājošajām sienām?! Dodoties ceļojumā uz Kaliforniju, Marutai par visām lietām bija apsolīts parādīt Holivudu, Holivudas sirdi, daudzīnāto Ķīniešu kino teātri, kuŗa pagalma cementa klonā visi ievērojamākie aktieŗi un aktrises atstājuŗi savu roku un kāju nospiedumus. Un vēl viņai bija apsolīts Holivudā nopirkt jaunas kurpītes.

Losandželosa ir liela pilsēta; ja mani viesi gribēja redzēt visu, ko nodomājuŗi, tad nebija nozīmes tērēt laiku tukŗās runās. Mēs cēlāmies un posāmies.

Mēs braucām garām lielai viesnīcai. Tikai nesen uzceltu, to varēja uzlūkot ja ne par lepnāko, tad modernāko viesnīcu ne tikvien pilsētā, bet varbūt pat visās Savienotajās Valstīs. Tā kā mans paziņa bija arhitekts, tad viņŗ to katrā ziņā vēlējās aplūkot.

Nevarēja apgalvot, ka viesnīca būtu tieŗi celtniecības brīnums, tomēr pulētais travertīns,⁶ zaigājoŗā bronza, milzu

⁶Travertīns: šūnains, bet ciets kaļķakmens, no kuŗa Italijā celti skaisti nami un pilāŗi (Pēterbaznīca Romā).

spogulis cauri vairākiem stāviem izskatījās diezgan iespaidīgi. Mēs izstaigājām vestibulus,⁷ balkonus, galerijas. Dzirdēju, ka Maruta vaicā mātei:

„Vai šī ir Holivuda?”

„Nē, bērniņ. Šī ir tikai tāda viesnīca.”

Uzbraucām arī jumta stāva restorānā. Dienas laikā tas bija gandrīz tukšs. Cauri liektajām stikla sienām varēja redzēt, kā dziļi apakšā izplētās pilsēta, cik jau nu slavenais Losandželosas smacenis⁸ atļāva to pārskatīt. Nosēdāmies ērtos sēdekļos pie zema galdiņa pie pašas stikla sienas. Tur bija vietas tikai četriem, un es pamanīju, ka Maruta sagrauba brāli aiz svārkjiem un apsēdināja pie blakusgaldiņa, kur nu viņi apmetās divi vien.

Pienāca sulainis baltā uzvalkā ar zelta apšuvēm. Mēs pasūtīnājām ko nu kuņģis. Būdams laipns un jokdarīgs cilvēks, sulainis pievērsās bērniem:

„Ar ko varētu jums pakalpot?”

Andriņš satrūcies ievilka galvu plecos un sarāvās pavisam maziņš. Arī Maruta piesarka, bet dūšīgi teica:

„Varbūt ar koka-kolu?”

„Ko jūs teiktu par Deivida Kroketa dzērienu?”

Nedrīkstēdama pati izšķirties, Maruta piebikstīja tēvam pie muguras. Tēvs pievienodamies pamāja, un Maruta atkārtoja mājienu sulainim.

Pēc brīža baltsvārcis atnesa divus stikla biķerus ar gaišsarkanu dzeramo, kam dibenā gulēja liels, sārts iecukurots ķirsis, un pasniedza zīdpatīrā iesaiņotus salmiņus. Maruta smaidīja iepriecināta:

„Vai šo dzērienu lieto Fess Parkers?” viņa vaicāja.

Sulainis nesapratnē sarauca pieri:

„Atvainojiet, kas ir šis kungs?”

„Fess Parkers?! Tas ir Deivida Kroketa tēlotājs visās Kroketa filmās!” iesaucās Maruta pagalam pārsteigta, ka greznais sulainis nepazīst tik slavena vārdu un tik zināmas lietas.

Maruta gribēja pacelt kausu rokās, tāpat kā mēs to darījām ar savām glāzēm, bet pārdomāja: tas bija liels un smags, pilns līdz malām, varēja kaut kas vilties, un es redzēju, ka viņi abi ar Andriņu dziļi noliecās pāri zemaļam

⁷Vestibils: plašs priekšnams; grezna ieejas telpa.

⁸Smacenis: Losandželosai īpatnējais gaiss (miglas un dūmu sajaukums).

galdiņam, lai sasniegtu salmiņus ar lūpām.

Gaisa restorāns bija diezgan jauka vieta. Ja arī pilsētu aprija indīgā dūmaka un no apkārtnes skaistajiem, nereti sniegotajiem kalniem nemanīja ne vēsts, tad desmit stāvus zemāk viesnīcas pagalmā apžilbinādams zaigoja peldu baseins, palmu, magnoliju un banānkoku iežogots. Dzidri zaļganzilajā ūdenī plunčojās brūni iedeguši un spilgti tērti stāvi kā sīki insekti. Aina bija koša, un acis tai sietin piesējās.

Maruta bikstīja mātes plecu:

„Vai tikai šī tomēr nav Holivuda?”

„Kas tā nu par Holivudu, Marutiņ. Es jau teicu — tikai viesnīca, vienkāršs restorāns.”

Nabaga ceļotāji nepazīst ne miera, nedz atpūtas. Līdzko glāzes bija tukšas, steidzāties tālāk. Maruta tikai ar nepatiku šķīrās no spodrā marmora galdiņa, no Deivida Kroketa dzēriena kausa un zaigojošā peldu baseina.

Iebraucām Holivudā pa Saulrieta bulvāra daudzināto naktskrogu aili,⁹ kas dienas laikā, kad nemirdz krāsainās neona ugunis, izskatās pavisam pelēka.

„Vai Holivuda vēl tālu?” vaicāja Maruta.

„Patlaban iebraucām!” atteica māte.

Maruta salēcās vien un sāka nervozi glaudīt savu tērpu:

„Es nezinu, vai esmu pietiekami labi apģērbta Holivudai!”

Man kļuva gluži neērti, it kā es būtu vainīgs pie Holivudas ikdienišķās pelēcības. Es drūmi klusēju, bet paziņa vienaldzīgi paskaidroja Marutai, ka Holivuda ir tāda pati pilsēta kā visas citas. Maruta nekā neatbildēja, bet es gluži labi redzēju, ka tādus niekus jau nu gan viņai nevarēja neviens iestāstīt, pat viņas staltais tēvs ne.

Beidzot mēs apstājāmies pie daudzinātā Ķīniešu kino teātra un devāmies aplūkot slavenos zvaigžņu kāju un roku nospiedumus.

Šaurajā teātra pagalmā drūzmējās ļaudis zemu nodurtām galvām: tūristi, nosvīduši, izpūruši, saburzījušies. Viņi bukstījās un mīņājās ap cementa plāksnēm no vienas pie otras, pētīdami ierakstus, un mēs staigājām tiem līdzi. Daudz bija slavenu vārdu, bet vēl vairāk jau aizmirsto.

Tikai pēc brīža ievēroju, ka Maruta stāv viena pati pa-

⁹Aile: eja.

galma stūrī un raugās apkārt platām, pelēkām, pavisam izbiedētām acīm. Uz slavenajiem nospiedumiem viņa pat nepaskatījās. Es sapratu gan, kas par lietu. Teiksmaino Holivudu viņa bija iedomājusies pavisam savādāku, spožāku un greznāku nekā viskrāšņāko krāsu filmu. Slaveno aktrišu rokas varētu gan nospiegt zeltā vai zilonķaulā, nevis cementā un klonā, pa kuŗu mīnājās noputējušās kurpes un sandales, pār kuŗu vējš ritināja cigarešu galus un dzenāja šokolādes iesaiņojumu lēveŗus.¹⁰ Un cik paši iespiedumi bija neveikli, it kā pīles pleznu, nevis cilvēka roku iespiesti!

Meitene pagriezās uz ielas pusi. Bet arī tur aina atvērās tikpat mocoši pelēka un ikdienišķa. Pa gabaliņu pie kādas benzīna pildītavas pazibēja kaut kas sarkans un zils. Maruta pastiepa kaklu un paskrēja dažus soļus uz to pusi: pie spuldes staba stāvēja neglīti, bet vismaz spilgti izkrāsoties klauns ar panīkušu kaziņu pie zvārguļu¹¹ saites. Bet tas ne-reklamēja vis ne filmas, nedz aktieŗus, bet tikai sauca, ka, nopērkot vismaz desmit galona benzīna, pircēja automobili nomazgās par pusēnu.

Pie kino teātra atradās piemiņas lietu veikals un liels klāsts kino aktieŗu ģimetņu.

„Nu, Marutiņ! Izvēlies!” aicināja tēvs, „sešas par divdesmit pieciem centiem!”

Bet Maruta bija salauzta un satraukta. Viņa piegāja gan pie ģimetņu klāsta, bet bez intereses un bez cerībām. Uz labu laimi paņēma vienu fotogrāfiju.

„Tikai?” brīnījās tēvs. „Ņem vismaz sešas!”

Bet Maruta tikai gurdeni papurināja galvu.

Ķīniešu teātris, Holivudas sirds, bija apskatīts. Steidzā-mies atkal atpakaļ spēkratos traukties tālāk.

Mēs, pieaugušie, runājām, smējāties, mēģinājām būt as-prātīgi, pat Andriņš, ceļa nogurumu pārvarēdams, brīžam iegavīlējās līdzī, tikai Maruta sēdēja savā stūrī klusu kā sastingusi ar Gregorija Peka ģimetni rokā. Nezinu, vai kād-reiz esmu redzējis cilvēka sejā lielāku un dziļāku vilšanos. Holivuda, teiksmainā, spožā Holivuda bija izrādījusies tik bēdīga un ikdienišķa!

Piepeši kundze izbijusies atcerējās, ka Holivuda jau aiz muguras, bet pavisam aizmirsies Marutai nopirkt tik sen

¹⁰Lēveŗi: skrandas.

¹¹Zvārguļi: zvaniņi.

apsolitās un tik ilgi iecerētās Holivudas kurpītes. — Ko nu darīt?! — viņa vainīgi skatījās meitenē. — Vai tiešām griezties atpakaļ? Diena jau liecās pret vakaru. Veikalus taisijās slēgt! —

Maruta neatbildēja ne vārda. — Holivudas kurpītes? — Viņa tikko manāmi it kā paraustīja plecus, it kā noskubinājās. Holivudas kurpītēm vairs nebija nekādas pievilcības.

— Kāpēc gan es nevarēju būt drusku attapīgāks un aplicināt meitenei, ka Holivuda ir viesnīca, kurā viņai patika? Tā bija spodra, vēsa un krāsaina. Vienas vilšanās pasaulē būtu mazāk. —

Tik smagam triecienam nebija viegli tikt pāri. Varēja jaust, ka Maruta negribēja par to vairs domāt, visiem spēkiem pūlējās aizmirst un izklaidēties. Viņa attaisīja savu somiņu un izņēma sarkanu maciņu, ko šorīt iedāvinājis tēvs. Atvēra to un aplūkoja dolaru, kas bija nācis dāvanai līdzī tēriņam Disnejzemē, kurp viņi dosies rīt no rīta. Marutas vaigs atkal apmācās. Droši vien viņa baidījās, ka arī daudzinātajā Disnejzemē viņu var sagaidīt vilšanās. Ļaudīm ar dzīvu iztēli bija daudz grūtāk dzīvot nekā miegamīcēm.

Maruta noglabāja dolaru un izņēma no somiņas dažus gliemežvākus, ko šorīt salasījusi Klusā okeana malā. Es pieliecos mazliet tuvāk.

„Vai šis nav brīnišķīgs?” viņa vaicāja, pacēlusi divos pirkstos zaigojošu perlamutra¹² vāciņu. Viņas balss vēl bija pagurusi un sērīga, bet tajā jau ietrīcējās kaut kas no senā, spirtā dzidruma. „Un šim te,” viņa izvilka otru, „ir ļoti glīta, spoža maliņa.” Viņa izņēma kaut ko caurspīdīgu un zaļu: „Es domāju, ka tas ir dārgakmens, bet laikam būs tikai stikls, apslīpējies smiltīs. Bet,” viņa turpināja, viegli nopūzdamās, „tas tomēr ir gulējis okeana dibenā, un tas kaut ko nozīmē.” Kad sauja bija pilna gliemežvāku un akmentiņu, viņa sāka tos ietīt papīra zalvjetē.¹³ „Viens gar otru berzdamies, tie kļūst kaļķaini,” viņa paskaidroja, ietina un novietoja tos somiņā atpakaļ ar kolekcionāra rūpību un lietpratību.

Redzēju, ka esmu maldījies: ļaudīm ar dzīvu iztēli nebija gluži tik grūti dzīvot, kā man nupat likās. Iztēle liek vilties, bet iztēle arī mierina, ļaudama saskatīt skaistumu tur, kur citi to nespēj.

¹²Perlamutrs — perlmuts: gliemežvāku iekšējā spīdošā kārta.

¹³Zalvjete — servjete: šķīvja drāniņa, kas ēdot aizsarga apģērbu no apļiešanas vai apbēšanas.

*Ne viss ir zelts, kas spīd.
Sakāmvārds.*

*Gūt var ņemot, gūt var dodot,
Dodot gūtais neatņemams.*

Rainis

Tautasdziesmas

Es sakūru skalu guni

*Es sakūru skalu guni
Liela ceļa maliņā,
Lai sildās tie bērniņi,
Kam nav tēva, māmuliņas.*

*Sniedziņš sniga, putenāja,
Laukā mans kumeliņš.
Ņem, māsiņ, baltu sagšu,
Apsedz manu kumeliņu.*

*Ēdiet, govīs, zaļu zāli,
Neminiēt kājiņām.
Zaļa zāle gauži raud,
Kājiņām saminama.*

Pasaka par zelta ābeli

Kādam vīram nomira sieva. Pati aizgāja uz debesīm un atstāja šim mazu meitiņu. Nu nebij neviena, kas viņai saglauž galvu un sapin matus. Tā vīram bij žēl, jo meitiņai bij skaisti mati, un pat bites pievīlās, kad viņa vasarā sēdēja pļavā un viņas bizes starp brūnām smilgām mirdzēja kā tekošs medus. Un vīrs precēja citu sievu, lai būtu kāds, kas bērnam sasukā galvu.

Bet bizes nu bija meitiņas nelaime. Kad kaķis izlaka pienu, tad pamāte grāba meitiņai aiz bizēm, un kad gribēja pērt, tad bij viegli noķert to aiz bizēm. Vasaru, kad bites dūca pļavā, pamāte piesēja viņu aiz bizēm tumšā istabas kaktā, kur karājās šūpulis; tur gulēja pamātes bērns ar lielu galvu un stīvām acīm, un viņai tas bija jāšūpo dienu un nakti.

Reiz meitiņa, nakti izvārgusi, bij dienvidū aizsnaudusies, bērns izkrita no šūpuļa un dabūja pierē punu. Pamāte par to meitiņu sadauzīja un izdzina mežā, lai vilki, lāči to saplosa. Bet tēvam viņas bij žēl, tas sauca viņu atpakaļ un, kamēr tā stāvēja aizdurvē, nedrīkstēdama acu pacelt, ilgi runāja un bārās ar pamāti. Tad viņi nodeva meitiņu pie kāda dievbijīga un skopa saimnieka, jo mācību viņai vajadzēja dabūt.

Saimnieks prata skaitīt.

Viņš skaitīja pātarus, skaitīja naudu; skaitīja gājēju soļus un kumosus pie galda. No agra rīta līdz vēlai naktij viņš bij uz kājām un redzēja katru soli, un viņa bargās uzacis valdīja pār sētu un lauku un pār mājas vissvētāko vietu — aizkrāsni, kur pat tarakani¹ nečaukstināja sīpolu virknēs, kad saimnieka cietā balss atskanēja istabā. Viņš bij kungs par gājēju² darbu un miegu. Un arī par viņu sapņiem. Naktī, kad ļaudis iekrita isā dusā, murgos pār viņiem vēl slidēja saimnieka uzači kā divi plēsīgi putni.

Vasaru meitiņa gāja ganos. Saimniece deva viņai līdz plānu riecieni maizes. Viņa to dalīja ar savu suni un iemī-

¹Tarakani: prusaki (kukaiņi, ko dažkārt atrod mājās).

²Gājēji: kalpi; puiši meitas (algoti strādnieki).

ļoto aitiņu. Viņu baroja mežs un krūmi. Veci onkuļi — celmi ar zaļām bārdām — aicināja viņu pie zemenēm, lazdas baroja ar riekstiem un sprogaini purva ciņi ar mellenēm un zilenēm. Lapas un zāles, puķes un apiņi prata vīties un glausties maigāk kā cilvēku sirdis. Un kad viņai gribējās glāstu, tā lika pie vaiga liepu lapu vai tina ap galvu noreibušu apiņu stīgu.

Bet tad nāca ziema un nobraucēja lapas no kokiem un ogas no ciņiem un pār laukiem un norām un lejām klāja baltu galdautu. Saules rieti aizdedza dzeltenas vaska svecas vaŗa lukturos, egles stāvēja baltās sniega cepurēs un jostās, un likās, ka nu sāksies svētki. Bet tās bij tikai klusas vasaras bēres. Klusas un baigas gavēņa dienas. Nebij nekā ko ņemt no baltā bēŗu galda. Neviena nenāca miēloties, tik irbe vai zaķītis pārtēcēja no viena purva uz otru, atstādami sniegā retas bailīgas pēdiņas.

Mežā bij tik sniegs. Sniedzītes knābāja sasalušas sērmūkšas,³ tā bij vienīgā skaņa, ko varēja dzirdēt — tik kluss tur bij un tukšs. Putni atstāja mežus un lidoja ap pūņiem⁴ un rijām. Bet saimnieks bij pratis dzīt darbu. Labība bij izkulta un noglabāta klēti, un uz viņa tīri noslaucītiem celiņiem nevarēja atrast neviena grauda.

Nu nāca naktis kā melni lāči, kuŗi grib tikai gulēt. Noguŗuši darba vīri līdz ausīm ierakās viņu tumšās pinkās, lai izgulētu vasaras grūtumu. Bet jaunās sirdis smacēja gaŗās naktis, un tās cīnījās ar viņām kā ar gurdieŗm milžiem, kuŗi māc katru ar savas miesas svaru. Jauni puiši un meitas nevarēja naktis nomocīt un svaidījās bez miega gultās, kamēr vēl vectēvs nebij aizdedzinājis rīta skalu. Viņi gāja vakarēt,⁵ meta platā maizes krāsni sārtaŗs prieŗu šķīlas. Uguns sprēgāja un blāzmoja istabas krēslā. Puiši viņa striķus un viņa valodas. Meitas sēdēja pie baltām linu kodeļām,⁶ ratiņi dūca, un dūca dziesmiņas, kuŗas paŗas kāpa no krūtīm kā silts tvaiks.

Mātes ņēma ciemos līdz bērņus, un tie pārnāca ar baltas maizes kukulīti padusē. Arī mazai pameitai gribējās kaut kur aizskriet, sasildīt rokas pie kādas labas sirds un dabūt

³Sērmūkšas: sērmūkšļa ogas.

⁴Pūnis: piebūve pie ēkas mazāk nozīmīgu raŗojumu (pelavu, spaļu uc.) uzglabāŗšanai.

⁵Vakarēt: kopīgi pavadīt vakaru, strādāŗot rokdarbus vai darot ko citu.

⁶Kodeļa: linu sauja, sagatavota vēŗpŗšanai.

dāvanīņu. Un kad saules riets pār nosnigušiem nokaļņiem izlēja dzeltenu atspīdumu, viņa, krizdama pār kupenām,⁷ skrēja uz veco meža ābeli ganu ceļa malā, kuŗas tumšos, pinkainos zaros vēl drebēja dažas sarkanas lapas un reti sasaluši āboltiņi. Viņai likās, ka šis koks ir viņas, jo neviens nemeklēja sev prieka zem viņa asiem, mežonīgiem zariem un negribēja viņa rūgto augļu. Viņa pastāvēja kādu brīdi zem sērā koka, kamēr viņai pie kājām sniegā dzisa dzeltens saules riets un aiz meža aizdegās vakarzaigzne. Tad viņa norāva dažus aukstus dzeltenus āboltinus un gāja uz māju.

Saimnieks skaitīja savus maisus un savus šķiņķus un lūgšanas par mājas būšanu.⁸ Un tad vēl viņam atlika diezgan daudz laika ko rēķināt un pārdomāt. Tā viņš atrada, ka pa ziemu viena mute mājā ir lieka. Bet viņš negribēja atlaist gani bez algas. Viņš noskaitīja viņai simtu pupu un atlaida to.

Meitiņa sabēra pupas priekšautā, atsacīja ardienu saimniekam un saimniecei un paturēja savā rokā kādu brīdi ganu suņa balto ķepu, kuŗš viņai sirsnīgi paskatījās acīs un aplaizījās aiz draudzības. Viņa aizgāja pie meža ābeles, kuŗa tāpat stāvēja kupenām pievērsta ganu ceļa malā ar nesukātu galvu, drupināja ar pirkstiem viņas sarepējušo⁹ mizu un domāja, kur iet. Viņai gribējās pie māmas. Bet tētis teica, ka māma esot aizgājusi uz debesīm. Un debesis bij tik tālu aiz nosnigušiem nokaļņiem, pār kuŗiem sēri gulās vakara krēsla. Tā ar sirdi viņa gāja pie māmas, bet ar kājām veco celu uz tēva māju.

Viņa nonāca tur krēslā. Suns piecēlās tumšā priekšnamā un glaudās viņai pie kājām... Brīdi tā palika stāvēt ar aizturētu elpu, un sirds viņai gāja: tuk, tuk, tuk...

Istabā tēvs runāja ar pamāti. Pamāte runāja cietī un asi, tēvs klusām, kā labinādamies. Tad pamāte bārdamās nāca uz durvju pusi. Suns apsitās meitiņai ap kājām, domādams, ka viņu grib dzīt ārā, meitiņai aiz bailēm paspruka priekšauta stūris un visa vasaras peļņa izbira paslieksnē. Tik viens mazs pupu grauds palika starp pirkstiem. Viņa pārlēca pār slieksni un devās prom, domādama, ka iet pie māmas.

⁷Kupena: vēja sadzīta sniega kaudze.

⁸Mājas būšana: mājas dzīves norise.

⁹Sarepējis: grumbulains.

Sacēlās vējš un sniegpuenis. Debesis ar zemi griezās, un nevarēja izšķirt, kur kalns, kur leja. Tad mākoņi izjuka un mēness pilnā spožumā apgaismoja sniega deju. Te balti jātnieki cits pakaļ citam laidās pār kupenām, te gane ar aitām, ietinusies vējā un sniegā, slidēja meitenai garām. Gaiss bij pilns mirdzošu ledus puteklišu, un nebij ne zemes, ne debesu, tik starojošs gaismas dārzs, kuŗš griezās, sajaukdams rītus un vakarus.

Meitiņa vairs nemanīja savu kāju un bez elpas pakrita sniegā. Pupas grauds, ko viņa vēl nebij apēdusi, tai izkrita no sastingušās rokas. Un tavu brīnumu — tur zars aiz zara sāka stiepties uz augšu savāds koks: slaiks un mirdzoši zarots, kā pupa ziedos. Sniegs izkusa tai vietā, zeme atsila, zāle zaļoja un puķes atvēra savas aizmigušās aicis. Bet pupa auga, un viņas galotne sniedzās debesīs. Apkārt pa lauku auļoja balti jātnieki un gane, ietinusies vējā, dzenāja savas sniega aitiņas, bet garā pupa stāvēja slaiki un klusi kā aizdedzināta svece, un neviens zars viņai nepakustējās, it kā viņa skaitītu lūgšanu. Un brīnišķīgs vieglums šūpoja meitenes rokas un kājas. Viņa tvērās pie mirdzošiem zariem, un tie cēla viņu uz augšu pašās debesīs.

Ko viņa tur, augšā, redzēja, kas to mums pasacīs? Tik mēs zinām, kā tai vecu ļaužu dziesmiņā:

*Redzēj' Dievu spēlējot,
Eņģeļišus dancojot.*

Un vēl mēs zinām, ka viņa tur satika māti. Tā sasildīja viņas nosalušās rokas savās siltās baltās rokās un iespieda viņai saujā brūnu sēkliņu no Aizsaules dārza.

„Iesēj to zemē, tur tev izaugs zelta ābele.”

Tad viņa vēl noglaudīja meitiņai galvu un pavadīja viņas kājiņas, kuŗas nedroši staigāja pa debesu tekām, līdz pupas zariem. Viņa ķērās pie tiem un kāpa lejā, turēdama saujā Aizsaules sēkliņu. Un viņai bij tik viegli un saldi, it kā viņa pati būtu sēkliņa, kuŗa laižas no debesīm ar divām vieglām plīvām¹⁰ — savām rokām.

Kad viņa bij nokāpusi, garā pupa saņēma savus zarus un pacēlās gaisā. Tai vietā pameita iemeta Aizsaules sēkliņu, un pa nakti tur izauga zelta ābele. Zari bij nolīkuši un

¹⁰Plīva: matu, spārnu plivināšanās; spārniņi pie dažām sēklām.

turēja mirdzošu ābolu virknes.

Saskrēja ļaudis: tavu brīnumu! Aiz kupenām zaļo zeme, un noplīsis bāra bērns sēd zem zelta ābeles. Nu, zināms, visi gribēja viņu pašu un viņas nevīstošo dārzu. Pats ķēniņš zelta kariatē aizbrauca viņai pakaļ un aizveda to uz savu pili. Un ābele nāca viņai līdz, starodama pār tukšiem sniega laukiem.

*Laime nāk ar zvaigzni rokā
Tiem, kam laba, silta sirds.*

K. Skalbe

Anna Brigadere

Mīkla par gaŗo pupu

*Balts balts maisiņš,
melnmelna saitīte,
pārtrūkst saitīte,
saplīst maisiņš —
izlec princese,
mākoņos kāpēja.*

*Pa zaru zariem,
pa stīgu stīdziņām,
pa lapu lapiņām,
pa ziedu ziediņiem,
uzkāpa princese
līdz debess vārtiem.*

Aspazija

Dzimtenē

*Kā savu dzimteni lai tēloju?
Tai augstu kalnu nav, ne straumju platu,
Kas citas zemes sudrabjostās jož,
Ne lielisku un krāšņu dabas skatu,
Tai rožu nav, tik nātras¹ asi kož...
Un tomēr — svešumā aiz krastiem tāliem,
Kur dienas it kā raudot aust un riet,
Caur smagiem, pelēktumšiem miglas vāliem²
Tā man kā gaiša laimes sala šķiet.
Es garā redzu viņu mirdzošu
Kā apvītu ar staru vainagu.*

*Sirds man tik pilna žēlām atmiņām:
Tur dzimtenē silst siltāk saules stari,
Un maigāk lietutiņš tur zemē līst,
Tur pavasarī dūcot bišu bari
Pa baltiem ķiršu ziediem apkārt klīst.
Es atminu vēl mežā šauro taku
Un mīlo vietīņu zem ābeles,
Es redzu zaļo mauru³ sētai blaku,
Kur izkravāju bērna spēlītes.
Pat tumšā naktī turp ja noiētu,
Es katru akmentiņu atrastu.*

¹Nātra, nātre: augs, kas dzeļ.

²Vāls: šeit — miglas blāķi; citādi — strīpa, kuŗā nogulst nopļauta zāle vai labība.

³Maurš: zālājs.

Edvarts Virza

Lielupes plūdi (Fragments no poēmas „Straumēni”.)

Uz rīta pusi laiks nomācās.¹ Siltuma apņemtie mākoņi atvērās, un biezs lietus stāvām straumēm sāka līt vecajā sniegā, urbdams un kausēdams, līdz tas izgaisa dažās stundās. Kad Straumēnu ļaudis atmodās, viņi redzēja ledu tikai vēl pļāvās un šur tur uz laukiem netīru sniegu. Lielupes ledus izskatījās slimīgi zilgans, bet vēl turējās. Neskaitāmi strautiņi, izrāvuši dziļas gravas, gāzās Lielupē, kuņas otras puses krasts tagad līdzinājās slūžām,² kam pāri krīt straumju vijas. Šie strautiņi visi skrēja no laukiem, saliedami Lielupē savu auglību, lai uzplūzdamā tā to savukārt iznēsātu pa apkārtejām pļavām.

Saimnieks lika izvilkēt no šķūņa laivu, ar ko parasti brauca no istabas uz kūti, jo Straumēnu sētsvidus pārplūda katru vasari. Bet tagad jau pašā plūdu sākumā ūdens snie-

¹Nomākties: apmākties, kļūt mākoņainam (pirms lietus).

²Slūžas: aizsprosts upē ūdens līmeņa pacelšanai.

dzās līdz sētsvidum. Suņi, kas bija paraduši skriet pa laukiem, piespiesti dzīvot mājas pagalmā, dikti rēja, stāvēdami ūdens malā. Bet tas tikai kāpa arvien augstāk, skalodams gar malu grūzus un skaidas, ko bija paķēris un nesis līdz savā plūdumā.

Drīz vien pēc pusdienas laika puikas devās no istabas augšienes, kur pie loga tie vēroja apkārtni, pa kāpnēm lejā, skaļi kliegdami: „Ledus iet!” Tālumā tiešām bija dzirdami dobji brīkšķieni. Ūdens, pastāvīgi celdamies, kaut kur bija izlauzies virspusē, un liela ūdens straume krākdama un griezdamās bruka ledum virsū, to lauždama gabalos, kas devās uz priekšu celdamies, krizdams un laistīdamies saulē.

Tagad Straumēnu ļaudis pārdzīvoja patiesas bailes, jo plūdi bija tik lieli, ka pat vectēvs neatcerējās tādus redzējis. Pa sētsvidu jau peldēja tur noliktie būvkoki, siles, vārti un dēļu gabali, un ūdens skaloja arvien skaņāk kūts un istabas sliekšņus. Sienu ātri sacēla gubeņu³ augšienēs, un tagad bija jādomā par lopu glābšanu. Ātri sasīta platas un resnas plankas⁴ ar laktu⁵ kāpēm, un pa tām vīri un sievas dzina uz kūts augšieni, velkot aiz ragiem ar valgiem, brūnaļas un raibaļas, kas, acis pārgriezušas, turējās pretī tik negaidītam kāpienam. Lielais vērsis neparko nebija dabūjams augšā. Sarkanām acīm, nejauki maurodams, viņš izrāvās no rokām un, ragus noliecis, nikni devās planku kāpnēm virsū, sagāzdams tās vienā acumirkli. Tās uzstatīja no jauna, cilpām savilka vērsim kājas, novēla to gar zemi, šļūteniski uzvilka augšā un piesēja pie resnākās spāres.⁶ Vieglāk gāja ar aītām. Ragainais auns bez kādas vilkšanas pirmais devās augšā, un jēri un aitas blēdami tam sekoja. Tagad viss Straumēnu ganāmpulks bija drošībā, bet sacēla savā jaunajā mājoklī tādu troksni, ka sievas nedzirdēja cita citu. Bet lopī nomierinājās, kad viņiem nolika priekšā labāko āboliņu, sākdami to saldi ēst. Tagad vīri kāpa mugurā zirgiem un pa ūdeni, kas tiem sniedzās pāri vēderam, aizjāja tos uz riju un tādā pašā veidā uzvilka augšā.

Bet tagad bija laiks glābties Straumēnu ļaudīm pašiem, jo ūdens gāja pāri jau visiem sliekšņiem. Gultas drēbes,

³Gubenis: ēka lopbarības uzglabāšanai.

⁴Plankas: biezi dēļi.

⁵Laktas: pakāpeniski paaugstinājumi.

⁶Spāres: stiprāki koki, uz kuriem atbalstās mājas jumts.

pēlus⁷ un maisus sanesa istabas augšienē, kur jau iepriekš bija uzvilkti milti un graudi no klēts.

No augšienes bija labi pārredzams viss, kas notika klajumā un citās mājās. Pa upi griezdamies gāja koki, siena kaudzes un vājāk taisītu šķūņu jumti. Vislielākās gaviles puikām un arī citiem bija, kad kāda nocelta pirts, pa upi braukdama, slaidi iegriezās nolejā. Nezin kā izglābies, pa tās jumtu staigāja grezns gailis zeltītu spalvu un lielu seksti, skaņi dziedādams, nemaz nepievērsdams uzmanību apkārtējām briesmām. Tā viņš aizbrauca, visu laiku mirdzēdams saules staros. Bet gadījās vēl cits tikpat jautrs notikums. Saimnieks, kas ar bažām vēroja savas ēkas, jau ilgāku laiku dzirdēja vērša nikno maurošanu kūts augšienē. Uzreiz viņš ieraudzīja, ka kūts jumts vienā vietā sāk kustēt, un tur parādījās melnā vērša ragi un galva. Viņš bija iesācis cīņu ar jumtu un, izplēsis caurumu, raudzījās tagad Dieva pasaulē. Tas, ko viņš ieraudzīja, viņu tā pārsteidza, ka viņš beidza maurot, skatīdamies apkārt trulām, neprātīgām acīm.

Bet ļaudīm nebija laika no sava augstā mājokļa mierīgi noraudzīties uz visu, kas notika māju pagalmā un ap to, jo visas lietas, kas bija noliktas vai nu pie ēku sienām, vai to iekšienē, peldēja pa straumi un tās varēja aiznest. Par laimi ūdens nesniedzās vēl līdz sētas stāpiņu⁸ galiem. Braucot ar plostinjiem un laivu, tās sazvejoja kopā un iepludināja laidarā,⁹ kur aiz augstās sētas tās bija drošībā. Vectēvs devās ar laivu aplokā izlūkot bites, bet tās savos kokos mierīgi gulēja, kamēr ūdens skalojās ap bērzu, liepu un ozolu stāviem.

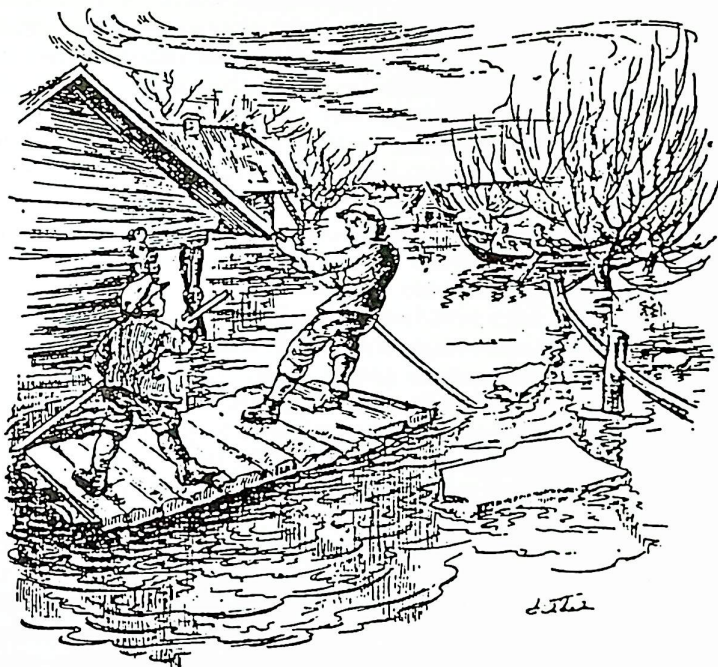
Visiem par lielu prieku uz vakara pusi Lielupe bija galīgi salauzusi savu ledu, un ūdens, nekur neaizķerdamies, ar retiem ledus gabaliem ātrā un varenā straumē devās projām. Pļavas tagad bija pieplūdušas pilnas līdz malām. Ūdens nekustējās, bet tas visu bija pārvērtis: kur bija krūmi, tur rēgojās tikai sīkas galotnes, un ūdens apskalotās birzis likās vēl baltākas. Ledus gabali peldēja pa siena šķūņu durvīm iekšā un ārā kopā ar meža zosīm.

Viss plašums tagad bija putnu kliedzienu pilns. Saviem

⁷Pēļi: ar putnu spalvām pildīti guļamie maisi.

⁸Stāpiņš: stabīņš.

⁹Laidars: iežogojums pie kūts.

platajiem spārniem tur plājās¹⁰ meža zosis, slaidos līkumos vizinājās gulbji, pēkšņināja pīles un plivinājās no jūras atskrējušas kaijas, kas, ieraudzījušas uz kāda ledus gabala beigtas zivis, skaņi kliegdamas, metās tām virsū. No apvāršņa laidās arvien jauni putnu bari klāt, un tā viņi te knairījās¹¹ un mazgājās brēkdami un spēlēdamies. Dziļi zem ūdens tagad gulēja Straumēnu pagalma celiņi, bet plostiņi un laivas pagalmu krustoja vecajos virzienos. No istabas sliekšņa, kur bija uztaisītas augstas laipas, ļaudis devās uz klēti, kūti un riju, vedot lapiem visādu pārtiku, un atgriezās atpakaļ pilnām piena slaucenēm. Kad pienāca vakars un vēji nostājās, varēja redzēt, ka ūdens vairs neceļas. Maza, mitra svītriņa visapkārt istabas sienām norādīja, ka tas ir pat krities.

¹⁰Plāties: lidināties.

¹¹Knairīties: dzīvoties.

Tagad Straumēnu ļaudis varēja viegli sarunāties ar citām mājām, jo plūdi piešķīra balsīm tālu skanīgumu. Izbraucot rijas galā, bija skaidri dzirdamas kaimiņu māju runas. Ar saules noiešanu šis skanīgums vēl palielinājās. Nezin no kurienes nākdams, atskanēja vientulīgs govys māviens, neredzamas vindas¹² čikstēšana, un ļaudis dažreiz satrūkās, dzirdēdami turpat aiz sevis atskanam valodu, kaut gan tuvumā neviena nebija.

Straumēnu ļaudīm šai naktī bija jāguļ caurs miegs. Ikkatru stundu viņi modās augšā un klausījās, kas notiek kūts augšienē. Bet tur viss bija mierīgi.

Nākošu rītu bija svētdiena. Svētdienas rīta pātarus¹³ noturēja turpat istabas augšienē, tos nemaz nesaīsinot. Dziesmas un svētrunas vārdi plūda laukā pa augšienes gala logiem un, tālu aizskanēdami, savienojās ar svēto dziesmu skaņām, kas nāca no citām mājām. Plūdu pilnīgais rāmums un bezmākoņainās debesis vēl vairāk palielināja dievkalpojuma svinīgumu, un šai brīdī tiešām varēja sacīt, ka Dieva gars lidinājas pa ūdeņu virsu.

Ar visu uzmanību, lai neizceltos ugunsgrēks, brokastis pagatavoja turpat augšienē. Vēl galds, par kādu bija uz ķebļiem noliktas durvis, nebija nokopts, kad puikas, braukdami ar plostu pa sētsvidu, paziņoja, ka tuvojoties ciemiņi. Un tiešām — starp gatves vītoliem ātri slidēja ļaužu pilna laiva, kuŗas priekšgalā sēdēja Pļavnieku saimnieks. Sievietes rokās turēja dziesmu grāmatas ar spožiem misiņa klamburiem, jo saimnieks ar visu saimi devās uz baznīcu un, garām braucot, bija iegriezies Straumēnos, lai pierunātu kaimiņus braukt līdzī. Drīzi vien divas laivas izbrauca klajumā un pazuda starp kārkliem ūdens un saules mirdzumā.

Saimniekam projām esot, puikas ieguva lielāku svabadību. Viņi brauca ne vien mājām apkārt, bet sīki izpētīja arī katru ēku un beidzot iegāja pa laipām arī kalpu galā. Piepeši viņi iedzirda lielajā krāsnī ūdenī kaut ko kustamies. Viņi paņēma kruķi un sāka ar to rīkoties, kā to dara sievas, ogles raušot. Viņiem par lielu brīnumu no krāsns izšāvās milzīga līdaka, iepeldēdama istabas ūdenī. Viņi tūlīt aiztaisīja istabas durvis, un sākās trakas un trokšņainas zivs medības. Lēkdami pa gultām un galdiem, iegāzdamies ūdenī, viņi sita un ķēra, bet zivs izlavījās starp kājām, izvairījās

¹²Vinda: ūdens smeļamā ierīce no akas.

¹³Pātari: svētbridis, dievvārdi mājās.

no sitieniem, reizēm uzlēkdama līdz logam. Beidzot to iedzina pagultē un nogalināja. Tā bija mārciņas divdesmit smaga līdaka, ko saimnieka mazais Jānis ar mokām uznesa augšā. Baznīcēnus sagaidīja patīkama zivju zupas smarža, kad viņu laivas purns viegli atsitās pie durvju stenderes.

Nākošajās dienās ūdens pastāvīgi krita. To dzēra saule un vēji, un ļaudis priecīgi skatījās uz veco siena šķūni pļavā, ap kuŗa sienām mitrā svītra arvien palielinājās. Kādu rītu pie durvju stenderes piesietā laiva atradās jau uz zemes, un ļaudis atgriezās savās istabās. Lopus nodabūja no augšienēm atpakaļ kūtīs, un nomazgātie mājas celiņi nožuva un izskatījās vēl baltāki.

Lielupes pavasara plūdi neposta, bet svētī. Tie aizgāja, Straumēnos nekādu lielāku postu nenodarīdami. Visas bedres un grāvji tagad bija pilni zivīm, un, ūdeņiem nokrītot, viņas ķēra vai nu ar rokām, vai durkļiem. Visur pļavās pa zemākām vietām jau šūpojās bāli zaļais grīslis.¹⁴

*Ej projām, ledutiņi,
Lai zālīte zaļojās,
Lai zālīte zaļojās,
Lai kumeli barojās!*

Tautasdziesma

¹⁴Grīslis: cieta zāle, dzelzszāle.

Veronika Strēlerte

Gaviles

*Augšup kalni, lejup lejas!
Jautras čalas, suņu rejas, —
Augstāk savu balsi svied!*

*Sodien pirmo lapu plaukums,
Jaunu bērzu zaļais jaukums
Jāizklaigā, jāizdzied!*

*Augšup kalni, lejup lejas!
Zelta smiekliem saule smejas,
Spožas acis, priecīgs prāts.*

*Ko tu dusmojies, ko skaisties?
Spīrgtiem vējiem līdzī laisties
Žiglām kājām aši nāc!*

Došu olu bāliņam

*Ap Meteni slaidi laižu,
Lai liniņi gaŗi aug;
Ap Lieldienu šūpojos,
Lai telītes barojas.*

*Brāļi, brāļi, Liela diena,
Kur kārsim šūpulīti?
— Aiz upītes kalniņā
Div' sidraba ozoliņi.*

*Došu olu bāliņam
Par šūpuļa kārumiņu:
Man visticā dētin dēja,
Kladzināt kladzināja.*

*Ai odiņi, masališi,¹
Neēdiet šovasar!
Jau es gana šūpojos
Visas trīs Lieldieniņas!*

*Ko es došu, ko es došu
Šūpolišu kārējam?
Došu cimodus, došu zeķes,
Līdz zemīti linu kreklus.*

*Eit' projām, Lieldieniņas,
Ar baltām oliņām!
Es gaidīšu Jurgā dienas
Ar zaļo rudzzālīti.*

*Pavadu Lieldienu
Pār augstu kalnu,
Pār augstu kalnu,
Caur zaļu birzi,
Caur zaļu birzi,
Upītes malā.
Guli nu, Lieldiena,
Līdz citam gadam,
Līdz citam gadam,
Upītes malā!*

¹Masališi: mazas mušiņas vai odi.

Jānis Jaunsudrabiņš

Liieldienas

(Stāsts no „Baltās grāmatas”.)

Kad Ziemassvētki nāca, tad likās, ka jaukāku svētku vairs pasaulē nevar būt. Bet, kad labi apdomā, kas tad tie bij pret gaišajām Liieldienām! Toreiz visi čunčulojās¹ tik pa istabu un uz brītiņu vien varēji tu ārā izskriet, uz visām pusēm acis aplaist, vai nenāk kur kāds žīds² vai čigāns,³ vai pat nāve.⁴ — Bet kas tad tagad kaitēja! Visi putni bija klāt. Apses ziedēja. Dārziņa stūrī taukās zāles spraucās no zemes laukā, lielām smilšu cepurēm galvā, kā sēnes. Vakaros dūca vaboles, un dienās mušas dejoja pa piesaulīti kā durnas.⁵ Un kur tad šūpoles! Tajās mēs lidojām pa gaisu kā putni un kliedzām cik spēka, jo klusais gavēnis nu bija gažām. Jā, man likās, ka Liieldienas ir tikai tāpēc radītas, lai ļaudis

¹Čunčuloties: dzīvoties, kūpoties.

^{2, 3, 4:} šeit — ķekatu tēli, budēji.

⁵Durns: traks, sajucis prātā.

dabūtu izšūpoties un izkliegties. Ikvienās mājās tad bij mazas šūpoles. Vai nu tās pakāra šķūnī pie sijas, vai kādas tuvas birzs koku žubuŗos ievilka kārti un apmeta ap to groŗus; bet beŗa nepalika neviens. Tomēr, šādas karulītes tikai mēs, bērni, saucām par šūpolēm, patiesībā tās bija tikai ēna no īstām, kādas kāra lielie. Tad bija gan ko redzēt! Jau no jaires⁶ līdz jairei vien bij gabals ko skriet . . .

Lielas šūpoles bij visā mūsu apvidā aizvienam tikai vienas. Vairākus gadus mēs gājām uz citām mājām, līdz tad pienāca kārtā mūsu puīšiem rādīt, ko viņi var. O, es ļoti labi atminos, kas tā bij par gatavoŗanos, ilgi, ilgi iepriekŗ. Jau ziemā tika kaņepāju virve vīta. Jau ziemā bij pie vecā Dekŗņa aizrunāts pārs rīteņu loku. Un kas tad ar jairēm? — Par tām tika prātots visvisādi. Vai izlasīt tievākās no cūkklēviņam⁷ savestām baļķēm, jeb ņemt no olnīcas kārtīm stiprākās? Bet izrādījās, ka baļķītes ir uzslieŗanai pārāk smagas un olnīcas⁸ kārtīņas par daudz tievas, lai lielo svaru, kas uz tām guļas, stingri noturētu. Tās varēja locīties, vai kāda pat lūzt, un tad šūpolēs sēdētājs kaklu lauztu. Beidzot atrada, ka visdroŗākās kārtis priekŗ jairēm būŗot rijas ārdīs.⁹ Un atvilka tās. Jā, patiesi, uz tām sija gulēja kā iemūrēta. Varēja pat tie smagākie puīši iet uz galdiņa un sviesties tā, ka kriŗus krita atpakaļ, pat tad jaires neļodzījās; tikai, nastai uz zemi laiŗoties, tās nodrebēja smagi un nopietni. Šūpoŗanās bija droŗa. Lieldienas sestdienā, šūpoles uzkāruŗi un iemēģinājuŗi, puīši virvi sasēja mazgā,¹⁰ labi augstu, lai neviens nesēŗtos iekŗā, pirms īstā laika. Ar rūgtumu es noraudzījos šīnī rīcībā.

Kad šūpoles bij pakārtas un visi svētku sestdienas solī apmesti, tad vajadzēja sākt olas vārīt. Daŗi to mēdzā darīt tikai Lieldienas rītā; bet mēs tādi nebijām. Mēs negribējām svētā dienā tik daudz darboties ar uguns kurŗanu, un izdarījām to jau aizlaiku. Mūsu krāsa aizvien bij skaisti dzeltena. Mēs to izdabūjām ītin vienkārŗi no sīpolu mizām. Mēs vispirms likām katlā mizas un pielējām drusku ūdens un piebērām ŷupsni¹¹ alauna. Kad ūdens sāka mutuŗus sist, tad

⁶Jaires: šūpoļu kārtis.

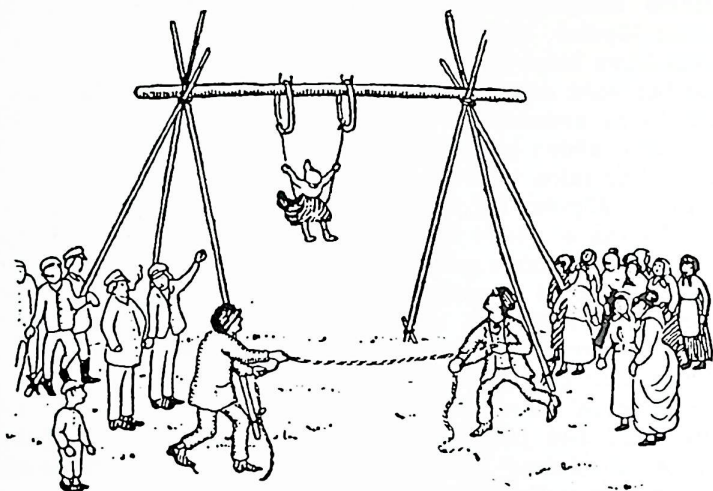
⁷Cūkklēviņŗ: cūkkuŗs.

⁸Olnīca: ganu ceļŗ, pa kuŗu dzen lopus.

⁹Ārdīs, ārdi: kārtis rijā labības ŷāvēŗanai.

¹⁰Mazgs: meŗģls.

¹¹ŷupsnis: piciņa, cik var pirkstgalos paņemt

likām olas iekšā un vārījām tik ilgi, kamēr vecmāte noskaidrojā tēvareizi uz priekšu un atpakaļ. — Saimniecei bij vairāk vīstu, tāpēc viņas katliņā bij olu daudz; bet mūsu pelēcīte necik nevarēja piedēt, un to pašu bišķīti¹² aiznesa žīds. Mēs vārījām tikai desmit olu, lai katram iznāktu pa divām.

Es uz olām biju ļoti kārs, un gandrīz ik reizes izgadijās tā, ka viena no manējām saplīsa jau pirmajā vakarā. Itin vienkārši tā vēlās un krita no galdiņa, vai arī no rokas izsluka. Bet es daudz par to neskumu: es meklēju tikai sāli, mērcēju un ēdu. Un kas zin', varbūt ka pa svētkiem atnāca kāds ciemiņš un atnesa vietā. Tas jau nebij nekas neiespējams. Tikai nelaime, ka tad vajadzēja vai nu paldies sacīt, vai arī roku bučot.

Pirmā diena bija pārāk svēta, lai tajā taisītu kādas pasaulīgas izpriecas; bet otrajā — tad bija saaicināti uz šūpolēm ciemiņi no malu malām. Ak, kas tas bij par laimīgu laiku! Mūsu puīši stāvēja pie šūpolēm, groziem rokā, un sagaidīja katru pienācēju ar vārdiem:

„Nu, lūgtu, tagad sēsties tik vidā.”

Svešajiem puīšiem bija balti kaklautiņi un meitām uz pieres nocirpti mati un lindrakiem¹³ lielas bodes.¹⁴ Tas toreiz

¹²Bišķītis: nedaudz.

¹³Lindraki: brunči.

¹⁴Bodes: brunču krokas.

bij tā modē, tur nekā nevarēja darīt.

Šūpotāji bij aizvien šūpoļu galvenie kārēji un klubas taisītāji. Viens no tiem bij arī mans krusttēvs. Es stāvēju netālu aiz viņa muguras un kāri noraudzījos uz viņa kabatām, kurās lida ola pēc olas. — Meitas kaunīgi nāca, acis nolaidušas, itkā vienīgi savu kurpju purnos raudzīdamās, padeva katram šūpotājam pa olai un sēdās šūpolēs . . . Kad krusttēva kabatās vairs olas neturējās, tad viņš iekrēja klētī, izkrāva savu ieguvumu skapī un steidzās atpakaļ. Viņam bij pilna skapja apakša visraibāko krāsu: gan rudz-zālē, gan sīpolu mizās, gan pirts slotu lapās krāsotas olas. Tās visas bij vieglas un patīkamas krāsas. Bet netrūka arī tādu, kurās bija krāsotas ar pilsētas līdzekļiem. Dažas izskatījās pavisam brīnišķīgas: raibas, kā zemes kartes pie skolas klases sienas. Nevarēja pavisam saprast, kā viens cilvēks mācēja tā izkrāsot. Uz dažām olām bija iekasīti vārdi un sirdis. Laikam meitas gribēja manam krusttēvam sirdi parādīt; bet viņš to neievēroja un krāva tikai visas olas vienā čupā. — Kur tu tik daudz liksi, es domāju, — tur jau pusgamam ko ēst . . . Nevarētu man kādu iedot?

Bet neba krusttēvs visas olas apēda. Dažas es tur skapī redzēju vēl ilgi valstāmies. Es tās pie gadījuma aptaustīju, pacilāju: bij pilnīgi izkaltušas, vieglas, kā koka.

Kārlis Skalbe

Vasara ir klātu

*Vasara ir klātū,
Zied jau ceriņi.
Ziedu sveces gaišas
Paceļ kastaņi.*

*Rokas tā uz augšu
Gribas manim celt,
Vēlēt latvju zemei
Ziedēt, augt un zelt.*

*Liekas, pats es esmu
Vecs un priecīgs koks,
Lauks ir mana māja,
Debesis — mans logs.*

Ganu diena

(Stāsts no grāmatas „Dievs, daba, darbs”).

„Augšā, augšā!” kāds sauc Annelei tuvu pie galvas un norauj segu. „Augšā! Saule jau gabalā. Kas tas par ganu, kas vēl migā!”

Saucējs izskrien ārā.

Annele satausta segu, sarauj to līdz kaklam un sapņo:

Vēl ir gaŗa, gaŗa nakts... tik gaŗa kā līdz Lejniekiem, vēl gaŗāka; tik gaŗa kā līdz Pētermuiŗai, vēl gaŗāka... varēs vēl ilgi gulēt — ilgi, ilgi — un tik saldi sapņot.

Durvis asi noklinkst.

„Annele, Annele, vai, vai! Ja nu māte nāk ar ŷagaru!”

Tā ir Anneles vecmāmiņa. Viņa pienāk klāt, novelk Annelei segu līdz kājām un to apvīksta. Bet gulēt neļauj. „Dzen nu miegu projām ar koku, dzen! Vai no miega maīzi cepsi! Tec, izskalo acis avotiņā, noies miegs kā mākulis.”¹

Annele tup gultā kā zaķītis; bet plaksti tai salīpuŗi. — „Es dotu visas pasaules bagātības, kaut tik man ļautu gulēt,” viņa pussapnī ŷukstēdama sola kaut kam tikpat nebījuŗam kā viņas „pasaules bagātības”.

Vecāmāte atkal ienāk, redz Anneli sēdus un slavē:

„Tā, tā, meit. Tas ir labi. Te būs maizes nuciņa² azaidam.³ Ŗodien jau tev brokastu neviens nenesīs. Darba laiks.”

Annelei vēl plaksti salīpuŗi. Acis satītas segā.

„Vecāmāt, vai ŷodien saule vai lietuss?”

„Vai, vai, meit, vai tad tev acu nav? Kaunies, kaunies! Vēl tu kauŗies ar miegu!”

Lielā istaba ar biezajiem, vecajiem mūŗiem ir drēgna un salta kā pagrabs. Annele atsit ātri rokas ar segu no acīm un skatās: Jā, saule! Lielā ābele, kas aizplētusi visu logu, pilna saules raibumu kā zeltotu putnu. Annelei miegs noiet

¹Mākulis: mākonis.

²Nuciņa: maizes gabals.

³Azaid: maltīte, ēdienreize.

kā „mākulis”.

Māte jau izdzinusi ganos. Gaida aiz vārtiem un sauc Annelei.

„Nevar un nevar iznākt tā meitene! Steidzies tak! Man deg pirksti, tā vajag skriet pie darba. — Nu, vai tev viss ir? Tarbiņa?⁴ Stiba?⁵ Azaidu ieliki? Tad laid tik uz krāci.⁶ Tur no rīta puses jaukā ganišana. Un es tad zināšu pasaukt mājā. Nu laid nu, laid!”

Māte sirsnīgi teic pēdējos vārdus, bet Annele jau ir projām, Annele laiž, ko māc, pakal savam baram, kas, kā kūleniski veldamies, urkšķēdams un kviekdams liek uz krāci.

Kad Annelei kāds jautā: „Cik ilgi tu jau ej ganos?” tad viņa savēlki pieri divās dziļās grumbās, labi padomā un saka:

„Vai, jau ilgi, ilgi. Kā no Jurgiem.”

Bet tagad jau būs drīz Jāņi⁸ pie durvīm.

Annele bija klāt, kad nolēma viņas ganu likteni. Tēvam algas noteikumos bija pielīgts, ka jāatgana trešā diena.

„Ko nu lai darām? Nevar tak algot ganu,” māte bažījās.

„Jā, bet jāņem vien būs. Ko lai citu dara?” tēvs ātri atbild.

„Es tā domāju — lai iet tā meitene...” Un māte skatās cieši uz Anneli.

„Vai tā mazā?” tēvs brīnās un uzliek Annelei roku uz galvas.

„Kas nu par mazo? Jau septiņi.”

„Rudeni tik paliks.”

„Lai nu ir rudeni. Kājas gaŗas kā deviņu, prāts ar paudzis, vai t’ nu nenoganīs.”

„Kā t’ nu nenoganīs!” tēvs tik smejas. „Lai māsas, lai, cik ilgi, tad būs jāiet par lielo ganu un ik dienas.”

Un tā Annelei tagad iegriezās arvien divas vieglās dienas, bet trešā grūtā, divas jaukas dienas, bet trešā — bieži vien visjaukākā.

Krācē Annele „novalda” savu pulku. Apskrien apkārt, sagriež kopā un dod tam „mācību”. Mācība pastāv stibas šmiukstoņā pa gaisu: bargāku sodu Annele neatzīst. Ga-

⁴Tarba: kule (gana).

⁵Stiba: rīkste, žagars.

⁶Krāce: upes vai strautes straujums akmeņainā vietā.

⁷Jurģi: 23. aprīlis, kad laukstrādnieki mainīja savu darba vietu. Ar to saistās arī dažādi ticējumi.

⁸Jāņi: vasaras saulgrieži, 24. jūnijs.

nāms pulks gremdējas gardajās papuves⁹ saknēs.

Meža garajā ēnā zāle vēl pilna baltas rasas. Annele aizskrien, izbradā rasaino zāli, kas paliek izrakstīta platām melnām vilēm. — Viss birums tai apavos. Bet prāts tai nav mierīgs. Aizskrien līdz bērzu kalniem. Bērzu galotnes stāv nolīkušas debesīs kā zilā ezerā; tik šur tur, kur uzlec putns, zars sašūpojas; citādi ne lapiņa nedreb.

Annelei tā kņud¹⁰ kājas, ka vajadzētu un vajadzētu kur vēl aizskriet. Tik daudz jau ir nokavēts, tik žēl, ka nav agrāk būs augšā; rīts kaut ko atnesis, kas nav vēl redzēts, nav nekad vēl bijis tik brīnišķas dienas kā šodien; jāskrien jāskrien būtu saulei priekšā, lai tā slēpus neizdara savus brīnumus, iekām nevar būt pats klāt un visu redzēt.

Puķes zied, mežs gaviļē, debess mirdzumā laistās koki, Anneles sirds kā pieplūdis trauciņš, kam sprūdi¹¹ uzlikti: gribētos skriet mežā, kur visas stigas¹² saules pievērptas, uz jauno ataugu¹³ aiz bērzu kalniem, kur — kazi — jau zemenes sarkst, uz pļavu, kur purva grāvī jau vakar redzētas neaizmirstes,¹⁴ gribētos, jā! Bet nevar! Nedrīkst! Pienākums kājas auklīnā piesējis.

Uzreiz Annelei piesarkst piere, acīs zibeņi iešķēlas. Liekiem lēcieniem tā tiek pie ganu tarbas, kas nomesta mežmales ēnā. Aptausta tarbu: bieza! Nu viņa zina. Vakar vakarā ko pa miegam vēl dzirdēja sakām mūsu Līziņu. Tarbā Līziņas jaunā grāmata!

Annele glāsta un spiež tarbiņu: Ak tu mīlā labā, ak tu mīlā labā! „Mīlā labā” ir Līziņa, kam Annele neuzdrīkstējās prasīt grāmatu, bet Līziņa redzēja kārās acis un iedeva pati.

Grāmata ir Līziņas iesvētāmās dienas dāvana, maza, melnu vāku un zeltītām, salīpušām lapām. Pašā priekšā Pestītāja bilde. Annele saliek rokas un ilgi viņā skatās. Skatās un jūt, ka kāpj viņā kā dedzinoši ūdeņi acīs līdz kaklam, līdz pirkstu galiem.

Grāmata ir kā veca paziņa jaunā uzvalkā. Īsas lūgšanas, gabaliņi no bībeles stāstiem un dziesmas. Daudz daudz dziesmu! Annele visām zina meldijas. Ar locījumiem un bez

⁹Papuve: lauks, ko zināmu laiku atstāj neapstrādātu (ziemas sējai).

¹⁰Kņudēt: niezēt.

¹¹Sprūdi: aizsprostojums.

¹²Stiga: taisns celiņš, izcirsts mežā.

¹³Atauga: jauns mežs (ataudzis izcirsta vai nodegušā vietā).

¹⁴Neaizmirstes: sikas puķītes ziliem ziedīņiem (aug mitrās vietās).

— pa jaunai modei. Kad pie pātariem¹⁵ visi loka, viņas abas ar Līziņu „notur” balsi un uzvelk skaļi un augsti, pāri visiem līgodamas. Nevienš tās nevar dziedāt kā viņas ar Līziņu, viņas „piedzied” visas malas, kā vecāmāte saka.

Annele šķirsta un meklē. Visas dziesmas ir skaistas, bet nav vienas visskaistākās. Tās, kuŗa pateiktu visu, kas šodien mežā un debesī, laukā un sirdī.

Un te tā ir. Brīnišķīgākas nav vairs nevienas!

Ak, kaut man tūkstoš mēles būtu
Un mute tūkstoškārtīga,
Tad Dieva teicējos es kļūtu
Pat pirmā, pirmā vietinā!

Anneles balss iesāk, viegli trīcēdama, gaviļēs augdama, skrej pāri krāci zaļajā kalnā, pāri galotnēm zilajā debesī. Kā koklīte trīc Annelei pati, līdz pirkstu galiem pieaugusi „tūkstoš balsīm”, — sirmais sils¹⁶ un papuves puķes, un dzirkstošais debess plašums klausās viņas dziesmā, acis tā pieplūdušas karstu valgmi,¹⁷ viņa nedrīkst ne kustēt, ne atskatīties, viņa zina: Dievs stāv tai aiz muguras un skatās pāri plecam grāmatā ar zeltītajām lapām.

*

* *

Tūliņ pēc dienvidus ir Annele atkal krācē. Bet nu ganīšana vairs nav tik viegla kā šorīt. Tikai pēc ilgas, neatlaidīgas cīņas Annelei izdodas novaldīt ganāmpulku, kas laužas atpakaļ vēsajās kūtīs. Tikai kad sarainie nemiernieki, smagi elsodami, ierokas un sagulst zemē, Annele redz, ka paturējusi virsroku.

Liekas, ka viss tagad gribētu iebēgt zemē. Puķes nolaidušas lapas, galotnes sarukušas, mežs kluss, pat saule nespodra un slinka, uz gariem, baltiem iesmiem balstās. Kā stāvētu vēl turpat, kur bija dienvidū, tik vēl karstāk dedzinātu. Vai tik arī nestāv vien uz vietas?

Pēdu uz pēdas likdama, Annele ātri izmērī ēnu. Aha! tomēr garāka! Tātad saule iet gan, tikai ļoti gausi, kā tas

¹⁵Pātari: mājas dievvārdi.

¹⁶Sils: priežu vai egļu mežs.

¹⁷Valgme: mitrums; šeit: asaras.

jau domājams tik lielā karstumā.

Annele ievilkas ežmalā, vilku ābelītes¹⁸ ēnā, un nokrīt. Tveice¹⁹ tai guļ locekļos un skumjas sirdī. Kur tagad skaidrais gaviļu rīts! Kur liksma! Nu visiem grūti, kā tur var vairs lēkāt un smieties!

Annele pieplok pie zemes un domā. Domā gaŗas domas.

Kāpēc viņiem bija slepus jāskrien uz Iršu dārzu? Par ko tur neļāva lasīt ogas? Nominot zāli? — Bet neviens jau zāles tur neplāva, un jaunās priedītes bija tik lielas, ka bērni pret tām bija kā punduri.²⁰ Par ko mežsargs plēsa ļaudis un bērnus, kas gāja Iršu dārzā? Nolasot ogas? Bet ogu jau bija tik daudz, ka viss pagasts tās aplasīt nevarēja. — Grāfs esot aizliedzis. Bet grāfs pats jau ogu tur nelasa. Kas viņam Iršu dārzs? Viņam tik daudz mežu, ka vienā dienā tos apbraukāt nevarēja. Par ko gan viņam bija tik daudz mežu? ...

... Nevajadzēja iet uz Iršu dārzu. Vajadzēja iet gulēt, kad sūta. — Tā bija nepaklausība ...

*

* *

Tā Annele sēž.

Laiks izstiepjās gaŗš, gaŗš un gauss kā tārps.

Piepeši aiz meža uzsitas dobja dārdoņa, iedrebinās cauri mežam, aizveļas dzisdama pāri kalniem un papuvei.

Annele iepleš acis. Bargums? — Viņa brītiņu gaida.

„Nē, nebūs vis! Būs bijuši miegi.” Bet tomēr liekas, ka kalni, koki, puķes savilkto sevī un gaidītu. Klusums. Annele noliec galvu uz ceļgaliem.

Atkal — un vēl stiprāk uzšļakst dārdoņa. Mežs pašā vidū sakratās nikns un draudošs kā zvērs, kas mostas.

Annele uzlec kājās, paskrej nostāk²¹ no meža un atmet galvu. Jā, negaiss! Viss jau turpat!

Viņa debess puse aiz meža pieaugusi pilna melniem mākoņu kalniem ar vieglām pelēkām šķautnēm.²² Saule patlaban viņos iegrimst ar visiem balti kvēlojošiem staru iesmiem.

¹⁸Vilku ābelīte: krūms vai neliels koks ar ērkšķainiem zariem.

¹⁹Tveice: karstums.

²⁰Punduris: mazs augumā.

²¹Nostāk: tālāk prom.

²²Šķautne: stūris.

Zibina. Annele skaita, vai vēl tālu negaiss, bet viņai jūk; sirds, līdz kaklam pukstēdama, jauc. Nevar vēl līdz seši izskaitīt, tad atkal dārdoņa uzskrēj, tricinādama stāvu vai līdz pašam debesu galvgalim.

Gaisos krāc! Mežs stāv kā stāvējis, palsā²³ gaismā, lapas kā salīpušas, ne zālīte nekust, krākšana dobi atbalsojas klusajā mežā un liekas skrejam milzu soļiem šurpu; rūsgani balti mākoņu blāķi, kā putās sakulti, kūšā pāri peleķajiem.

„Nāk! Jau tepat! Jau uz galvas!” Annele sauc, bet nekust no vietas.

Kaukdams, virtenī griezdamies, iekrīt mežā viesulis.²⁴ Brakšķēdamas gāžas galotnes platiem vāliem; nedabū krustu pārmet, viss mežs jau aukas²⁵ lauzmās. Bet krācošie mākoņi jau virs galvas nosit viesuļa troksni.

Un nu žvakstēdams drāžas caur mežu mākoņu izvirdums kā piepešs oļu²⁶ birums milzīgā skārdā!

„Krusa, krusa!” Annele čukst sažņaugtām rokām, skrien kā nesapratnē uz to pusi, kur cūkas, bet no tām vairs nejut ne vēsts.

„Uz māju, uz māju!”

Bet nekā vairs nevar saredzēt. Viss nogrimst putojošās gāzēs. Krusa milzīgiem gaudiem, pat gabaliem, kapā Anneles muguru, plecus, kaklu; viņa mēģina plaukstām segt un aizsargāt galvu, skrien uz labu laimi uz māju — tad piepeši nošķīst priekš acīm lāsmaini zibeņi un viņu notriec pie zemes...

Annele attopas no pērkona grāviena. Viņai klab zobi, locekļi stīvi; viņa pastiepj vienu kāju — otru: var kustināt.

„Gan pāries, gan, izcietīs gan! Nenositīs vis, nenositīs!” viņa pati sevi mierina, pieceļas atkal un skrej tālāk.

Iz šļācošajām gāzēm ātri iznāk tai pretī cilvēks, tikai kreklā un biksēs, kailu galvu. Tas ir Anneles tēvs.

Ne vārdu neteicis, tas paceļ Anneli plecos un lieliem, gariem soļiem, kā airēm airēdams, aiznes to pāri straujajai nājiem ūdeņiem.

Kad tēvs ar Anneli ienāk istabā, viņi visu appludina. Kur nostājas, tur tek strauti. Ienāk vecāmāte, lielu, rupju seģeni uz galvas, — cūkas visas bijušas pa dārziem, tik ar

²³Palss: bālgans.

²⁴Viesulis: vētra.

²⁵Auka: vētra.

²⁶Olis: gluds akmentiņš.

mokām dabūjusi kūti.

Annelei iesitas karsts vaigos. „Āre nu! ko t' nu līdzēja!” viņa domā nolaidusies: „Nenoganīju!”

Annele gul gultā, sausi saģērbta, bet viņai sarkanas acis. Par ko viņai sarkanas acis, māte grib zināt.

„Vai dikti²⁷ tevi krusa sasita?”

„Sasita gan.”

„Vai tad tik gauži²⁸ sāp?”

„Nē!”

„Nu par ko tad tu raudi?”

Annele klusē.

„Vai tu ļoti nobaidījies?”

„Nobaidijos gan.”

„Vai tu par to raudi?”

„Ne, kur t' es par to raudāšu!”

„Nu tad teic, par ko tad tu raudi?” māte bargi uzstājas.

Tad Annele izgrūž caur elsām: „Neno — ganīju, neno — ganīju!”

Māte pilnu plaukstu apņēma Anneles galvu, purina to smiedamās.

„Ej nu mulķīte, ej! Sasita zili melna: nenoganīju! Tur ir lielais nebūtu noganījis.”

Istaba klusa un vēsa kā šorīt. Nečakst ne pelīte. Annele no galvgaļa skatās saulē, kas tagad istabai otras puses logā un jau pie pašas zemes. Nupat joslām vien vēl sarka lielā bumbiere, jaunais āboliņa lauks dega... nu jau nodzisis. Saule kā krišus krīzdama grimst zemē — nu tik vēl puse — nu mala — vēl maliņa — nu tik vēl divi gaŗi, gaŗi zelta ragi...

Divi gaŗi zelta ragi paliek Annelei plakstos karājoties.

Darbs darītāju māca.

Sakāmvārds.

²⁷Dikti: ļoti.

²⁸Gauži: ļoti, stipri.

Ganiņš biju, ganos gāju

*Ganiņš biju, ganos gāju,
Gana drēbes mugurā:
Skuju svārki, ērkšķu bikses,
Gaŗa tāšu¹ cepurīte.*

*Sunīšam maizes devu
Pa lielam gabalam:
Sunīt's man palīdzēja
Brāļa govīs paganīt.*

*Kas kaitēja cūkganam,
Cūka raka sudrabiņu,
Cūka raka sudrabiņu,
Mikstu sakni meklēdama.*

*Es ganīju baltas avis²
Diŗa meŗa maliņā;
Līdz, Dieviņ, paganīt,
Būs man baltas villainītes!³*

*Lai bij' grūti, kam bij grūti,
Grūt' mazam ganiņam:
Līst no gaisa, nāk no koka,
Viss ganiņa mugurā.*

¹Tāss: bērza miza.

²Avs: aita.

³Villaine: vilnas lakats, ko sievietes valkāja, apņemot ap pleciem vai ap vienu plecu, otru malu pasitot padusē.

Bērnauklis

(Stāsts no „Baltās grāmatas”.)

Mātesbrālis Miks, kuŗam ziemā bija kāzas, pa Jurgiem aizgāja uz Osāniem par sievinieku.¹ Viņiem nu bija mazs puisēns, Jānītis vārdā, un Miks, kādā svētdienā atnācis ciemos, runāja, lai māte mani laižot pie šiem par bērnaukli.

„Vēl jau pats kopjams,” māte mani želoja.

Bet beidzot viņi tomēr bija norunājuši, ka man vajagot iet. Pretimrunāšana nelīdzēja; un es tecēju Mikam pa celiņu pakal. — Sirds man bija tik skumju pilna, ka es būtu tūlīt sācis raudāt, tiklīdz būtu bijis kāds, kas pasaka kādu žēlu vārdu. Man likās, ka māte būs jau veca, varbūt pat nomirusi, kad pārnākšu . . .

Miks redzēja manu nelaimi un raudzīja mani visādi mierināt. Visus jaukumus, kādi mani tur Osānos gaidīja, viņš izlika kā uz delnas. Vai es kādreiz esot vēžus ķēris? Ō, šiem turpat gar dārzu tekot Salate, un tajā dzīvojot tādi vēži kā sakārņi.² Varēšot celt laukā vai simtu pa dienu.

„Bet kas tad pie Jānīša?” es prasīju.

Miks tūlīt neatbildēja. Tikai pēc laba brīža viņš klusākā balsī noteica:

„Jā, pie bērna jau gan būs jāstāv; bet pa cēlienam³ jau arī pati būs mājā, un tad tu būsi svabads⁴ kā kumeļš.”

Visi šie solījumi gan mani ļoti maz varēja iepriecēt,⁵ bet sakarā ar tiem manas domas tomēr sāka gaišoties. Jau es gāju mātesbrālim blakus un izmetu pie reizes pa jautājumiem. Starp citu es vaicāju, vai Osāniem ir arī ābeļdārzs.

Jā, Osāniem bija ābeļdārzs un pie tam vēl uz paša upītes krasta. Āboli kritīšot ūdenī un straumē, stiebro, tad tos

¹Sievinieks: kalps ar sievu, kuŗiem abiem jāiet saimnieka darbā.

²Sakārņi jeb čakārņi: ar saknēm izlauzti celmi.

³Cēliens: dienas daļa no rīta līdz brokastīm, vai no brokastīm līdz pusdienai, vai no pusdienas līdz launagam, vai no launaga līdz vakaram.

⁴Svabads: brīvs.

⁵Iepriecēt: iepriecināt.

varēšot ķert kā vēžus. Un pie rijas esot liels liels ozols, un tajā kovārņi⁶ bērnus perinot. Tur es varēšot kādreiz iekāpt.

Kad es tā labi apdomāju, tad dzīve jaunajā vietā patiesi slihta nevarēja būt. Kas tad man mājās bija par labumiem? Tik jau nu tā māte; bet arī tā pret mani bieži bija barga un pat uzdeva pa buktiņam⁷ . . .

Es liecos pie zemes, ņēmu akmentiņus un sviedu. Es brīžam mēģināju pat svilpot, un man kļuva vieglāks prāts.

Kad iegājām Osānu daļā, saulīte patlaban laidās. Te patiešām bija ļoti skaisti.

Pār Salati sašķiebies vecs tilts. Zem tā ūdens tik dziļš, ka ne domāt redzēt dibenu. Mazas zivtiņas lokās pa melnā ūdens virsu, gaišas un vieglas.

Tad mēs gājām pa rasotu līča malu, gar riju, gar vecu ābeļu dārzu, kuŗš patiesi bija uz paša upes krasta. Tur augstu gaisā ābeļu kuplajās galotnēs jau bija labi prāvi āboli.

Un tad — mūsu tekas malā bija lielais ozols. Kovārņi tas bija pilns, bet vai es tajā kādreiz iekāpt varēju? Es pieskrēju tam klāt un izpletu rokas. Desmit tādu kā es viņa neapņēmtu! Tad jau es būtu varējis pa mājas sienu arī kāpt.

Vedekla⁸ mūs saņēma ļoti mīļi. Viņa mani pat nobučoja un tūlīt deva balti aiztaisītu⁹ putru strēbt un pat piekost maizi ar biezpienu.

„Kur tad Jānītis?” es nedroši teicu.

„Tas jau pie miera,” vedekla atteica un rādīja ar roku uz kaktu.

Tur pie viņas gultas bija šūpulis, apklāts ar pelēku lakatu tāpat kā mūsu saimnieces Pēterim.

Pa naktīm man nebūšot jāšūpo, vedekla smējās, — lai es gulot droši līdz brokastam. Pēc brokasta tad jau diezgan iešūpošoties. Tik mazu šī vēl laukā negribot stiept sev līdzī, un neesot arī ratiņu, kamī¹⁰ vilkt. Bet šī jau kādu reizi atskriešot cēliena vidū paskatīties, kā mums ejot, un padošot mazajam ēst.

Kaut gan es ejot biju diezgan piekusis, tomēr es gulēju ļoti nemierīgi. Man šķiet, es arī diezgan bieži nakts vidū

⁶Kovārņi: vārnām radniecīgi putni.

⁷Buktiņš: sitiens, dunka.

⁸Vedekla: dēla sieva; šeit — mātes brāļa sieva.

⁹Balti aiztaisīta: šeit — piena putra.

¹⁰Kamī: šeit — kuŗā.

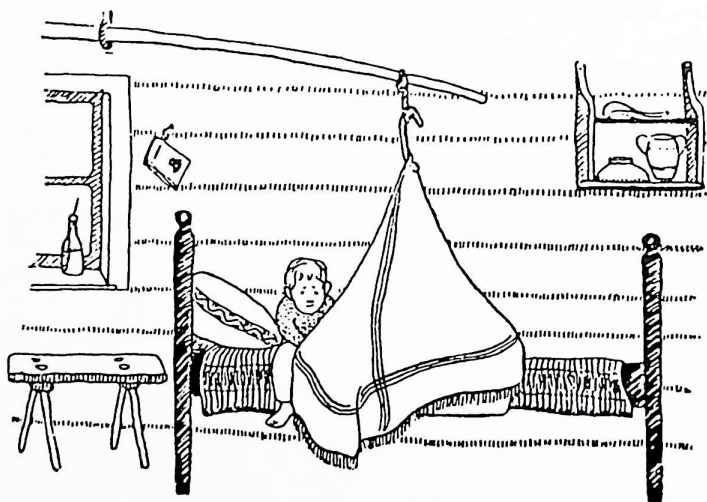
šņaukāju.

Otrā rītā sākās mans darbs. Visi ļaudis strādāja līcī ap sienu. Māja bija kā izmirusi. Tikai mēs divas dzīvības visā plašajā istabā. Kad mazais bija aizmidzis, man brīžam tīri baigi kļuva; bet tiklīdz tas modās, tūlīt brēca kā negudrs. Es visādi izmēģinājos viņu apklusināt; bet nekas tur nebija izdarāms. Pa reizi es teicu:

„Nu, velns, izbļaujies arī, cik tev rīkle nes!” un es atgāju pavisam nost no šūpuļa.

Viņš kiedza un kiedza — aizvilkdami. Palika tīri bail. Un es gāju un šūpoju. Nekā. Viņš kļuva brīžam zils no liekas raudāšanas. Nu ko varēja darīt? Es varēju tikai šūpot vai nešūpot, jo mazo no šūpuļa laukā ņemt bija aizliegts: es varot viņam muguriņu pamaitāt; vēl jau viņam neesot sava stingruma. — Es dziedāju parasto dziesmu:

„Aijā, ai jā ai jā jā,
Āa, āa, āa, ā!”

Bet ar to es viņu kaitināju vēl vairāk. Tas jau vairs nebija Jānītis, kas tur gulēja mīkstā baltā šūpulī, — tas jau bija pats nelabais!

„Nu, pagaidi vien!”

Es apturēju šupuli, pavēlu satīto rulli sānis un sadevu krietni pa to vietu, kur varēja dibens būt. Zēns aizvilkās, bet neņēma nekādas mācības.¹¹ Es sviedu šupuli tik augstu, ka bērns pacēlās un krita atpakaļ. Laikam vēja pieskrēja viņam pilna mute, viņš uz brīdi apstāja un kā bailēs plaši ieplestām acīm raudzījās mani.

„Cik mulķis tu esi,” es viņam teicu — „vai tad es tev tā darītu, ja tu kaut drusciņ klausītu.”

Man tika žēl, ka biju Jānīti sitis. Es pasniedzos un apglaudīju viņa mazo galviņu. Bet te viņa seja sāka rauties krunkās, un viņš brēca atkal. Nu es nekā vairs prātīgāka neatradu, kā mest kaunu un pašapziņu pie malas un vilkt mazajam līdz. Tā vedekla, istabā ieskriedama, mūs atrada abus pilnā spēkā raudot.

„Tad ta man zēni!” viņa smiedamās teica.

Es tūlīt apslaucīju acis un teicu, ka neraudu vis tāpēc, ka nevaru Jānīša apklusināt, bet ka tāpat šo to sadomāju un palika tā smagi.

Nu raugies vien, rupucēns,¹² — līdz ko vedekla viņam rokas pielika, tūlīt nostāja raudāt. Ticis pie krūts, viņš vēl tik pa reizei noraustījās un turpat ēzdams iemiga.

„Tagad tu kādu laiku varēsi paskraidīt pa āru,” vedekla, bērnu šupuli likdama, man teica, — „nu jau viņš gulēs. Tikai tu neaizskrien kur tālu, tā ka vari dzirdēt, kad mostas.”

Nu bija atkal viss labi. Es aizskrēju uz Salati, izrāvu pāris stiebru un satinu pīles. Tās peldēja tik cēli pa atvaru.¹³ Tad es lēkāju pa krasta virsu un skatījos, vai neizlīdīs kāds vēzis no alas. Saimniece dārzā ravēja. Es notupos pie viņas vagā, un mēs šo to runājām. Viņa prasīja, vai manai mātei arī esot kāda aita vai sivēns, un es viņai visu izstāstīju. Tad mēs izdzirdām, ka mazais atkal kliedz, un saimniece teica:

„Skrien nu, puis!”

Pamazām es pie sava amata pieradu. Es iepazinu visus mājas ļaudis, kuņi bija pret mani diezgan labi. Kad es viens ar mazo nevarēju tikt nekādā galā, tad vai nu saimniece vai vecā Priciene man palīdzēja.

Dzīve man vairs te tik grūta nelikās kā sākumā. Ēdiens

¹¹Neņēma nekādas mācības: neklausīja, nemācījās.

¹²Rupucēns: bruņū rupucis.

¹³Atvars: virpuļains dziļums upē.

arī te bija labāks nekā mājās; bet tomēr, kad biju kalpot beidzis un ar nopelnītajām divdesmit kapeikām¹⁴ kabatā ierados pie mātes, — visa pasaule man bija kļuvusi daudz gaišāka un priecīgāka. Kaut gan nāca jau uz rudens pusi, tad tomēr nekad visu cauru vasaru saulīte nebija tik silti spīdējusi kā tagad. Un visi cilvēki pret mani bija mīļi un labi. Arī māte bija maigāka. Un viņa nebija nemaz vecāka kļuvusi pa šo ilgo laiku.

Tautasdziesmas

Jānīt's nāca par gadiņu

*Visu gadu Jānīt's jāja,
Nu atjāja šovakar:
Rībēj' zeme atjājot,
Skanēj' pieši nolecot.*

*Īsa īsa Jāņu nakts
Par visām naksniņām:
Te satumsa, te izausa,
Te saulīte gabalā.*

*Visu gadu dziesmas krāju,
Jāņu dienas gaidīdama;
Nu atnāca Jāņu diena,
Nu dziesmiņas jāizdzied.*

*Visa laba Jāņa zāle,
Ko plūc Jāņa vakarā:
Vibotnīte, papardīte,
Sarkanais āboliņš.*

*Kuriet lielu jāņuguni
Pašā Jāņa vakarā!
Jāņa bērni nosaluši,
Jāņa zāles lasīdami.*

*Es sasēju lielu sieru
Jāņu dienas gaidīdama.
Jāņu dienu izdalīju
Pa maziem gabaliem.*

*Visas puķes noziedēja,
Papardīte vien nezied;
Tā ziedēja Jāņu nakti,
Zelta miglu miglodama.*

*Nāc nākdama, Jāņa diena,
Tev ir pulka gaidītāju:
Govis gaida zāļu kroņu,¹
Meitas skaistas ligošanas.*

*Jauni puīši, jaunas meitas,
Jāņu nakti neguliet!
Kas gulēja Jāņu nakti,
Tas mūžiņu nogulēja.*

¹⁴Kapeika: Krievijas nauda (1 rubulī 100 kapeiku).

¹Kronis: vainags („kronis” nācis no vācu valodas).

Jāņu nakts

Jāņu nakti mēs gājām līgot. Mēs bijām apkrāvušies Jāņu zālēm, un mums gribējās dziedāt.

Es biju mazs puika, un man bija laba balss. Es griezos baram pa vidu un dancoju, un dziedāju, un no vainaga, kas man bija galvā, man sejā krita smaržīgas ziedu bārkstis.

Bet kalējam Pičam, kam bija visplatākā mugura, „nebija rikles,” kā viņš sacīja.

Visi dziedāja. Pat vecā kalpone, kas darbdienās nenoliek ūdens nēšus¹ no pleciem un nepaceļ galvu, šķetina² dziesmas skaļi, ka mežā skan visi koki.

Visi dzied. Vai vēl var būt lielāka nelaime kā Pičam, kam Jāņu naktī nav balss?

Mēs ejam caur mežu. Jāņuguns sveķainā sakārnī,³ ko mums nes pa priekšu, nodziest, un pa abām pusēm ceļam stāv egles kā tumša siena.

Es sajūtu uz sava pleca Piča smago roku.

„Jūs visi dziedat tik skaņi un gaiši, bet es esmu tik tumšs kā mežs. Man nav rikles,” Pičs skumji saka.

Dziedādams es eju viņam blakus, tad atkal Pičs savā lielajā ķetnā⁴ spiež manu mazo roku.

„Kad tu zinātu, puika, kā man sirds daudzās un lec,” viņš saka. „Es domāju, ka tur iekšā ir daudz dziesmu. Paklausies!”

Viņš ātri apķēra mani ar vienu roku ap vidu un piespieda pie krūts.

Tur tiešām gāja tumši kā lielā dziesmu kalvē; bum, bum.

Pičs nemierīgi man soļoja līdzās.

„Klausies, puika, tev ir gaiša balss, bet tu esi tik mazs, tevis tur apakšā nevar dzirdēt. Lielie tev ir apkārt. Un kājas arī tev ir mazas, tu drīz piekusīsi. Kāp man mugurā un dziedī, es esmu gaŗāks par visiem,” Pičs mani aicināja.

¹Nēši: koks, ko pārliet pāri pleciem un kam piestiprina spaiņus, nesot ūdeni.

²Šķetināt: vīt kopā arī risināt (dziļu), tīt.

³Sakārnis: gabals no koka saknesgala; no zemes izlauzts celms.

⁴Ķetna: ķepa, zvēra kāja; šeit — roka.

Es paskatījos uz viņu no apakšas uz augšu. Viņa ēna naktī sniedzās līdz pus mežam.

Tad viņš noliecās un uzcēla mani sev mugurā.

„Tur tu vari dancot, es tevi turēšu, tu zemē nenokritīsi, tik dziedī!”

Es dziedāju tā, kā vēl nekad nebiju dziedājis.

Egļu gali pacēlās un grima, mēs šūpojāmies dziesmās.

Šad un tad pār tumšo mežu pacēlās un nogrima jāņuguns kā zelta dzēriens, kas list no pārpilna trauka.

„Dziedi, puika,” Pičs kļiedza, „man mugura ir pilna dziesmu kā ligzda putnu. Vai tu nedzirdi, kā tās dūc un skan? Es rūktu pats, ja man neskanētu tik slikti. Met labi augstu tās dziesmas, lai iet pāri mežu galiem, lai dzird mūs Kalniešos un Lejiešos, lai dzird kaimiņu meitas!”

Es noreibu no dziesmu prieka, salīgojos uz Piča pleca un tikko nenokritu. Pičs saķēra mani un kļiedza:

„Dziedi un piesper stiprāk ar kāju man uz pleca! Man nav rīkles, bet āda knieš⁵ no dziesmām.”

Un es varēju pateikties tikai Jāņu zālēm, smilgām, rase-nītēm,⁶ un slaidajam āboliņam, kas no vainaga krita man uz pieres un ar savu smaržu mani apgaroja tā, ka es gribēju dziedāt.

Citādi Pičs būtu mani nometis no savas muguras.

Tā mēs gājām no sētas uz sētu.

Siltajās, no svētku karašām⁷ pietvikušajās istabās, kur neskaitāmas Jāņu zāles un zālītes vīstot izlaida savas sal-dās dvēseles, Jāņu tēvs ar alus kannu mūs sveicināja.

Līgo! Līgo!

Es šūpojos cauru nakti uz Piča muguras kā uz dzīva dziesmu troņa.⁸ Un es nevaru aizmirst to arī tagad, kur tik maz prieka un tik maz dziesmu.

*

*Celiet mani uz akmeņa,
Es mazāka dziedātāja,
Lai balsiņis līdzī skan
Ar citām māsiņām.*

Tautasdziesma

⁵Knieš: niez (no kniest, niezēt).

⁶Rasenītes: augi ar stīkiem zaļganiem ziediem.

⁷Karaša: plācenis; maizes veids.

⁸Tronis: valdnieka sēdekļis.

Zinaīda Lazda

Latvijai

*Uz tevi, Latvija, iet visas mūsu domas,
Par tevi lūpas lūgsnu¹ vārdus liek,
Kad vakarā un tumsā jāiemieg.*

*Uz tevi, Latvija, iet visas mūsu domas,
Par tevi rīta ausmā sapnis nāk,
Ar tevi vien tik bēglis dzīvot māk.*

Leonīds Breikšs

Latviešu ticība

*Daudz vētru mums reiz pāri gājis,
Un ja vēl daudz mums viņu būs, —
Dievs aicinās kā aicinājis
Arvienu atkal saulē mūs.*

*Pa gadu simtiem Viņš pa pēdām
Tik tāpēc latuju tautai nāk,
Lai reiz pēc posta un pēc bēdām
Tā celtos spēkā varenāk.*

*Lai tāpēc māte bērnam saka,
Lai dzird no tēva lūpām dēls:
No katras tumsas droša taka
Mūs pretī saulei vedīs vēl.*

*Mēs varam iet caur visām mokām,
Mēs varam ciest vēl briesmīgāk,
Jo pacels Dievs uz savām rokām
Mūs tad, kad mūsu diena nāks.*

¹Lūgsna: lūgšana.

Apceres

Latviešu tautas dzeja

Pirms gadu simteņiem, kad mūsu senči nebija vēl kristīti, kad vēl nebija latviešu rakstības, viņiem jau bija sava dzeja. Tā pauda viņu pārdzīvojumus (priekus, skumjas, mīlestību), izteica viņu uzskatus, atziņas, dzīves gudrību. Tur atspoguļojās viņu dzīves veids — darbi, svētki, godības,¹ ģimenes dzīve, ieražas, izdarības, ticējumi. Šai dzejā ietilpst tautasdziesmas, pasakas un teikas, sakāmvārdi un parunas, miklas un buķāmie vārdi.

*

**

Visai bagāts ir latviešu tautasdziesmu pūrs.

Sacerējis kādu dziesmiņu, senais dzejnieks vai dzejniece pateica to arī citiem. Ja tā patika, to atcerējās, un tā izplatījās arī citos novados. Teicēji un dziedātāji to nedaudz pārveidoja, grozot vārdus un izteicienus pēc sava prāta. Tādā kārtā tā saucamai p a m a t d z i e s m a i radās v a r i a n t i, kas nedaudz atšķiras no pamatdziesmas un cits no cita.

Piemēram:

Rīga, Rīga, skaista Rīga!
Kas to skaistu darināja?
Vidzemnieku sūra vara,
Asi kalti kumeliņi.

Pēdējo divu rindu variants:

Kurzemnieku rudzi, mieži,
Pakavoti kumeliņi.

¹Godības, godi: visbiežāk kristības, bēres u. c. ar dzimtu (ģimeni) saistītas svinības.

Tā dziesmas, sākotnēji nākdamas no atsevišķiem sacerētājiem, guva variantus un izplatījās tautā. Saglabātas atmiņā, tās pārgāja no paaudzes uz paaudzi, līdz tautas atmodas laikā tika uzrakstītas, savāktas vienkop, sakārtotas un beidzot izdotas 8-os biezās „Latvju dainu” sējumos. Tur ir 35.789 pamatdziesmas un 182.000 variantu. Latvijas neatkarības laikā vēl savāca 775.000 jaunu dziesmu. Ar to pamatdziesmu skaits pieauga līdz 60.080.

Tas ir milzīgs dziesmu daudzums, kāda nav pat lielām tautām.

Kas var dziesmas izdziedāt?
Kas valodas izrunāt?
Kas var zvaigznes izskaitīt,
Jūras zvīrgzdus izlasīt?

Latvietis dziesmas ļoti cieni. Dziesmotu cilvēku viņš domā garā možāku, dzīvē raženāku.

Kuŗš puisītis čakli gāja,
Tas bij liels dziedātājs;
Kas dziesmiņas nedziedāja,
Tas slinkuma lāpītājs.

Nolūkoju līgaviņu,
Kuŗa liela dziedātāja:
Kuŗa liela dziedātāja,
Tā tikusi darbiņa.

Senlatvieša apkārtnē viss apvīts dziesmām, pat sīkas lietišas. Daba (kalni, lejas, ūdeņi, koki, pukes, dzīvnieki), ģimene, darbi un darba rīki, ēkas — viss apdziedāts.

Tautasdziesmās ir visi liriskās dzejas² veidi. Kr. Barons šo milzīgo daudzumu dziesmu sakārtojis pēc cilvēka mūža posmiem — bērnība, jaunība, vīra (sievas) gadi, vecums un nāve. Protams, var grupēt arī citādi. Mēs pakavēsimies pie dziesmām, kas apdzied dabu, ģimeni, darbu un citus tikumus, Dievu, un arī pie humoristiskām dziesmām, kur izsmietas cilvēku vājības.

Lai gan Latvijas daba nav tik krāšņa kā, piemēram, dienvidos, nav arī to vareno ainu, kādas ir kalnos, senlatvietis ir dziļi izjutis tās daļumu.

Skaista mana tēvu zeme
Par visām zemītēm:
Plaši lauki, zaļi meži,
Zili jūras ūdentiņi.

Kas kaitēja man dzīvot
Apaļā kalniņā?
Visapkārt ievas zied,
Vidū — saule ritināja.

²Liriska dzeja: dzeja, kas izteic cilvēka jūtas un pārdzīvojumus.

Viņš saskata arī sīko lietu daiļumu:

Ai tēvu zemīte,
Tavu daiļumiņu!
Smildziņa ziedēja
Sidraba ziediem.

Papuvīte noziedēja
Sīkajiem ziedīniem.
Žēl manam brālītim
Apkārt griezt velēniņu.³

Ja arājam žēl apart sīkos ziedīnus, tad tāpēc, ka senlatvieša uztverē visa Dieva radība saudzējama. Nekā bez vajadzības nedrīkst postīt, iznīcināt.

Ēdiet, govis, zaļu zāli,
Neminiēt kājiņām.
Zaļa zāle gauži raud,
Kājiņām nominama.

Lauziet, meitas, ko lauzdamas,
Galotnīti nelauziet,
Lai palika galotnīte
Putniņiem uzņemties.

Ja nolauzīs galotnīti, kociņš būs sakropļots. Šī saudzība iet vēl tālāk — arī uz nedzīviem priekšmetiem:

Ne sunīša nepaspēru,
Ne uguns pagalītes:
Ir sunītis Dieva laists,
Ir uguns pagalīte.

Visam dabā savs uzdevums, sava nozīme. Viss „Dieva laists”, t. i., Dieva radīts. Viss lai aug, attīstās un piepilda savu uzdevumu!

Tautasdziesmas daudz lietvārdu ir pamazināmā formā. Arī tas saskan ar to pašu saudzīgo, vēlīgo, glāstošo pieeju visām lietām. Sieviete ir jaunas dzīvības iznēsēja, bērnu auklētāja. Virietis — karotājs un grāvējs. Apskatītā saudzība un liegums liek domāt, ka lielu tautasdziesmu vairumu ir sacerējusi dziesmotā senlatvietē.

Ģimenes dziesmās saskatām seno laulību veidus — līgavu zagšanu vai pirkšanu, kāda agrāk vērojama pie visām tautām.

Ej, bāliņ, lūkoties,
Ko dar' tava malējīņa;
Vaļā logi, vaļā durvis,
Nerūc vaira dzirnaviņas.

³Velēna: zemes gabals, kas apaudzis ar zāli, kuņas saknes satur zemi kopā.

Kas noticis? Māšiņa nozagta! Bāliņam nu jādodas viņu meklēt un atkarot vai arī — vienoties ar tautu dēlu, māšiņas aizvedēju, miera ceļā. Tāda vienošanās vēlāk bija parasta, kad ligavas zagšanas vietā stājās pirkšana. Protams, tad vecāki vai brāļi, kam bija teikšana par jaunavu, ņēma vērā pircēju tautieti: netikamam nedeļa vai prasīja lielu maksu. Taču vecā zagšanas laika izdarības vērojamas arī vēlāk. (Vedēji un panāksti jeb panāksnieki kāzās.)

Klusi klusi klausījos,	Tēvs vēlēja, māte liedza,
Kas runāja klētiņā,	Tautiet's lūdza raudādams,
Tēvs māmiņa, trešs tautietis —	Tautiet's lūdza raudādams,
Tie runāja klētiņā.	Siku naudu skaitīdams.

Vairāk par šīm senajām ģimenes formām mūs interesē, kāds gars valda senlatvieša ģimenē. To raksturo kopīgs darbs tēva sētā, kopīgi prieki un bēdas un sirsnīga mīlestība starp ģimenes locekļiem. Vecākiem ir piedzīvojumi, viņi rūpējas par bērnu audzināšanu. Tāpēc bērniem jāklausa vecāki.

Ai bērniņi, ai bērniņi,
Klausait tēvu, māmuliņu!
Mūžam saule debesīs,
Ne mūžam tēvs māmiņa.

Bērnus audzina krietnos tikumos:

Mana balta māmuliņa
Mani baltu audzināja:
Uzvilkusi baltu kreklu,
Iesacēla saulītē.

Te nav domāts tikai burtiskais baltums un spodrība, bet tikumu skaidrība. Visvairāk audzināšanas smagums gulstas uz māti, tāpēc tai tiek parādīta izcila goddevība.

Dedzu skalū, dedzu sveci,	Saulīt' silta, māmiņ' jauka,
Tumša mana istabiņa;	Abas vienu labumiņu:
Ienāk mana māmuliņa —	No saulītes silti rīti,
Tūdaļ gaiša istabiņa.	No māmiņas mīli vārdi.

Apzinīgi bērni ar paklausību un izpalīdzību cenšas atlīdzināt vecāku mīlestību un rūpes.

Drīz es gāju, drīz tecēju,
Kad māmiņa mani raida,
Kā māmiņa tad tecēja,
Kad gulēju šūpulī.

Atsēdies, atpūties,
Mana veca māmuliņa!
Gan tu bijī piekususi,
Mani mazu auklējot.

Brālis ir māsas aizstāvis. Arī starp tiem valda jauka saskaņa, ko rāda tādi apzīmējumi kā: bāliņš — putu gabaliņš, māsiņa — zelta droztaļiņa. Tāpat kā mūslaiķos, arī senlatvieša ģimenē postu ir darījusi dzēršana. „Dzērājaņa līgaviņas” mūžs rādīts tumšās krāsās: cieš ne vien kumeliņš pie krogus slitas,⁴ bet arī ģimene.

Sieva raud, bērni kauc:
Bez putraimu kāpostiņi;
Vīriņš skaļi gaviļēja
Kroga galda galiņā.

Visumā tautasdziesmas rāda jauko saskaņu un krietnos tikumus, kas valdījuši senlatvju ģimenē un mājā.

Sakarā ar ģimeni jāatzīmē bāru⁵ dziesmas. Tās rāda pamātes savtību un ļauno izturēšanos pret pabērniem. Te pazīstamas dziesmas Tek saulīte tecēdama, Maza biju, neredzēju u. c. Ir gan arī dziesmas par krietnu pamāti, bet tās ir mazumā.

Tautasdziesmu tikumus jau esam minējuši, bet ne tuvu visus. Tos senlatvietis liek pirmajā vietā. Cilvēka ārējais daiļums tos nevar atsvērt.

Kas no rudzu garumiņa,
Ja nav laba briedumiņa?
Kas no smuidra tautu dēla,
Ja nav laba tikumiņa?

Tikumu pirmajā vietā mināms darbs. Tas ir miesas un gara veselības, turības un labklājības pamats, un to zina senlatvietis. To izteic daudzas dainas.

⁴Slita: zirgu piesienamie koki pie krogus u. c.

⁵Bāris, bārenis: bērns, kuņa vecāki miruši.

Ai bārene, bārenīte,
Kas tev' daiļu darināja?
Viegli soli, mazs miedziņš —
Tie man' daiļu darināja.

Citu tautu burtniecībā tautas iemīļotais un apdziedātais varonis ir brašs, drošsirdīgs karotājs, sirotājs, mednieks, pat laupītājs. Bet mājās viņš ir parasti nevižīgs sliņķis. Darbs tur ir sieviešu, vecu un vergu daļa, dūšīgam vīram tas nepiestāv. Latvietis, kā redzam, ir citos uzskatos, un mūsu tautasdziesmu varonis ir darbīgais arājs, maizes pelnītājs un devējs. Viņu apdzied ar lielu mīlestību un goddevību.

Ai meitiņas, ai meitiņas,
Godājiēt arājiņu:
Arājam rokas, kājas
Kā ābeles ziedi zied.

Man patika miežu druva
Ar visiem akotiem;⁶
Man patika arājiņš
Smilšainām kājiņām.

Jauni kungi mutes prasa
No zemnieku meitiņām;
Lai stāv mana balta mute
Arājiņa dēliņam!

Mūsu tautasdziesmas pauž zemkopju kultūras stāvokli.

Kas guļ miegu, lai guļ miegu,
Lai guļ miegu raudādams;
Kas dar' darbu, lai dar' darbu,
Lai dar' darbu dziedādams!

Šī dziesmiņa prasa liksmu, dziesmotu darbu. Bet darbam jābūt arī saprātīgam, mērķtiecīgam. Tāpēc blakus darbam tautasdziesmas liek „gudro padomiņu”, darba un dzīves izpratni.

Neteic mani, māmuliņa,
Pa ciemiem staigādama:
Pats darbiņš mani teiks,
Pats gudrais padomiņš.

Māci mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā;
Iemācīj'si darbiņā,
Māci gudru padomiņu.

⁶Akoti: gaŗas graudu plēksnes.

Taujā, māte, gudru vīru,
Netaujā rudzu klēts:
Daža laba rudzu klēts —
Gudra vīra galviņā.

Tālāk jāatzīmē tīrība, kārtība, spodrība.

Koša biju mātes meita,
Koši sevi turējos,
Neturēju melnu galdu,
Neslaucītu istabiņu.

Es tos savus bāleliņus
Baltus vien balināju;
Kā gulbīši grozījās
Gaŗa vāla galiņā.

Latvieši esot nesaticīga tauta. Taču tautasdziesmas mācāsaticību, saderību.

Bitītēm, meitiņām —
Tām dzīvot kaimiņos:
Bītes druvu neslīdēja,
Meitas naida neturēja.

Latvietis daudz cietis lielo tautu varmācību. Mūsu zeme daudz postīta, tauta bieži izkauta kaŗos, lielās tautas uzmetušās mums par kakla kungiem. Vai mēs varējām uzskatīt par savu un iemīlēt vācu, poļu, zviedru vai krievu tēvzemi? Agrāk pieminētā tēvzeme domāta šaurākā nozīmē — tēva sēta, dzimtais novads. To mūsu sencis sirsnīgi mīl. Ja tā jāaizstāv pret iebrucējiem, viņš ir brašs un drosmīgs kaŗavīrs.

Uz ežiņas galvu liku,
Tēvu zemi sargādams;
Nemiet manu augumiņu,
Tēvu zemi neņemiet.

Treju kungu zeme rīb,
Kur jāŗ mani bāleliņi:
Droši vīri, kalti zirgi,
Skan tērauda zobentiņi.

Kur latvietim kāda daļa savas zemes likteņu veidošanā, tur viņš tāds ir. To rāda latvju strēlnieki un Latvijas atbrīvošanas cīņas.

Mēdz teikt, ka dzīve esot asa, smaga. Mūsu tautas liktenis tiešām tāds bijis gadu simteņiem ilgi. Tomēr latvietis atradis spēku iet caur ļaunām, tumšām dienām ar gaišu smaidu, vieglu, rotaļīgu optimismu. Tas ir tā saucamais priecīgā prāta tikums.

Mans mazais augumiņš
Ne par vienu nebēdāja —
Ne par kungu, ne par nakti,
Ne par ļaužu valodām!

Latviešu humors⁷ un satira⁸ vēršas pret aprādīto tikumu trūkumu. Latvietis izsmej slinkumu un nevižību un to radīto paputējušo dzīvi, netīrību un nekārtību, negausību ēšanā, skopulību. Daudz humora ir apdziedāšanās dziesmās.

Grieziet ceļu, grieziet ceļu
Liela vīra sieva brauc!
Trim kājām kumeliņš,
Viena sliece kamanām.

Jānītim, brālītim,
Tam bārdiņa nesukāta;
Pašā bārdas galiņā
Peles migu ietaisīja.

Kāzociņš sienu plāva,
Pats gulēju maliņā,
Par to mans kumeliņš
Pavasari skujas grauž.

Aiz ko Jurītis
Pie sienas spiedās?
— Mugurā caurums
Kā lielais ezers.

Pazīnu Jurīti
Vilkača⁹ dabas:
Pirmais ķērās
Pie gaļas bļodas.

Tautas gara pasaulei raksturīgi ir tās reliģiskie atzinumi. Visu augstāko, varenāko, krietnāko, svētāko kā atsevišķs cilvēks, tā tautas saista ar savu Dievu. Šai sakarībā pakavēsimies pie senlatviešu Dieva. No pasakām zinām viņa ārējo izskatu: sirms tētiņš pelēkā vadmalas tērpā, balti auti un pastalas kājās, spieķītis rokā. Nepazīts viņš apstaigā ļaudis, vēro viņu dzīvi un darbus, dod labus padomus, soda ļaunos un apbalvo krietnos. Ap viņu nav ārējā greznuma un skaļuma, un tomēr liela ir viņa vara un gudrs padoms.

⁷Humors: labsirdīgs, omulīgs joks; zobgalība, zobošanās par ļaužu vajībām un gara trūkumiem.

⁸Satira: asprātīgs izzobojums, kur izsmietī kādas personas vai sabiedrības netikumi un vajības.

⁹Vilkacis: pārdabiska būtne; cilvēks, kas spēj pārvērsties par vilku.

Dieviņš bija mazs vīriņš,
Gudris viņa padomiņš:
Tas varēja priedi vērpt,
Ozoliņu šķetināt.

Augstāk dzied cīrulītis
Par visiem putniņiem;
Gudrāks Dieva padomiņš
Par visiem padomiem.

Viņš negrib skaļas ārējas godināšanas; vislabāk viņš
izjūtams klusumā, kad cilvēks nodziļinās pats sevī. Tāpēc:

Klusiet, jauni, klusiet, veci —
Dievs ienāca istabā.

No viņa staro laipnība un saudzība:

Lēni lēni Dieviņš nāca
No kalniņa lejiņā,
Netraucēja ievu ziedu,
Ne arāja kumeliņa.

Viņš ir izlidzinātājs, kas visu vērš uz labu. Uz viņu cilvēks var palauties visās nedienās.

Ko, bagāts, lielījies,
Ko, nabags, bēdājies?
Gana Dieva rociņā,
Kas visiem līdzī deva.

Ļauni ļaudis, ļauna diena
Vilka mani lejiņā;
Dieviņš ņēma pie rociņas,
Veda mani kalniņā.

Pie viņa var griezties apbēdinātais, mazais, nevarīgais,
pat dzīvnieki un stādi:

Teic, saulīte, vējiņam
Netraukt ziedus ūdenī;
Netraukt ziedus ūdenī,
Nemīt mazu kājiņām.

Ir kakītis Dievu lūdza,
Meitiņai piedzimstot.

Ābelīte Dievu lūdza,
Lai ved meitu šovasar.

Viņš negrib redzēt noskumušus, nomāktus ļaudis. Viņam
tiek ražena, rosīga, priecīga dzīve un ļaudis.

Rijā dzied kūlējiņi,
Maltuvē — malējiņas;
Dieviņš prieka nevarēja,
Pagalmiņu staigādams.

Tā redzam, ka senlatvju reliģiskās atziņas tuvas kristietībai: tās sludina mīlestību, laipnību un saudzību kā pret cilvēku, tā visu radību. Dieva varenība neizpaužas ārējā krāšņumā un skaļumā. Tā neprasa arī skaļas ārējās pielūgšanas un godināšanas, bet klusu, sirsniņu pieķeršanos Dievam.

Gadu simteņus tautasdziesmas glabājās tautas atmiņā — arī pēc vācu ienākšanas un latviešu kristīšanas. Tāds izglītots vīrs un latviešu draugs kā Vecais Stenders tās uzskatīja par mazvērtīgām „blēņu dziesmām”, kam pretī stādīja baznīcas dziesmas un savas „ziņģes”. Tādos uzskatos bija vairums vācu mācītāju, tāpēc tām nepiešķīra sevišķas vērtības. Tās palika neuzrakstītas, atskaitot nelielu skaitu, ko iespieda kā piemērus zinātniskos darbos.

Tautasdziesmu uzrakstīšana un savākšana notika tautas atmodas laikā. Kārtošanu sāka tautiskās kustības darbinieks Fricis Brīvzemnieks, īstajā uzvārdā Treilands. No viņa šo darba pārņēma Krišjānis Barons un veltīja tam sava mūža lielāko daļu. Tā tika savākti un sakārtoti dārgumi, ko mūsu tauta iznēsājusi un saglabājusi cauri gadu simteņiem.

*

* *

Pasakas ir nostāsti ar fantastisku¹⁰ saturu. Tur darbojas ne vien cilvēki, bet arī dzīvnieki, stādi un pat nedzīvi priekšmeti. Tāpat dažādi gari un mītoloģiskas būtnes¹¹ — pūķi, velni, raganas, sumpurņi, laumas, veļi u. taml. Tie var sarunāties un pārvērsties, piem., cilvēki par dzīvniekiem u. t. t. Pasakas nav saistītas ar noteiktu vietu un laiku. Tās notiek „kādreiz”, „vecos laikos”, „reiz”, „aiz trejdeviņām jūrām” vai „aiz trejdeviņām ķēniņu valstībām”.

Dziesmas dziedāja visu gadu — ziemu vakarējot, vasaru ganos un lauku darbos. Pasakas stāstīja z i e m a s v a k a -

¹⁰Fantastisks: divains, neparasts.

¹¹Mītoloģiskas būtnes: teiksmainas būtnes, ar ko saistās senlaiku ticējumi.

ros, kad ļaudis darbojās ar vērpsanu, adīšanu, aušanu, auklu višanu, koku trauku taisīšanu, lāpīšanu u. c. mājas darbiem. Pasaku stāstītāji parasti bija vecāki vīri. Vispāri pasakas ar savu dēkaino raksturu vairāk atbilst vīriešu dabai. Pasakas bija ne vien laika kavēklis, bet ietvēra sevī arī gudras atziņas un pamācības. Pasakas ir samērā i n t e r n a c i o n ā l a s : diezgan daudz pasaku ar nelieliem grozījumiem sastopamas gandrīz visās Eiropas tautās. Jau tālā senatnē tautas apmainījušās ne vien saviem lauksaimniecības un amatniecības ražojumiem, bet arī gara mantām.

P a z ī s t a m ā k ā s p a s a k a s ir: par trim tēva dēliem, divām meitām (īsto un pameitu), mītoloģiskās (par dažādām pārdabiskām būtnēm), dzīvnieku, dēku un humoristiskās.

Pasakās par trim dēliem divi ir gudri, trešais muļķītis. Gudrie ir savtīgi rāvēji, kas tur acis tikai savu labumu, nevienam nekā nenovēl un nevienam nepalīdz. Muļķītis turpretī ir atsaucīgs, labsirdīgs, izpalīdzīgs. Kad nu gudrajiem brāļiem vajadzīga citu palīdzība, tos neviens labprāt neatbalsta; atklājas viņu savtība,¹² dažkārt pat blēdība, viņi kļūst kaunā un saņem pelnīto sodu. Muļķīti turpretī atbalsta visi tie, kam viņš palīdzējis, un viņš iegūst princesi un ķēniņa valsti. Gudro brāļu savtīgums izrādās tikai šķietama gudrība, ar ko gan var gūt pārejošus labumus, bet kas beigās nedod labus augļus, kamēr muļķīša sirsnīgā atsaucība pret visiem nes svētību gan citiem, gan viņam pašam.

Līdzīgi ir ar īsto meitu un pameitu. Izlutinātā īstā meita aug vizdegunīga, uzpūtīga, iedomīga, slinka, nekārtīga, ciet-sirdīga. Kalpinātā pameita ir čakla, pazemīga, tīrīga, līdzjutīga. Kaut gan viņai uzliek smagus pārbaudījumus, beigās viņas krietnie tikumi tiek balvoti ar jauku algu. Turpretī īstā meita, tāpat kā gudrie dēli, beigās piedzīvo neveiksmes un saņem pelnīto sodu.

Tā pasakās dots devējam atdodas, kā sauc, tā atskan, kāds darbs, tāda alga. Labais uzvar un nes svētību: ļaunais tiek pazemots, tam līdzī nāk lāsts. Tas beigās nomāc to, kas ar ļauniem darbiem cerējis gūt sev labumu.

Ar senlatvju Dieviņu iepazīnāties jau tautasdziesmās. Pasakās arī viņš redzams diezgan bieži. („Tas

¹²Savtība: pašmīlestība, egoisms.

vecītis bijis Dievs.”) Viņš notēlots kā krietns, ražens latviešu saimnieks. Pasakās figūrē arī senlatvju velns, — vientiesīgs, pamulķis, ko piemāna pat ganu zēns. Sacensībā zēna vietā skrien viņa jaunākais brālis — zaķis; kad spēkojas — zēna vietā cīnās lācis; kad velns uzsviež gaisā akmeni, zēns palaiž putnu un kad velns saspiež saujiā akmeni, zēns — sieru. Senlatvietim nav elles. Tās jēdziens nāca pie mums reizē ar kristīgo ticību. Kopā ar ellī nāca arī cits velns, ļaunāks par latviešu velnu. Tas ir austrumnieku sātans. Arī tas darbojas pasakās, bieži kā melns vai sarkans kungs. Kā Dieviņa īpašības atvasinātas no krietna saimnieka, tā šā velna — no kunga. Kā teikts, tas ir ienācējs no ārienes.

Pasakas raksta arī rakstnieki. Mūsu pasaku ķēniņa nosaukums pelnīti dots K. Skalbern, kas sarakstījis daudz skaistu pasaku. Arī jaunlaiku pasaku saturs ir fantastisks, notikumi pārdabiski, arī tur darbojas mītoloģiskas būtnes. Taču rakstnieks nebūt negrib, lai lasītājs tam burtiski noticētu. Pasaka viņam ir līdzeklis izteikt savas domas un atzinumus. Tā „Kaķīša dzirnavās” kaķītis izsaka visas pasakas pamatdomu, ka nevajaga vairost sāpes un ļaunumu, labāk lai vairojas prieks. „Pasaka par vērdiņu” rāda, ka cilvēks var kļūt par nožēlojamu kalpu savai mantai. „Milzi” rādīts, ka cilvēks ir īsti laimīgs tikai tad, kad ir savā vietā un godīgi pilda savu uzdevumu.

Teikas ir brīnumaini nostāsti, kas saistās ar kādu noteiktu vietu vai arī mēģina izskaidrot kādu dabas parādību. Tā teikas stāsta, kāpēc zaķim šķelta lūpa, kā Dundagas pils cēlusies un taml.

Tāpat kā tautasdziesmas, arī pasakas un teikas sistematiski sāka krāt, kārtot un izdot tautas atmodas ietekmē. Te godam minams skolotājs un tautas darbinieks Ansis Lerchis-Puškaitis. Viņš savācis un sakārtojis 7 sējumos pasaku un teiku. Pēc tam, jau Latvijas laikā, šim darbam daudz pūļu veltījis prof. Pēteris Šmits. Viņa sakārtotā „Latviešu pasaku un teiku” krājumā ir 7895 pasakas un teikas, kas izdotas 15 sējumos laikā no 1925. līdz 1937. gadam. Daļa pasaku te ir no agrākiem krājumiem, bet vairāk nekā puse (4655) nākušas klāt no jauna. Ar to blakus tautasdziesmām celts otrs krāšņs mūsu gara kultūras piemineklis.

*

**

Mīklas ir īsi izteicieni, kur uzrādītas kāda priekšmeta zīmīgas īpašības, bet pats priekšmets jāuzmin. Piemēram: „Ielāps uz ielāpa, ne adatas dūriena” (kāpostu galviņa), „Pērnie kauli, šā gada miesa” (siena kaudze), „Baltie lauki, melnie lopi, gudram ganam jāgana” (grāmata). Te uzrādītas raksturīgas priekšmetu pazīmes, pēc kuŗām jāuzmin pats priekšmets. Senatnē mīklas tā arī uzskatītas ne vien par laika kavēkli, bet arī par gara asināšanas līdzekli un cilvēka attapības rādītāju. Tā pasakās princese, lai izraudzītu no daudziem preciniekiem vērtīgāko, liek viņiem minēt mīklas. Kā pasakas stāstīja, tā arī mīklas minēja gaŗajos ziemas vakaros.

Līdz šim iespiests ap 5000 mīklu, bet Folkloras krātuvē savākts 450.313 mīklu variantu. Mīklu vācējos un kārtotājos minami A. Bīlenšteins, Fr. Brīvzemnieks un P. Birkerts.

*

**

Sakām vārdi ir īsi, kodolīgi izteicieni, kas pauŗ kādu raksturīgu dzīves vērojumu vai gudru atzinumu. Tādi, piemēram, ir: mazi bērni spieŗ klēpi, lieli — sirdi; mūŗu dzīvo, mūŗu mācies; kā sauc, tā atskan; ko mute nopelna, to mugura samaksā; muŗķi peŗ arī baznīcā.

Parunas mazāk tiecas izteikt kādu atzinumu, bet iegājuŗas tautā sava valodas zīmīguma un rotaļības dēļ. Piemēram: Abi labi, bāŗ tik maisā; Dieva rīkste, paŗa griezta; kuŗas kā plīks pa nātrēm.

Augŗējie piemēri jau rāda, ka sakām vārdi un parunas tiecas uz ritmisku formu. Daŗreiz tiem ir arī atskaņas: labāk zīle¹³ rokā, nekā mednis¹⁴ kokā; pats labais draugs — kā caurais trauks.

Sakām vārdu un parunu ir ap 5000.

Par sakām vārdiem un parunām kļūst zīmīgi pasaku, tāpat arī jaunlaiku rakstnieku izteicieni. Piem.: bāŗ pats savu asti āliņģi — no pasakas par lapsu un vilku. Uz otra nelaيمي izstiepies, uz savu — saraujies; iekŗā ir, bet ārā nenāk, — ņemts no „Mērnīeku laikiem”. Gūt var ņemot, gūt var dodot;

¹³Zīle: putnu suga; arī ozola sēkla.

¹⁴Mednis: liels putns, kas dzīvo prieŗu meŗos.

dodot gūtais neatņemams — ir Raiņa; un: dzīve ir laba, ja mērķis ir labs — ir Ed. Veidenbauma izteiciens.

*
* *

Buṛa m i e m v ā r d i e m senāk domāja piemītam noslēpumainu, pārdabisku spēku. Ar tiem cerēja novērst vai dziedināt slimības, novērst vai apturēt ugunsnelaimi, pārkoņu, sausumu, ļaunu cilvēku nodomus. Buṛamos vārdos piesauc Laimu, Māru, Jodu u. c. senlatvju dievības, arī Jēzu un apustuļus. Buršana parasti saistījās ar kādām izdarībām — masēšanu, krusta mešanu, arī zāļu lietošanu.

Buṛamos vārdus pētī tautas gara mantu pētnieki (folkloristi), vēsturnieki un valodnieki.

H. Kr.

Apceres par autoriem

Ēriks Ādamsons (1907. — 1946.)

Ēriks Ādamsons dzimis 1907. gadā Rīgā, miris 1946. gadā Latvijā. Sāka studēt, bet galvenokārt nodevās rakstniecībai.

Ādamsonam izcila vieta to dzejnieku pulkā, kas izauga brīvajā Latvijā. Viņa dzeja tēlaina, vienkārša, rit rotaļīgi.

Ādamsons rakstījis arī stāstus.

(Plašāks autora dzīves un darbu apraksts 8. klases lasāmgrāmatā.)

Aspazija (1868. — 1943.)

Aspazija (Elza Pliekšāne, dzimusi Rozenberga) dzimusi un uzaugusi Zemgalē, Zaļenieku pag. Daukšās, turīga saimnieka ģimenē. Jau bērnībā Elza uzrāda lielas spējas. Tās ievēro turienes mācītājs, pēc to laiku paraduma pārklaušinādamis mājas bērnus. Žēl, ka viņa neesot vīrietis, tad no viņas iznāktu lielas lietas, viņš domā. Beigusi pagastskolu, Aspazija mācās Jelgavā Dorotejas vāciskajā meiteņu skolā. Jau šais gados viņa dzejo, daudz lasa un sapņo par augstskolu. Bet viņas enerģiskā māte ir citos ieskaatos: ja meitene prot vācu valodu un rokdarbus, tad pietiek. Tāpēc Elzu no pēdējās klases izņem un nodod mācībā pie šuvējas. Kad arī te meitene jau ko iemācījusies, tad jānāk mājā.

Drīz gadās pieņemams precinieks — turīgs lauksaimnieks un ķieģelnīcas īpašnieks, un jaunava tiek izdota pie vīra. Vīrs bija dzērājs un izputināja ne vien savus īpašumus, bet

arī dzejnieces vecāku mājas Daukšas. Bēgdams no lielajiem parādiem, vīrs atstāj jauno sievu un viņas vecākus trūkumā un aizceļo uz Ameriku. Ar šūšanu Aspazija nu pelna maizi sev un vecākiem. Vēlāk viņa dažus gadus darbojas par mājskolotāju, papildina pašmācības ceļā savu izglītību, daudz lasa un — dzejo; taču iespiest savus darbus viņai vēl neizdodas.

Tad viņa pārceļas uz Rīgu. Te sākas viņas uzvaras gājieni literārajā laukā. 1893. gadā Rīgas Latviešu Biedrības teātris uzved Aspazijas lugu „Vaidelote”. Lugai ir lieli panākumi.

Vēlāk viņa top Raiņa mūža biedre, un turpmāk visi ceļi dzejnieku pārim ir kopēji: kopīga trimda Urālos un Šveicē, kopīga dzīve brīvajā Latvijā, kopīga sabiedriski politiskā darbība. Pēc Raiņa nāves viņa atraujas no sabiedriskās darbības, dzīvo vientuļi un nododas tikai literāram darbam. 1943. g. rudenī beidzas Aspazijas zemes gaitas.

Aspazijas literārā darbība visvairāk izpaudusies drāmā un liriskā. Īsi pirms 1905. g. drāmatiskiem notikumiem varenu sajūsmu revolūcionāri noskaņotajā sabiedrības daļā izraisīja Aspazijas simboliskā drāma „Sidraba šķidrants”. Tagad Aspazijas lūgām vairs tik liela iededzinātāja spēka kā toreiz nav. Tomēr viņas „Vaidelote” ar lieliem panākumiem tiek izrādīta brīvdabas uzvedumos vēl tagad.

Viskrāšņāk Aspazijas talants ir izplaucis liriskajā dzejā.

Ar varenu revolūcionāru spēku viņa raujas ārā no dzīves šauruma, sīkumainības, mietpilsonības, pelēcības, pieticības, padevības un aizspriedumiem. Viņu valdzina vētras, aukas, ugunis, kas grauž veco, šauro pasaulīti un atver jaunus neiežogotus plašumus. „Ak plašums, ak brīvās āres!” — „Es eju tur, kur vētra nāk un iet, es eju pati sevī piepildīties.” Kur tas ir? Patiesībā tādas vietas nav, tā ir tikai dzejnieces iedomu un sapņu pasaule, kas ar tādu spēku rauj laukā no sastinguma un miegainības. Šai ziņā viņai mūsu literātūrā maz līdzinieku.

Bet šī nav vienīgā Aspazijas kokles skaņa. Viņa var būt arī ļoti maiga, vāra un trausla. Dzejoļu krājumi „Saulains stūritis” un „Ziedu klēpis” pilni tādu liegu dzejoļu, kas plaši iegājuši tautā, piem., „Aijaijā”, „Pasaciņa”, „Mēness starus stīgo”.

Mūža pēdējos gados, pēc cīņām un ciešanām bagāta mūža dzejniece pieņem un svētī tādu, kāda tā ir — ar visām

tās klūmēm, trūkumiem, cīņām, laimi un nelaimi.

Ak, šī negantā dzīve, cik tā skaista,
Trīs reiz mirt nav par daudz, lai vienreiz dzimtu!

Tā ir brieduša gara dzeja, kas daudz pārdzīvojis, pārvērtējies un beidzot izkristalizējies.

H. Kr.

Auseklis (1850. — 1879.)

Auseklis (Krogzemju Mikus) dzimis 1850. gadā Vidzemē — Alojā, miris 1879. g. Krievijā.

Beidzis skolotāju semināru, Auseklis strādāja par skolotāju. Kad kļuva zināms, ka skolotājs Krogzemju Mikus ir dedzīgais latviešu patriots dzejnieks Auseklis, viņš vairs nevarēja atrast darbu Latvijā, jo tolaik vēl skolotāju pieņemšanu un atlaišanu izšķīra citu tautību ļaudis. Auseklis pieņēma skolotāja vietu Krievijā, kur mira 29 gadu vecumā.

Neraugoties uz īso mūžu, Auseklim paliekama vieta latviešu literātūrā. Vairāki Ausekļa patriotiskie dzejoļi („Gaismas pils”, „Beverīnas dziedonis”, „Kā Daugava vaida”) komponēti, un tos var dzirdēt latviešu koru koncertos un latviešu dziesmu svētkos.

Rūdolfs Blaumanis (1863. — 1908.)

Rūdolfs Blaumanis dzimis 1863. gadā Ērgļu muižā Vidzemē, kur viņa tēvs bijis muižas pavārs un māte istabasmeita. Agrā bērnībā viņam pagāja tur. Vēlāk, kad zēnam bija 5 gadi, vecāki uzņēma nomā Braku mājas kalnainā un skaistā vietā Ērgļu pagastā. Brakos Blaumanis nodzīvoja sava mūža lielāko daļu, te viņam patika, te viņš jutās īsti mājās. Dārzu ap māju viņš kopis ar īpašu rūpību un mīlestību. Vecā dzīvojamā māja tomēr palika tāda pati kā sendienās. Šai vecajai mājai ar salmu jumtu un zemajām dur-

vīm bija sava senatnīga burvība. Brakos ir dzīvojis liels rakstnieks, tādēļ tie vienmēr pieminami kopā ar viņu.

Izglītību Blaumanis ieguva vācu skolās. Dabūja darbu tirdzniecības kantorī. Viņa pirmo stāstu iespieda vācu laikrakstā. Izglītība un pirmie panākumi rakstniecībā vācu valodā varēja Blaumani viegli ievirzīt vācu kultūras dzīves lokā, bet Blaumanim jau jauneklā gados bija skaidrs skats šajās lietās. Viņš gāja latviešu sabiedrībā un palika tas, kas viņš bija — latvietis. Darbs tirdzniecības kantorī viņam nepatika, viņš atgriezās Brakos un sāka tur rakstīt latviešu valodā. Māte tomēr gribēja, lai dēls mācās par muižkungu — muižas saimniecības vadītāju. Blaumanis mācījās Koknesē divus gadus, pēc tam atgriezās Brakos. Viņš neizmācījās par muižnieku, bet bija noticis kas cits — viņš bija nobriedis un izaudzis par rakstnieku.

Ap 1888. g. Blaumanis sāka rakstīt stāstus latviešu valodā un drīz kļuva vispār atzīts dzejnieks un rakstnieks. Ar 1898. g. sākās viņa darbošanās latviešu laikrakstu redakcijās, vispirms Rīgā, tad Pēterpilī un atkal Rīgā. Pēterpilī pavadītais laiks iedragāja jau tā pavājo rakstnieka veselību. Pēc 1905. gada revolūcijas rakstnieks sāka strādāt laikrakstā „Latvija” redakcijā Rīgā, bet slimība — plaušu tuberkuloze — strauji progresēja. Viņš aizbrauca uz Brakiem, cerēja tur atspirgt, bet kļuva arvien vārgāks. Viņš aizbrauca uz sanatoriju Somijā un tur mira 1908. g. 4. septembrī. Mirušo rakstnieku pārveda dzimtenē un guldīja Ērgļu kapsētā. 1923. gadā te uzcēla viņam pieminekli, kas bija darināts no kāda liela akmens Braku tīrumos.

Daži R. Blaumaņa darbi guvuši pirmās ieskaņas jau Kokneses laikā (dzejoļi — „Vēl tu nezini”, „Kā zagšus”, novele „Purva bridējs”, kas vēlāk pārveidota drāmā „Uguni”).

R. Blaumanim pat skumjās atcerēs atplaiksnī humors un tā padara tās gaišākas. Rakstniekam bija it kā divas dabas: gaiša un priecīga, skumja un traģiska. Viņš prata sirsnīgi smieties kā par citiem, tā par sevi pašu. Daudz viņam ir humoristisku dzejoļu, jauks humors izraisās viņa komēdijās.¹ Tam pretstatā jāmin viņa labākās noveles un drāmas, kas beidzas skumji, pat traģiski. R. Blaumanis deva pirmo traģēdiju² latviešu rakstniecībā — „Pazudušais dēls”. Traģēdijā

¹Komēdija: skatu luga ar jautriem notikumiem.

²Traģēdija: skatu luga ar bēdīgu gala iznākumu.

galvenajam varonim ir jāiet traģiski bojā. Tāds liktenis te Krustiņam — pazudušajam dēlam. Viņu nošauj paša tēvs, domādams to esam zagli, kas iekāpis pa logu istabā.

R. Blaumaņa izcilākās noveles ir „Purva bridējs” (1898.) un „Nāves ēnā” (1899.). Šo pēdējo var uzskatīt par R. Blaumaņa meistardarbu noveles formā.

Darbības laiks novelē ir īss. „Nāves ēnā” tas ir tikai 4 diennaktis. Novele ir kā izgriezums no dzīves, tā parāda cilvēkus kādā ārkārtējā dzīves sarežģījumā. „Nāves ēnā” neviens nespēj izlikties citādāks, kāds viņš patiesībā ir. Te katram viņa rakstura īpašības parādās viskāpinātākā veidā. Prof. L. Bērziņš 1907. g. teicis: „... Blaumanis caur pašu situāciju, ... atveŗ izredzi dziļi satricināta cilvēka dvēselē.”

Tas ir R. Blaumaņa mākslas spēks viņa novelēs. Tās ir kā dārgakmeņi latviešu literātūrā. „Nāves ēnā” ir tulkota daudzās valodās, arī angļu valodā.

Pēc A. Dravnieka

Leonīds Breikšs (1908. — 1942.)

Dzejnieks Leonīds Breikšs dzimis 1908. gadā Krievijā kā muižkunga dēls. Mācījies skolā Maskavā un Rīgas pils. I ģimnazijā. Viņa darbu saraksts nav garš: trīs dzejoļu krājumi, viens romāns un ideoloģisku rakstu krājums.

Breikšs ir pozitīvisma pārstāvis latviešu literātūrā. Daži Breikša dzejoļi ir iegājuši mūsu patriotiskās dzejas dzelzs inventārā — Himna (Svēts jautājums) un otrs — Latvieša ticība. Pēdējais radies liktenīgajā 1940. gadā. Baigajā komunistu okupācijas gadā tas rokrakstā ceļoja no rokas rokā. Šajos dzejoļos visspilgtāk izteicies Breikša talants.

Breikšu arestēja 1941. gadā. Viņš mira izsūtījumā Kirgīzijā, Padomju Savienībā. Trīmdā no jauna izdotas viņu grāmatas.

Anna Brigadere (1861. — 1933.)

Anna Brigadere dzimusi un augusi Zemgalē — Tērvetes pagastā. Rakstnieces vecāki bija kalpu ļaudis, kam nebija pašiem savu lauku māju. Viņa uzauga ģimenē, kur pazina grūtu darbu un rūpes, bet tajā bija saskaņa un mīlestība.

Savu bērnību un jaunību rakstniece attēlojusi trīs atmiņu grāmatās: „Dievs, daba, darbs”, „Skarbos vējos” un „Akmeņu sprostā”. Šais grāmatās Brigadere rāda, ka jau bērnībā viņa pazinusi dzīves skarbos vējus — dzīves grūtumu, bet arī iemīļojusi trīs lielas vērtības: Dievu, dabu un darbu. Tās bija spēka avoti, kas palīdzēja viņai izaugt par lielu cilvēku un lielu rakstnieci. „Kur darbs liek, tur jābūt,” mācīja viņai tēvs, un jau agri viņa pazina prieku, ko izjūt cilvēks pēc labi padarīta darba („Dzimšanas diena”). Tēlojumā „Ganu diena” rakstniece skaisti parāda, ka jau agri bērnībā viņa izjutusi dabas skaistumu un Dieva tuvumu.

Skolā Brigadere varēja iet tikai dažus gadus. Viņa mācījās Kalnmuižas pagastskolā un vēlāk Auces skolā. Kad nomira rakstnieces tēvs, ģimenes apgādnieks, mācības bija jāpārtrauc. 13 gadu vecumā Brigadere jau pati sāka pelnīt sev maizi. Kopā ar māti viņa pārcēlās uz Jelgavu pie māsas Līziņas, kas bija izmācījusies par šuvēju. Un Annelei, kā rakstniece sevi dēvē atmiņu grāmatās, bija jāpalīdz māsai. Pilsētā viņai pietrūka mežu un lauku skaistuma. Tā likās kā akmeņu sprossts. Bet bija vēl citas — lielākas bēdas. Redzot Jelgavas ielās skolniekus, viņai sāpēja sirds, ka tai ir liegtas skolas gaitas. Bet viņai bija liela apņemšanās — mācīties, izkaŗot to, ko citiem bērniem liktenis dāvinājis. Jelgavas laikā mostas arī pirmā vēlēšanās rakstīt. Kad mācītājs kādā iesvētīšanas stundā piemin vācu dzejnieka Šillera vārdus: „Man deva Dievs to izteikt, ko es ciešu,” tie paliek kā iededzināti Anneles sirdi. Kaut arī viņa piederu pie šiem izredzētajiem — bija meitenes vēlēšanās.

Kad Līziņa apprecējās un pārgāja dzīvot Ventspilī, viņai līdzī aizgāja arī Annele. Vēlāk viņa pārnāca uz Rīgu pie sava brāļa. Kādu laiku viņa bija audzinātāja Krievijā. Lai iegūtu pilnas mājskolotājas tiesības, viņa nobeidza skolo-tāju kursus Rīgā un pēc tam daudzus gadus strādāja par mājskolotāju bagātās vācu tirgotāju ģimenēs.

Brigaderes brālis un svaine bija pazīstami latviešu aktieŗi. Viņu mājās nākošā rakstniece sastapās ar māksliniekiem un saņēma literāras ierosmes, līdz beidzot pati pievērsās literāram darbam. Viņas pirmos darbus iespieda ap 90. gadu vidu, bet 1903. gadā viņa ieguva lielu atzinību ar savu pasaku lugu „Sprīdītis”.

1922. gadā Brigadere jau varēja svinēt savu 25 gadu literārās darbības atceri. Lai godinātu iemīļoto rakstnieci, viņai kā tautas balvu piešķīra lauku mājas Tērvetes pagastā. Vēlāk tās nosauca par Sprīdišiem.

Turpmākajā mūža posmā rakstniece ziemās dzīvoja Rīgā, bet vasarās Sprīdišos. Viņas mājās vienmēr bija daudz viesu. Ar sevišķi lielu sirsnību Brigadere gaidīja un uzņēma jaunatni.

1933. gada vasarā visus pēkšņi pārsteidza skumjā ziņa, ka lielā rakstniece Jāņu naktī Sprīdišos pēkšņi mirusi. Viņu pārveda uz Rīgu un apbedīja Meža kapos, piedaloties lielam pavadītāju pulkam.

No Annas Brigaderes darbiem visiemīlotākās ir viņas pasaku drāmas: „Sprīdītis”, „Maija un Paija”, „Princese Gundega un karalis Brusubārda”, „Lolitas brīnumputns”. Divas Brigaderes lugas ir izlietotas operu tekstiem. Tā Jānis Mediņš ir komponējis operu „Sprīdītis” un Jānis Kalniņš operu „Lolitas brīnumputns”. Pazīstamākie Brigaderes prōzas darbi ir jau pieminētās atmiņu grāmatas un romāns „Kvēlošā lokā”.

Brigaderes darbi rāda, ka viņa bijusi liela māksliniece, kas prata tēlot dzīvi un cilvēkus. Dievs viņu bija izredzējis izteikt to, ko viņa juta un domāja.

Brigadere pieder pie tās paaudzes rakstniekiem, kam lauku sēta deva līdz nesatricinātas un stipras tradīcijas. Tās bija gan mantojums no mūsu tālajiem senčiem, gan kristīgās baznīcas veidotas. Brigaderes darbos mēs redzam lielā saskaņā apvienotu latviešu tautas dzejas tikumu pasauli ar kristietības dzīves uzskatiem. Viena no visraksturīgākajām Brigaderes darbu iezīmēm ir tā, ka tajos ir izceltas ētiskās vērtības cilvēku dzīvē. Līdz ar to Brigadere ir kļuvusi par ievērojamu latviešu jaunatnes un visas tautas audzinātāju. Savos darbos Brigadere mūs aicina tiekties pēc bagātas un vērtīgas dzīves, ticēt gaišo spēku uzvarai. Arī dzīves grūtumā un bēdās rakstniece atrod kaut ko pozitīvu. Tās ir vajadzīgas, lai cilvēks kļūtu labāks un dziļāks.

Bieži viņa savos darbos tēlo, kā cilvēks ciešanās atdzimst un iegūst jaunu sirdi. Viņas varone Gundega no savtīgas princeses ciešanās izaug par sievieti, kas mīl cilvēkus un visu dzīvo radību. „Viss, kas dāšo, ir man rada”, saka viņa drāmas beigās. Arī izlutinātajai mātes meitai Paijai jāiet ērkšķu ceļš, lai trejdeviņās dienās iegūtu jaunu vaigu, jaunu sirdi.

I. C.

Andrejs Eglītis (1912.)

Dzejnieks Andrejs Eglītis dzimis 1912. gadā Vidzemē, Ļaudonas pagastā. Viņš mācījās ģimnazijā un Rīgas tehnikumā, agri sāka dzejot un strādāja radiofonā Rīgā. II pasaules karā A. Eglīti iesauca latviešu leģionā un iedalīja legendārajā 19. divīzijā. Ar to viņš bija smagajās atvairīšanas kaujās un palika Kurzemē līdz kapitulācijai. Nokļuvis pāri jūrai Zviedrijā, viņš ierosināja nodibināt Nacionālo Fondu tēvzemes atbrīvošanas sekmešanai. Ir tā ģenerālsekretārs.

1939. gadā A. Eglītim iznāca divi dzejoļu krājumi „Zelta vālodze” un „Varavīksne”. Tūdaļ bija jauzams, ka latviešu dzejas dārzā ir ienācis visai savdabīgs un liela vēriena lirisks dzejnieks.¹ Visai dziļi viņš bija izjutis Latvijas vasaras dzīvību.

Dzejoļu krājumā „Nīcība” (1942.) jauno dzejnieku sāk mākt tēvzemes bēdas. Varenu un vienreizīgu izpaušmi tēvzemes bēdas guva viņa kantātē² „Dievs, tava zeme deg!” Mūziku kantātei deva L. Garuta, arī Bruno Skulte. „Audiet mani karogā, sarkan balti sarkanā” iznāca 4 izdevumos (1972. — 1977. g.).

19. divīzijas traģiskās cīņas nosacīja arī dzejnieka Andreja Eglīša tālāko likteni — no liriska dzejnieka viņš kļuva par politisku cīnītāju, kam tēvzemes gods un brīvība ir augstākās vērtības. Lai mudinātu latviešu ļaudis svešumā nepagurt cīnīties par tēvzemes brīvību, dzejnieks apbraukāja latviešu centrus Austrālijā un Amerikā. Dzejnieks pats par sevi ir devis liecību dzejā un tai seko savā dzīvē: „Man savas dzīvības un nāves nav, Tūk visas tautas.”

1972. g. viņš saņēma Tautas balvu.

(Pēc A. Dravnieka)

¹Lirisks dzejnieks: dzejnieks, kuŗa darbos izpaužas jūtas un pārdzīvojumi.

²Kantāte: svinīgs dziedājums.

Anšlavs Eglītis (1906.)

Anšlavs Eglītis dzimis 1906. gadā Rīgā. Viņa tēvs ir rakstnieks Viktors Eglītis, kuŗa mājā apgrozījās tā laika ievērojamākie latviešu rakstnieki un gleznotāji. Tā jau agri Anšlavs Eglītis nāca saskarē ar māksliniekiem.

Rīgā A. Eglītis mācījās ģimnazijā un gleznošanu pie gleznotāja Tones viņa darbnīcā.

1930. gadā Eglītis iestājās Mākslas akadēmijā un beidza to 1935. gadā. Dažus gadus viņš bija zīmēšanas skolotājs ģimnazijā, bet pēc tam nodevās gandrīz vienīgi rakstniecībai. Tagad A. Eglītis dzīvo ASV, raksta laikrakstos par jaunākām filmām Holivudā. Līdz šim gandrīz katru gadu laida klajā pa grāmatai.

Anšlavs Eglītis pieder tai latviešu rakstnieku paaudzei, kas izauga un nobrieda jau brīvajā Latvijā. A. Eglītis ir sarakstījis vairākus romānus, viņa lugas ir izrādītas Latvijā un trimdā.

Vairākās viņa grāmatās ir stāstīts par ASV — to zemi un ļaudīm, savādībām un neparastībām. Stāstītājs ir autors, šie tēlojumi vai stāstījumi ir viņa pieredzējumi un novērojumi. Šos darbus rotā rakstnieka paša spalvas zīmējumi. Te zināma līdzība ar Jāni Jaunsudrabiņu, kas „Baltajā grāmatā” sakopojis tēlojumus par bērnības gadiem un tos rotājis ar saviem zīmējumiem.

1980. g. Anšlavs Eglītis saņēma Tautas balvu.

(Pēc A. Dravnieka)

Irma Grebзде (1912.)

Rakstniece Irma Grebзде dzimusi 1912. gadā Reņģē, Zemgalē. Viņa mācījās ģimnazijā Rīgā reizē ar dzejnieci Veroniku Strēlerti, beidza lauksaimniecības nodaļu Latvijas universitātē un strādāja laikrakstā „Brīvā Zeme”, kuŗā iespiesti viņas pirmie stāsti. Pēc trimdas gadiem Vācijā izceļojusi uz Kanadu.

Irma Grebзде rakstījusi galvenokārt stāstus un noveles. Savos stāstos viņa tēlo lauku dzīvi un ļaudis. Viņas literāro

darbu galvenie saukļi ir — darbs, pienākums, saprašana, Dievs. Savos stāstos viņa rāda zīmīgus raksturus, veikli risina stāsta notikumu pavedienu un prot savus ļaudis ievirzīt savdabīgās situācijās. Rakstniecei nekad netrūkst vielas darbiem, jo atzīst — ka katrs cilvēks ir pasaulē par sevi un aprakstāms.

(Pēc A. Dravnieka)

Aleksandrs Grīns (1895.)

Aleksandrs (īstajā vārdā Jēkabs) Grīns dzimis saimnieka ģimenē Biržu pagasta Ziedos. Skolas gadi viņam raibi: viņš mācās Biržu Muižgala skolā, Jēkabpils tirdzniecības skolā, Rūjienas progimnazijā un beidzot Millera reālskolā Cēsīs, ko arī beidz. Skolas laikā daudz interesējas par dabas zinībām un ir liels lasītājs.

Pirmais pasaules karš viņu ierauj krievu armijā. 1915. gadā viņš beidz Maskavā kara skolu un tiek nosūtīts uz fronti Galīcijā. No turienes viņš drīz pārceļas uz latviešu strēlniekiem, jo viņu vilina iespēja cīnīties latviešu pulkos un uz latviešu zemes. Kara gaitās strēlniekos paiet laiks līdz kara beigām. Kaujā viņš tiek ievainots. Šis laiks Grīnam dod daudz iespaidu, kas vēlāk atspoguļojas viņa darbos.

Pēc krievu armijas sabrukuma 1918. gada rudenī viņš iestājas Tērbatas universitātes medicīnas fakultātē. Studijas pārtrauc lielnieku iebrukums. Vēlāk, kad organizējas neatkarīgās Latvijas armija, viņš sāk kalpot Armijas virspavēlnieka stābā. Atsāk arī pārtrauktās studijas Latvijas universitātes medicīnas fakultātē. Šai laikā Grīns sāk pievērsties rakstniecībai. Arvienu vairāk nododamies rakstniecībai un žurnālistikai, viņš vēlāk pārtrauc studijas un paliek tikai rakstnieks un žurnālists. Ilgus gadus viņš ir „Brīvās Zemes” redakcijas loceklis un Latvijas neatkarības pēdējos gados — laikraksta „Rīts” redaktors.

1941. gadā komunisti Grīnu aizved uz Padomju Savienību kopā ar vairākiem desmittūkstošiem.

A. Grīns rakstījis stāstus un romānus. Savu darbu lielākai daļai viņš ņēmis no vēstures; viņš — spīlēts vēsturisko romānu un stāstu devējs. Gandrīz visi

viņa darbi saistās ar karu, kara laikiem, kara dēkām. Šai ziņā viņam mūsu rakstniecībā nav līdzinieka.

Slavu Grīnam sagādāja plašais romāns (3 daļās) „Dvēseļu putenis”. Tas aptver laiku no 1915. līdz 1920. gadam. Tur notēlots vācu iebrukums Kurzēmē, tā izraisītā bēgļu kustība, latviešu strēlnieku cīņas, lieliniecisma laiks ar partizāniem un beidzot Latvijas atbrīvošanas cīņas. Vecais Vanags, viņa dēls, Konrāds un Miķelsons, romāna galvenās personas, ir drosmīgi karotāji, kuŗus no sākuma dzen vēl dziņa norēķināties ar vācieti, kas gadu simteņiem ilgi bijis latviešu kakla kungs un tagad iebrucis mūsu zemē. Arvienu vairāk viņos pavīd atziņa, ka arī ar krieviem nav īstas draudzības, un tā cīņu beigās viņus spārno neatkarīgās Latvijas doma. Bez šiem romānā ir liels blaku personāžs un karotāju masu skati. Tur mēs viņus skatām niknos kaujas dārdos un spītējam briesmām un nāvei, tur atpūtā kauju starplaikos skan viņu atjautības, parupjais karavīru humors, tur pārgalvības, tur viņu klusās domas par māju un tuviniekiem.

Romānu triloģija „Sarkanais jātnieks”, „Melnais jātnieks” un „Pelēkais jātnieks” aizved lasītāju Ziemeļu kara laikos.

„Zemes atjaunotāji” savukārt kavējas zviedru un poļu kara laikos.

Tie ir varonīgi, stipri un godprātīgi latviešu vīri un jaunekļi, ko atveido A. Grīns. Viņi cīnās ar zemi, vēršdami līdumus un amatas druvās, celdami ēkas, pēc kara, sērgām un bada no postažas veidodami jaunu pārtikušu, pilnestīgu dzīvi. Vēl spilgtāk Grīnam vedas viņus rādīt drošus un attapīgus kara gaitās gan mūsu pašu zemē, gan svešumā. Daudzi no viņiem gulda savus augumus kauju laukos; zeme tiek dedzināta, postīta, izlaupīta, taču visur izmanāms viens: tautas sīkstā dzīvot griba, drosme un izturība to izvedīs cauri visām kļūmēm un nedienām. Tauta laiku pa laikam gan tiek smagi pārbaudīta, bet nezudīs!

H. Kr.

Jānis Jaunsudrabiņš (1877. — 1962.)

Jānis Jaunsudrabiņš dzimis 1877. g. Neretā, Zemgalē, kur viņa tēvs bija kalps. Rakstnieka dzimto pusi dēvē par Augšzemgali.

Jaunsudrabiņam bija skarbu vēju appūsta bērnība, jo tēvs nomira, kad dēls vēl nebija trīs gadus vecs. Māte tad pārgāja dzīvot pie radiem Neretas „Riekstiņos”. Šīs mājas ir „Baltā grāmata” daudzkārt minētās mūsmājas.

8 gadu vecumā J. Jaunsudrabiņš sāk kalpot par ganu pie svešiem. Pirmajā vasarā viņš gana cūkas, bet nākamajā — govīs. Rakstnieks pats to apzīmējis par „kāpienu uz augšu.”

1886. g. Jaunsudrabiņš sāk skolas gaitas. Skolā mācās ziemā, bet vasarā iet ganos. Vēlāk viņš mācās kādā krievu skolā un bez tam mācās vācu valodu. Viņš iestājas lauksaimniecības skolā un pabeidz to divos gados. Viņš strādā par muižkungu muižās Zemgalē.

J. Jaunsudrabiņa galvenās intereses tomēr bija vērstas uz glezniecību. Viņš atstāja darbu muižā un mācījās zīmēšanu Rīgā, vēlāk papildinājās Vācijā. Atgriezies Rīgā, viņš uzraksta stāstu „Vēja ziedi”, ko R. Blaumanis tūlīt iespiež avīzē. Tā Jaunsudrabiņš kļūst pazīstams kā rakstnieks. Viņš darbojas divu mākslu novados — glezniecībā un rakstniecībā, bet drīz rakstniecība apēnoja glezniecību.

1. pasaules kara gadus Jaunsudrabiņš pavadīja Kauzakā. Pēc kara ar lielām grūtībām atgriezās dzimtenē un sāka tur jaunu dzīvi. Viņš sveica brīvo Latviju dzejas vārdos:

Lai kokles dūc un zvani zvana,
Nu esi brīva, brīva, Latvija mana!
Lai gaiša ir tautas ligošana,
Lai kokles dūc un lai zvani zvana,
Nu esi brīva, Latvija, Latvija mana!

Vasaras viņš pavada, makšķerēdams Latvijas upēs un ezeros.

J. Jaunsudrabiņa rakstnieka slavu pēc „Vēja ziediem” galīgi nostiprināja viņa stāstu triloģija: „Aija”, „Atbalss” un „Ziema”.

Īpaši minama J. Jaunsudrabiņa „Baltā grāmata”. Tajā ir tēlojumi no rakstnieka bērnības pieredzējumiem un piedzīvojumiem. Šos tēlojumus rotā paša rakstnieka zīmējumi.

1944. g. rudenī J. Jaunsudrabiņš devās trimdā uz Vāciju,

¹Triloģija: dailliteratūras veids, kas sastāv no trim atsevišķi noslēgtām daļām.

kur dzīvoja irētā mājiņā, ko pats nosaucis par „Mēnesnīcu”, jo tā atradās Mēnesezera krastā. Trimdā iznāca J. Jaunsudrabiņa „Zaļā grāmata” un „Es stāstu savai sievai”. Viņš rakstījis arī romānus.

Jaunsudrabiņa darbi tulkoti vācu valodā. Latviešiem trimdā viņš veltījis savu sacerējumu „Piemini Latviju,” kas ievietots 8. klases lasāmgrāmatā.

Mira 1962. g. 28. augustā.

(Pēc A. Dr.)

Nikolajs Kalniņš (1911.)

N. Kalniņš dzimis 1911. g. Kastrānes pagastā, Vidzemē; rentnieka¹ dēls. Mācās turienes pamatskolā, tad Rīgas skolo-tāju institūtā. To beidzis, ir rosīgs skolotājs Rīgas skolās; studē L. U. baltu filoloģiju.²

Latvijas nediena arī Kalniņu aizdzen trimdā, pirms uz Vāciju, tad ASV. Tagad rakstnieks mīt Longailendā, pie Ņujorkas, savu brīvo laiku veltīdams sabiedriski kultūrālai darbībai un rakstniecībai.

N. Kalniņš devis stāstus, ludziņas, lirisku dzeju, korā-ļus,³ romānus. Kopā ar J. A. Jansonu sastādījis tautasdzies-mu izlasi „Sidraba vītols”.

Vācijā izdotajā dzejoļu krājumā „Bajāra dziesmas” jūs-mīgi apdziedāts bajārs, ražens un vērienīgs darbos, svētkos, līgavas ņemšanā un kara gaitās.

Kalniņa sirds pieder bērniem un jauniešiem. Arī savos stāstos („Kūleņu metēji”, „Skolas bērni”, „Anitas stāsti”, „Rotaļas negaisā”) un romānos („Rijas zēnu rota”, „Ciems uz riteņiem”) viņš visnotaļ⁴ ir bērnu un jauniešu tēlotājs. Šai ziņā viņa romāni ir vienreizējs sniegums, kam mūsu rakstniecībā gandrīz nav līdzīga.

Sarakstījis arī romānus „Laipu licēji”, „Tikai saulei nav ēnu” („Laipu licēju” II daļa) un „Cēsis nav Rīga”. Trīs viņa grāmatas godalgojis Kultūras fonds un Goppera fonds.

(Pēc H. Kr.)

¹Rentnieks: lauksaimnieks, kas saimnieko (ar savu darba spēku) uz cita zemes, par to atlīdzinādams īpašniekam.

²Baltu filoloģija: baltu valodu un literātūru zinātne.

³Korālis: garīga dziesma, ko draudze dzied dievkalpojumos.

⁴Visnotaļ: viscaur.

Jānis Klīdzējs (1914.)

Jānis Klīdzējs ir Latgales dēls, dzimis 1914. g. 6. maijā, Sakstagala pagastā, saimnieka ģimenē. Jānim ir tikai daži mēneši, kad tēvu aizsauc karā, un to viņš dabū skatīt tikai pēc 6 gadiem, kad karī izkaŗoti. Līdz tam laikam rūpi par zēnu tur vectēvs, ar ko viņš sirsnīgi sadzīvojas, un māte.

Ar skolas gadiem zēnam jāuzņemas pirmie pienākumi: ziemu skolā un vasaru ganos. Viņš ir liels lasītājs, un grāmatas pirmās paver pasaules plašumus un uzdod pirmās dzīves miklas.

Beidzis pamatskolu, Jānis mācās Rēzeknes komercskolā. Skolai, skolas biedriem un skolotājiem viņš pieķeras ar sirsnīgu jauneklā jūsmu. Mājās rocība ir maza; tēvs un māte nododas smagam darbam, lai celtu saimniecības ienākumus. Arī dēls brīvlaikos ar pilnu jaudu metas viņiem palīgā. Viņš pat domā, vai nepamest skolu, lai vecākiem nebūtu tik grūti jānopūlas. Bet tēvs tam nepiekrīt, un Jānis skolu beidz. Jau komercskolā viņš pievērsās rakstniecībai, kaut gan nedomā kļūt rakstnieks.

Tā paša 1933. g. rudenī viņš iestājas Latvijas universitātē studēt lauksaimniecību. Viņš domā, ka mācīts lauksaimnieks visvairāk noderēs tēva sētai, dzimtajam novadam un visai Latvijai.

Rīgas kultūras dzīve jauneklīm sniedz, kā viņš pats saka, daudz „patiku” — teātri, koncerti, satiksme un domu izmaiņa ar draugiem. Pavaļas brīžos viņš nododas rakstniecībai, publicējas, top pazīstams, ieiet literātu¹ saimē. Pamazām rakstniecība pārņem viņu savā varā, viņa darbus vairākkārt godalgo Kultūras Fonds, un tā agronoma² vietā no viņa iznāk — rakstnieks.

Kā visai mūsu tautai, arī jaunajam rakstniekam ar komūnistu iebrukumu sākas jaunas dienas. Viņš zaudē 2 brāļus, tuviniekus un draugus un beidzot dodas trimdas ceļos.

Klīdzējs devis tautai vairākus stāstu krājumus un romānus. Viņa darbos daudz Latgales dzīves ainu un cilvēku, starp tiem laba tiesa bērnu un jauniešu. Viņa darbi pauž

¹Literāts: izglītots rakstnieks, profesionāls (ar arodu saistīts, aroda-) rakstnieks, labs literatūras pazinējs.

²Agronoms: zinātniski izglītots lauksaimnieks.

mīlumu, draudzību un jūsmīgu pieķeršanos cilvēkam un dzīvei.

Patlaban rakstnieks mīt ASV un brīvo laiku veltī rakstniecībai.

H. Kr.

Zinaīda Lazda (1902. — 1957.)

Zinaīda Lazda ir izcilākā mūsu laikmeta latviešu dzejniece. Viņas dzejā ir dziļi, patiesi pārdzīvojumi, domu skaidrība, īpatnējs dzejas ritms un īpatnēji izteiksmes līdzekļi. Gan Z. Lazdas pirmais dzejoļu krājums „Zaļie vārti,” gan pēdējais „Saules koks” rāda, ka viņai ir mākslinieces vienreizīgums. Viņai ir sava īpatnība, un tā piemīt arī viņas radītajai dzejas pasaulei.

Z. Lazdas tēva mājas Spēliņi atrodas Ērgļu pagastā. Bērībā viņai ļoti tuva bijusi vecmāmiņa, kas zinājusi daudz senu ticējumu un teiku. Vecmāmiņā klausoties, nākošā dzejniece pārdzīvojusi teiksmainos stāstus par veljiem¹ un vadātājiem² kā īstenību. Vēlāk mēs jūtam šo seno stāstu skaidrumu viņas dzejā. Mēs redzam, kā Laima klusu staigā un apsēžas sūnās, kā no bērzu birztales iznāk senais latviešu Dieviņš ar smilgām rokās, kā muļķa velns stiepj pār purvu smilšu maisus, lai apbērtu Rīgu.

Turpat Ērgļos sākās arī Lazdas skolas gaitas. Meitenei likās, ka skola ir jaukāka vieta pasaulē, un tādēļ viņa pēc Ērgļu draudzes skolas beigšanas ilgi cīnījās ar savu tēvu, lai tas viņu sūta augstākās skolās. Beidzot 1919. gadā viņa aizbrauca uz Rīgu un iestājās Draudziņas ģimnazijā. Pēc tās beigšanas viņa studēja baltu filoloģiju³ Latvijas universitātē. Ilgus gadus Z. Lazda bija latviešu valodas skolotāja. 1944. gadā, bēgot no lieliniekiem, viņa kopā ar daudziem citiem latviešiem devās trimdā uz Vāciju un no turienes izceļoja uz ASV, kur dzīvoja Oregonā un pēc tam Kalifornijā.

¹Veļi: mirušo gari.

²Vadātājs: jauns gars, kas (īpaši naktī) ceļniekus un gājējus maldina.

³Baltu filoloģija: baltu valodu un literatūru zinātne; pie baltu valodām piešķir: latviešu, lietuvju, senprūšu valoda u. c., no kurām šobaltdien dzīva tikai latviešu un lietuvju valoda.

Kā dzejā, tā dzīvē Z. Lazda bija dziļi latviska un līdz mūža beigām nevarēja samierināties ar savu trimdinieces likteni. „Uz tevi, Latvija, iet visas mūsu domas,” saka kādā dzejoli Z. Lazda. Kad dzejniece, smagu slimību ciešdama, zināja, ka vairs neizveseļosies, viņa vēlējās, lai viņas pelnu urnu nogremdē Baltijas jūrā, lai viņa būtu tuvāk dzimtenei, kur bija vēlējusies dzīvot, strādāt un nomirt. Šo viņas vēlēšanos tuvinieki un draugi arī izpildīja.

Z. Lazdai ir pieci dzejoļu krājumi. Gandrīz visi no tiem ir godalgoti. Daži viņas dzejoļu krājumi iznākuši vairākos izdevumos.

Raksturīgs Z. Lazdas dzejai ir viņas pirmā dzejoļu krājumā nosaukums — „Zaļie vārti.” Pa šiem vārtiem viņa mūs ievēd dabā, kas ir viens no galvenajiem tematiem viņas dzejā. Viņa liek mums pārdzīvot gan krāšņumu, gan dzīvības brīnumu un mūžīgumu, kas izjūtami dabā. Sīkais kukaiņītis un stādiņš tāpat kā cilvēks nes sevī lielo dzīvības noslēpumu. Dabā viss ir saskaņā, un pēc šīs saskaņas ilgojas arī cilvēks. „Kad būs cilvēks rimis un kļuvis labs un tīrs kā stāds?” jautā dzejniece kādā dzejoli.

Z. Lazda dzejo arī par savu tautu un dzimto zemi. Viņai ir mīla latviešu senatne ar tās pilskalniem, teiksmām, ar tautas dzeju. Tautas dzejas gars jūtams visās Z. Lazdas grāmatās. Arī savas dzejas ritmos, izteiksmē un uzbūvē viņa izmantojusi tautas dzejas elementus.

Viņai mīla ir latviešu valoda. Kādā savā dzejoli viņa saka: „Pret nākotni tā tauta uzlidos, pret tālo mūžību tā valsts, kas liela ar savu valodu.” Z. Lazdas dzejā mēs dzirdam skaidru un skaistu latviešu valodu.

Z. Lazdai ir mīla latviešu zeme ar tās ezeriem, upēm, mežiem un laukiem.

Daudz dzejoļu Z. Lazda veltījusi latviešu varoņiem, kas drosmīgi saka:

„Zobena galā man spīdi,
Latvija, Latvija!”

Pēdējos dzejoļu krājumos, kas radušies svešumā, viņa runā par ilgām pēc dzimtenes un savas tautas brīvības.

„Aiz zemes apaļuma ir tā vieta,
Kur manas domas iet.
Kad saule riet, kad saule riet,
Man visai zemei apkārt jāapriet.”

Z. Lazdas grāmatās ir arī daudz dzejoļu, kur viņa līdzīgi Rainim kāpj augstu domu kalnos un vaicā, kas ir cilvēks, dzīvība un nāve. Kaut arī dzejniece pazina dziļas sāpes un postu, viņa ticēja, ka viss ir kādā lielā un mūžīgā saskaņā.

I. C.

Valda Mora (1902.)

Valda Mora dzimusi 1902. gada Lēdurgā, Vidzemē, skolotāja meita. 1917. gadā devās bēgļu gaitās uz Krieviju, kur beidza ģimnaziju. Atgrieziesies Latvijā, no 1920. — 1944. g. strādāja Rīgā par skolotāju. Kopš 1944. gada trimdā Vācijā, 1950. gadā izceļoja uz ASV.

Jānis Poruks (1871. — 1911.)

J. Poruks dzimis saimnieka ģimenē Druvienas pagasta Prēdeļos, Vidzemē. Viņa vectēvs ir sacītājs turienes brāļu draudzē, un mājā vispār valda kristīgs gars. Tas ietekmē nākamo dzejnieku, tā ka arī viņa literārie darbi pauž brāļu draudzes ideālus.

Pirmās skolas Porukam ir Druvienas pagastskola un Liezēres draudzes skola. Pēdējā jau saskatāms nākamais rakstnieks: tas ir kluss, atturīgs zēns, domātājs un sapņotājs. Draudzes skolas iespaidi vēlāk izpaužas stāstos „Romas atjaunotāji” un „Kauja pie Knipskas”.

Beidzis draudzes skolu, Poruks iestājas Cēsu apriņķa skolā. Te jau sākas rakstnieka darbība.

Beidzis aprīņa skolu, viņš nonāk Rīgas politehnikas¹ priekšskolā, lai pēc tam varētu studēt. Līdzekļu viņam nav. Skolotājs Vestermanis, kam šis smalkjūtīgais jauneklis iepaticies, sagādā viņam privātsiņas turīgās vācu ģimenēs. Poruks mācās arī mūziku un bieži klausās koncertus. Beidzis politehnikas priekšskolu, Poruks tomēr nejūt dziņu studēt un, Vestermaņa atbalstīts, aizbrauc uz Drēzdeni (Vācijā), lai turienes konservātorijā² mācītos mūziku.

Šis laiks ir ļoti nozīmīgs viņa dzīvē: viņš gūst daudz jaunu iespaidu. Viņa interešu loks top plašs: viņš klausās lekcijas literatūrā un filozofijā, cītīgi apmeklē arī gleznu galerijas,³ iestājas mūziķu un gleznotāju pulciņā, mēģina sarakstīt vācu valodā liela apjoma drāmu. Tad izsīkst nauda, un viņš atgriežas dzimtenē.

Nu viņš iestājas Rīgas politechnikā un dažus gadus studē ķīmiju, vēlāk tautsaimniecību.

Šai laikā rakstnieks nodibina ģimenes dzīvi. Drīz viņš sāk slimot ar nerviem un laiku pa laikam viņam jāārstējas. Starplaikos, kad veselība uzlabojas, viņš daudz raksta. Taču slimība neatlaižas, un Poruks 1911. g. 25. jūnijā mirst Tērbatā nervu klīnikā. Viņu apglabāja Cēsis Lauciņu kapos, bet brīvās Latvijas laikā pārveda uz Meža kapiem Rīgā.

Literārā mantojumā, ko Poruks atstājis, ir stāsti, dzejoļi, romāns „Rīga”, drāma „Hernhūtieši” un filozofiski raksti.

Stāstu viņam ļoti daudz. Drēzdenes laiks radis atspoguļojumu „Pērļu zvejniekā”, kur Ansis Vairogs nepārprotami ir pats dzejnieks. Ansis Vairogs ir sapņotājs, un pērles, ko viņš meklē, ir dzīves augstākās vērtības.

Poruks mūsu literatūrā ir spilgtākais tā saucamo šķīst-siržu ļaužu tēlotājs. Viņi ir pazemīgi, izpalīdzīgi, saudzīgi, skaidras sirds cilvēki. Viņiem līdzīgi ir tā saucamie bālie zēni: Silenieku Jānis „Romas atjaunotājos”, Cibiņš „Kaujā pie Knipskas” un Matīsiņš „Asarās”.

Poruka darbos daudz atziņu. Viņa domu un izjūtu pasaulē ir daudzveidīga un dziļa.

Mūžam augstā kalnā
Raugās cilvēka skats,
Mūžam dziļā lejā
Nogrimst cilvēks pats.

¹Politehnika: augstskola ar dažādām tehnikas nozarēm (fakultātēm).

²Konservātorija: mūzikas augstskola.

³Galerija: mākslas priekšmetu izstādes zāle (mākslas muzejs).

„Kalnā” ir skaidrība, patiesība un gaišs, tīrs prieks. „Lejā” — cilvēka vājums, niecība un ļaunums. Kā „ubagi gada tirgū” cilvēki „lejā” dzenas pēc mantas, varas un goda. Taču cilvēka labākajai daļai tas nedod mierinājuma, un tā tiecas un ilgojas „augstā kalna”. Šīs ilgas Porukam visai raksturīgas.

Daudzi Poruka dzejoļi visai populāri. Visumā tā ir subjektīva dzeja, kas pauž paša dzejnieka pārdzīvojumus. Tur izskan slāpes pēc skaidrības un gaišā iekšēja miera. Daudz Porukam reliģiskas noskaņas dzejoļu. Diezgan daudz viņu nodarbina nāve. Gaiša sirsnība staro no viņa bērnu dzejoļiem. Daudzi Poruka dzejoļi komponēti un tiek bieži dziedāti.

H. Kr.

Jānis Rainis (1865. — 1929.)

Jānis Rainis (Pliekšāns) dzimis 1865. gadā Zemgalē — Ilūkstes apriņķī, miris 1929. gadā.

Raiņa vecāki turīgi: tēvs rentēja muižas. Rainis beidza universitāti Krievijā. Pēc tam strādāja tiesu iestādēs un par advokātu. Politiskās darbības dēļ Krievijas valdība viņu vajāja. Trimdā Rainis pavadīja divdesmit gadu: sešus gadus izsūtījumā Krievijā, četrpadsmit gadu trimdā Šveicē. Brīvā Latvijā atgriezās 1920. gadā.

Rainis savos rakstos jau agri paudis domu, ka latviešu tautas centieni lielākais mērķis ir brīva Latvijas valsts. Viņa grāmatā Daugava dzejas rindas, kas skan kā latviešu zvērests:

Klusi rokas uzliekam
Brīvās Latves karogam.
— — — — —
Tavi bijām, tavi esam,
Tavi būsīm mūžībā.

Raiņa rakstnieka darbs un latviešu tautas centieni cieši saistīti.

(Plašāks Jāņa Raiņa dzīves un darbu apraksts 8. klases lasāmgrāmatā.)

Kārlis Skalbe (1879. — 1945.)

Dzejnieka un pasaku ķēniņa Kārļa Skalbes dzimtene ir Vecpiebalga, Vidzemē. Viņa tēvs kalējs Incēnu kalnā bija uzcēlis sev mājiņu. K. Skalbe te piedzima 1879. gadā. Desmit bērnu pulkā viņš bija pastarītis.¹ Pieci no tiem nomira jaunībā. Tēvs nomira, kad Skalbe bija 8 gadus vecs. Tā māte palika vienīgā ģimenes apgādātāja.

Skolas gaitas Skalbe sāka pagasta skolā, vēlāk mācījās draudzes skolā, kur par skolotāju bija strādājis Kronvaldu Atis. Skolā vēl dzīva bija Kronvalda ievadītā rosība, valdīja nacionāls gars. Skolnieki paši izdeva savu žurnālu, rikoja jautājumu vakarus un kāri lasīja latviešu grāmatas.

Pēc draudzes skolas beigšanas dzejnieks izmēģinājās dažādos darbos: strādāja lauksaimniecībā, bija māceklis grāmatu tirgotavā, grāmatu kolportieris,² vēršu dzinējs. Vēlāk sāka strādāt par pagasta darbveža palīgu. Izmācījās par skolotāju, izturēja tautskolotāja pārbaudījumus un dabūja skolotāja darbu turpat Ērgļos. Tur nāca saskarē ar Rūdolfu Blaumanu, kas visādi atbalstīja jaunos rakstniekus. Šai laikā iznāca divi pirmie dzejoļu krājumi. 1904. gadā iespieda Skalbes pirmo pasaku „Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties.” Ar to viņš ieguva lielu populāritāti jaunatnē.

K. Skalbe dzīvoja līdz 1905. gada revolūcijai un viens no pirmajiem izvirzīja prasību par Latvijas autonomiju.³ Sākoties vajāšanām, K. Skalbe emigrēja uz Somiju, vēlāk uz Norvēģiju, kur dzīvoja 3 gadus. 1910. gadā K. Skalbe atgriezās Latvijā, gadu vēlāk viņu apcietināja un notiesāja uz pusotriem gadiem cietumā. I pasaules kara laikā K. Skalbe bija kara korespondents.⁴ Viņš pieredzēja un aprakstīja latviešu bēgļu gaitas. Viņš iestājās latviešu strēlnieku pulkos un šajā laikā deva skaistu patriotisku dzeju. Viena šī dzejoļa nobeigumā ir neaizmirstamas rindas:

Nebeigs cīnīties Latvijas dēli,
Ellē pašā tie gatavi nokāpt,
Droši sist ar dūri uz galda,
Prasīt Latvijas tiesu un daļu.

¹Pastarītis: jaunākais, pēdējais.

²Kolportieris: ceļojošs grāmatu tirgotājs.

³Autonomija: pašnoteikšanās.

⁴Korespondents: ziņotājs kādai avīzei.

Latvijas valsts nodibināšana bija dzejnieka labāko cerību un sapņu piepildījums. Skalbi ievēlēja Satversmes sapulcē un vēlāk Saeimā. Viņa dzīves labākie un gaišākie gadi pagāja brīvajā Latvijā. Incēnu kalnā viņš uzcēla māju latviskā stilā.

Rakstnieks smagi pārdzīvoja Padomju Savienības iebrukumu Latvijā 1940. gada 17. jūnijā. Pēc 1941. gada 14. jūnija deportācijām K. Skalbe sacerēja dzejoli „Pa mazu lauku ceļu gāju” un dzejoli „Aizvestais” (sk. 50. lpp.).

Vācu okupācijas laikā ļoti populārs kļuva dzejolis „Pie jūras loga” (sk. 8. klases lasāmgrāmatā).

1944. gada rudenī dzejnieks zvejnieku laivā pārbrauca no Ventspils jūrmalas pāri jūrai uz Zviedriju. Tur viņš mira 1945. gadā.

Bet K. Skalbe ir arī latviešu pasaku ķēniņš. Šinī grāmatā ir dažas viņa pasakas. „Kaķīša dzirnavas” pārtulkotas angļu valodā.

(Pēc A. Dr.)

Veronika Strēlerte (1912.)

Veronika Strēlerte dzimusi 1912. gadā Dobelē. Kopš 1945. gada viņa dzīvo Zviedrijā.

Strēlerte raksta dzeju, reizēm arī pa apcerei valodas un literatūras jautājumos. Strēlertei 5 dzejoļu krājumi — Vienkārši vārdi (1937), Lietus lāse (1940), Mēness upe (1946), Gaismas tuksneši (1951), Žēlastības gadi (1961).

Strēlertei liels talants un viņas dzeja izcila. Bērniem viņa veltījusi tikai nedaudz dzejoļu.

Olafs Stumbrs (1931.)

Olafs Stumbrs dzimis 1931. g. 26. februārī Rīgā. Tur arī pāiet agrā bērnība un pamatskolas gadi. Tad nāk trimda Vācijā, kur viņš mācās vidusskolā. 1945. g. Vācijā nomirst viņa tēvs, un nu viņš arī māti paliek divi vien svešā pasaulē.

1950. g. viņi pārcēlās uz ASV, apmetas Losandželosā, kur mīt arī tagad. Olafs strādā fabrikā, studē socioloģiju un — raksta. Raksta visvairāk dzejoļus, gan latviski, gan angļiski.

Viņa pirmais dzejoļu krājums „Etides” uzrāda labu varēšanu un dod cerības, ka viņš vēl sniegs daudz laba.

H. Kr.

Edvarts Virza (1883. — 1940.)

Edvarts Virza, īstajā vārdā Eduards Lieknis, dzimis 1883. gadā Salgales pagastā, Zemgalē. Viņa vecāki bija plašas un turīgas Zemgales sētas saimnieki.

Ed. Virza beidza Bauskas pilsētas skolu un jau tad skaidri apzinājās, ka viņam jāklūst par dzejnieku. Dzīvodams tēva mājā, viņš iemācījās franču valodu, studēja franču literatūru un tulkoja franču dzejas labākos paraugus latviešu valodā, tā mācoties no lielajiem dzejas meistariem.

I pasaules kara laikā, vāciešiem iebrūkot Zemgalē, Virza ar saviem vecākiem devās bēgļu gaitās. Ceļā kāda nejauša lode nonāvēja viņa māti. Mātes nāve dziļi satrieca jauno dzejnieku. Tas viņu saliedēja pārdzīvojumos kopā ar visu tautu. Viņš smagi izjuta un pārdzīvoja šī laikmeta postu un ciešanas.

Latvijas valsts bija dzejnieka augstākais lolojums. Viņa dzejnieka talants jūtams tajos dzejoļos, kas saistās ar Latviju un tiem, kas cīnījās par to.

Dzejnieks nepieredzēja tos drūmos gadus, kad Latviju okupēja svešas varas. Ed. Virza aizgāja mūžībā 1940. gadā.

Lielu slavu Ed. Virzam sagādāja nesaistītā valodā uzrakstīta poēma¹ „Straumēni”. Tā ir vecās Zemgales lauku māja pagājušā gadsimta otrā pusē, ko tur autors apraksta. No „Straumēniem” šīnī grāmatā ievietoti fragments „Lielupes plūdi”.

(Pēc. A. Dr.)

Teodors Zeltiņš (1914.)

T. Zeltiņš dzimis Rīgā, Zaķusalā, 1914. g. 27. oktobrī. Tēvs jūrnieks ir iesaukts karā un to viņš redz tikai pēc kara.

¹Poēma: dzejojums.

Rūpes par dēlu gulst uz māti, un agrā bērnība rakstniekam ir diezgan nabadzīga. Taču Daugava un Zaķusala ir viņu tā valdzinājusi, ka vēlāk vairākkārt atspoguļojas viņa darbos.

1933. g. beidzis vidusskolu, Zeltiņš sāk studēt baltu valodniecību. Jāpelna arī iztika, un viņš iesaistās laikrakstā „Jaunākās Ziņas” par virskorektoru. Viņam jāseko, lai avīzē būtu pareiza un laba valoda. Šis darbs ne vien prasa pareizrakstības zināšanu, bet liek iedziļināties rakstnieku stila īpatnībās.

Komunistu iebrukums Latvijā spiež arī Zeltiņu doties trimdā, vispirms uz Vāciju, vēlāk ASV.

Rakstniecībai Zeltiņš pievērsies jau ģimnazista gados. Viņa līdzšinējais sniegums ir 1 dzejoļu krājums, 1 balāžu krājums, 2 lugas, 5 romāni un stāstu krājums „Dvēseļu glābēji”, ko gadalgojis ALAs Kultūras fonds.

Par apceru autoriem

Irma Cēbere, filoloģijas maģistre, kopā ar Hermani Kreiceru sastādīja lasāmgrāmatu 7./8. klasei — Mana tēvu valoda.

Arvīds Dravnieks, skolu darbinieks. Sarakstījis vairākas skolas grāmatas: Mana tēvu valoda, Latviešu literātūras vēsture, arī rediģējis vairākas grāmatas.

Arturs Kaugars, dzejnieks. Sastādīja lasāmgrāmatu skolām Mana tēvu valoda.

Hermanis Kreicers, skolu darbinieks un rakstnieks. Sarakstījis skolu grāmatu Mana tēvu valoda, Jaunatnes pūrs uc.

Paskaidroto vārdu alfabētisks saraksts

A

- āboliņš — lopbarības augs — zālājs (zāle)
adjutants — kāda augstāka virsnieka palīgvirsnieks
agronoms — zinātniski izglītots lauksaimnieks
aile — eja
aizdars — pavalgs; taukvielu piedeva ēdienam
akoti — gaŗas graudu plēksnes (vārpās)
āliņģis — ledū izcirsts caurums (parasti makšķerēšanai vai ūdens smelšanai)
apskriet soli — padarīt ikdienišķos darbus
ārdis, ārdi — uz sijām nolikti pārbīdāmi koki labības sakraušanai rijā; pie istabas vai pirts griestiem pieņirkotas kārtis drēbju pakāršanai
ar joni — ar steigu, steidzīgi, ātri
atauga — jauns meŗs (ataudzis izcirstā vai nodeguŗā vietā)
atmata — kādu laiku apstrādāta un tad atmesta aŗamzeme
atplaikŗķīties — kļūt gaiŗākam, priecīgākam
atribūts — raksturīga pazīme, īpaŗība
atvars — virpuļains dziļums upē
auka — vētra
auļot — aulekŗot, joņot; zirga ātrākā gaita
autonomija — pašnoteikŗšanās
azaidis — maltīte, ēdienreize
azots — svāŗku vai krekla krūŗu ķķirtne (ķķēlums), ko senāk lietoja kabatas vietā

B

- baltu filoloģija — baltu valodu un literātūŗu zinātne
bāris, bārenis — bērns, kuŗa vecāki miruŗi
bēniņi — telpa mājas augŗstāvā, tieŗi zem jumta
beŗā — tukŗā, bez (kaut kā)

bise — šautene
 bišķītis — nedaudz
 bīskaps — augstāks garīdznieks plašākā apgabalā vai pat visā valstī
 bļauris — kļūstātājs, kļūdētājs
 bodes — brunču krokas
 budzis — komunistu lietāts nievājošs apzīmējums bagātam saimniekam
 buktiņš — sitiens, dunka
 burtnieks — persona, kas pārzina burtniecību jeb folkloru, tautas dzejas kopējs un zinātājs

C

cēliens — dienas daļa (no rīta līdz brokastīm vai no brokastīm līdz pusdienām, vai no pusdienām līdz launagam, vai no launaga līdz vakaram)
 cēlums (kurmja) — kurmja sastumtā zemes kaudzīte, kas radusies, kurmim alu rokot
 ceplis — krāsns; ķieģeļu dedzinātava
 ciba — ar vāku aiztaisāms trauks, kas darināts no plānām liepu lubām (skaliem); tajā lika aizdaru
 cīkstēties — spēkoties, ar spēkiem mēroties
 cinis — ar zāli apaudzis pauguriņš laukā, pļavā vai citur
 civilā — bez uniformas, privātā apģērbā
 cūkklēviņš — cūkkūts

Č

čunčuloties — kūņoties, dzīvoties

D

dālderis — sena metalla nauda, ko lietāja Latvijā no 16. līdz 19. gs. vidum
 deguts — tumši brūns šķidrums, ar ko apziež zābakus u. c. priekšmetus, lai tie nelaiz cauri ūdeni
 dikti — ļoti
 dilt — samazināties, sarukt, novalkāties, zaudēt spožumu vai krāsu
 dona — maizes kukuļa galiņš

dukāts — zelta naudas gabals, ko lietāja Latvijā 15. gs. un arī vēlākajos gadsimtos
durns — traks, sajucis prātā
dzērve — liels putns, kas dzīvo purvainās vietās
dzīres — svinības, mielasts

E

ešelons — vilciena sastāvs, vagoni
ežmala — lauka, tīruma mala (ar zāli apaugusi)

F

fantastisks — dīvains, neparasts
fasāde — ēkas ārējā priekšpuse, pretskats
flaga — signāls, karogs
flegmatisks — kūtrs, lēns, laisks
flinte — šautene

G

gājēji — kalpi; meitas, puisi (algoti strādnieki)
galerija — mākslas izstādes zāle
galoda — rīks nažu, cirvju, ieroču smaiļu asināšanai
galodā sakritusi maize — labi neizrūgusi, cieta, negaršīga
gārgt — krākt; apgrūtināta elpošanas skaņa, piem., kā krūtīs slimam cilvēkam
gauži — ļoti, stipri
gliši — skaisti, glīti
godības, godi — visbiežāk kristības, kāzas, bēres u. c. ar dzimtu saistītas svinības
grāvēties — skaļi darboties
grēda — garena kārtīgi sakrata kaudze
grīslis — cieta zāle, dzelzszāle
gubenis — ēka labības un salmu uzglabāšanai, arī rīku novietošanai
gulēt dienvidu — pusdienas laikā atpūsties

G

ģerbonis — simboliska zīme
ģīgas — mūzikas instruments, īpaši vijole

H

- honorārs — atlīdzība par darbu (ārsta, rakstnieka, mākslinieka u. c.)
humors — labsirdīgs joks, zobgalība, zobošanās par ļaužu trūkumiem

I

- iepriecēt — iepriecināt
izbrucināt — izasināt (izkapti), izrīvēt, padarīt jēlu, piem.:
ādu; arī izplaucēt
izkāmējis — izbadējies

J

- jandāliņš — troksnis, tracis
Jāņi — vasaras saulgrieži, 24. jūnijs
Jurgī, Jurgā diena — 23. aprīlis, kad laukstrādnieki un rentnieki mainīja savu darba vietu. Ar to saistās arī dažādi ticējumi

K

- kamieši — pleci
kambaris — telpa, istaba
kamī — kuŗā
kantāte — svinīgs dziedājums
kapeika — Krievijas siknauda (1 rublī 100 kapeiku)
karaša — plācenis; maizes veids
kardinālis — katoļu augstākais garīdznieks pēc pāvesta
kārnīņi — jumta segums, dakstiņi
kārstīt — karināt, staipīt
katedra — paaugstināta vieta ar galdiņu priekšā runātājam vai skolotājam
katedrāle — bīskapa baznīca, galvenā baznīca, doms
kauslis — dūres varonis; cilvēks, kam patīk kauties
klons — māla grīda
knairīties — dzīvoties
knauķis — zēns; augumā mazs, knēvelis
kniest — niezēt, knūdēt
knīpa — pusaugu zēns vai meitene

kņudēt — niezēt, kniest
 kodeļa — linu sauja, sagatavota vērpšanai
 kokarde — pie cepures valkājama zīme
 kolportieris — ceļojošs grāmatu tirgotājs
 komēdija — skatu luga ar jautriem notikumiem
 konservātorija — mūzikas augstskola
 korespondents — ziņotājs kādai avīzei, žurnālists
 kovārnis — vārnai radniecīgs putns
 krāce — upes vai straute straujums akmeņainā gultnē
 krants — stāvs krasts, krauja
 kronis (no vācu valodas) — vainags
 kulba — speciālas ragavas (vai rati) līdzīgas laivai; arī ka-
 manu vai ragavu segtā daļa
 kumpains — kuprains
 kumšķis — kušķis
 kupena — vēja sadzīta sniega kaudze
 kurmis — neliels melns dzīvnieks; dzīvo pazemē raktās ejās

K

ķēms — rēgs, spoks, ērms
 ķesteris — baznīcas kalpotājs; senākos laikos ķesteris mācīja
 bērniem baznīcas dziesmas, katechismu u. c.
 ķeša — kabata
 ķetna — ķepa, zvēra kāja
 ķipis — stīpots koka trauks, kam viens dēlītis pagarināts
 uz augšu, veidojot rokturi

L

laidars — iežogojums (pie kūts), kur iedzina lopus
 laide — resgalis, šautenes koka daļa
 lakta — kārts, uz kā vistas gul
 lakta — dzelzs pamatne, uz kā kal
 lāsteka — tilka; ledus veidojums, kas rodas, ūdenim no
 jumta pilot un sasalstot
 lauma — labs meža gariņš latviešu ticējumos
 lempis — neveikls (cilvēks)
 lērums — daudzums, daudz
 lēverī — skrandas
 liekšķere, arī liešķere — no viena koka gabala taisīta lāpsta,
 īpaši graudu grābšanai.

lievenis — vaļēja āra telpa ar jumtu ēkas ieejas priekšā
liksta — nelaime
lindraki — brunči, sievietes svārki
lirika, liriska dzeja — dzeja, kas izteic cilvēka jūtas un pārdzīvojumus
lirisks — pārdzīvots, izjusts
lūgsna — lūgšana

M

maigles — kniebles
mājas būšana — mājas dzīves norise
mākulis — mākonis
maskališi — mazas mušīņas vai odi
mašķi — rupjš audums (no lēta materiāla)
maurs — zālājs
mazgs — mezglis
mednis — putns, kas dzīvo priežu mežos
merga, arī mērga — meitene, meita
mežu kores — mežu gali; līnija, kas tālumā atdala mežus no debesīm
milicis — policists (komunistu iekārtā)
milt — pampt, tūkt, rodoties zemādas strutojumam
mironzārdi — miroņu kaudzes
mītoloģiskas būtnes — teiksmainas, fantastiskas būtnes, ar ko saistās ticējumi
mizāt — mizot
muižkungs — muižas saimniecības vadītājs

N

nātra, nātre — augs, kas dzel
neaizmirsteles — sīkas puķītes ziliem ziedīņiem (aug mitrās vietās)
nesaieties — nesaskanēt, neatbilst
nēši — koks, ko pārliet pār pleciem un kam piestiprina spaiņus, ūdeni nesot
nomākties — apmākties, kļūt mākoņainam (pirms lietus)
nomāt — īrēt
nora — bijušais (nostrādātais) tīrums, ko izmanto ganībām
nostāk — tālāk prom
nuciņa — maizes gabaliņš

N

ņerkšķēt — čīkstēt, sūdzēties, gausties

O

olis — apaļš akmentiņš

olnīca — ganu ceļš; ceļš, par kuŗu dzen lopus

P

palikt — kļūt, tapt, pārvērsties

palss — bālgans

papuve — lauks, ko zināmu laiku atstāj neapstrādātu (ziemas sējai)

pastarītis — jaunākais, pēdējais bērns

pātari — mājas svētbrīdis, dievvārdi; lūgšanas

patoss — aizgrābtība, sajūsma, svinīgums, pacilātība

pavalgs — aizdars; ēdiena piedevas, parasti gaļa, sviests, piens, siļķes

pēlis — ar putnu spalvām pildīta guļamā apsega

pērkļis — perēklis, ligzda

perlamutrs — perlmutrs; gliemežvāka iekšējā spīdošā kārtā

pērn — pagājušajā gadā

pielikties — pieēsties

piepe — poss; sēnes, kas aug uz koku saknēm, celmiem, stumbriem vai arī uz to trūdošām daļām

plankas — biezi dēļi

plāties — lidināties

plīvas — spārniņi pie dažām sēklām

poēma — dzejojums

posties — gatavoties

punduris — mazs augumā, piem.; cilvēks, koks, stāds

pūnis — piebūve pie ēkas mazāk nozīmīgu ražojumu (pelavu, spalvu u. c.) uzglabāšanai

purslas — purns

pūrvietā — sens laukuma mērs, kas sākumā atbilda laukam, kuŗā izsēts 1 pūrs rudzu (apm. 0,37 ha)

R

rasenīte — augs ar sīkiem zaļganiem ziedīņiem
 raust — grābt, raut (parasti naudu vai mantu)
 rāvājs — staigna, purvaina vieta
 rieciens — maizes šķēle, rika
 riekšava — tilpuma mērs; cik var saturēt abās kopā saliktās plaukstās
 rota — karavīru vienība (apm. 120 vīru — strēlnieku laikos)
 rotnieks — rotas komandieris
 rūds — rūsgans, rūsas krāsā
 rupucēns — bruņurupucis, nievājošs vārds

S

sakārnis jeb čakārnis — gabals no koka saknesgala; no zemes izlauzts celms
 salns — zirgs balti pelēku spalvu ar sārti brūniem spalvu galiem; spalva salnas krāsā; spalva ar maziem sirmiem un pelēkiem plankumiem
 sarepējis — grumbuļains
 satīra — asprātīgs izzobojums, kur izsmieti kādas personas vai sabiedrības netikumi un vājības
 saverkšķīt — mīrkšķināt
 savtība — egoisma, pašmīlestība
 serde — vidus (piem., ābolam vai kokam)
 sērmūkslis — neliels koks, pīlādzis
 sērmūkšas — sērmūkšļa ogas
 sikt, izsikt — samazināties, izzust
 sikt — dīkt (troksnis, ko mazi kukaiņi taīsa, piem., odi, bites)
 sieksta — upes dibenā nogrimis koks, kādu laiku mežā gulējis koks, blūķis
 sievinieks — kalps ar sievu, kuŗiem abiem jāiet saimnieka darbos
 sils — priežu vai egļu mežs
 sirsenis — lapsenei līdzīgs kukainis
 skotele — darba priekšauts
 skupsnis — puduris, maza koku vai krūmu grupiņa
 slamsts — slīņķis
 slēģi — parasti no dēļiem taisīti loga aizvari
 slita — zirgu piesienamais koks pie ēkas
 sloksne — šaura strēmele

slūžas — vārti upes aizsprostā kuģa pacelšanai no viena
 ūdens līmeņa otrā
 smacenis — piesārņots gaiss (miglas un dūmu sajaukums,
 parasti lielās pilsētās)
 smēde — kalve, kalēja darbnīca
 snaicīt — stiept, staipīt
 spēres — stiprāki koki, uz kuņiem atbalstās mājas jumts
 spēkrati — automobīlis
 sprūdi — aizsprosti
 spulga — „ploška” — mazs apaļš trauciņš, kuŗa dakts ie-
 laista taukiem līdzīgā masā. Špulgas lietāja it
 īpaši Latvijas dibināšanas svētkos ielu un ēku
 apgaismošanai
 staņķities — bradāties
 stāpiņš — stabiņš
 statiņš — neliels kaudzes veida sakrāvums, ko tīrumā salika
 no labības kūļiem
 stērbeles — brunču apakšējā mala
 stība — rikste, žagars
 stiga — taisns celiņš, izcirsts mežā
 stirpa — ķirpa, četrstūraina, gaŗa vai garena labības kau-
 dzīte
 strēķītis — kārtīgi sakrauta kaudzīte
 sūrkstēt, sūrstēt — svīlt, svīlstoši sāpēt
 svabads — brīvs

Š

šerpti — asi, ātri, strauji
 šķausna — ledus gabals
 šķautne — stūris
 šķetināt — vīt kopā arī risināt, tīt

T

taiga — Sibīrijas mežs
 talismans — priekšmets, kas nes laimi un pasargā no ļauna
 (ticējums)
 talka — parasti vienu dienu ilgstošs darbs (uz laukiem),
 kuŗa padarīšanai aicina brīvprātīgus strādniekus
 (talciniekus)
 tarakani — prusaki

tarba — kule (gana)
 tekāt — skraidīt
 tīmekļi — zirnekļu tīkli, īpaši laukā rudenī
 toveris — apaļš koka trauks
 traģēdija — skatu luga ar bēdīgu gala iznākumu; bēdīgs notikums
 travertīns — šūnains, bet ciets kaļķakmens
 triloģija — daiļliteratūras veids, kas sastāv no trim atsevišķi noslēgtām daļām
 tronis — valdnieka sēdekļis
 trumulis — metalla trauks ūdens vārīšanai
 tūlāties — lēnām strādāt jeb ko darīt, vilcināties
 tveice — sutīgs karstums

U

ubags, ubadziņš — nabags, diedelnieks
 ulpatu ulpatām — pa kaklu, pa galvu; steidzīgi

V

vadātājs — ļauns gars, kas (īpaši naktī) ceļniekus un gājējus maldina
 vadzis — pakarināmais, āķis, kas piestiprināts pie sienas drēbju pakarināšanai
 vagaris — darbu uzraugs (klausu laikos muižas darbā)
 vaguļiņš — vabole, mazs melns kukainītis
 vakarēt — kopīgi pavadīt vakaru, darot rokdarbus
 vāļa — dīvāns bez atzveltnes
 vaļeniece, vaļiniece — nomāja no saimnieka telpu, dažkārt arī zemes gabaliņu, atlīdzinādama par to ar darbu
 valgme — mitrums
 vāls — strīpa, kuŗā nogulst nopļauta zāle vai labība
 vāvuļot — plāpāt
 vedekla — dēla sieva
 velēna — zemes gabals, kas apaudzis ar zāli, kuŗas saknes satur zemi kopā
 veļi — mirušo gari
 vestibils — plašs priekšnams; grezna ieejas telpa
 viesulis — vētra
 vilkacis — pārdabiska būtne; cilvēks, kas pārvēršas par vilku

vilku ābelīte — krūms vai neliels koks ar ērkšķainiem zariem
vinda — ūdens smeļamā ierīce no akas
vīzdegune — iedomīga meitene vai sieviete
vižņi — plāna ledus gabaliņi

Z

zaigot — dzirkstīt, spīdēt, vizuļot
zavjete — servjete, salvete; drāniņa, kas ēdot aizsarga ap-
ģērbu
zapte (ģermānisms) — ievāriņš
zeņķis — pusaudzis zēns
ziedu dot — upurēt, ziedot
zīle — ozola sēkla; arī putnu suga
zītars — dzintars
zvārguļi — zvaniņi
zvīgzinas — zvīņas
zvilnis — dīvāns ar atzveltni
zviļot — spīdēt, mirdzēt

Ž

žagata — melnbalts putns ar gaļu asti; plāpīgu cilvēku daž-
kārt sauc par žagatu
žests — kustība runājot; domu izteikšana kustībā (sevišķi
rokām)
župsnis — šķipsna; cik var pirkstgalos paņemt

SATURS

Ievadam	5
Karogs (dzejolis) — <i>Edvarts Virza</i>	9
Rīga valsts svētkos — <i>Teodors Zeltiņš</i>	11
Skaista mana tēvu zeme — <i>Tautasdziesmas</i>	13
Bērnām (dzejolis) — <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	14
Dziesma par Gaiziņu (dzejolis) — <i>Ēriks Adamsons</i> ...	15
Gaismas pils (dzejolis) — <i>Auseklis</i>	16
Skolnieku rota — <i>Aleksandrs Grīns</i>	18
Nemiers (dzejolis) — <i>Kārlis Skalbe</i>	23
Nakts parāde (dzejolis) — <i>Edvarts Virza</i>	24
Rijas zēnu rota — <i>Nikolajs Kalniņš</i>	25
Aizvestais (dzejolis) — <i>Kārlis Skalbe</i>	50
Es tēvu zemei noliecos (dzejolis) — <i>Andrejs Eglītis</i> ...	51
Purva zāle — <i>Irma Grebзде</i>	52
Sāpes un cerības (dzejolis) — <i>Rainis</i>	63
Trīs vārdi (dzejolis) — <i>Anna Brigadere</i>	64
Svēts mantojums (dzejolis) — <i>Leonīds Breikšs</i>	64
Darba varonis — <i>Zenta Mauriņa</i>	65
Gana man greznu dziesmu — <i>Tautasdziesmas</i>	69
Doma baznīcas balāde (dzejolis) — <i>Edvarts Virza</i>	70
Milzis — <i>Kārlis Skalbe</i>	71
Rokas darba nebijās — <i>Tautasdziesmas</i>	75
Dzimšanas diena — <i>Anna Brigadere</i>	76
Pirmais un pēdējais vārds — <i>Rainis</i>	85
Slinkums (dzejolis) — <i>Olafs Stumbrs</i>	85
Nāves ēnā — <i>Rūdolfs Blaumanis</i>	86
Ziema (dzejolis) — <i>Rūdolfs Blaumanis</i>	106
Ziemsvētki Dzirkantos — <i>Irma Grebзде</i>	107
Sidrabiņa lietīņš lija — <i>Tautasdziesmas</i>	109
Šai svētā naktī (dzejolis) — <i>Valda Mora</i>	110
No baznīcas braucot Ziemsvētku vakarā (dzejolis) — <i>Jānis Poruks</i>	111
Nazis — <i>Jānis Klīdzējs</i>	112
Zelta cirvis — <i>Tautas pasaka</i>	115

Kad tu zemu galvu liecis esi	
(dzejolis) — <i>Zinaida Lazda</i>	116
Par neizdodamo dālderu — <i>Kārlis Skalbe</i>	117
Saulesvārdi (dzejolis) — <i>Kārlis Skalbe</i>	119
Es par bēdu nebēdāju — <i>Tautasdziesmas</i>	119
Nepiepildāmais nabags — <i>Tautas pasaka</i>	120
Maruta — <i>Anšlavs Eglītis</i>	121
Es sakūru skalu gūni — <i>Tautasdziesmas</i>	129
Pasaka par zelta ābeli — <i>Kārlis Skalbe</i>	130
Mikla par gaŗo pupu (dzejolis) — <i>Anna Brigadere</i>	134
Dzimtenē (dzejolis) — <i>Aspazija</i>	135
Lielupes plūdi — <i>Edvarts Virza</i>	136
Gaviles (dzejolis) — <i>Veronika Strēlerte</i>	142
Došu olu bāliņam — <i>Tautasdziesmas</i>	143
Lieldienas — <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	144
Vasara ir klātu (dzejolis) — <i>Kārlis Skalbe</i>	147
Ganu diena — <i>Anna Brigadere</i>	148
Ganiņš biju, ganos gāju — <i>Tautasdziesmas</i>	155
Bērnauklis — <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	156
Jānīt's nāca par gadiņu — <i>Tautasdziesmas</i>	160
Jāņu nakts — <i>Kārlis Skalbe</i>	161
Latvijai (dzejolis) — <i>Zinaida Lazda</i>	163
Latviešu ticība (dzejolis) — <i>Leonīds Breikšs</i>	163

Apceres

Latviešu tautas dzeja — <i>Hermanis Kreicers</i>	165
--	-----

Apceres par autoriem

Ēriks Ādamsons	179
Aspazija — <i>H. Kreicers</i>	179
Auseklis	181
Rūdolfs Blaumanis — <i>A. Dravnieks</i>	181
Leonīds Breikšs	183
Anna Brigadere — <i>I. Cēbere</i>	184
Andrejs Eglītis — <i>A. Dravnieks</i>	186
Anšlavs Eglītis — <i>A. Dravnieks</i>	187
Irma Grebзде — <i>A. Kaugars</i>	187
Aleksandrs Grīns — <i>H. Kreicers</i>	188
Jānis Jaunsudrabiņš — <i>A. Dravnieks</i>	189
Nikolajs Kalniņš — <i>H. Kreicers</i>	191

Jānis Klīdzējs — <i>H. Kreicers</i>	192
Zinaīda Lazda — <i>I. Cēbere</i>	193
Valda Mora — <i>A. Dravnieks</i>	195
Jānis Poruks — <i>H. Kreicers</i>	195
Jānis Rainis — <i>A. Kaugars</i>	197
Kārlis Skalbe — <i>A. Dravnieks</i>	198
Veronika Strēlerte — <i>A. Kaugars</i>	199
Olafs Stumbrs — <i>H. Kreicers</i>	199
Edvarts Virza — <i>A. Dravnieks</i>	200
Teodors Zeltiņš — <i>H. Kreicers</i>	200
Par apceŗu autoriem	201
Paskaidroto vārdu alfabētisks saraksts	203